

พัฒนาการของเมืองเชียงใหม่
ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับวัด

ก) เมือง

นครเชียงใหม่จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน มีความเป็นมาอันยาวนานจากยุคก่อนเริ่มสร้าง นครสิบสาวประวัติได้ถึงสุทริภุญไชยและดินแดนโคจรอบ เช่น พระเสา (ภูกามขาว) สุโขทัย หรือ แคว้นโยนก ราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 จนถึงยุคสร้าง "นพบุรีศรีนครนิรงค์เชียงใหม่" ในราว พุทธศตวรรษที่ 17 บทบาทของเมืองเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยอย่างต่อเนื่อง การพิจารณาและ รับรู้ถึงพัฒนาการของเมืองเชียงใหม่ที่เป็นขึ้นเป็นตอนสามารถจะทำให้เห็นถึงระบบขององค์ประกอบ ของเมืองจากจุดเล็ก ๆ ในอดีตจนเป็นภาพรวมที่เห็นได้ ในปัจจุบันเพื่อความเหมาะสมในการ อนุรักษ์และพัฒนาเมืองในเรื่องราวของบริเวณวัดที่เป็นหนึ่งในองค์ประกอบของเมืองที่มีความสำคัญ ที่สุดในอดีต เพราะถือได้ว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและชุมชนคือหน่วยมีชีวิตเล็ก ๆ ที่ประกอบ กันขึ้นเป็นบ้านเป็นเมือง

พัฒนาการของเมืองในชั้นเชิงต่าง ๆ

ในการศึกษาได้แบ่งช่วงของการบูรณาการทางความเป็นเมืองออกเป็น 5 ช่วงเวลาตาม ความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพทางการเมืองการปกครองและสภาพของเมือง ช่วงเวลา ที่แบ่งได้มีดังนี้ เมืองประวัติศาสตร์ (วัฏจักรของกระบวนการเป็นเมือง)

1. ยุคสร้างเมือง (สถาปนานคร) (พ.ศ. 1839-1898)
2. ยุคเจริญรุ่งเรือง (พ.ศ. 1898-2068)
3. ยุคเสื่อม (พ.ศ. 2068-2101)
4. ยุคใต้การปกครองของพม่า (พ.ศ. 2101-2317)
5. ยุคฟื้นฟูเมืองจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2317-ปัจจุบัน)

ข) วัด

ในส่วนของการพัฒนาการของวัด (การกระจายตัวของวัด (TEMPLE SETTLEMENT) จะมีความสัมพันธ์กันระหว่างกระบวนการเป็นเมือง ซึ่งมีวัดเป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นเมือง การศึกษา พัฒนาการของเมืองในแต่ละช่วงยุคที่กล่าวนั้นจะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับวัดได้ ช่วงเวลาของการพัฒนาการของการตั้งวัด แบ่งออกได้เป็น 5 ช่วงเวลาดังนี้

1. ยุควัดในกำแพง
2. ยุคสร้างวัดสร้างเมือง (เมืองธราช-วัดธราช)
3. ยุควิกฤตทางการเมือง (เมืองเสื่อม-วัดเสื่อม)
4. ยุคอิทธิพลพม่า
5. ยุคบูรณะวัดและฟื้นฟูเมือง
6. ยุคเมืองท่อมวัด (ยุคปัจจุบัน)

สรุปบทบาทของวัดอดีต-ปัจจุบัน

ในการศึกษาพัฒนาการของเมืองเชิงใหม่ในแง่พัฒนาการเมือง องค์ประกอบที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของเมืองมี 3 ด้านคือ

1. บทบาทของเมืองเชิงใหม่ ในระดับภูมิภาคและประเทศและระดับเมือง โดยศึกษาในเชิงบทบาททางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง
2. โลกแวดล้อมของเมืองเชิงใหม่ ศึกษาจากองค์ประกอบของเมืองในเชิงกายภาพ และที่ตั้งของชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
3. สภาพของวัดในเมืองเชิงใหม่ โดยพิจารณาจากลักษณะเฉพาะและที่ตั้งของวัดในแต่ละช่วงเวลา จนถึงสภาพการณ์และปัญหาในปัจจุบัน
4. บทบาทและความสัมพันธ์ของวัดกับเมืองในแต่ละยุคสมัย

ในส่วนความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนเมือง พิจารณาจากบทบาทของวัดที่มีต่อเมือง

ในหลายเชิง เช่น

1. บทบาทของวัดในเชิงเศรษฐกิจ
2. บทบาทของวัดในเชิงสังคม
3. บทบาทของวัดในเชิงการเมืองการปกครองและการเมือง
4. บทบาทของวัดในด้านสภาพแวดล้อม
  - 4.1 ทางด้านกายภาพ
  - 4.2 ทางด้านจิตใจ

พัฒนาการของเมืองในชั้นเชิงต่าง ๆ

นครเชียงใหม่จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน มีความเป็นมาอันยาวนานจากยุคก่อนเริ่มสร้างนครสืบประวัติได้ถึงยุคทริภุชไชยและดินแดนโคตรอบ เช่น พระเอา (ภูคามขาว) สุโขทัย หรือแคว้นโชนก ราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 จนถึงยุคสร้าง "นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่" ในราวพุทธศตวรรษที่ 17 บทบาทของเมืองเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยอย่างต่อเนื่อง การพิจารณาและรับรู้ถึงพัฒนาการของเมืองเชียงใหม่ที่เป็นอันเป็นตอน สามารถจะทำให้เห็นถึงระบบขององค์ประกอบของเมืองจากจุดเล็ก ๆ ในอดีต จนเป็นภาพรวมที่เห็นได้ ในปัจจุบันเพื่อความเหมาะสมในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองในเรื่องราวของบริเวณวัดที่เป็นหนึ่งในองค์ประกอบของเมืองที่มีความสำคัญที่สุดในอดีต เพราะถือได้ว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และชุมชนคือหน่วยมีชีวิตเล็ก ๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นบ้านเป็นเมือง

ภูมิหลังการสถาปนาเมือง

จุดเริ่มต้นของการเริ่มต้นสร้างอาณาจักร พัฒนาการเชิงพื้นที่และเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ (พุทธศตวรรษที่ 13-17)

บทบาทของเมืองในภูมิภาคนี้

อาณาจักรล้านนา ในยุคก่อตั้งเป็นชุมชนเมือง ปัจจัยที่มีความเหมาะสมก่อให้เกิดการสร้างบ้านแบ่งเมืองขึ้นมาในพื้นที่บริเวณนี้คือ สภาพความเหมาะสมในเชิงภูมิศาสตร์ ซึ่งในอดีตมีความสัมพันธ์กับความเชื่อและความหมายของสัญลักษณ์ในเรื่องของโชคกลาง จากการศึกษาหลักฐานต่าง ๆ ปัจจัยที่สำคัญคือระบบภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยต่อการตั้งชุมชนเมืองเชียงใหม่ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่ม

สภาพทางการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในราวต้น พ.ศ. 19 นับเป็นศตวรรษของการสลายตัวของอาณาจักรเก่าที่เคยมีอำนาจมาก่อน เช่น เขมร มอญและพุกาม การหมดอำนาจลงในลักษณะดังกล่าวส่งผลให้ดินแดนที่โดยอยู่ใต้อำนาจมีความเป็นอิสระ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนตามตำนานกล่าวว่ามีเมืองอิสระถึง 57 เมือง (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ : 10) ในบรรดาเมืองอิสระเหล่านี้ เชียงรายเป็นศูนย์กลางอำนาจ เนื่องจากมีผู้นำที่มีความสามารถ จึงสืบเชื้อสายมาจากลจจกราชนับเป็นกษัตริย์ลำดับที่ 23 หนีภัยนคร อำนาจทางการเมืองของพญามังรายแผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะปี พ.ศ. 1836 ซึ่งสามารถรวบรวมดินแดนมอญทางลุ่มน้ำปิงตอนบนและลุ่มแม่น้ำวังได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับแคว้นโชนก ต่อมาในปี 1839 จึงสร้างเมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ อันอยู่ในทำเลที่เหมาะสมเป็นศูนย์กลางค้ำอำนาจทางการเมือง และเป็นศูนย์กลางทางการค้าของอาณาจักร

ล้านนา

สภาพทางเศรษฐกิจ

ในช่วงเวลาก่อนการสถาปนาอนุสรณ์ศรีนครพิงค์เชียงใหม่ นั้น ทรัพยากรเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจที่สำคัญในการติดต่อกับเมืองท่าทางตอนกลางเช่นอยุธยา โดยมีล่าน้ำปิงเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ ส่วนบริเวณลุ่มน้ำกกตอนบนมีเขียงรายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญในพื้นที่เศรษฐกิจบริเวณกับสองป้านา พุกาม และชุนาน

ในระดับเมืองมีหลักฐานกล่าวถึงการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างตอนกลางกับชนพื้นเมือง

แผนที่ แสดงอาณาเขตของอาณาจักรล้านนาสมัยสุโขทัยราชธานี
เชียงใหม่ บริเวณจังหวัดเชียงใหม่ ราชอาณาจักรไทย

แผนที่ 3.1

สภาพทางสังคม

ในช่วงเวลาก่อนการสถาปนาอนุสรณ์ศรีนครพิงค์เชียงใหม่ สภาพทางสังคมโดยส่วนรวมเป็นรัฐอิสระขึ้นกับผู้นำที่มีความเข้มแข็ง ความสัมพันธ์เป็นแบบชุมชนเครือญาติ ความสัมพันธ์ของสังคมขึ้นอยู่กับแรงงาน ที่ดิน ข้าวและสังคมพลังน้ำ ศูนย์กลางของชุมชนคงอยู่ที่วัด (เช่น วัดหนองกู่ วัดนางเก็ง วัดมหาวัน วัดพระสัน วัดละโว้) พุทธศาสนาลัทธิเถรวาทเป็นเสมือนเครื่องมือในการประสานสัมพันธ์ และเป็นจุดรวมจิตใจของประชากรหลายเผ่าพันธุ์ให้อยู่ร่วมกันโดยสันติและยังช่วยลดปัญหาความขัดแย้งภายในสังคม (สุทิน เริ่มมุกด์ 2531 : 29)

ลือชาหรือโอชชา คือเมืองในเขตที่ราบลุ่มทางแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างอยู่บริเวณ
ใกล้เคียงกับอาณาจักรอยุธยา เกิดก่อนการตั้งอาณาจักรอยุธยา

พัฒนาการทางสังคม ประวัติศาสตร์ทางเหนือตามที่มีการบันทึกไว้ชี้ให้เห็นเรื่องราวกลุ่ม
คนที่นับถือกันฉันเครือญาติ (FICTIVE KINSHIP GROUP) เคารพเลื่อมใสผู้นำทางวัฒนธรรมหรือ
วีรบุรุษในชุมชนคนเดียวกัน เช่น ชุมชนที่นับถือลาวจึงอยู่บริเวณเชิงแส่น หรือชุมชนที่นับถือขุน
เจืองอยู่ที่พะเยา (ธิดา สารธา 2530 : 92)

สรุป สภาพทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจก่อนการสถาปนาธนบุรีศรีนครหงส์เชียงใหม่

แผนที่ 3.2

บทบาททางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในภูมิภาค
นี้มีความสอดคล้องและสัมพันธ์กันตลอด ช่วงเวลาของ
การล่มสลายของอาณาจักรที่มีอยู่ก่อนล้านนา ส่งผล
ให้อำนาจและบารมีทางการเมืองของอาณาจักรล้านนา
มีสูงขึ้น สภาพทางเศรษฐกิจของภูมิภาคนี้ในระยะ
เวลาราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 มีศูนย์กลางที่สำคัญ
อยู่ที่หริภุชไชย ซึ่งเป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก
มีพ่อค้าจากต่างเมืองเข้ามาค้าขาย ชาวเมืองฮ่อก็มี
สุขในเชิงสังคม ลักษณะเฉพาะทางสังคมก่อนการ
สถาปนาธนบุรีศรีนครหงส์เชียงใหม่ นั้น หรือในระยะ
เวลานั้น ๆ ของเวียงเชียงใหม่เป็นลักษณะสังคมแบบ
ผูกพันกันแบบเครือญาติและเป็นสังคมที่เน้นกำลังคนและ
แรงงานทางด้านเศรษฐกิจและการทำสงคราม เน้น

ความสำคัญของการใช้น้ำ คือการทำเหมืองฝาย และเขื่อนกั้นน้ำ ทเวคา สิ่งศักดิ์สิทธิ์และมี
บรรพบุรุษ (อนุชิต์ ธงไชย 2534 : 8)

จากภาพดังกล่าวซึ่งผ่านมาเป็นเวลาเกือบ 700 ปีแล้วนั้น ยังคงมีหลักฐานเหลืออยู่บ้าง
ในปัจจุบัน เช่น การนับถือผีบรรพบุรุษ เช่นบริเวณชุมชนแม่เห็ส เป็นพิธีกรรมของพวกคือซึ่งทำ
กันประจำแถบคอยสุเทพ หรือตราของความเจริญรุ่งเรืองที่ยังคงทิ้งร่องรอยให้
เห็นให้ปัจจุบันของศูนย์กลางความเจริญโดยรอบเช่นในเมืองเชียงใหม่ เชียงแสน หรือลำพูน
(หริภุชไชย) สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของชุมชนเมืองเชียงใหม่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง

ชุมชนเมืองเชียงใหม่ คัมภีร์ศตวรรษที่ 19

จุดเริ่มต้นของการก่อตั้งชุมชนเมืองเชียงใหม่ในคอนต้นพุทธศตวรรษที่ 19 นั้น มีความเหมาะสมจากพัฒนาการในเชิงพื้นที่และโลกแวดล้อมโดยรอบ จากปัจจัยที่เหมาะสมในด้านสภาพภูมิศาสตร์และสัญลักษณ์ในด้านความเชื่อ ทำให้พญามังรายตัดสินใจในการเลือกทำเลทองในการสร้างบ้านแปงเมืองซึ่งเดิมในพื้นที่พวกลัวและชนพื้นเมืองอาศัยอยู่ก่อนแล้ว เช่น พวกลัวที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกับบริเวณที่พญามังรายมาตั้งเมืองเชียงใหม่ สันนิษฐานว่า อยู่บริเวณเชิงคอสสุเทพเช่นกัน (ขุนหลวงวิลังคะตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณคอสสุโขสัพพตดา และพวกลัวที่กระจายอยู่บริเวณโดยรอบได้แก่เมืองเชษฐบุรี (เวียงเจ็ดลิน) นพบุรีและเวียงสวนดอก จากหลักฐานเหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของชุมชนเมืองที่มีมาก่อนหน้านี้

ลักษณะของชุมชนดังกล่าวแสดงให้เห็นถึง การรวมตัวเป็นชุมชนเมืองในระดับหนึ่งที่มีอาณาเขตและผู้ปกครองที่แน่นอนพื้นที่บริเวณแถบนี้มีความเหมาะสมในการสร้างบ้านแปงเมือง เมืองเชียงใหม่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำที่มีภูเขาล้อมรอบด้านทิศตะวันออกได้แก่เทือกเขาผีปันน้ำตะวันตก ด้านทิศตะวันตกได้แก่เทือกเขาถนนธงชัยตะวันตก คอสสุเทพเป็นภูเขาด้านทิศตะวันตกที่ใกล้เมืองมากที่สุด ประกอบด้วยป่าและทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ อีกทั้งเป็นชัยภูมิที่มีความเหมาะสมทั้งในเชิงภูมิศาสตร์และสัญลักษณ์ (ความเชื่อในสมัยนั้น) การตั้งอยู่ในที่ภูเขาล้อมรอบเช่นนี้ช่วยป้องกันภัยที่เกิดจากธรรมชาติและยังเป็นคั่นน้ำที่สามารถหล่อเลี้ยงเมืองและชุมชนได้ บริเวณโดยรอบยังประกอบไปด้วยที่ราบและลำน้ำที่เหมาะสมสำหรับตั้งถิ่นฐาน

หากพิจารณาถึงทำเลที่ตั้งของเมืองเชียงใหม่ในเชิงโลกแวดล้อมในช่วงเวลานั้น (มองในด้านตัวเราเป็นผู้ปกครอง) มีปัจจัยที่มีความเหมาะสม ดังนี้

1. ความเหมาะสมในด้านทำเลที่ตั้งกับเหตุผลทางการเมืองการปกครอง ที่ตั้งของเมืองเชียงใหม่อยู่ระหว่างที่ราบลุ่มแม่น้ำกกและที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง จึงเหมาะสมในด้านการเป็นศูนย์กลางการเมืองการปกครองในขณะนั้น
2. ความเหมาะสมในด้านทำเลที่ตั้งกับที่ราบในการสร้างบ้านแปงเมือง ที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงเป็นที่ราบที่กว้างใหญ่ที่สุดในภาค จึงมีพื้นที่มากเพียงพอต่อการตั้งชุมชนเมืองขนาดใหญ่ ซึ่งประกอบไปด้วยชุมชนเมืองและชุมชนเกษตรกรรม

3. ความเหมาะสมในด้านทำเลที่ตั้งกับเหตุผลทางเศรษฐกิจ เมืองในระแวกเวลานั้น นอกจากอำนาจทางกองทัพ กำลังพล และความเข้มแข็งของผู้ครองนครแล้ว บทบาททางเศรษฐกิจยังเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมให้อาณาจักรนั้นมีความเป็นปึกแผ่นและมั่นคงขึ้น บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงมีความเหมาะสมในการขนส่งเสริมทางน้ำ มีเส้นทางน้ำที่ขุดตั้งแต่ตอนบนของอาณาจักรลงไปสมทบกับแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งติดต่อได้ทั้งเมืองที่อยู่ในภูมิภาคนี้ เช่น ฝาง เชียงแสน และเมืองนอกอาณาจักร (ภูมิภาค) เช่น เมืองโยชิตา เป็นเมืองท่าสำคัญในการติดต่อค้าขายกับจีนส่งผลให้เมืองเชียงใหม่ทำหน้าที่เป็นชุมชนทางการค้า รวบรวมสินค้าภายในอาณาจักรและดินแดนใกล้เคียงส่งออกมาขายกับเมืองต่าง ๆ ในภูมิภาคและเมืองท่าชายทะเล และทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการกระจายสินค้าเข้าสู่พื้นที่ต่าง ๆ ของอาณาจักรและบริเวณใกล้เคียงโดยรอบ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.1 พัฒนาการของเมืองเชียงใหม่ในยุคนาปนาทพริศรัศนครพิงค์เชียงใหม่

(พ.ศ. 1839-1898)

ก) บทบาทของเมืองในระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

บทบาทด้านการเมืองการปกครอง เมืองเชียงใหม่ทำหน้าที่ประธานหรือศูนย์กลางในอาณาจักรล้านนา ซึ่งตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมเป็นศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองในระดับอาณาจักร ซึ่งประกอบด้วย

1. เมืองบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก
2. เมืองบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน

ในบางช่วงของพัฒนาการในยุคนั้นเมืองหลวงของอาณาจักรได้ย้ายจากเชียงใหม่ไปยังเชียงใหม่หรือเชียงใหม่ แต่กระนั้นก็เชียงใหม่ยังคงความสำคัญในระดับศูนย์กลางอาณาจักรได้อยู่เสมอมา เสมอ ช่วงเวลานี้เมืองหริภุญไชยยังคงเป็นศูนย์กลางด้านศาสนาอยู่ ส่วนเมืองเชียงใหม่มีความสำคัญอันดับรองจากเชียงใหม่ พญามังรายส่งโอรสไปปกครองในด้านเมืองอื่น ๆ ก็เช่นกัน จะส่งโอรสหรือญาติตลอดจนขุนนางที่ไว้วางใจไปปกครอง นับเป็นรูปแบบการปกครองที่เน้นเครือญาติ ความเข้มแข็งของอาณาจักรจึงขึ้นอยู่กับศูนย์กลางคือ กษัตริย์ ที่ศูนย์กลางการปกครองคือเชียงใหม่

ส่วนความสัมพันธ์กับอาณาจักรใกล้เคียงซึ่งเป็นบทบาทในทางการเมืองการปกครอง เช่น พญามังรายสร้างสัมพันธ์อันดีต่อพ่อขุนรามคำแหงและพญาเจ้าเมือง (สุโขทัยและพะเยา) การกระทำเช่นนี้เท่ากับเป็นการประกาศสิทธิธรรมในการสร้างบ้านแปงเมืองของเชียงใหม่ และด้วยพญามังรายเอง

ในช่วงระยะแรกนั้นนับเป็นการเปิดศักราชของประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในเขตแม่น้ำทางตอนบนอาณาจักรล้านนา กล่าวคือ นับตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา อาณาจักรล้านนากลายเป็นมหาอำนาจอีกแห่งหนึ่งที่มีบทบาท และมีส่วนสัมพันธ์กับดินแดนทางตอนล่าง และเหนือที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงขึ้นไป คือ แถบสิบสองพันนา สุานาน จีน รวมทั้งมีส่วนสำคัญในการสร้างประวัติศาสตร์ ลุ่มแม่น้ำตอนบนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระยะศตวรรษนี้ด้วย

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18 มีการพัฒนารูปแบบทางการเมืองการปกครองระหว่างภูมิภาคต่อภูมิภาคขึ้นใหม่ ทำให้มีการขยายเส้นทางการค้าสู่แผ่นดินใหญ่ ประกอบกับมีความขัดแย้งทางการเมืองอยู่ตามเส้นทางการค้าที่สำคัญ แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ (อริยวดี กมลาคัน 2534:14)

- กลุ่มแคว้นเก่า ได้แก่ ตามพริลิ่งค์ (นครศรีธรรมราช นครชัยศรี สุวรรณภูมิ ละโว้ ทรินุกข)
- กลุ่มแคว้นใหม่ ได้แก่ สุโขทัย แพร่ น่าน โยนก ล้านช้าง และล้านนา จะเห็นได้จากในคอนตันของบทซึ่งกล่าวถึงการรวบรวมเมืองต่าง ๆ ในแถบลุ่มแม่น้ำปิง คอนบนันเป็นอาณาจักรล้านนา

พญามังรายได้ผสมผสานแนวความคิดของพุทธศาสนากับแนวความคิดดั้งเดิมของชุมชนเข้าด้วยกัน หลังจากนั้นแนวความคิดพุทธศาสนาดังกล่าวจึงมีบทบาทอย่างมากในการจัดโครงสร้างของเมือง และโครงสร้างการเมืองการปกครอง และก่อสร้างนักษัตรีย์และเป็นเครื่องมือที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้ปกครองอาณาจักร ส่วนหนึ่งของการรับแนวความคิดพุทธศาสนาดังกล่าวก็คือ การรับเอาอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากสุโขทัย ซึ่งล้านนามีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นในช่วงเวลานั้น

เมืองสุโขทัยมีอิทธิพลต่อการสร้างเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเมืองสำคัญของอาณาจักรล้านนา ศิลจาริกวัดเชียงมั่นกล่าวว่า พญาร่วง พญามังราย พญาเจ้าเมือง ได้เสด็จมาร่วมกันวางผังเมืองเชียงใหม่ ในเรื่องผังเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้านี้ มีลักษณะคล้ายคลึงกับผังเมืองของสุโขทัย ซึ่งในช่วงเวลานั้นอาณาจักรสุโขทัยเป็นอาณาจักรที่ทันสมัยและเจริญรุ่งเรืองมากในบรรดารัฐภาสในขณะนั้น บ้านเมืองที่เคยเป็นรัฐเจริญรุ่งเรืองมาก่อนเช่น พุกาม ทรินุกข อยู่ในสภาพที่ร่วงโรย ประการสำคัญสุโขทัยเป็นแหล่งสำคัญของพุทธศาสนาดังกล่าว

เมื่อเปรียบเทียบกับสุโขทัยกับเชียงใหม่แล้ว การสร้างบ้านแปงเมืองเป็นไปในลักษณะเดียวกันในด้านสภาพของเมือง เบื้องตะวันตกลาดเอียงทิศตะวันออกคอนบนันเขามีดินน้ำไหลลงหล่อเลี้ยงเมือง มีลำน้ำเล็กไหลไปบรรจบกับแม่น้ำใหญ่ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมือง ใน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ด้านทิศตะวันตกของเมืองเป็นเขตธรรมชาติดั้งเดิม ประกอบด้วยพุทธอุทยาน วัดวาอาราม (อรัญวาสีเช่นวัดสวนดอก วัดฝายหิน) เช่นเดียวกับสุโขทัย (นิจ วิทยุธีระนันท์ 2520:188-189)

ช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 นั้น มีการขยายตัวทางด้านการค้าที่สำคัญในภูมิภาคแถบนี้คือ

1. ช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18 ประเทศที่เข้ามาค้าขายกับเมืองต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ อินเดีย ซึ่งเข้ามาติดต่อด้านราชพวกผ้าและเครื่องปั้นดินเผา ผ้าไหม ถ้วยชามต่าง ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเกลือและของปากลับไป โดยเข้ามาทางหัวเมืองมอญเช่นเมะละลำเวียง ผ่านทางพุกามเข้ามาเป็นต้น

2. ประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 ถือได้ว่าเป็นช่วงที่มีการเจริญเติบโตทางการค้าของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อจีนติดต่อค้าขายโดยตรงกับเมืองท่าชายทะเล เพราะสามารถต่อเรือสำเภานาคนาใหญ่บรรทุกของได้มากขึ้น เป็นผลให้การค้าขายขยายตัวขึ้นอย่างมาก ความต้องการสินค้าในดินแดนคาบสมุทรเพิ่มขึ้น จึงเป็นแรงกระตุ้นให้เมืองที่ตั้งอยู่ริมน้ำ เช่น หริภุญชัย ปากน้ำโพ เป็นศูนย์กลางการค้าที่มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ในด้านการสัมพันธ์ทางการค้ากับอาณาจักรล้านนา บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงเป็นทำเลที่ตั้งที่สุดของภาคทางการค้า มีเส้นทางติดต่อไปได้ถึงเมืองท่าชายทะเลได้แก่ ไรชิสซา ซึ่งเป็นเมืองท่าที่สำคัญในการติดต่อค้าขายกับประเทศจีน ในอีกส่วนหนึ่งทางการค้าขายกับจีนจะเข้ามาทางแคว้นเล็กแคว้นน้อยของจีน เช่น สุหนาน ลิบสอง-ปันนา

"เมืองหริภุญชัย...ก็สัมพันธ์ด้วยข้าวของมากนัก พ่อค้าทางบกทางน้ำเที่ยวมาค้าขายเมืองทางน้ำก็ถึงเมืองไรชิสซาก็มาค้าถึง ฮู่ท่างค้าขาย ชาวเมืองก็สัมพันธ์เป็นดีมากนักแล" (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ : 10)

จากสภาพที่ตั้งของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจและการปกครองควบคุมศูนย์กลางการค้าบริเวณลุ่มแม่น้ำปิงขึ้นไปจนถึงลุ่มแม่น้ำกก (หริภุญชัย เชียงราย เชียงแสน) ทำให้สภาพบ้านเมืองในระชะนั้นมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นในระดับหนึ่ง

ผลประโยชน์ทางการค้าในระดับอาณาจักร (ชั้น
ปกครอง)

ความต้องการสินค้าภายใน

ความต้องการสินค้าภายนอก

ความได้เปรียบในทำเลที่ตั้ง

ส่งผลให้เมืองเชียงใหม่มีบทบาทในเชิงเศรษฐกิจ

ในฐานะ ศูนย์กลางการค้า

รวบรวมสินค้าส่งออก

กระจายสินค้านำเข้า

ข) บทบาทของเมืองในระดับอาณาจักร

บทบาทด้านการเมืองการปกครอง บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงเป็นที่ราบกว้างใหญ่ที่สุดในภาคเหมาะสมแก่การเป็นที่ตั้งเมืองหลวงของอาณาจักรในด้านการปกครอง เชียงใหม่เป็นทำเลที่สามารถควบคุมเมืองสำคัญต่าง ๆ ของอาณาจักรได้ การปกครองในช่วงระยะเวลานี้เป็นไปในแบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การสร้าง ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เป็นนโยบายอย่างหนึ่งของการสร้างความผูกพันกันเมืองต่าง ๆ ในสมัยแรกของการสถาปนาอาณาจักรล้านนา พญามังรายโปรดให้พระราชโอรสไปครองเมืองต่าง ๆ หรือขุนนางซึ่งไว้ใจได้ให้ไปปกครองตามเมืองที่มีความสำคัญน้อยลงไป

ในระดับภายนอกอาณาจักร เป็นไปในรูปแบบการสร้างสัมพันธ์ภาพกับเมืองภายนอกเช่น การเป็นพันธมิตรกับเจ้าเมืองอังวะและสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับเมืองหงสาวดีด้วยการอภิเษกสมรสกับพระนางอุสาปราชธิดาเมืองหงสาวดี

ในระแวงเวลานี้เมืองสำคัญบริเวณอาณาจักรล้านนามีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองดังนี้

แผนที่ 3.3 เมืองลูกหลวงและเมืองหน้าด่าน

บทบาทด้านการเมืองการปกครองมีองค์ประกอบสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญที่ทำให้การปกครองบ้านเมืองมีความสมบูรณ์และเป็นไปโดยมีระบบ คือ การนำเอาแนวความคิดด้านพุทธศาสดาลงทางศัพทวงศ์เข้ากับระบบการปกครองบ้านเมือง ในช่วงเวลานั้นกษัตริย์ผู้มีบารมีจะทำหน้าที่อุปถัมภ์พุทธศาสนา (พระรัตนไตรซึ่งประกอบด้วย พระพุทธ การสร้างวัด พระธรรม การสนับสนุน การเผยแพร่พระธรรมคำสั่งสอน พระสงฆ์ การอุปถัมภ์เลี้ยงดูพระสงฆ์)

แนวความคิดพุทธศาสดาลงทางศัพทวงศ์มีบทบาทสำคัญมากต่อการจัดโครงสร้างการเมืองการปกครอง และต่อสถาบันกษัตริย์มีบทบาทสูงในราชสำนักและเป็นเครื่องมือที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้ในการปกครองอาณาจักรด้วยการผนวกอุดมการณ์ ตลอดจนแนวปฏิบัติทางพุทธศาสดาซึ่งพุทธศาสดาเปรียบเสมือนองค์กรสากลที่สามารถจะถ่ายทอดลงไปสู่ชนชั้นผู้ถูกปกครองได้เหมาะสมและสะดวกที่สุด

โครงสร้างทางการเมืองการปกครองอาณาจักรล้านนา

อาณาจักรล้านนาแบ่งเขตการปกครองเป็น 3 บริเวณ

1. บริเวณเมืองราชธานี คือ เมืองเชียงใหม่และลำพูนเป็นส่วนที่กษัตริย์มีอำนาจปกครองโดยตรวจอย่างใกล้ชิด และพยายามสร้างสิทธิธรรมให้เป็นที่ยอมรับของเมืองอื่น ๆ ทั่วอาณาจักร

2. บริเวณเมืองซึ่งปกครองโดยเจ้านายเชื้อพระวงศ์ หรือข้าราชการของเมืองราชธานี คือ เมืองที่กษัตริย์จะทรงแต่งตั้งเจ้าเมืองไปกินเมือง เช่น เมืองเชียงใหม่ และพะเยา

หมายเหตุ เจ้าเมืองมีอำนาจสิทธิขาดในการจัดการปกครองภายในขอบเขตอย่างเต็มที่จนเกือบเป็นอิสระ โดยที่กษัตริย์มีขอบเขตอำนาจเฉพาะในบริเวณเมืองราชธานีเท่านั้น

เชียงใหม่ ศูนย์กลางการเมืองการปกครองควบคุมเมืองสำคัญของอาณาจักรล้านนา

ลำพูน เมืองบริวาร ศูนย์กลางพุทธศาสนาในระยะแรก

เชียงใหม่ เมืองลูกหลวง

เชียงใหม่ เมืองหน้าด่าน (รับศึกศัตรูทางด้านเหนือของอาณาจักรก่อนเข้าถึงเชียงใหม่)

3. บริเวณเมืองประเทศราช จะให้เจ้าเมืองซึ่งเป็นเจ้าต่างชาติ ต่างภาษา ปกครองตามประเพณีท้องถิ่น เมืองประเทศราชของอาณาจักรล้านนาประกอบด้วยกลุ่มเมืองต่าง ๆ เช่น (สรวิสาตี อังสกุล 2535 : 2-3)

- กลุ่มหัวเมืองเงี้ยว (ในรัฐฉาน) (พม่า)
- กลุ่มแคว้นเชียงตุง
- กลุ่มแคว้นสิบสองปันนา
- กลุ่มเมืองยอง
- กลุ่มเมืองล้านนาตะวันออก เมืองแพร่และเมืองน่าน

ในระดับภายนอกอาณาจักร เป็นไปในรูปแบบการสร้างสัมพันธ์ภาพกับเมืองภายนอก เช่น การเป็นพันธมิตรกับเจ้าเมืองอังวะและสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับเมืองหงสาวดี ด้วยการอภิเษกสมรสกับพระนางอุสาปายโคราชธิดาเมืองหงสาวดี

ในระแวกเวลานี้เมืองสำคัญบริเวณอาณาจักรล้านนามีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองดังนี้

เชียงใหม่ ศูนย์กลางการเมือง การปกครอง
ควบคุมเมืองสำคัญของอาณาจักรล้านนา

ลำพูน เมืองบริวาร ศูนย์กลางพุทธศาสนาใน
ระยะแรก

เชียงใหม่ เมืองลูกหลวง

เชียงใหม่ เมืองหน้าด่าน (รับศึกศัตรูทางด้าน
เหนือของอาณาจักรก่อนเข้าถึงเชียงใหม่)

บทบาทด้านการเมืองการปกครองมีองค์ประกอบสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญที่ทำให้การปกครองบ้านเมืองมีความสมบูรณ์และเป็นได้โดยมีระบบ คือ การนำเอาแนวความคิดด้านพุทธศาสนามุ่งวางศัพทวงเข้ากับระบบการปกครองบ้านเมือง ในช่วงระยะเวลานั้นกษัตริย์ผู้มีบารมีจะทำหน้าที่อุปถัมภ์พุทธศาสนา (พระรัตนไตรซึ่งประกอบด้วย พระพุทธ การสร้างวัด พระธรรม การสนับสนุน การเผยแพร่พระธรรมคำสั่งสอน พระสงฆ์ การอุปถัมภ์เลี้ยงดู พระสงฆ์)

แนวความคิดพุทธศาสนาลัทธิมหายานที่มีบทบาทสำคัญมากต่อการจัดโครงสร้างการเมือง การปกครอง และต่อสถาบันกษัตริย์ที่มีบทบาทสูงในราชสำนักและเป็นเครื่องมือที่พระมหากษัตริย์ ทรงใช้ในการปกครองอาณาจักรด้วยการผนวกรวมการผสมผสานแนวคิดทางพุทธศาสนาซึ่ง พุทธศาสนาเปรียบเสมือนองค์กระดูกสันหลังที่สามารถจะถ่ายทอดลงไปสู่ชนชั้นผู้ถูกปกครองได้เหมาะสม และสะดวกที่สุด

1) บทบาทด้านเศรษฐกิจ

โดยส่วนรวมจะตกอยู่กับการมีผลประโยชน์ การแสวงหาทางได้ทางการค้าของกษัตริย์ และเจ้าเมือง โดยจะเป็นผู้จัดการสร้างตลาดให้เป็นที่ค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า ตลาดมักจะสร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างเมืองในระดับอาณาจักร ช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ตอนต้นนั้น

เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางในการเชื่อมต่อและค้าขายสินค้า (รวบรวมสินค้าส่งออก กระจาย) สินค้าเข้า) ภายในอาณาจักรยังมีการติดต่อค้าขายโดยผ่านเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการค้า เช่น เส้นทางน้ำสายลุ่มสามารถใช้เป็นเส้นทางค้าขายติดต่อกับเมืองต่าง ๆ ในบริเวณภายในอาณาจักร เมืองฝาง เมืองเชียงแสน ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจอีกแห่งหนึ่งที่ยังคงมีความสำคัญในระดับอาณาจักร และมีบทบาทอาณาจักรอีกแห่งหนึ่งก่อนที่จะค่อย ๆ ลดบทบาทลงไปเป็นเมืองลูกหลวง คือ หนีพูนชัย บทบาททางการค้าที่สำคัญคือ มีพ่อค้าจากเมืองต่าง ๆ เดินทางมาค้าขายทั้งทางบกและทางน้ำโดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อค้าจากเมืองในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ในด้านอุตสาหกรรมได้มีการพัฒนา ตั้งแต่สมัยพญามังราย คือ เมื่อล้านนาเป็นพันธมิตรกับกรุงอังวะ มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม เชียงช้างโดยพญามังรายทรงขอช่างฝีมือต่าง ๆ มาสอนแก่ชาวล้านนา ช่างฝีมือเหล่านี้ถูกส่งไปอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ จึงเกิดเป็นอุตสาหกรรมเชียงช้างฝีมืออื่น เช่น เครื่องเงิน เครื่องเงิน การทอผ้า เครื่องปั้นดินเผา และการแกะสลัก

จากช่วงแรกที่กล่าวถึงบทบาททางเศรษฐกิจของกษัตริย์และขุนนาง (ชนชั้นปกครอง) ที่ได้จากการค้าขาย ในระดับภูมิภาคและอาณาจักรคือ การได้รับผลประโยชน์ในรูปของภาษีการค้า และสินค้าผูกขาดบางประเภท (สินค้าต้องห้าม) เช่น ขอบป่าซึ่งได้มาจากการส่งส่วย

2) บทบาทด้านสังคม

หลังจากที่พญามังรายตีเมืองหนีพูนชัยเข้าผนวกกับอาณาจักรล้านนาได้นั้น เดิมทีหนีพูนชัย มีบทบาททางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และศูนย์กลางทางศาสนาพุทธเถรวาท ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง จากการเข้ามาเผยแพร่ศาสนาของพระเถระจากลังกาซึ่งได้นำพุทธศาสนามาเผยแพร่ยังแคว้นสุวรรณภูมิ ในระยะเวลาแรกนั้นทำให้หนีพูนชัยเป็นศูนย์กลางทางศาสนาในอาญา

จักรนี้ ช่วงเวลาต่อมาพญามังราชพราหมณ์ลดบทบาทความสำคัญของเมืองทริภุชชีลงโดยดึงมาให้
 บทบาททุก ๆ ด้านให้ปรากฏชัดที่เมืองราชธานีของอาณาจักรคือ เชียงใหม่ เพราะฉะนั้นเชียงใหม่
 จึงกลายมาเป็นศูนย์กลางทางศาสนาพุทธเถรวาทในระยะเวลาต่อมา ผนวกกับเดิมทีนับตั้งแต่มี
 การตั้งเมืองในดินแดนแถบนี้มีเอกสารและบทความต่าง ๆ มีความเห็นสอดคล้องกันว่า บริเวณแถบ
 นี้เดิมที่มีชนเผ่าลัวะซึ่งเปรียบเสมือนเจ้าของพื้นที่เดิมสร้างเมืองอยู่ก่อนแล้ว (ในเอกสารปรากฏถึง
 เวียงเจ็ดลิน เวียงสวนดอกเมืองนพบุรี (ที่ตั้งของเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน) ลัวะกลุ่มนี้นับถือ "ผีบรรพบุรุษ"
 ซึ่งปัจจุบันก็ยังคงมีพิธีกรรมเช่นผีปู่ย่า ตายาย (ผีอารักษ์บ้านเมืองของลัวะ) บริเวณ
 แถบเชิงคอสสุเทพด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมือง (อำเภอแม่เห็ญ)

ภาพแสดง
 การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ

เชียงใหม่จึงมีบทบาทเป็นศูนย์กลางทางศาสนาพุทธเถรวาทและมหาสถานในระดับอาณาจักร ดังเห็นได้จากเชียงใหม่มีวัดเป็นจำนวนมากจนได้ชื่อว่าเป็น "เมืองของวัด" และเป็นที่ตั้งของวัดที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่สำคัญในระดับอาณาจักรด้วย คือ พระบรมธาตุคออสสุเทพ

สรุป บทบาทของเชียงใหม่ในยุคนครเชียงใหม่ (พ.ศ. 1839-1898) ในระดับภูมิภาคและระดับอาณาจักร

บทบาทด้าน	ภูมิภาค	อาณาจักร
เศรษฐกิจ	<ul style="list-style-type: none"> - บริเวณที่ราบลุ่มน้ำปิงเป็นทำเลที่ดีที่สุดในภาคทางการค้า สามารถติดต่อค้าขายกับแคว้นเล็กแคว้นน้อยของจีนและทางคอนไตของอาณาจักรคือ โยชิตยาและเมะล่าเริง 	<ul style="list-style-type: none"> - เชียงใหม่เป็นตัวกลางในการเชื่อมและกระจายสินค้าภายในอาณาจักร - พ้อค้าจากเมืองในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเดินทางมาค้าขายทั้งทางบกและทางน้ำ - ได้ผลประโยชน์จากสินค้าต้องห้าม เช่น ของป่ามากที่สุด ส่งผลให้ฐานเศรษฐกิจเริ่มมีความมั่งคั่งมากขึ้น
การเมืองการปกครอง	<ul style="list-style-type: none"> - อาณาจักรล้านนาเป็นมหาอำนาจอีกแห่งหนึ่งในภูมิภาคแถบนี้โดยพยายามสร้างสัมพันธอันดีต่ออาณาจักรหรือแคว้นที่มีมาอยู่ก่อน ทั้งกลุ่มแคว้นเก่าและกลุ่มแคว้นใหม่ 	<ul style="list-style-type: none"> - ทำหน้าที่เป็นประธานหรือศูนย์กลางของการปกครองอาณาจักรล้านนา
สังคม	<ul style="list-style-type: none"> - การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับอาณาจักรและแคว้นต่าง ๆ ที่อยู่ ในภูมิภาคแวดล้อมแถบนี้ 	<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มชนมากมายหลายเผ่าพันธุ์ - พยายามสร้างบทบาท ความเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาให้ปรากฏชัดที่เชียงใหม่ - ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่สำคัญในระดับอาณาจักร

3.1.1 พัฒนาการทางกายภาพของเมืองเชียงใหม่

ลักษณะที่ตั้งและระบบชุมชนของเมืองเชียงใหม่ในระยะสร้างบ้านแปงเมือง จากบทบาทของเมืองเชียงใหม่ที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเมือง การปกครองจึงมีตำแหน่งเป็น "เมืองราชธานี" (CORE AREA) ถือเป็นแกนกลางที่สำคัญในการดูแลควบคุมเมืองในอาณาจักร ล้านนา ลักษณะการตั้งบ้านตั้งเมืองของเชียงใหม่จึงได้รับอิทธิพลจากสุโขทัย ส่วนหนึ่งเป็นปัจจัย ที่สำคัญเนื่องจากตั้งที่ได้กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า "ในช่วงระยะเวลานั้นเมืองสุโขทัยเป็นเมืองที่มี อิทธิพลสูงทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม" และเป็นเมืองสมัยใหม่ อีกทั้งใน ขณะที่ตั้งบ้านเมืองพญามังรายยังเชิญพ่อขุนรามคำแหง (สุโขทัย) และพญาเงี้ยวเมือง (ภูพานฮาว หรือพะเฮา) มาร่วมกำหนดและวางผังเมืองด้วย คงแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของสุโขทัยที่แผ่เข้ามา ในระบบเมือง

โครงสร้างของเมืองประกอบด้วย องค์ประกอบที่สำคัญเหมาะสมกับโลก แวดล้อมในพื้นที่นั้นในบทบาทของเมืองขณะนั้นและในระยะเวลา นั้น จึงเป็นมิติที่ทำให้เกิดโครงสร้างของเมือง ในระยะแรกโครงสร้างของเมืองที่มีความสำคัญคือ คันดิน คูน้ำรอบเมือง และ ประตูเมือง ซึ่งเป็นผลมาจากในขณะนั้นสถานการณ์บ้านเมืองโคจรรอบยังอยู่ในภาวะสงครามและการแย่งชิงผู้คน เมืองมีความจำเป็นต้องป้องกันตัวเอง ภายในบริเวณกำแพงเมืองประกอบไปด้วย องค์ประกอบสำคัญของความเป็นเมืองคือ วัง วัด บ้านเรือน ตลาด เส้นทางสัญจร ลักษณะ เฉพาะและที่ตั้งระบบชุมชนในขณะนี้พอจะประมวลจากหลักฐานและเอกสารที่มีผู้เขียนถึงดังนี้

1. วัง พระราชวัง ที่ประทับของกษัตริย์อยู่บริเวณกำแพงเมืองชั้นใน วัง ที่ประทับของพญามังรายหลังจากสร้างเชียงใหม่แล้วเสร็จ คือ คุ่มเวียงแก้ว ตั้งอยู่บริเวณเรือนจำ กลางในปัจจุบันเนื่องจากสมัยที่ก่อสร้างเรือนจำกลางขุดชั้นดินลงไปพบฐานของสิ่งก่อสร้างและเศษ อิฐอยู่ภายใต้บริเวณนั้นกว้างมาก แสดงว่าเคยเป็นอาคารสถานอย่างหนึ่งอย่างใดมาก่อน (บันทึกนา ปกป้อง 2521 : 58-59) บริเวณที่กล่าวนี้อยู่ติดกับ "ข่วง" หรือลานโล่ง ซึ่งคุ่มหลวงจะมีลานโล่ง และบริเวณลานโล่งจะมีวัดเสมอ คือ "วัดหัวข่วง" (วิวัฒน์ เคนีย์พันธ์ 2520 : 18)

2. วัด ในบริเวณเวียงที่ประทับเดิม (เวียงเชียงใหม่ตั้งอยู่บริเวณบ้าน เชียงมั่น) (อักษรฝักขาม ศิลาจารึกหลักที่ 76 วัดเชียงใหม่ จ.ศ. 943) สร้างเป็นวัดและถาวร ถานชื่อวัดเชียงใหม่ตามชื่อเวียงที่เคยประทับอยู่ จารึกกล่าวถึง พญามังราย พญาร่วง พญาเงี้ยวเมือง ร่วมสร้างเชียงใหม่และพญามังรายก่อนพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในเวียงเชียงใหม่สร้างเป็นวัดถาวร ถานตราบบริเวณที่เคยเป็นเวียงที่ประทับของพญามังรายในระยะเริ่มสร้างนพบุรีศรีนครพิงค์ เชียงใหม่

3. ตลาด อีกองค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนเมือง กล่าวถึงว่า "ครั้นได้เวลาพิธีฤกษ์ก็ได้ลงมือขุดคูเวียงและก่อปราการด้านทิศอีสานเป็นศรีนคร (เข้าใจว่าจะเป็นบริเวณแจ้งศรีภูมิ) ก่อนอ้อมไปทิศทักษิณ (บริเวณแจ้งระคำ) แล้ววนรอบทั้งสี่ด้านทำไปพร้อมกันแรกตั้งภาคเชิงใหม่ในขณะเดียวกันนั้น (นิจ วิทยุระนันท์ 2520 : 9) แรกตั้งเมืองบริเวณส่วนหนึ่งจะถูกกำหนดเป็นตลาด ซึ่งเป็นโครงสร้างส่วนหนึ่งของเมืองที่มีความสำคัญอย่างแยกไม่ออก (สุเทพ สุนทรเกษม 2528 : 10) ซึ่งมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจของเมืองนอกจากประโยชน์ใช้สอยด้านการค้าแล้ว ยังเป็นแหล่งผลประโยชน์ของชนชั้นปกครองกษัตริย์ในลักษณะธรรมเนียมหรือภาษี

บริเวณที่ตั้ง จากการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่อ้างอิงถึงที่ตั้ง กล่าวว่า ตั้งอยู่บริเวณหน้าตลาดสี่เชิงพระ (วัดพระสิงห์ในปัจจุบัน) หลักฐานที่กล่าวถึงตำแหน่งที่ตั้งเช่น... "พญามังรายถูกฟ้าผ่าสวรรคตที่ตลาดกลางเมือง" ..หรือ... "ที่หน้าวัด เป็นท้องสนามที่ราชูร์มาประชุมซื้อขาย คนทั้งหลายเรียกตลาดนั้นว่า สี่เชิงพระ..."

4. ชุมชน สภาพของชุมชนในเวลานั้นมีลักษณะเฉพาะคือ ชุมชนจะมีลักษณะเป็นชุมชนย่อยบริเวณต่าง ๆ ในแต่ละชุมชนจะมีวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชุมชนในเชิงสังคมเป็นของตัวเองอันเป็นผลมาจาก ฐานะ เชื้อชาติ กลุ่มสังคม และถิ่นฐานเดิมที่ถูกกวาดต้อนมา เช่น พวกลาวในพื้นที่หรือเขิน ฮอง ไท ลื้อ มีการใช้พื้นที่อย่างไม่มีขอบเขต และสภาพบรรยากาศแห่งตัวอยู่กับธรรมชาติ "วนานคร"

ลักษณะเฉพาะของเมืองที่เกิดขึ้น เริ่มจากการวางผังโดยความเหมาะสมและความชำนาญของพญามังราย (จากหลักฐานต่าง ๆ ที่กล่าวถึง พระองค์มีประสบการณ์การสร้างเมืองต่าง ๆ ซึ่งพบกับปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ก็มากมาย) โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ของที่ตั้งกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติสอดคล้องกับบทบาทที่สำคัญของเมืองให้ที่ศูนย์กลางของอาณาจักร บ้านเรือนของราชูร์คงตั้งอยู่ภายในบริเวณกำแพงเมือง และนอกกำแพงเมืองส่วนหนึ่ง สันนิษฐานว่าภายในบริเวณกำแพงเมืองเป็นที่ประทับของกษัตริย์ และชนชั้นปกครองบรรดาศาสนาต่าง ๆ ตลอดจนข้าราชการที่มีความสำคัญสูงในขณะที่ยังบริเวณไกลออกไปนั้นเป็นที่อยู่ของข้าราชการที่มีหน้าที่ในการบริหารบ้านเมืองด้านต่าง ๆ นอกเขตกำแพงเมืองจะเป็นที่อยู่ของไพร่ชั้นดีและผู้มีฝีมือในทางศิลปหัตถกรรม บริเวณข้ามฝั่งแม่น้ำปิงและรอบนอกของเมืองเป็นที่อยู่ของไพร่และชุมชน ซึ่งมีความเหมาะสมกับการเกษตรกรรมคงเป็นพื้นที่ในด้านการทำนาบ้างและการเพาะปลูกบริเวณ 2 ฝั่งแม่น้ำปิง

หลักฐานที่กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานในอดีตนั้นคงไม่มีปรากฏเป็นร่องเป็นราวให้เห็นนอกจากจารึกและตำนานที่กล่าวถึงสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่ปรากฏในเมืองนำมาผูกและวิเคราะห์ขึ้นเป็นเรื่องเป็นราว ในด้านความเชื่อและระบบสังคมของล้านนานั้น เป็นภาพสะท้อนของการตั้งถิ่นฐานได้ค่อนข้างเหมาะสมและพอที่จะเป็นหลักฐานใช้อ้างอิงได้ "ทิศเหนือและทิศตะวันออกเป็นทิศที่เหมาะสมสำหรับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ทิศใต้เป็นทิศของป่ามีแกนสำคัญ 2 แกนเป็นแกนแห่งอำนาจคือ ตะวัตตอก-ตะวันตกk เหนือ-ใต้ (สุเทพ สุนทรภะสีช 2529:189)

ส่วนเส้นทางการสัญจรในระดับเมืองใช้แม่น้ำปิงเป็นเส้นทางการสัญจรหลัก และเส้นทางการสัญจรทางบก (การเดินทางเท้าตามแนวเขา) จะใช้ติดต่อกันระหว่างชุมชนต่อชุมชนหรือในระดับเมืองที่อยู่ใกล้ ๆ เช่น เวียงกุมกาม เวียงเจ็ดลิน เวียงลี้ว เวียงเขียงโสม เวียงหนองใหม่ (ปวงคำ คัสเซียว 2529 อ้างถึงใน ประวุฒิ แฉิมขอลงาม 2533 : 13) ส่วนการสัญจรภายในเมืองใช้เส้นทางการสัญจรทางบกและลำน้ำที่มีโครงข่ายอยู่ภายในละแวกเมือง

ภาพรวมของเมือง น.ศ. 1839

ภาพรวมของลักษณะที่ตั้งและระบบชุมชนในยุคสถาปนานครเชียงใหม่ (พ.ศ. 1839-1898)

"ครั้นได้เวลาพิชัยฤกษ์ ก็ได้ลงมือขุดคูเวียงและก่อประการด้านทิศสี่ด้านอันเป็นสรีนครก่อนล้อมไปทิศทักษิณ แล้วลงไปรอบทั้งสี่ด้านทำไปพร้อมกันแรกตั้งภาคเชียงใหม่ในขณะสามเดีวกันนั้น ผู้เคลื่อนก็แล้วเสร็จสำเร็จทุกประการ"

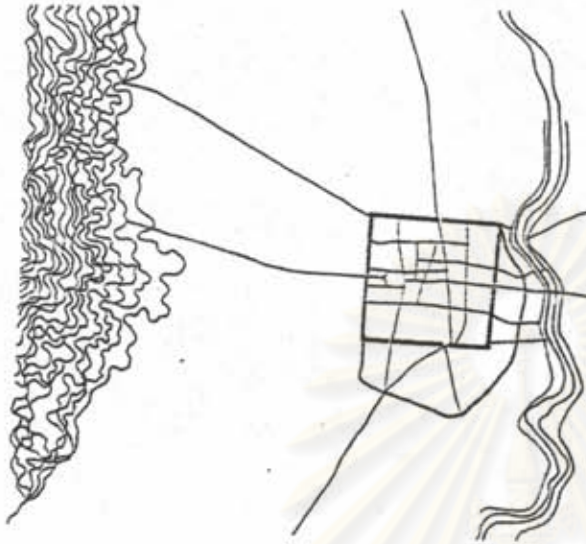
(นิจ วิทยฐานะนันท์ 2520 : 9)

จากบทความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงภาพแรกตั้งนครว่ามืองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเช่นไรบ้าง การก่อรูปของเมืองในระยะแรกมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และแนวความคิดซึ่งได้รับอิทธิพลจากสุโขทัยคือ การจัดวางเมืองแบบพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์

การศึกษาความสัมพันธ์ของบทบาทต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคม แสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะและบทบาทของเมืองเชียงใหม่ในด้านทำเลที่ตั้งของนครเชียงใหม่ ซึ่งมีความเหมาะสมอย่างมากต่อการเป็นศูนย์กลาง (เมืองราชธานี CORE AREA)

ซึ่งมีบทบาทด้านการปกครองเป็นศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักร ลักษณะของเมืองเชียงใหม่

ในระยะแรก โครงสร้างหลักที่สำคัญของเมืองคือ กำแพงเมืองในสมัยพญามังราช (พ.ศ. 1839) มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านยาวประมาณ 1.7 กิโลเมตร และด้านกว้างประมาณ 1.6 กิโลเมตร มีประตูเมือง 5 ประตู ลักษณะของกำแพงสร้างด้วยอิฐ และขุดคูเวียงรอบกำแพง กว้างประมาณ 15 เมตร (สันต์ เหน็บ 2529 : 10-16) ตั้งอยู่ระหว่างที่ราบระหว่างเทือกเขาดอยสุเทพกับแม่น้ำแม่ปิงที่ไหลจากเหนือลงใต้ การสัญจรภายในกำแพงเมืองจัดอยู่ในรูปตาราง (GRID SYSTEM) เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะกำแพงเมือง ลักษณะเส้นทางการสัญจรในระยะแรกเป็น "ทาง" ที่ใช้

เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ต่อพื้นที่ซึ่งไม่มีความหนาแน่นของสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ คงแฝงตัวอยู่กับธรรมชาติที่เข้มข้มอย่างมาก ประตูเมืองในระยะแรกมี 5 ประตูสามารถเข้าออกได้โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ของเจ้านาย ส่วนภายนอกเมืองจะมีกำแพงคั่นเป็นรูปจันทร์เสี้ยวอีกชั้นเพื่อป้องกันข้าศึกศัตรูแก่ไพร่และชุมชนเมืองนอกกำแพงเมือง การสัญจรระดับเมืองและอาณาจักรจะใช้ทางเดินเลียบเขาและเส้นทางน้ำคือแม่น้ำแม่ปิงเป็นหลัก เชียงใหม่มีฐานะเป็นชุมชนทางการค้าที่สำคัญของอาณาจักรมีบทบาทในการเป็นที่รวบรวมและถ่ายเทสินค้า จากบทบาทที่มั่งคั่งในเรื่องเศรษฐกิจนี้ส่งผลให้มีการก่อสร้างวัดและโบราณสถานต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น และเป็นแกนที่หล่อหลอมรูปแบบของศิลปวัฒนธรรมอันมีเอกลักษณ์เฉพาะของล้านนา

ลักษณะการตั้งชุมชนในยุคเริ่มแรกนั้นคงอยู่บริเวณที่สำคัญของเมืองใจกลางเมืองอันเป็นอันเป็นบริเวณที่ตั้งของศูนย์กลางการบริการ วัด ศาล ชุมชนในกำแพงเมืองตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศตะวันออกเฉียงเป็นที่อยู่ของข้าราชการและไพร่เมืองชั้นดี ส่วนชุมชนนอกกำแพงอยู่บริเวณทิศตะวันออกเฉียงเป็นที่อยู่ของไพร่ และนอกเมืองออกไปจะมีชุมชนริมน้ำและชุมชนชนบท (พื้นที่เกษตรกรรม)

สรุปสมัยนี้ เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางในการบริหารอาณาจักรในด้านการปกครองบ้านเมืองพญามังราชปกครองโดยใช้กฎหมายมังราชศาสตร์ ซึ่งต่อมา ใช้เป็นกฎหมายสืบต่อกันมา

ตลอดราชวงศ์มังราย

ในด้านเศรษฐกิจ เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางในการเชื่อมต่อและถ่ายเทสินค้าภายในอาณาจักร (ชุมทางการค้า) รายได้ทางการค้าจึงเป็นรายได้สำคัญของเชียงใหม่

ในด้านสังคมพยายามสร้างตัวเองเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาเถรวาทแทนอาณาจักรหริภุญชัยโดยในช่วงแรกหริภุญไชยยังคงเป็นศูนย์กลางทางศาสนาอยู่ (ภาพจะมาซัด พ.ศ. 1912 สุ่มนะเถระเดินทางมาถึงหริภุญชัยและต่อมาจำพรรษาอยู่ที่วัดสวนดอก ในการมาของพระสมณะเถระนำพระบรมธาตุมาจากสุโขทัย และได้ประดิษฐานไว้ที่วัดสวนดอก และที่วัดพระบรมธาตุคุดอสุเทพ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.1.2 พัฒนาการของวัดในเมืองเชียงใหม่ในศตวรรษที่เก้าแห่งเมือง พ.ศ. 1829-1898

ก) บทบาทในระดับอาณาจักร

ศูนย์กลางทางศาสนาในช่วงเวลานี้อยู่ที่อาณาจักรทริภุชชัย โดยมีพระธาตุทริภุชชัยเป็นแกนกลาง เนื่องมาจากการสร้างเมืองเชียงใหม่ในเวลานี้เป็นการเริ่มต้นของกลุ่มอำนาจใหม่ บทบาทเมืองเชียงใหม่ที่เด่นชัดได้แก่ ด้านการปกครอง และเศรษฐกิจ ในส่วนศาสนายังไม่สามารถดึงเอาความสำคัญไปจากอาณาจักรทริภุชชัยได้จึงเป็นเรื่องราวที่คงใช้ระยะเวลาสั่งสม

1. สภาพแวดล้อมในด้านทำเลที่ตั้งของวัดในเชิงความสัมพันธ์

กับกายภาพเมือง

ความเชื่อมโยงบทบาทอย่างมากต่อการกำหนดรูปแบบทางกายภาพของเมือง นอกเหนือจากองค์ประกอบในด้านอื่น ๆ แล้ว การเลือกทำเลที่ตั้งเมืองอาศัยชัยภูมิที่เป็นอำนาจเหนือธรรมชาติการถือโชคลาง นับถือภูตผี เพื่อให้เกิดเป็นศิริมงคลต่อชุมชนและเชื่อว่าสามารถป้องกันข้าศึกบุกรุกได้ โดยระบบความเชื่อของชุมชนเปรียบเสมือนแม่บทในการกำหนดรูปแบบทางกายภาพของเมือง สิ่งก่อสร้างสถาปัตยกรรม และอื่น ๆ ภายในเมือง (สุเทพ สุนทรเกษม 2529 : 187) การตั้งหลักเมืองอันถือว่าเป็นแกนกลาง (ศูนย์กลางจักรวาล) โดยมีพิธีกรรมที่ขั้วบนันบรรพาศาศคศาสตร์สามารถบันดาลความสุขสบายแก่ชาวเมืองเพราะมีอารักษ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองชุมชนอยู่ (วิวัฒน์ เคมย์พันธ์ 2520 : 13) ในด้านทำเลที่ตั้งของเมืองพญามังราชออกสำรวจหา "นิมิต" (ลักษณะพิเศษหรือเหตุการณ์ที่ปรากฏให้ผู้รู้ทราบมักอาศัยอำนาจพิเศษจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือลักษณะที่เหนือธรรมชาติอันเป็นเคล็ดของสิ่งคมที่เชื่อถือโชคลาง) ปรากฏออกมาเป็นชัยภูมิที่มีชัยมงคล 7 ประการ จึงก่อสร้างเมืองขึ้นโดยมีพญารามคำแหงช่วยกำหนดและสรรหาชัยภูมิความสัมพันธ์ในด้านทำเลที่ตั้งของสุโขทัย และเชียงใหม่จึงดำเนินไปในลักษณะเดียวกัน (นิจ หิณฐิระนันท์ 2533 : 5) โดยมีสื่อหนึ่งที่เป็นสิ่งกลมกลเวลาให้ผู้คนพลเมืองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและยังแสดงถึงอำนาจบารมีในการปกครองคือ การสร้างวัดควบคู่ไปกับการสร้างเมืองเพื่อเป็นการบำรุงจิตใจในเชิงการศึกษาสังคมและความสงบร่มเย็นของพลเมือง

หมายเหตุ จำนวนวัดที่ได้จากการศึกษานี้ เป็นวัดที่หาหลักฐานด้านข้อมูลได้ว่ามีขึ้นและมีอยู่จริง บางแห่งมีพัฒนาการมาจนถึงยุคปัจจุบัน บางแห่งกลายเป็นวัดร้าง โดยนับแห่งความจริงแล้วจำนวนวัดในอดีตอาจมีมากกว่าที่ปรากฏในการศึกษาเนื่องจากวัดต่าง ๆ ดังกล่าวไม่มีหลักฐานและพัฒนาการที่ต่อเนื่องปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน

2. ลักษณะเฉพาะและที่ตั้งของวัด

ในชุกศรีร้างเมือง (วัดในกำแพง) เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองหลวงของอาณาจักรล้านนาได้รับอิทธิพลจากสุโขทัยในการวางผังเมือง คตินิยมของสุโขทัยที่ได้รับจากขอม พุทธศาสนานิกายลัทธิวงศ์เป็นตัวจัดระบบเมืองโดยให้ความสำคัญต่อกนกลางจักรวาล โดยมีวัดขนาดใหญ่ สัญลักษณ์ทางกายภาพเป็นประธานของเมืองอันได้แก่ วัดสะดือเมือง และวัดเจ็ดยอดหลวง (พ.ศ. 1928-2032 สร้างถึง 3 รัชสมัย)

2.1 ลักษณะเฉพาะและที่ตั้งของวัดในเชิงความสัมพันธ์กับกายภาพเมือง

เมือง

วัดแห่งแรกของเมืองเชียงใหม่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงประโยชน์ใช้สอยของเวียงที่ประทับชั่วคราวของพญามังรายในขณะดำเนินการสร้างเมืองมาเป็นวัดเมื่อสร้างวังใหม่เสร็จเรียบร้อยแล้ว อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมือง โดยพญา

มั่งราชสร้างวังใหม่คือ "คุ้มเวียงแก้ว" อยู่บริเวณเรือนจำกลางในปัจจุบันโดยนั้นหนา ปกป้อง เวียงถึงคุ้มเวียงแก้วว่าอาจารย์ ชุ่ม ๗ บางข้างเล่าให้ฟังว่า "แต่เดิมทางการได้ทำการสร้าง เรือนจำกลางของเชียงใหม่ขึ้น เมื่อขุดลงไปดินเพื่อฝังฐานของอาคารนั้น ได้ได้พบเศษอิฐอยู่ ภายใต้อินดินเป็นบริเวณกว้างมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเคยเป็นสถานอาคารอย่างหนึ่งอย่างใดมา ก่อน... จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ก็ได้ทราบว่าบริเวณนี้ชื่อเวียงแก้วมาก่อน โดยเรียกสืบกัน มาช้านานทางราชการจึงได้ตั้งชื่อถนนข้างเรือนจำว่า ถนนเวียงแก้ว" (นันทนา ปกป้อง 2521 : 58-59) หลังจากที่สร้างวัดแล้วจากบทความของวิวัฒน์ เตมียพันธ์ กล่าวถึงลักษณะทางกายของการตั้งถิ่นฐานของเมืองในดินแดนล้านนาว่า "...ภายในกำแพงเมือง เรียกว่า "ในเวียง" ประกอบด้วยที่พักของเจ้าเมืองหรือคุ้มหลวง คิดกับคุ้มหลวงจะมีสนามกว้างเรียกว่า "ช่วง" บริเวณ กลั้วช่วงจะมีวัดคือ "วัดหัวช่วง" เสมอ..." เมื่อนำมาอ้างอิงกับตำแหน่งที่ตั้งของวัดช่วง (วัด แสนเมืองมา) ในปัจจุบันแล้วพบว่ามีความเป็นไปได้ที่วังจะตั้งอยู่บริเวณเรือนจำกลางจังหวัด เชียงใหม่ โดยมี "ช่วง" และวัดหัวช่วงอยู่ด้านบน (วิวัฒน์ เตมียพันธ์ 2520 : 18)

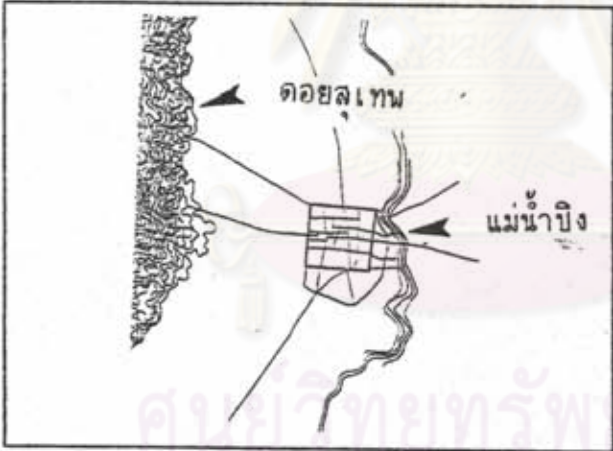
วัดในทางพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในยุคนั้น ล้วนแต่มีความสัมพันธ์ กับคติความเชื่อในการสร้างเมือง เหตุผลเนื่องจากกลุ่มคนในอาณาจักรแถบนี้นับถือพุทธศาสนา มหาสานและหินชานซึ่งได้รับจากทวารวดี (มอญ การนำมาพระนางจามเทวี) สุโขทัย (ลังกาวงศ์) และพุกามมหาสานและประเทศใกล้เคียง การสร้างเมืองในอุดมคติของกษัตริย์หรือผู้ปกครองจึง ผูกพันอยู่กับองค์ประกอบที่จะทำให้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองในสมัยนั้น "สัญลักษณ์" (SYMBOL) ที่จะแสดงให้เห็นได้ถึงสิ่งเหล่านั้นที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) คือ การสร้างวัด

วัดที่สำคัญที่เกิดขึ้นในยุคนั้น ได้แก่ วัดเชียงมั่น วัดสะเคือเมือง วัดลุ่มช้าง วัดไผ่ 11 กอ (ปัจจุบันเป็นวัดอุโมงค์) วัดลีเชียงพระ (ปัจจุบันเป็นวัดพระสิงห์) จำนวนวัดที่สร้างในสมัยนี้ยังคงมีไม่มากอาจเป็นเพราะสาเหตุที่ 1 คือ ในช่วงการสร้างบ้านเมือง นี้ สิกสงครามยังคงมีอยู่โดยรอบ สิ่งที่สำคัญสำหรับเมืองในด้านการป้องกันรักษาศัตรู และพื้นที่ ปกคลุมสร้างต่าง ๆ จึงมีความจำเป็นกว่า แต่วัดก็ยังคงความสำคัญในด้านเป็นศูนย์รวมจิตใจให้เป็นกลุ่ม ก้อน และเป็นอนุสาวรีย์ในการปกครองของกษัตริย์และชนชั้นปกครอง จึงมีความสำคัญในระดับหนึ่ง เช่นกัน สาเหตุที่ 2 ในช่วงสมัยของพญาไชยสงคราม พญาแสนภู และพญาคำฟู (พ.ศ. 1854-1879) ได้ย้ายเมืองหลวงของอาณาจักรล้านนาไปยังเชียงรายและเชียงแสน วัดที่สร้างขึ้นใน เมืองเชียงใหม่ในช่วงเวลานี้คงไม่ใช่วัดที่สำคัญในระดับเมืองคงเป็นวัดระดับท้องถิ่น และไม่มี ทัศนภาพการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันจึงไม่มีหลักฐานให้เห็น จนกระทั่งถึงสมัยพญาพาสู (พ.ศ. 1879-

1898) จึงเป็นรัชสมัยสุดท้ายในยุคนี้ได้ย้ายเมืองหลวงของอาณาจักรล้านนากลับมายังเชียงใหม่ และสร้างวัดประจำรัชกาลที่สำคัญในสมัยนี้คือ วัดลีเชียงพระอยู่ทางแกนทิศตะวันตกของเมือง ต่อมาได้อัญเชิญพระพุทธรูปมาประดิษฐานจึงเป็นวัดที่สำคัญในระดับเมือง เปลี่ยนชื่อเป็นวัดพระสิงห์ ตำแหน่งที่ตั้งของวัดพระสิงห์สันนิฐานว่าเป็นการวางปิดแกนตั้งของเมืองโดยเหตุผลทางความเชื่อ (ศรีสวัสดิ์ อ่องสกุล : สัมภาษณ์ 2535) ในแง่มุมด้านผังเมืองเชิงภูมิทัศน์ การวางตำแหน่งของวัดพระสิงห์อยู่บนจุดที่ดึงดูดความสนใจได้ดีมาก เพราะตั้งอยู่ในแกนตะวันออก-ตะวันตกของเมือง สามารถมองเห็นได้ตั้งแต่เข้าเมืองโดยมีถนนนำของถนนเป็นเส้นนำสายตา และจากหลังคือ ดอยสุเทพที่โอบล้อมเมืองไว้

จะเห็นได้ว่าวัดที่สำคัญในระดับอาณาจักร เมือง กองดิน (ชุมชน) นั้นจะเกาะตัวอยู่บริเวณใจกลางเมือง (CORE AREA) และบริเวณที่เป็นแดนพุทธเกษตร (อรัญวาสี) ตามชัยภูมิและความเชื่อในการตั้งเมืองของกษัตริย์ผู้แรกสร้างนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่

"ผู้พบพานบริเวณอันเหมาะสมระหว่างเนินเขาที่ค้ำน้ำเมื่อใดย่อมไม่รีรอที่จะเข้ายึดถือเป็นทำเลที่อยู่ถาวรสืบไป"
(นิจ วิทยุระนันท์ 2533 : 9)

ศูนย์วิทยุโทรพัภาพกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. ความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชนเมืองเชียงใหม่

บทบาทของวัดในยุคสร้างบ้านแบ่งเมืองที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนแบ่งแยกเป็นชั้นเชิงต่าง ๆ ได้ดังนี้

3.1) บทบาทด้านกายภาพ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการตั้งบ้านเมืองในฐานะเป็นเรื่องราวของสังคม จิตใจและอุปนิสัยของชนชั้นปกครองในการแสดงสิทธิธรรมทางการเมืองการปกครอง

วัดเชียงมั่น	เป็นวัดแห่งแรกของเมือง
วัดลุ่มช้าง	เดิมเป็นโรงช้างในเวียงเชียงมั่นเมื่อวังใหม่สร้างเสร็จพวกออกช้างรวบรวมกำลังศรัทธาสร้างวัดขึ้น
วัดสะดือเมือง	สันนิษฐานว่าเป็นศูนย์กลางจักร (เมือง) ในคติ ความเชื่อที่ได้รับจากสุโขทัย มีหลักฐานว่ามีเสาหลักเมือง (อินทิล)
ประดิษฐานอยู่	ปัจจุบันย้ายหลักอินทิลมาอยู่ ณ วัดเจดีย์หลวงที่เป็นศูนย์กลางของจักรวาล (เมือง) ในยุคต่อมา
วัดพระสิงห์	มุมมองด้านผังเมืองเป็นแกนที่มีความงาม
วัดใหม่ 11 กอ	จากคติความเชื่อและชัยภูมิที่เหมาะสมในการเป็นดินแดนอริยวาสี (วัดอุโมงค์) ของเมืองเชียงใหม่

3.2) บทบาทด้านศาสนา เป็นวัดสำคัญในระดับเมือง สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปที่สำคัญของเมือง

3.3) บทบาทด้านสังคม สร้างสิทธิธรรมให้ชนชั้นปกครอง และเป็นศูนย์รวมทางจิตใจเพื่อความมั่นคงในสามสิกสงคราม สอมรบและเป็นกลุ่มพวกพ้องเดียวกันเป็นที่ประกอบกิจกรรมในเชิงสังคมของเมือง เช่น บริเวณหน้าวัดจะมีลานขนาดใหญ่ "สว่าง" ประกอบพิธีกรรม พบปะ สังสรรค์ ติดตลาด การรวมพลเตรียมการรบ เป็นต้น

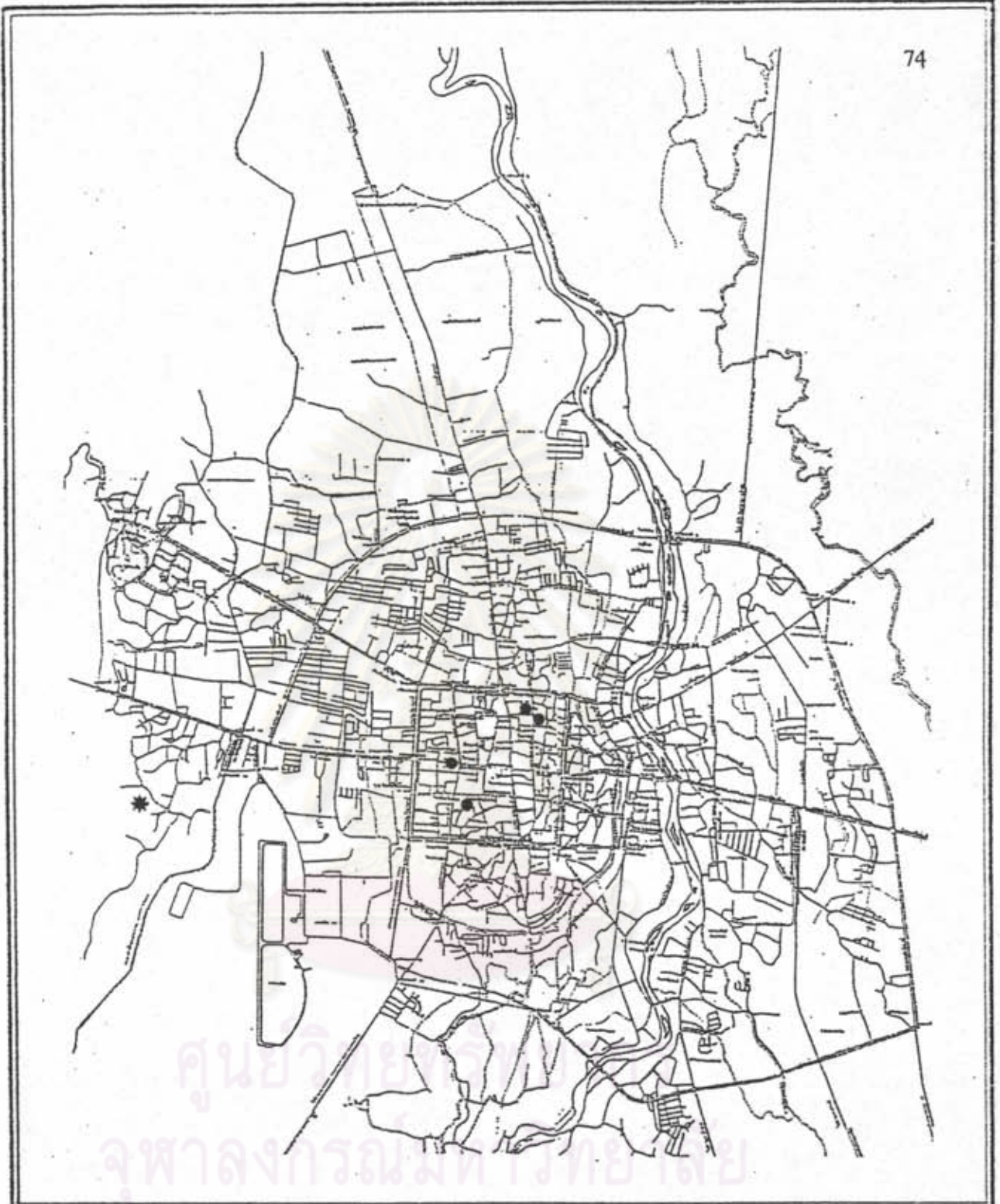
3.4) บทบาทด้านการเมืองการปกครอง สร้างสิทธิธรรมให้ กษัตริย์ในการปกครองบ้านเมือง วัดที่เป็นศูนย์กลางของเมืองในขณะนั้นคือวัดสระคือเมือง มีหลัก อินทิลแสดงถึงความมั่นคงของการตั้งเมืองและอำนาจของกษัตริย์ผู้สร้าง การสร้างวัดในสมัย พญามังรายมีหลักฐานว่าเป็นการก่อกำเนิดในสมัยพญามังรายที่รับชนะ อาณาจักรหริภุญชัยแสดงถึง การบำรุงจิตใจในเชิงศึกสงคราม

บทบาทในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวนั้นแสดงให้เห็นถึงความ สัมพันธ์ของวัดกับเมือง ไม่ว่าจะเป็นด้านที่ส่งผลต่อทางกายภาพของเมือง ด้านวิถีชีวิตประชาชน ชนบประเพณีและวัฒนธรรม ตลอดจนการเมืองการปกครอง และความเชื่อความศรัทธาในศาสนา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แหล่ง : วัดที่สร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. 1839-1898

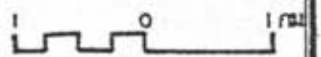
แผนที่ 3.4

สัญลักษณ์

ทิศเหนือ

มาตราส่วน

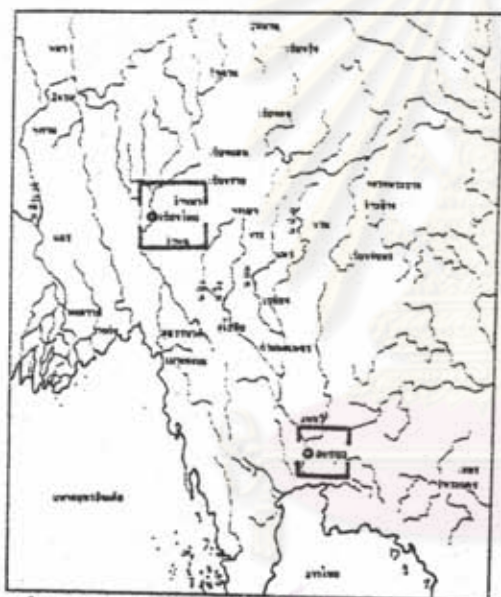
ที่มา :

3.2 พัฒนาการของเมืองเชียงใหม่ในศตวรรษของเมือง (พ.ศ. 1898-2068)

(ยุคสร้างวัดสร้างเมือง ยุคทองของเชียงใหม่)

ก) โลกแวดล้อมในระดับภูมิภาค

สภาพแวดล้อมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงระยะเวลานี้เหตุการณ์ที่สำคัญในด้านการเมืองคือราว พ.ศ. 1893 (หลังจากที่อาณาจักรล้านนาตั้งมาได้ 54 ปี และในช่วงนี้อาณาจักรล้านนากำลังอยู่ในช่วงการเข้าสู่ความเจริญของอาณาจักร) ได้มีอาณาจักรที่เกิดขึ้นใหม่บริเวณที่ราบลุ่มเจ้าพระยา และมีอำนาจสูงในด้านการเมืองและการค้าบริเวณเมืองท่าทางตอนล่างซึ่งถือว่าเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญในด้านเศรษฐกิจ คือ ออชธานีซึ่งตั้งโดยพระเจ้าอู่ทอง เป็นอาณาจักรที่เริ่มมีอำนาจ มีหลักฐานว่าพระเจ้าอู่ทองขยายอำนาจขึ้น

แผนที่แสดงอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรอู่ทองในบริเวณประเทศไทยตอนบน
โดย : วิทยาลัยเทคโนโลยีไทยนครินทร์ 200-21

แผนที่ 3.5

มาชิดเมืองพิษณุโลกซึ่งเป็นเมืองลูกหลวงในอาณาจักรสุโขทัย การขยายอำนาจขึ้นมาทางตอนบนของออชธานี นอกจากแสดงถึงกลุ่มอำนาจใหม่แล้วยังเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงการเข้าสู่ความเสื่อมในด้านต่าง ๆ ของอาณาจักรสุโขทัยซึ่งต่อมาอยู่ในฐานะประเทศราชของออชธานี

โลกแวดล้อมด้านการเมืองในช่วงระยะเวลานี้ ออชธานีทำสงครามกับล้านนาหลายครั้ง เป็นพันธมิตรกันบ้าง ทำสงครามสลับกันไป แสดงถึงการติดต่อสัมพันธ์ทั้งในแง่การเมืองการปกครอง การรับและส่งวัฒนธรรมซึ่งกันและกันเช่นเดียวกับสุโขทัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

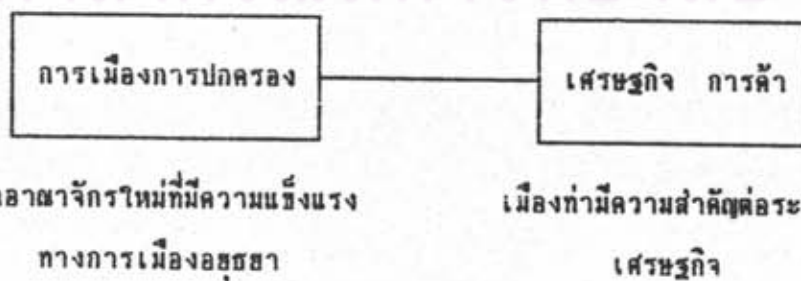
บางครั้งด้านนาและสุโขทัยเกิดศึกสงครามซึ่งกันและกัน ในบางครั้งสุโขทัยก็ เป็นชนวนให้เกิด ความขัดแย้งระหว่างด้านนาและอสุยขา พัฒนาการของการเมืองในระยะหลังเริ่มเบี่ยงเบนลงมา ทางใต้มากขึ้นเรื่อย ทำให้เมืองทางตอนเหนือของอาณาจักรล้านนาลดความสำคัญลงในบางระดับ เนื่องจากภัยทางตอนลดลงแต่ในช่วงระยะเวลาไม่นานต่อมาเมืองทางภาคเหนือก็กลับมามีบทบาท อีกครั้งเนื่องจากต้องรับศึกกับพม่า และล้านช้าง (คร.รัตนพร เศรษฐกุล 2534 : 7) ซึ่งจะ กล่าวถึงในช่วงต่อไป

ในช่วงระยะเวลาปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ล้านนาทำสงครามกับฮ่อ ในช่วงนี้ล้านนา มีอาณาเขตกว้างไกลถึงสิบสองปันนา และยังได้ตั้งเมืองของในเขตสิบสองปันนา ซึ่งเป็นเมือง ขึ้นตรงกับราชธานีของอาณาจักรล้านนาคัวส (สรีสวัสดิ์ อ่องสกุล 2529 : 33)

สภาพแวดล้อมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงระยะเวลานี้ เหตุการณ์สำคัญ ในเชิงเศรษฐกิจ การค้าในระดับภูมิภาคเป็นลักษณะการค้าที่มีเมืองท่าเข้ามาเกี่ยวข้องกับ เนื่องจาก ตามที่ได้กล่าวในขั้นต้นแล้วว่า ระบบการขนส่งทางเรือสำเภาได้เกิดขึ้นและมีความต้องการสินค้า จากแหล่งเมืองในภูมิภาคนี้ไปค้าขายยังดินแดนอื่น ๆ เช่น จีน อินเดีย เป็นต้น ลักษณะของ การค้าเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างเมืองทางตอนบนกับเมืองท่าทางตอนล่าง และเมืองท่าเหล่านี้ จะมีพ่อค้าจากที่ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกเอเชียอาคเนย์ ในขณะที่พวกก็นำสินค้าจาก เมืองของตนหรือเมืองที่ผ่านเข้ามาขาย และสินค้าเหล่านี้จะกระจายขึ้นมาขายทางเมืองตอนบน

การขยายอำนาจเมืองท่าที่สำคัญในช่วงระยะเวลานี้คือ "อสุยขา" ในช่วงเวลานั้นอสุยขา เป็นเมืองที่สำคัญที่สุดในดินแดนสยาม ประกอบกับอาณาจักรสุโขทัยกำลังอ่อนแอ อาณาจักร อสุยขาจึงมีบทบาทแทนที่สุโขทัย สินค้าของด้านนาที่ต้องอาศัยเมืองท่าทางตอนใต้จึงต้องผ่านอสุยขา ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมสินค้าจากภายในและภายนอกด้วย

สรุป สภาพแวดล้อมในภูมิภาคช่วงเวลานี้

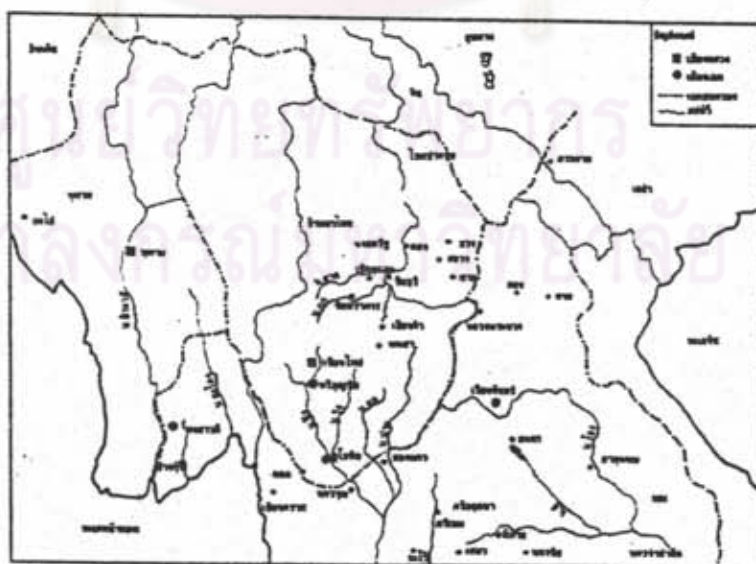
ข) ระดับอาณาจักร

บทบาทด้านการเมืองการปกครอง

จากบทบาทที่เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางด้านการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจ ทำให้ช่วงเวลานี้เปรียบเสมือนยุคทองของอาณาจักร ซึ่งหากมองภาพในมุมกลับนั้นหมายถึง ความเข้มแข็งและมั่นคงของอำนาจการปกครองบ้านเมืองซึ่งมีศูนย์กลางที่เชียงใหม่ โดยในช่วงเวลานี้ นับแต่พญากือนาจนถึง พระเมืองแก้ว นับว่ามีการปกครองที่เข้มแข็ง กษัตริย์เกือบทุกพระองค์ในช่วงเวลานี้ทรงมีพระปรีชาด้านการปกครองพหุสาสมสร้างอาณาจักรให้มีระบบ และมีประสิทธิภาพ เป็นศูนย์กลางในทุก ๆ ด้าน โดยส่วนหนึ่งใช้พุทธศาสนาลัทธิมหายานเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม และจิตใจของผู้คนด้วย

ในช่วงระยะเวลาอาณาจักรล้านนาพหุสาสมขยายอำนาจออกไปยังดินแดนโดยรอบ (ในขณะเดียวกันก็มีกลุ่มอำนาจใหม่ทางตอนใต้เกิดขึ้นมาคือ อสุทธยา) ดินแดนของอาณาจักรล้านนามีขอบเขตกว้างไกลมาก

ทางตอนเหนือของอาณาจักร ถึงบริเวณสิบสองปันนา และตั้งเมืองของบริเวณสิบสองปันนาซึ่งเป็นเมืองที่ขึ้นตรงต่อเชียงใหม่ เมืองเชียงรุ่ง
 ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ ชิดเมืองแพร่ น่าน พิจิตร
 ทางด้านตะวันตก รัฐฉาน เมืองโศดา เมืองสีป้อ เมืองสองห้วย
 ทางด้านใต้ เมืองเซลิ้ง กำแพงเพชร

แผนที่อาณาจักรล้านนาพหุสาสมพญากือนา
 ที่มา: ศูนย์วิจัยและพัฒนาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

แผนที่ 3.6

การปกครองเมืองลูกหลวง และเมืองหน้าด่านในระยะนี้ยังคงใช้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ แต่ก็ยังคงมีการแบ่งชิงตามปกติวิธีซึ่งเป็นผลมาจากโครงสร้างทางการเมืองที่ผูกพันกันอย่าง "หลวม" ระดับเมืองในอาณาจักรแต่ก็ได้ส่งผลถึง "ระบบ" ของการปกครองเมืองซึ่งในสมัยพญาติโลกราชถือได้ว่ามีพัฒนาการการเมืองการปกครองสูงสุด กฎหมายที่ใช้ในการรักษาระเบียบทางสังคมที่เด่นชัดคือ "มังรายศาสตร์"

บทบาทด้านเศรษฐกิจ

จากที่ได้กล่าวมาแล้วถึงอสุทธา "กลุ่มอำนาจใหม่" ซึ่งในช่วงพญาติโลกราชมีสงครามใหญ่ เพราะต่างมีนโยบายขยายอำนาจสู่สุโขทัยเนื่องจากมีเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ คือ อสุทธาเป็นผู้ส่งผ่านสินค้าจากทางตอนบนไปยังดินแดนต่าง ๆ อสุทธาจึงพยายามครอบครองดินแดนบางตอนเหนือรวมทั้งล้านนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งนาน ซึ่งอยู่ทางตอนใต้สุดเพื่อเป็นแหล่งนำสินค้าป่ามายังอสุทธา

จะเห็นได้ว่าบทบาททางเศรษฐกิจในระดับอาณาจักรนั้นเมืองคู่ประกอบที่สำคัญคือ ตัวสินค้า โดยเฉพาะสินค้าป่า และเมืองท่าชายทะเล (ลักษณะทางการค้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในทศวรรษที่ 20 เป็นลักษณะการส่งสินค้าจากเมืองตอนบนของเมืองท่า ส่งผ่านลงมาถึงเมืองท่าโดยพ่อค้า ทั้งภายในอาณาจักรและต่างอาณาจักรหรือนอกภูมิภาค โดยเฉพาะสินค้าเกษตรหรือสินค้าป่ามีความต้องการสูง) สินค้าเกษตรหรือสินค้าป่าเป็นแหล่งทำรายได้มหาศาลให้กับเจ้าเมือง ในอาณาจักรล้านนาเอง สินค้าผูกขาดหรือต้องห้าม เช่น รัก น้ำรัก น้ำผึ้ง งาช้าง นอแรด ครั่ง สีเสียด ไม้ฝาง หนังกวาง เขาสัตว์ หนังสัตว์ มีกฎหมายกล่าวถึงว่า "ผู้ใดมีไว้ครอบครองจะต้องนำมาขายแก่เจ้าเมืองเท่านั้น หากผู้ใดลักขโมกเก็บไว้ในครอบครองจะถูกลงโทษ (กฎหมายล้านนา 2518 : 1)

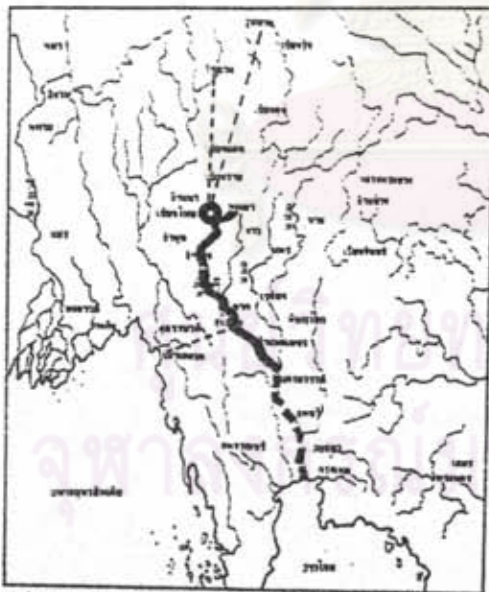
ระบบการค้าภายในอาณาจักร เจ้าเมืองสามารถดำเนินการค้าภายในเมืองของตนได้อย่างอิสระปราศจากการควบคุมจากเมืองราชธานีพอสมควร ดังเห็นได้จากหลักฐาน เมืองราชธานีเพียงแต่ขอให้เจ้าเมืองต่าง ๆ ซื้อขยาตามอัตราของบ้านเมืองอย่างครคราคา และอย่าใช้เงินปลอม (สรสวัสดิ์ อธิงสกุล 2536 : 12) เจ้าเมืองจะขายสินค้าให้แก่พ่อค้าชาวไทใหญ่และพ่อค้าสื่อที่เดินทางค้าขายระหว่างเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักร เชียงใหม่ก็ยังคงมีความสำคัญในบทบาททางเศรษฐกิจโดยเป็นผู้กำหนด และควบคุมการค้าภายในอาณาจักรอย่างหลวม ซึ่งสัมพันธ์กับโครงสร้างการเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรด้วย

แผนที่แสดงอาณาเขตของอาณาจักรล้านนาและดินแดนใกล้เคียงในพุทธศตวรรษที่ 20-21
 ที่มา : วัชรวิทย์ พงษ์ประเสริฐ David K. Wyatt.

ภาพแสดง เมืองสำคัญในอาณาจักร

แผนที่แสดงอาณาเขตของอาณาจักรล้านนาและดินแดนใกล้เคียงในพุทธศตวรรษที่ 20-21
 ที่มา : วัชรวิทย์ พงษ์ประเสริฐ David K. Wyatt.

ภาพแสดง เส้นทางการค้าที่สำคัญ

จากที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นเห็นว่า เชียงใหม่ เป็นเมืองหลวงของอาณาจักรล้านนา มีเมืองลูกหลวงที่สำคัญเช่น เชียงราย ลำพูน ซึ่งคงยังมีความสำคัญในด้านการค้า เชียงรายคุมการค้าบริเวณตอนบนของอาณาจักร ลำพูนและน่านคุมการค้าทางตอนล่างของอาณาจักรก่อนถ่ายเทไปยังเมืองท่าทางตอนใต้ของอาณาจักร

เชียงใหม่สามารถควบคุมการค้าทั้งภายในและภายนอกอาณาจักรได้เนื่องจากมีทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมอยู่กลางที่ราบลุ่มแม่น้ำกก เขา และที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง สันค้ำและพ่อค้าจากเมืองในที่ราบลุ่มแม่น้ำกกกับเขตทางตอนบน เชียงแสน ด้านข้าง ส่อ (ฮุนาน) มาค้าขายที่เชียงใหม่

เส้นทางการค้าที่สำคัญ

(ตอนล่าง) เส้นทางน้ำ ใช้น้ำแม่ปิงเป็นเส้นทางสำคัญล่องมาตามลำน้ำมาผนวกกับแม่น้ำวัง สวมและน่าน จนถึงปากน้ำโพ

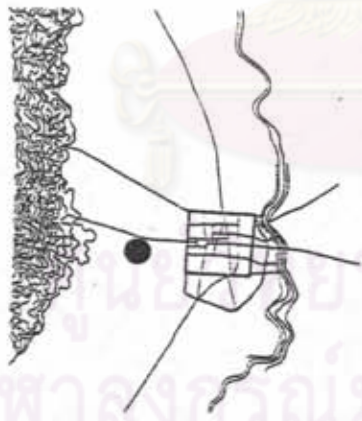
(ตอนบน) เส้นทางบก เป็นการค้าที่เกิดขึ้นกับฮุนาน หม่า รัฐฉาน หลวงพระบาง โดยพ่อค้าฮ่อและไทใหญ่ เดินทางมาจากรัฐฉานมาชิงล้านนา ส่วนหนึ่งเดินทางต่อไป เมืองมะละแหม่งเมืองท่าสำคัญของหม่า สินค้าออกที่สำคัญเป็นของป่า ซึ่งเชียงใหม่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางรับซื้อของป่าจากรัฐฉาน ฮุนานและเมืองภายในล้านนา เพื่อนำขายต่อไปยังเมืองท่าทางตอนใต้และทางทิศตะวันตกเฉียงใต้

บทบาทด้านสังคม

ในระยะนี้ก่อนที่เชียงใหม่จะเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนา (ราว พ.ศ. 1912 ขึ้นไป) ความเชื่อของบ้านเมืองยังคงแฝงตัวอยู่กับการถือโชคลางและความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นหลักการสำคัญในการช่วยตัดสินใจในการทำงานด้านต่าง ๆ ของคนในอดีต เป็นสำนักที่ฝังอยู่ลึกในจิตใจของคนในอดีตอย่างแนบแน่นเป็นอุดมการณ์ที่มีผลต่อบทบาทพฤติกรรมของคนในยุคนั้น (วิวัฒน์ เตมียพันธ์) อันเป็นภาพรวมของระบบสังคมในระยะต้นของอาณาจักร

ในสมัยต่อมาซึ่งถือได้ว่าเป็นบทบาทที่สำคัญในเชิงสังคมของนครเชียงใหม่ ซึ่งมีผลต่อระบบสังคมโดยตัวในอาณาจักรคือ การรับเอาพุทธศาสนานิกายลัทธิลังกาวงศ์จากสุโขทัย ซึ่งมีบทบาทอย่างมากต่อการจัดโครงสร้างทางการเมือง การปกครองและโลกแวดล้อมในอาณาจักร โดยเฉพาะประการที่สำคัญคือ การลดบทบาทการเป็นศูนย์กลางทางศาสนาของหริภุญชัยลงและสร้างเชียงใหม่ให้มึฐานเป็นศูนย์กลางทางศาสนาพุทธลัทธิลังกาวงศ์ตามแบบสุโขทัย และหลังจากนั้นก็มีการส่งพระสงฆ์จากเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรมาบวชเรียนที่วัดสวนดอกไม้ (วัดสวนดอกเป็นที่จำพรรษา พระสุมนเถระผู้นำพุทธศาสนาลังกาวงศ์ แบบสุโขทัยเข้ามาเผยแพร่ในอาณาจักรล้านนา ในสมัยพระเจ้ากือนา พ.ศ. 1898-1928) เป็นจำนวนมาก

"วัดสวนดอก (บุปผาราม) เป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ พญากือนานำสนับสนุนให้พระภิกษุจากเมืองเชียงแสนเชียงคองเดินทางเข้ามาศึกษาพุทธศาสนาที่วัดบุปผาราม" (พุทธจักร) และเป็นจุดที่กระตุ้นทำให้เกิดตัวทางความคิดสติปัญญา และวัฒนธรรมอันนำไปสู่ความรุ่งโรจน์ของอาณาจักรในระชยะเวลานี้

ในด้านความสัมพันธ์ของกลุ่มคน อารยธรรมของชุมชนลุ่มน้ำปิงและลุ่มน้ำกกไม่ต่างกัน เป็นสังคมวัฒนธรรมพุทธศาสนาเถรวาท มีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนเป็นศูนย์กลางในการรวมคน พระสงฆ์เป็นผู้ทำหน้าที่อบรม สั่งสอน และมีอิทธิพลทางความคิดและวิถีชีวิตของผู้คนสูงมากและยังคงทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์กลุ่มคนบริเวณชุมชนต่าง ๆ ด้วย (ศรีศักดิ์ วัลลิโภคม 2532 : 18)

ในระดับอาณาจักรเชียงใหม่จึงทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางความเจริญทั้งทาง การปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เข้มข้นมากกว่าในช่วงสถาปนานคร อาจกล่าวได้ว่าในช่วงนี้เชียงใหม่มีบทบาทในด้านศูนย์กลางอาณาจักรสูงมาก มีอาณาเขตที่กว้างไกล และมีชนบทนิยม

และศิลปวัฒนธรรมที่ถือว่าเป็นยุคทองของล้านนา

ค. ระดับเมืองเชียงใหม่

สภาพภายในเมืองเชียงใหม่ในช่วงเวลานี้ภายในเมืองจะมีแต่ปราสาทราชวังและวัดวาอาราม สภาพเศรษฐกิจมีความมั่นคงมากดังเห็นได้จาก การสร้างวัดเป็นจำนวนมาก (อาเนกักกาญจนพันธ์ 2525 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ในช่วงเวลานี้ซึ่งเป็นผลของสภาพเศรษฐกิจที่มีความมั่นคงและมีราชโอรสโอรสาของกษัตริย์และขุนนางผู้ปกครองบ้านเมืองรวมทั้ง พ่อค้า คหบดี ไพร่ ในชุมชนมีสภาพเศรษฐกิจที่คึกคักตามความเจริญของบ้านเมืองด้วย

บทบาททางการเมือง การปกครอง

ความเข้มแข็งของเมืองเชียงใหม่ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของกษัตริย์เป็นสำคัญ จากหลักฐาน เช่น ในช่วงสมัยทวารวดีโบราณครองเชียงใหม่ ในระยะแรกอำนาจพระองค์ยังไม่มากนักมีผลทำให้ขุนนางหรือเชื้อพระวงศ์ผู้ปกครองเมืองต่าง ๆ แข็งข้อกับพระองค์

บทบาทของเมืองด้านการเมือง ทั้งด้านการจัดการปกครองและการควบคุมกำลังพลและการค้า จะเห็นว่า "เมือง" หิงตัวเองได้ จนเกือบปกครองตัวเองได้อย่างสมบูรณ์ ความเป็นเอกเทศที่เกิดขึ้นส่งผลให้เมืองที่ปกครองโดยเจ้านายเชื้อพระวงศ์สามารถท้าทายอำนาจของราชธานีได้ เช่น การที่เชียงใหม่ยกทัพมาชิงราชสมบัติในหลวงครั้งคราวส่วนหนึ่งก็เป็นผลมาจาก เมืองเชียงใหม่กำลังพลและความเข้มแข็งค่อนข้างสูง ความเป็นอิสระทางการเมืองของเมืองต่าง ๆ ในยุคนี้เป็นอันตรายต่อเสถียรภาพของเมืองราชธานีมาก เมืองราชธานีจำเป็นต้องสร้างเสถียรภาพ และทำให้เมืองอื่น ๆ ยอมรับอำนาจที่มีเหนือกว่าของเมืองราชธานีในฐานะที่เป็นเมืองหลวงและศูนย์กลางทางการเมืองการค้าที่สำคัญ

บทบาทด้านเศรษฐกิจ

ลักษณะการค้าเป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งของ เงินตรายังไม่แพร่หลายมากนัก การค้าจะมีตลาดซึ่งชาวบ้านจะนำของที่ผลิตในหมู่บ้านมาแลกเปลี่ยนกัน เช่น เนื้อสัตว์ พืชผักผลไม้ ของป่าเครื่องใช้ต่าง ๆ มีการแลกเปลี่ยนกันในระดับหมู่บ้านและระดับเมือง การค้าขายเมืองที่อยู่ในระยะไกลจะทำกันในลักษณะการค้าวัวต่าง ๆ ในชุมชนหนึ่งจะมีวัดเป็นจำนวนมาก ผลผลิตจากหมู่บ้านที่นำมาโคสส่วนมากจะเป็นของป่าและสินค้าในท้องถิ่น ตลาดที่สำคัญจะอยู่ที่เชียงใหม่ เนื่องจากพ่อค้าชาวสุพรรณจะเดินทางมาเชียงใหม่เพียงปีละหนึ่งครั้ง เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญที่สุดในล้านนา ภายในเมืองจะมีตลาดเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้าภายในท้องถิ่น แหล่งที่มาของสินค้านำมาจาก 2 ทางด้วยกันคือ ได้จากการเก็บส่วนสินค้าที่ได้จาก

การเก็บส่วย เช่น งาช้าง น้ำซึก น้ำผึ้ง นอแรด เป็นต้น ซึ่งโดยภาพรวมชนชั้นปกครอง เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและจากการนำเข้าของพ่อค้า ส่วนข้าวก็เป็นสินค้าที่สำคัญอีกชนิดที่มีการค้าขายกับเมืองที่ผลิตข้าวไม่พอกับความต้องการโดยเฉพาะเมืองในเขตที่ราบลุ่มระหว่างภูเขา กับเมืองที่ผลิตข้าวไม่พอกับความต้องการโดยเฉพาะเมืองในเขตที่ราบลุ่มระหว่างภูเขา ข้าวคงจะเป็นสินค้าที่ใช้แลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่น เช่น ทองป่า เช่น ในสมัยพญาแสนภู พบว่ามีตลาดข้าวเปลือกบริเวณกับกทที่เชียงแสน และในสมัยพระเจ้าติโลกราชกล่าวถึงทำข้าวเปลือกเช่นกัน ส่วนสินค้าที่มีความสำคัญอีกกลุ่มหนึ่งคือ ล้างและกำยาน มีรายงานจากพ่อค้าชาวตะวันตกที่เดินทางมาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กล่าวถึงสินค้าสำคัญดังต่อไปนี้ ราวพณิชพ่อค้าชาวตะวันตกเดินทางเข้ามาในล้านนาไทยในสมัยราชวงศ์มังรายโดยเดินทางจากพะโคเข้ามาระบุว่า "เชียงใหม่นั้นเป็นแหล่งสิ่งกำยานเป็นสินค้าออกที่สำคัญ"

จากที่กล่าวมานั้น แสดงให้เห็นถึงสินค้าที่เป็นสินค้าสำคัญซึ่งบางอย่างมีเฉพาะที่ เชียงใหม่ และบทบาทของเมืองเชียงใหม่ด้านเศรษฐกิจในระดับเมืองและชุมชน (ตลาดย่อยในเมือง) ซึ่งราชได้ส่วนใหญ่ของชาวเมืองมาจากผลิตผลด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก และการหาทองป่า จุดมุ่งหมายในขั้นแรกเพียงเพื่อพยุงชีพในช่วงระยะหลัง เนื่องจากการคมนาคมและภูมิภาคทำให้การผลิตจากเชียงเพื่ออังกฤษมาเป็นการผลิตเพื่อนำส่วนเกินที่ตลาดมีความต้องการออกขาย และมีตลาดเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนทำให้สะดวกในการแลกเปลี่ยนและเศรษฐกิจการค้าขายตัวในวงที่กว้างขึ้น

สภาพเศรษฐกิจที่สมบูรณ์และมั่นคงในช่วงเวลานี้ส่งผลต่อสภาพทางกายภาพของเมือง เชียงใหม่โดยตรง จากเอกสารและบทความกล่าวถึงสภาพบ้านเมืองในช่วงเวลานี้ ดังนี้

ในสมัยนั้นเศรษฐกิจของล้านนาคงจะอยู่ในขั้นดีมาก เพราะมีการสร้างวัดกันทั่วไป และมีการหล่อพระพุทธรูปจำนวนมาก ซึ่งมีชื่อเสียงปรากฏในจารึกต่าง ๆ ในการสร้างวัดหลายแห่งนั้น ยังมีการถวายที่ดินเพื่อเป็นการอุปถัมภ์เพื่อประโยชน์ของวัด ถวายคน มีการสร้างวัดใหญ่และวัดบริวารถึง 42 วัด โดยถวายการประธานทุกวัดด้วย ปุชนิฮัตถุขนาดใหญ่ก็สร้างในสมัยนี้ เช่น วัดเจดีย์หลวง รวมถึงสถาปนาเจดีย์ต่าง ๆ อีกมากมาย อีกทั้งยังรุ่งเรืองทางเชิงตำรา ค่านาน วรรณกรรมต่าง ๆ จนถึงเป็นยุคทองของล้านนา (สันต์ เพนซ์ 2528: ไม่ปรากฏเลขหน้า) แสดงให้เห็นถึงผลโดยตรงของสภาพเศรษฐกิจที่ส่งผลให้สภาพสังคมมีความสงบสุข และมีความเป็นระเบียบ ซึ่งหลักฐานที่แสดงถึงความเจริญทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างชัดเจนในช่วงเวลานี้คงจะเห็นได้จากสภาพของบ้านเมืองที่เจริญได้เป็นตัวอย่างประกอบด้วย

บทบาทด้านสังคม

จากการที่สภาพบ้านเมืองมีความมั่นคงและมั่นคงทำให้การจัดระบบ และระเบียบของสังคมเมืองซึ่งมีพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบหลักของโครงสร้างทางสังคมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สภาพบ้านเมืองเวลานี้แสดงให้เห็นถึงชนบทรวมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมทางความคิดและการแสดงออกของชุมชนเมืองมีคุณค่าสูง ซึ่งมีการยึดมั่นในเรื่องอันธพาลในการสร้างและทำนุบำรุงวัด อันส่งผลให้มีการสนับสนุนพุทธศาสนาก่ออย่างมากมาตทั้งกษัตริย์ ขุนนาง คหบดี ไพร่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ของชุมชนเมือง ซึ่งสภาพบ้านเมืองมีวัดวาอารามมาก และพระพุทธรูปที่มีความสำคัญได้ถูกสร้างขึ้นในช่วงเวลานี้เป็นจำนวนมาก รวมทั้งเหตุการณ์สำคัญของบ้านเมือง เช่น การสังคมนาพระไตรปิฎก พ.ศ. 2020 ซึ่งนับเป็นการสังคมนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ของโลก ณ วัดมหาโพธาราม หรือในแต่ละรัชกาลมีการสร้างวัดวาอารามมากมาย วัดที่สำคัญที่เกิดขึ้นในสมัยนี้เช่น วัดเจ็ดยอด วัดป่าแดงมหาวิหาร วัดบุพพาราม เป็นต้น

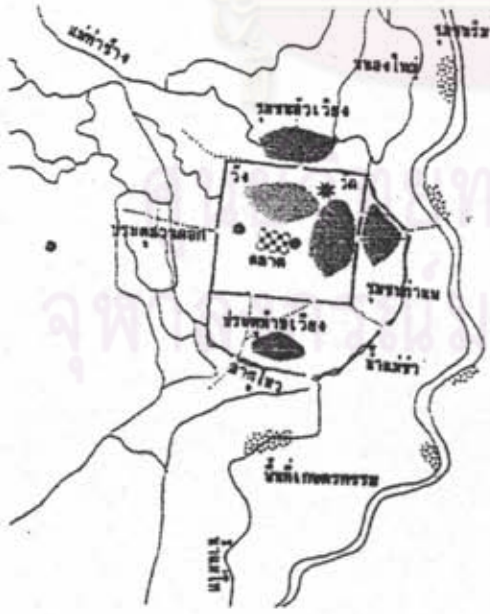
ในช่วงยุคเจริญของนครเชียงใหม่ มีศาสนาพุทธเถรวาท 2 นิกายเดินทางเข้ามาทำงกันประมาณ 56 ปี คือ นิกายลังกาวงศ์ (ส่วนดอก) เข้าราว พ.ศ. 1912 ส่วนนิกายหลังคือนิกายวัดป่าแดงเข้ามาราว พ.ศ. 1968 ในตอนปลายของยุคนี้ จากการที่พระภิกษุล้านนามีความเชี่ยวชาญในภาษาบาลีและพระไตรปิฎกอย่างสูง จึงมีส่วนทำให้พระภิกษุในด้านนามีความรู้ความสามารถ จึงเขียนวรรณกรรมทางพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก และมีชื่อแพร่หลายไปสู่อาณาจักรข้างเคียง เช่น ล้านช้าง พม่า วรรณกรรมที่มีชื่อ และพระภิกษุล้านนาผู้รจนา เช่น พระโพธิ์รังสี แด่งจามเทวีวงศ์ พระรัตนปัญญาเถระ แด่งชินกาลมาลีปราชญ์ เป็นต้น (มีรายละเอียดข้างหลัง)

สภาพสังคมจากกฎหมายมังรายศาสตร์ ซึ่งเป็นตัวควบคุมสังคมในแง่กฎหมายแล้วยังสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมในยุคนั้น เช่น การพยายามที่จะให้ไพร่ทำกินเป็นอิสระ เพราะจะได้เก็บส่วยเข้าพระคลังได้ หรือออกกฎหมายทำนองให้ไพร่มาทำกินใกล้เมือง การเกณฑ์แรงงานส่วนใหญ่จะมาสร้างวัดวาอาราม ปราสาทราชวัง และลอบรบ บางส่วนมาสร้างเครื่องมืองการผลิต จนเห็นได้ว่าสภาพสังคมในยุคนั้นเป็นยุคที่สร้างความสำเร็จและมั่นคง มั่นคงให้กับบ้านเมือง

3.2.1 พัฒนาการทางกายภาพของเมืองเชียงใหม่ในศตวรรษของเมือง (สร้างเมืองสร้างบ้าน สร้างวัด (พ.ศ. 1898-2068)

ลักษณะที่ตั้งและระบบชุมชน

ลักษณะทางกายภาพที่เห็นชัดเจนในช่วงนี้คือ การสร้างเมือง สร้างวัด จากบทบาทของเมืองที่กล่าวมาส่งผลต่อความเจริญของเมืองเชียงใหม่ในการรวมตัวเป็นชุมชนเมืองที่มีระบบระเบียบมากกว่าในอดีต ลักษณะชุมชนโดยส่วนใหญ่จะเน้นชุมชนในเขตเมืองเป็นหลัก ส่วนชุมชนริมน้ำก็มีความสำคัญต่อเมืองเช่นกัน ซึ่งชุมชนริมน้ำและชุมชนเกษตรกรรมทำหน้าที่เป็นหน่วยผลิตให้กับชุมชนเมือง ชีวิตของผู้คนในสมัยนี้ยึดติดอยู่กับสภาพอันร่มรื่นของเมือง วัดวาอาราม ปราสาทราชวังที่งดงาม สภาพของชุมชนในเมืองเน้นการสัญจรทางบกเป็นสำคัญ ซึ่งลักษณะเฉพาะของเมืองในเขตกำแพงเมืองและบริเวณโดยรอบเป็นเมืองที่สามารถเดินติดต่อกันได้ทั่วทั้งเมือง (IN SCALE) ส่วนชุมชนริมน้ำจะมีเป็นจุด ๆ ตามลำน้ำปิง ซึ่งเป็นสายเลือดใหญ่ของเมืองทั้งในการคมนาคมติดต่อระดับเมืองและระดับอาณาจักร การขยายตัวจากชุมชนเดิมซึ่งมีอยู่บริเวณทางทิศเหนือของเมือง (ประตูหัวเวียง) และบริเวณทิศตะวันออกของเมือง (ชุมชนประตูท่าแพ) ซึ่งยังคงอยู่ภายในบริเวณกำแพงเมือง และรอบกำแพงเมืองเป็นส่วนใหญ่ เริ่มมีความหนาแน่นของผู้คนและบ้านเรือนมากขึ้น จนมีชุมชนใหม่ซึ่งเกิดขึ้นทางทิศใต้ของเมือง มีการตั้งถิ่นฐานกระจายตัวมาทางทิศใต้มากขึ้น โดยมีวัดนันทรารามทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางชุมชนทางทิศใต้ของเมือง

ในการเพิ่มตัวของประชากร ทำให้เมืองขยายตัวจากยุคสถาปนาแรกมาก โดยขยายออกไปทางด้านเหนือ และตะวันออกและทางด้านใต้ของเมืองเป็นสำคัญ แต่ก็คงยังยึดติดอยู่กับความเชื่อในการตั้งถิ่นฐานด้วย การสัญจรทางบกเป็นสื่อที่สำคัญในการนำพาไปบริเวณโดยรอบเมือง ถ้าเป็นระยะไกลจะใช้วัวต่าง หรือช้างเป็นพาหนะสำคัญ การกระจายตัวของบ้านในเขตเมืองคงจะอยู่เป็นลักษณะ กลุ่มหรือพวกเดียวกันโดยมีศาสนสถานเป็นศูนย์กลางและเส้นทางสัญจรเป็นตัวเชื่อมค่อพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของเมือง

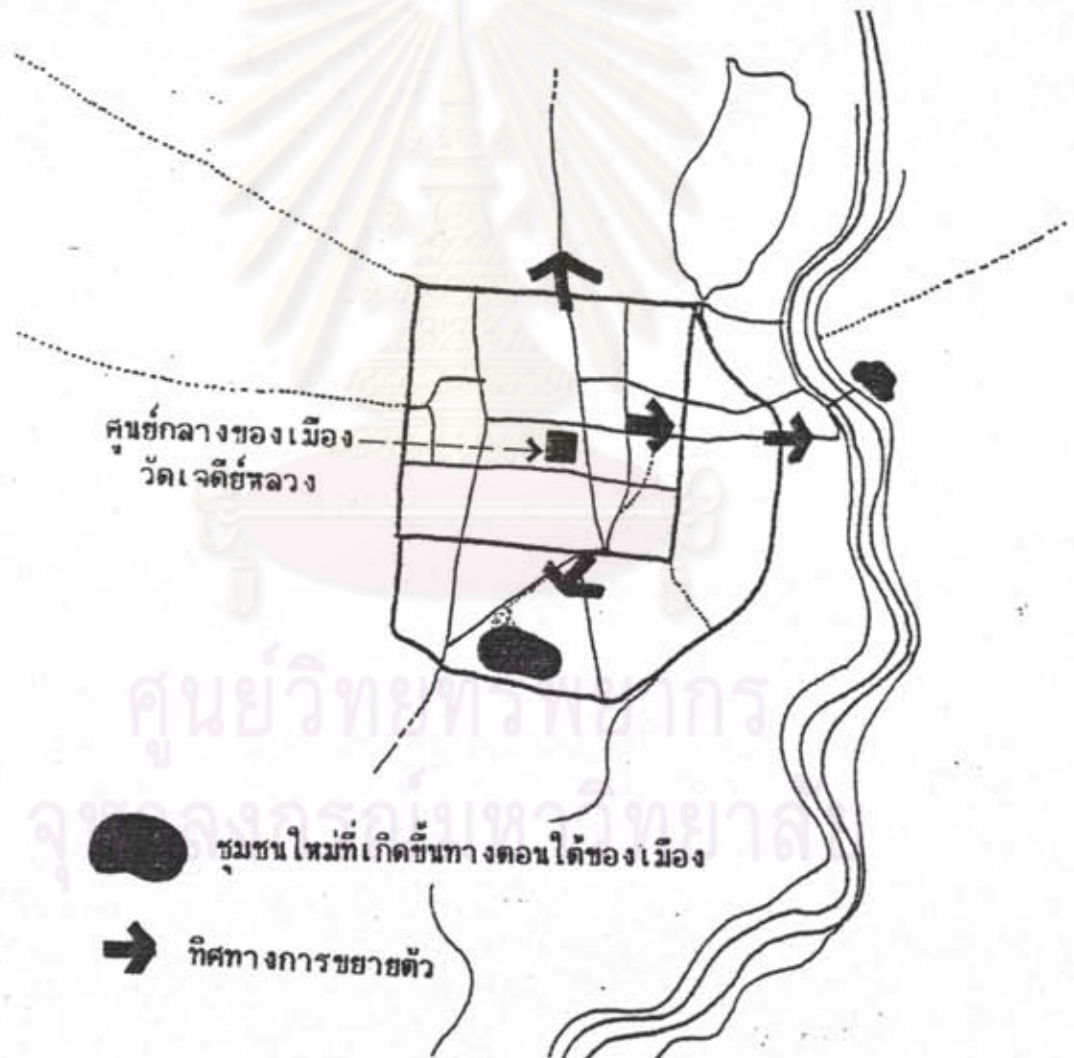
ส่วนทางทิศตะวันตกของเมืองซึ่งเป็นแกน "อรัญญาวาสี" การตั้งถิ่นฐานและชุมชนคงยังไม่มีเนื่องจากมีสภาพเป็นป่ารกทึบ มีเพียงวัดสวนดอก วัดป่าแดงหลวงและวัดพระชาดกอสสุเทพ ซึ่งเป็นวัดที่มีความสำคัญในระดับศูนย์กลางพุทธศาสนาในระดับเมือง และอาณาจักรตั้งอยู่ และเป็นบดสังขวิเวกของพระสงฆ์ฝ่ายอรัญญาวาสีซึ่งในช่วงเวลานั้นบทบาทของพระสงฆ์ฝ่ายอรัญญาวาสีมีสูงกว่าฝ่ายคามวาสี หรือนครวาสีเป็นอย่างมาก

บริเวณแกนกลางของเมือง (CENTER OF TOWN) มีความสำคัญที่สุดในการตั้งถิ่นฐานและระบบชุมชน ยังคงเป็นบริเวณที่ตั้งของพระราชวังและวัดที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 1934 เป็นต้นมา ซึ่งเพิ่มความสำคัญให้กับโครงสร้างของเมือง โดยสร้าง "พระเจดีย์หลวง" ซึ่งถือว่าเป็นประธานของเมืองซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ในเรื่องศูนย์กลางจักรวาลตามคติความเชื่อเรื่องจักรวาล

ดังนั้นชุมชนเมืองในสุโขทัยของเชียงใหม่ จึงมีขนาดใหญ่กว่าชุมชนเมืองในสุโขทัยโบราณ (การขยายตัวของเมืองมีการกระจายออกไปโดยรอบ สิ่งหนึ่งที่สังเกตได้ถึงการกระจายตัวของชุมชนคือ บริเวณที่มีตำแหน่งวัด (สร้างวัด) ในช่วงเวลานี้เหตุผลเนื่องจากวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่มีความสำคัญมาก เพราะฉะนั้นเมื่อพบตำแหน่งวัดสิ่งหนึ่งที่ตามมาคือชุมชนที่อยู่โดยรอบบริเวณวัด (บางกรณีวัดอาจจะไม่มีชุมชนอยู่โดยรอบก็ได้ ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปในช่วงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับเมือง) การขยายตัวของชุมชนเป็นลักษณะตามธรรมชาติของเมือง โดยเฉพาะในช่วงที่มีความเจริญสูงสุด ลักษณะของเมืองในเขตเมืองมีการวางผังค่อนข้างเป็นระบบ ส่วนบริเวณนอกกำแพงเมืองคงไม่มีการวางผังเมืองที่แน่นอน การขยายตัวของเมืองเริ่มมีการเกาะตัวบริเวณริมแม่น้ำมากขึ้น จากข้อสันนิษฐานที่ว่า "พบวัดพบชุมชน" รวมถึงการขยายตัวในทางราบ (ขนบ) เช่นกันมีการกระจายตัวเพิ่มออกไปทางราบโดยรอบของเมืองมากขึ้น เริ่มตั้งแต่ภายในกำแพงเมือง (บริเวณภายในคูเมือง) มีการกระจายตัวของชุมชนที่เริ่มแผ่รัศมี และกระจายไปรอบ ๆ คูเมือง หนาแน่นทางทิศตะวันออก (ก่อนถึงประตูท่าแพ) และทางทิศใต้ของเมือง

ภายในกำแพงเมืองชั้นนอก ทางทิศใต้ของเมืองเริ่มหนาแน่นขึ้นโดยเฉพาะบริเวณชุมชนวัดนันทาราม มีพัฒนาการของการตั้งชุมชนให้เห็นได้เป็นอย่างดีเนื่องจากสภาพของวัดตั้งที่เหมาะสมและบริเวณด้านใต้ของเมืองนี้เป็นที่อยู่อาศัยของช่างฝีมือที่มีชื่อทางเครื่องเงินและเครื่องเงินรวมถึงการแกะสลักไม้ที่เริ่มมีความหนาแน่นขึ้นจาก "พวกพ้อง" คนกลุ่มคนแต่ละกลุ่มที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้

เส้นทางสัญจรโดยส่วนใหญ่ยังมีแบบแผนต่อเนื่องจากช่วงแรก (สถาปนานคร) การสัญจรภายในเมืองใช้เส้นทางบก (เดินเท้า) "ทาง" เป็นหลัก ส่วนทางน้ำมีความสำคัญในระดับเมืองและภาค ซึ่งในเวลาต่อมาชุมชนมีการกระจายตัวและเกาะติดตามบริเวณริมน้ำปิงมากขึ้น การสัญจรทางบกภายในเมืองในช่วงนี้คงเป็นในลักษณะการเพิ่มทางลงไปในระบบถนน การแบ่งซอยร่องพื้นที่ลงด้วยเส้นทางเพื่อทำให้การเข้าถึงมีประสิทธิภาพ การเชื่อมต่อทางซอยออกจากเส้นทางหลักเพื่อการเข้าถึงชุมชนที่มีการกระจายตัวมากขึ้นในช่วงเวลานี้ (อิศรา กันแดง 2532: 83-89)

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

3.2.2 พัฒนาการของวัดในเมืองเชียงใหม่ยุคสร้างวัดสร้างเมือง พ.ศ. 1898-2068

พัฒนาการของการสร้างวัดสร้างในช่วงนี้มีความสำคัญต่อภาพรวม การเติบโตของเมืองสูงสุด ระยะเวลา 200 กว่าปีที่เมืองเชียงใหม่มีความเจริญสูงสุดถือเป็นยุคทองของล้านนา (CLASSIC OF LANNA) จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่า บทบาทเฉพาะของเมืองเชียงใหม่ในยุคนั้นคือ ศูนย์กลางของการเมืองการปกครอง การเป็นชุมทางและศูนย์กลางการค้าในอาณาจักร ทำให้ระบบเศรษฐกิจและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเมืองมั่งคั่งและสมบูรณ์พูนสุข ประเด็นหนึ่งที่เราเห็นได้ชัดคือมีการสร้างวัดและงานศิลปกรรมในยุคนั้นเป็นจำนวนมากและมีความงดงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว (ลวดลายปูนปั้น ลักษณะรูปทรงของเจดีย์ ซึ่งเป็นหลักฐานที่คงเหลือให้เห็นในปัจจุบัน) ความสมบูรณ์พูนสุขและความมั่งคั่งของเมืองถูกแสดงออกโดย การแข่งขันกันสร้างบารมีทางพุทธศาสนา ทำนุบำรุงสร้างวัดวาอารามกันมากมาย ซึ่งในสังคมชาวล้านนาเชื่อในอันสงฆ์ผลบุญในการสร้างวัดว่าได้บุญสูงสุด (มณี พยอมยงค์ สัมภาษณ์ : 2536)

ก) บทบาทในระดับอาณาจักร

ในช่วงเวลานี้ภาพรวมที่สำคัญคือ นอกจากกระบวนการเป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาแล้ว แต่เดิมศูนย์กลางศาสนายังคงอยู่ที่ "หริภุญชัย" ในยุคนั้น หลังจากการรื้อราชธานีพระสิมณะเดระมาจากสุโขทัยเพื่อนำพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์มาเผยแพร่ที่นั่น ทำให้ศูนย์กลางทางศาสนาของอาณาจักรย้ายจากหริภุญชัย (ลำพูน) มาอยู่ที่นครพิงค์เชียงใหม่ตั้งแต่นั้นมา

1. สภาพแวดล้อมและทำเลที่ตั้งของวัดในเชิงความสัมพันธ์กับเมือง

ในยุคนั้นวัดที่สร้างขึ้นและมีพัฒนาการมาจนถึงปัจจุบันตามที่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดมีถึงวัดด้วยกัน (ซึ่งไม่นับรวมวัดร้างในเขตเทศบาลและวัดที่ไม่ปรากฏหลักฐานที่มีอายุในช่วงเวลานี้)

ความสัมพันธ์ในเชิงที่ตั้งกับสภาพแวดล้อมเมืองปรากฏออกมาให้เห็นชัดคือ ความสอดคล้องของชื่อและตำแหน่งที่ตั้งวัดกับชุมชนและสภาพแวดล้อมโดยรอบวัดส่วนใหญ่ที่สร้างในช่วงเวลานี้มีความสำคัญในระดับอาณาจักรและเมืองโดยมีการกระจายตัวอยู่ภายในเขตเมืองเป็นจำนวนมาก และวัดในระดับชุมชนที่สร้างโดยผู้ปกครอง พ่อค้า คหบดี ชุมชนกระจายตัวอยู่ทั้งในเขตกำแพงเมืองและรอบนอกเมือง

วัดสำคัญที่สร้างขึ้นในช่วงเวลานี้ คือ วัดเจดีย์หลวง วัดสวนดอก (บุพพาราม) ส่วนวัดอื่น ๆ ที่มีความสำคัญในระดับลดหลั่นลงนามีดังนี้

- ก. วัดที่สำคัญในระดับอาณาจักร ได้แก่ วัดพระธาตุคอกสุเทพ วัดสวนดอก
  - ข. วัดที่สำคัญในระดับเมือง ได้แก่ วัดเจดีย์หลวง วัดโพธารามิก (เจ็ดซอก) วัดป่าแดงหลวง วัดป่าตาล วัดเชียงฮิน
  - ค. วัดสำคัญในระดับท้องถิ่น ได้แก่ บุพพาราม วัดนันทาราม วัดชัยมงคล วัดเกตุการาม
  - ง. วัดในระดับท้องถิ่น วัดศรีเกิด พวกแต้ม พวกหงษ์ ฟ่อนสร้อย ช่างแต้ม พันเตา พันแหวน หมื่นคูน ทราชมูลเมือง พันอัน หม้อคำดวง คารคำม้า ป่าพร้าวใน ผาบ่อง ปราสาท บ้านปิง หมื่นล้าน อุโมงค์ (ในเวียง) ดวงดี กู่เต้า หัวข่วง หมื่นสาร ศรีสุพรรณ พวกเบือ คาวดิงซ์ พวกช้าง พันดอง ช้างฆ้อง ฟ้าย่าม กู่คำ มณเฑียร สี่เกตุ
- ได้ว่าในยุคนี้วัดสำคัญในระดับอาณาจักรจะสร้างสมัยนี้ทั้งสิ้น เนื่องจากความอยู่ตัวของเมืองประกอบกับความมั่งคั่งและอุดมสมบูรณ์ของอาณาจักรล้านนาในช่วงเวลานี้ ถึงแม้จะมีศึกภายนอกอาณาจักรระหว่างล้านนากับอยุธยาบ้างก็ตาม บางช่วงที่เป็นพันธมิตรกันมีการแลกเปลี่ยนอิทธิพลทางศิลปะซึ่งกันและกัน เช่น พระพุทธรูป พระเจ้ามังคมเป็นพระพุทธรูปศิลปะปู้ทอง ประดิษฐานอยู่ที่วัดป่าตาล (วัดป่าตาลในตำนานพื้นเมืองเป็นวัดสำคัญในระดับเมือง ขณะทำการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ของโลก โดยมีเจ้าอาวาสวัดป่าตาลเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ และพระเจ้าติโลกราชเป็นประธานฝ่ายคฤหัสถ์

2. ลักษณะเฉพาะและที่ตั้งของวัด

วัดที่สำคัญในระดับเมืองมีการกระจายตัวอยู่โดยรอบเมือง แต่คงอยู่ในแนวกำแพงเมืองชั้นในและชั้นนอกเป็นส่วนใหญ่ ในยุคสร้างวัดสร้างเมือง (ยุคเจริญของเมืองเชียงใหม่) วัดต่าง ๆ ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซม หรือสร้างขึ้นใหม่อย่างมากมาย วัดต่าง ๆ เหล่านี้มีพัฒนาการที่สืบเนื่องกับการเติบโตของเมืองเชียงใหม่ โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางเมือง ศูนย์กลางศาสนา ศูนย์กลางอาณาจักรและศูนย์กลางชุมชน ลักษณะเฉพาะของวัดที่สามารถจำแนกได้โดยพิจารณาในแง่ความสำคัญต่อเมืองในระดับต่าง ๆ และบทบาทพิเศษของวัดที่เด่นชัด ส่วนในด้านที่ตั้งสามารถจำแนกได้โดยพิจารณาในแง่ ความสำคัญต่อชุมชน ความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเมือง และการกระจายตัวของวัด

ลักษณะเฉพาะและที่ตั้งของวัดพิจารณาในแง่ ความสำคัญต่อเนื่อง
ในระดับต่าง ๆ และบทบาทพิเศษของวัดที่เด่นชัด

3. ความสำคัญของวัดต่อเมืองในระดับต่าง ๆ

3.1 วัดสำคัญในระดับอาณาจักร สร้างโดยกษัตริย์ผู้ปกครอง
อาณาจักร แสดงตัวถึงอำนาจและการสั่งสมบารมีในทางพุทธศาสนา ซึ่งถือเป็นสื่อกลางที่สามารถ
ควบคุมกลไกการเมืองการปกครองซึ่งเป็นหัวใจหลักในการควบคุมอาณาจักร ลักษณะเฉพาะโดย
ส่วนใหญ่จะเป็นวัดขนาดใหญ่ มีเจดีย์บรรพบุรุษหรือพระบรมสารีริกธาตุซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการ
สร้างวัดที่สำคัญโดยพระมหากษัตริย์ ได้แก่ วัดสวนดอกและวัดพระธาตุคอสมุทเทพ (พ.ศ. 1915
และ 1926) ตามลำดับ โดยตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกดินแดนแห่งอรัญญิกอันสวยงามของเมืองโดยไม่มี
มีการตั้งถิ่นฐานแต่ประการใด จะเห็นได้ว่าพุทธศาสนาในสมัยนั้นบริสุทธิมาก บทบาทที่สำคัญของ
วัดในระดับอาณาจักรนี้คือ วัดสวนดอก เป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ในระดับ
อาณาจักรซึ่งพระเจ้าก่อนาทรงอุปถัมภ์อยู่ ส่วนวัดพระธาตุคอสมุทเทพ บทบาทที่สำคัญคือ การเป็น
ศาสนาสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตั้งอยู่บนคอสมุทเทพที่ชาวเมืองเชื่อว่ามีพลังศักดิ์สิทธิ์ แสดงถึงบุญบารมีของ
กษัตริย์ผู้สร้าง และอีกประการคือ วัดพระธาตุคอสมุทเทพรับหน้าที่แก้แค้นบางอย่างของคนในดิน
แดนแถบนี้คือ ชำรงความศักดิ์สิทธิ์ของภูเขาซึ่งคนในดินแดนแถบนั้นนับถือภูเขาอันเป็นที่สิงสถิตของ
ทวยเทพคุ้มครองชุมชนวัดพระธาตุคอสมุทเทพจึงผนวกเอาความศักดิ์สิทธิ์ในฐานะพุทธเจดีย์และศิราภรณ์
ของอุจจุบรรพต ซึ่งครอบงำและปกป้องชุมชนเบื้องล่างมานาน (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2529 : 44)

ดังที่ได้กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า สื่อหรือสัญลักษณ์ที่สามารถ
ครอบงำกลุ่มคนได้ง่ายและเข้าถึงสภาพจิตใจได้มากที่สุดคือ ศาสนาและการแสดงออกถึงบุญบารมี
ของกษัตริย์ผู้สร้างวัดที่สำคัญในระดับอาณาจักรได้นั้น หมายถึงการควบคุมกลไกในการปกครอง
อาณาจักรที่มีความมั่นคงที่สุดในช่วงเวลาอาณาจักรล้านนามีความเจริญสูงสุด

3.2 วัดสำคัญในระดับเมือง สร้างโดย กษัตริย์ เข้าขุนมูล
นายที่สำคัญ ความเชื่อในทางคติความเชื่อท้องถิ่น ผนวกกับพุทธศาสนา แสดงออกมาในรูปแบบ
สัญลักษณ์ทางกายภาพในด้านความเชื่อของการตั้งถิ่นฐานคือ "ศูนย์กลางเมือง" วัดเจดีย์หลวง
ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อรองรับบทบาทในการเป็นศูนย์กลางเมืองตามความเชื่อในพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์
ที่รับมาจากสุโขทัยเป็นวัดสำคัญในระดับเมือง ตัวเจดีย์มีขนาดใหญ่โตมาก มองจากจุดใดของ
เมืองก็แลเห็นได้ชัดเจน ความสำคัญของตำแหน่งศูนย์กลางเมืองได้เลื่อนจาก (สุโขทัยวัดสร้าง
เมือง) "วัดสะดือเมือง" เคลื่อนมาทางทิศใต้ห่างจากวัดสะดือเมืองประมาณ 300-500 เมตร

มาอยู่ที่วัดเจดีย์หลวงในช่วงเวลานี้

วัดป่าแดงหลวง เป็นวัดที่มีบทบาทในฐานะเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนานิกายลัทธิธรรมยุติกใหม่ "นิกายป่าแดงหลวง" ในขณะที่ "นิกายสวนดอก" เริ่มเสื่อมลง จากเหตุผลที่สำคัญคือ กษัตริย์ไม่อุปถัมภ์ และประชาชนหมดศรัทธา วัดป่าแดงหลวงตั้งอยู่ใกล้วัดใหม่ 11 กอ บริเวณทิศตะวันตกของเมือง (อรัญวาสี) ห่างจากวัดสวนดอกประมาณ 1 กิโลเมตรเชิงคอกอสุเทพ

วัดเจ็ดยอด สันนิษฐานว่าเป็นวัดเดิมที่มีมาก่อนสมัยพญามังราช (กรมพระศาสดาราชานุภาพ) ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองทิศตะวันตกเฉียงเหนือ บูรณะในสมัยพญาติโลกราชเพื่อเป็นที่จำพรรษาของพระอุคตมปัญญา บทบาทที่สำคัญคือเป็นสถานที่สังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ของโลก และมีสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาทิ้งค้างมา (เจดีย์เจ็ดยอด)

3.3 วัดสำคัญในระดับท้องถิ่น (กลุ่ม อ่าบ ละแวก) ลักษณะเฉพาะและบทบาทที่เด่นชัดคือ ความเป็นศูนย์กลางในระดับท้องถิ่นย่อยในบริเวณต่าง ๆ ของเมืองเป็นสถานที่พบปะ ประกอบกิจกรรมทางศาสนา นิธิกรรม ให้การศึกษา แหล่งศิลปะเชิงช่างต่าง ๆ บริการชุมชน

วัดเชียงยืน สร้างเมื่อ พ.ศ. 2063 โดยพญาแก้วเป็นวัดอารามหลวงมีเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุจึงเป็นวัดสำคัญของเมือง ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองทิศเหนือใกล้ประตูช้างเผือก เป็นวัดที่เป็นสิริมงคลกับเมืองลือให้เมืองมีอายุยืนยาว

วัดป่าตาล ปรากฏอยู่ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ขณะที่ทำการสังคายนาพระไตรปิฎกเจ้าอาวาสป่าตาลเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ เป็นวัดใหญ่และสำคัญของชุมชนบริเวณตอนเหนือของเมือง (ชุมชนหัวเวียง) ใช้เป็นที่จำพรรษาของพระสงฆ์ชั้นราชาคณะ

วัดนันทาราม เป็นวัดขนาดใหญ่อยู่ทางทิศใต้ของเมืองภายในกำแพงเมืองขึ้นนอกเป็นศูนย์กลางของชุมชนต่าง ๆ ในละแวกนั้น โดยมีหลักฐานถึงหมวดอุโบสถของวัดนันทาราม ประกอบด้วย 9 หัววัด (สมหมาย กันแดง 2532 : 36)

วัดชัยมงคล สร้างขึ้นมาให้เป็นนามชัยมงคล ชาวเชียงใหม่ เชื่อว่าหากต้องการเอาโรคเอาภัย ลากศรให้ไปที่วัดชัยมงคล ตั้งอยู่ที่ทางทิศตะวันออกของเมือง ดินน้ำแม่ปิง ในอดีตเคยเป็นท่าเรือและท่าม้าเก่ามาก่อน

วัดเกตการาม เป็นศูนย์กลางชุมชนด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง เป็นชุมชนน้ำเก่าของเมืองมีพัฒนาการควบคู่กับชุมชนบกทางฝั่งตะวันตกของน้ำแม่ปิง ตั้งแต่สมัยอดีต

วัดบุพพาราม (วัดเม็ง) บทบาทที่สำคัญคือเป็นวัดที่ทำพิธีอุปสมบทพระสงฆ์ในสมัยนั้น เมื่อทำพิธีที่วัดเสร็จจะลงแพขนานที่น้ำแม่ปิง (ทวิ สว่างปัญญากรุ 2529 : 135) ตั้งอยู่หน้าเมืองด้านทิศตะวันออกแกนเดียวกับวัดพระสิงห์และประตูท่าแพ

3.4 วัดในระดับท้องถิ่น มีบทบาทและความสำคัญ 2 ระดับ คือ

1) เป็นวัดสำคัญสำหรับชุมชนนั้น ๆ 2) พระในวัดมีความสามารถพิเศษเฉพาะด้านมีการติดต่อหรือเข้าไปใช้ข้ามชุมชนผู้สร้างส่วนใหญ่จะเป็นชนชั้นปกครองที่มีตำแหน่งทางการเมือง เช่น แสนหมื่น พัน ส่วนไพร่จะเป็นไพร่ชั้นดี (ช่างฝีมือ) จะสร้างวัดศูนย์กลางชุมชนอยู่ในเขตกำแพงเมือง ไพร่ชั้นต่ำ (เกษตรกรรม) จะสร้างวัดศูนย์กลางชุมชนนอกกำแพงเมือง ซึ่งวัดเหล่านี้เป็นสื่อ บอกถึง กลุ่มพวกพ้อง ของแต่ละชุมชนและเป็นตัวแทนในการแลกเปลี่ยน ติดต่อสัมพันธ์กับของชุมชนในแต่ละย่าน

3.2.2.1 ที่ตั้งของวัดในฮอคสร้างวัดสร้างเมือง

เมื่อพิจารณาที่ตั้งของวัดแล้วจะเห็นได้ว่าการสร้าง และบูรณะปฏิสังขรณ์วัดเป็นจำนวนมากในช่วงเวลานี้และมีความสัมพันธ์สืบเนื่องกับการเติบโตและความมั่งคั่งของเมือง และชุมชน เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของเมืองและตำแหน่งที่ตั้งแล้วสามารถแบ่งกลุ่มของวัดได้ดังนี้

ก) กลุ่มที่กระจายตัวในพื้นที่กำแพงเมืองชั้นใน โดยส่วนใหญ่จะสร้างโดยกษัตริย์และกลุ่มผู้ปกครอง เช่น วัดเจดีย์หลวง วัดหัวข่าง วัดพันเตา วัดแสนเมืองมา วัดหมื่นกอง วัดหมื่นล้าน วัดหมื่นดุม วัดพันตอง วัดพันแหวน เป็นต้น

ข) กลุ่มที่กระจายตัวในพื้นที่กำแพงเมืองชั้นนอก โดยส่วนใหญ่เป็นวัดสำคัญของแต่ละย่าน ชุมชน มีวิภานานันนบริเวณทิศตะวันออก (หน้าเมือง) และทิศใต้ เช่น วัดช่างฆ้อง วัดพวกช้าง วัดพวกเข็ส วัดพวกหงษ์ วัดเมืองเงิน วัดเมืองเงิน เป็นต้น

ค) กลุ่มที่กระจายตัวด้านทิศตะวันตกเป็นแดนอรัญวาสี กำหนดสร้างเฉพาะวัดสำคัญในระดับอาณาจักรและเมืองตามคติในการตั้งเมือง ไม่มีการตั้งถิ่นฐานชุมชน ได้แก่ พระธาตุคอกสุเทพ วัดสวนดอก วัดป่าแดงหลวง

ง) กลุ่มที่กระจายตัวโคจรรอบเมือง เป็นวัดในระดับชุมชนโดยส่วนใหญ่เกาะมาตามริมน้ำ เป็นศูนย์กลางของชุมชนริมน้ำเมืองเชียงใหม่ และศูนย์กลางชุมชนเกษตรกรรมรอบเมือง

จะเห็นได้ชัดเจนว่า การกระจายตัวของวัดยังคงกระจุกตัวอยู่ภายในแนวกำแพงเมืองโดย ชนชั้นปกครอง สร้างวัดขนาดใหญ่ภายในกำแพงเมืองชั้นใน และบริเวณโคจรรอบของเมืองตามภูมิลักษณะและความเชื่อในการสร้างบ้านเมือง ส่วนไพร่เมืองสร้างวัดขนาดกลาง และเล็กตามกำลังพวกห้องในละแวกชุมชนของตนเอง เพื่อเป็นศูนย์กลางในกิจกรรมต่าง ๆ ของชีวิตเมือง (มีทั้งชุมชนบก และชุมชนน้ำ) โดยส่วนหนึ่งอยู่ทางทิศใต้ของเมืองภายในกำแพงเมืองชั้นนอก อีกส่วนหนึ่งเกาะตัวตามแนวลำน้ำปิงซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญในระแวกเวลานี้

ขอบเขตของเมืองและความหนาแน่นของชุมชนมีเพิ่มขึ้นอย่างมากในช่วงเวลานี้ได้จากการกระจายตัวของวัดที่คงกระจุกตัวอยู่ภายในกำแพงเมืองเนื่องจากเพื่อความปลอดภัยของชุมชนโลกแวดล้อมโคจรรอบยังคงรุ่มงู้งิ่งบ้านจึงเมือง

การสร้างวัดเกิดขึ้นมากในสมัยทวารวดีโลกราช (ช่วงเจริญสูงสุดของเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 1984-2090) จากความต่อเนื่องของวัดที่สร้างในรัชสมัยนี้ในปัจจุบันมีปรากฏอยู่ถึง 14 วัดในปลายของช่วงเจริญสูงสุด (พ.ศ. 2038-2068) มีหลักฐานปรากฏถึงการบูรณะซ่อมแซมและสร้างวัดอีกเป็นจำนวนมาก ภาพรวมในช่วงยุคนี้ คือ ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและอำนาจด้านการเมืองการปกครองแสดงออกโดยการสร้างวัดวาอารามเป็นจำนวนมาก จนเชียงใหม่มีกำแพงวัดชนกำแพงวัดได้ชื่อว่า สร้างวัดสร้างเมือง หรือเมืองของวัดวาอาราม ตามคติความเชื่อที่ชาวล้านนาเชื่อว่า การสร้างวัดจะได้บุญสูงสุดในการทำบารมีทานในทางพุทธศาสนา

ก) ความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชนเมืองเชียงใหม่
บทบาทของวัดในเชิงต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับเมืองเชียงใหม่ในยุคสร้างวัดสร้างเมืองมีดังนี้

1) บทบาทด้านกายภาพ เป็นผลมาจากคติความเชื่อในการตั้งเมืองแนวพุทธศาสนาลังกาวงศ์ มีประธานของเมืองโดยทำหน้าที่เป็นแกนกลางจักรวาล (เขาพระสุเมธ) เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่เมือง ได้แก่ วัดเจดีย์หลวง ศูนย์กลางของเมืองและการสร้างวัดในเขตแดนอรัญวาสีตามองค์ประกอบของเมืองบริเวศทิศตะวันตก เป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาในอาณาจักร ได้แก่ วัดสวนดอก และ วัดป่าแดงหลวง ซึ่งในแต่ละนิภาก็คงยังใช้บริเวณอื่นเป็นเขตแดนอรัญวาสีหรือพุทธเขตของเมืองเป็นศูนย์กลางในด้านพุทธศาสนาสอดคล้องกับพระธาตุคอสมุทที่ขำรงค์ความศักดิ์สิทธิ์ของภูเขา และเป็นสัญลักษณ์ของศูนย์กลางอาณาจักรล้านนา ที่เป็นป่าผืนเดียวกับพุทธเขตของเมือง

บ้านเมืองที่มีหลักฐานแสดงให้เห็นว่ามีการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางของนครที่เก่าแก่ที่สุดในดินแดนแถบนี้เท่าที่พบหลักฐานขณะนี้คือเมืองลำพูนหรือนครทริภูษี ซึ่งมีมาก่อนการเกิดอาณาจักรล้านนาอันมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางสิ่งหนึ่งที่ทางอาณาจักรล้านนาแตกต่างจากสุโขทัยคือ ไม่นิยมสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ที่สำคัญของบ้านเมืองกลางเวียง เช่น ที่อาณาจักรร่วมสมัยต่างนิยมทำกัน แต่มักจะสร้างไว้นอกเวียงเป็นสิ่งสำคัญ มีเหตุผล 2 ประการคือ

ก. การให้ความสำคัญแก่ภูเขา เช่น ภูเขาสามารถสร้างความโดดเด่นในด้านภูมิทัศน์ได้ดี หรือเป็นที่สถิตของทวยเทพคุ้มครองบ้านเมือง

2) บทบาทด้านการปกครอง วัดเป็นสื่อที่แสดงถึงอำนาจและบารมีในการควบคุมกลไกการปกครองบ้านเมือง และการทำให้ประชาชนยอมรับลำดับศักดิ์ของวัดที่สร้าง เช่น วัดในระดับอาณาจักร เมือง หรือท้องถิ่น ต่างเป็นผลัดพ้อในการควบคุมอำนาจและไพร่พลในแต่ละพื้นที่ เนื่องจากในอดีตวัดมี "อิทธิพล" สูงมาก เป็นผลจากการเป็นเจ้าของที่ดินและการมีกลุ่มคนของวัดเช่น ข้าราชการ เลขา วัด โยมสงฆ์ (แรงงาน) ซึ่งถือเป็นปัจจัยการผลิตในทางเศรษฐกิจที่สำคัญของบ้านเมืองในยุคนั้น และผู้อุปถัมภ์หรือถวายแรงงานแก่วัดคือ กษัตริย์และชนชั้นปกครองระดับสูง (อุทิศ จินนพนธ์สกุล 2528 : 39)

3) บทบาทในด้านศาสนา เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา วัดที่ประกอบพิธีกรรมสำคัญในระดับเมือง เช่น วัดพระธาตุคอกสุเทพ วัดสวนดอก วัดพระสิงห์ วัดเจดีย์หลวง ส่วนวัดในระดับชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในระดับชุมชนนั้น ๆ

4) บทบาทในด้านสังคม

4.1 ความสำคัญของพระธาตุ ในอดีตตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาบันทึกถึงการเดินทางไปไหว้แหล่งจาริกแสวงบุญที่สำคัญ ย้อนหลังไปถึงสมัยสุโขทัยและล้านนาเช่นเดียวกันมีหลักฐานบ่งแสดงเช่นกัน การท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่มีอยู่ในเรื่อง การแสดงบุญ เช่น การเดินทางของผู้คนจากเมืองหนึ่งไปยังอีกเมืองหนึ่งเพื่อไหว้พระธาตุ นอกจากนี้ยังกล่าวกันว่าประเพณีการเดินทางไปไหว้พระธาตุในแคว้นล้านนาคตามเดือนต่าง ๆ ที่มีกำหนดไว้ (ศรีสัปดาห์ วัลลิโภคม 2534 : 132) แสดงถึงการแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรม ประเพณีความเชื่อของกลุ่มเมืองในอาณาจักรเดียวกัน และแสดงถึงความมั่นคงทางจิตใจ

4.2 บทบาทที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ได้แก่ การบวชเรียน การศึกษาดำรง การรักษาพยาบาล ที่รับทุกข์ ที่พึ่งทางใจ คัดสิน คดีความ ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ วัดมีบทบาทโดยตรงต่อสังคมโดยตลอด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

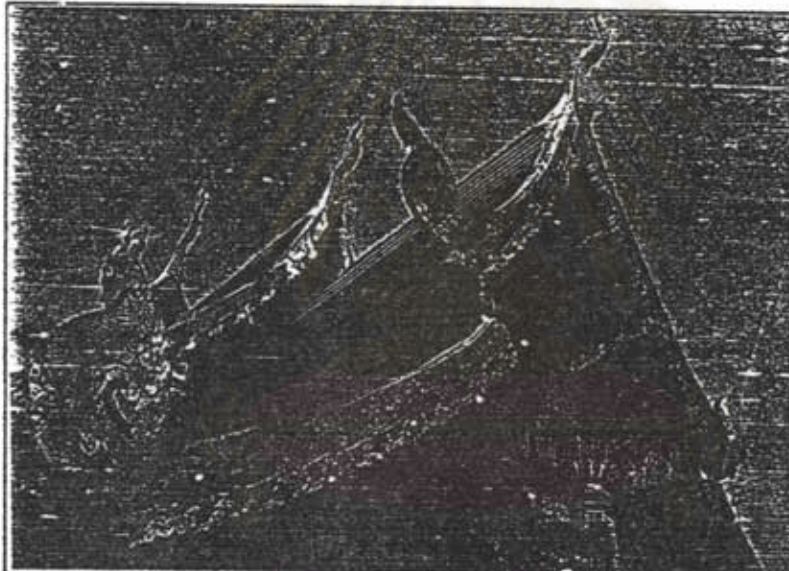

4.3 บทบาทในด้านการศึกษา ในด้านบทบาทที่ "วัด" มีความสัมพันธ์กับเมืองคือ ด้านการศึกษา พระเถระชั้นผู้ใหญ่ ปรมาจารย์ที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับการศึกษาทั่วทั้งโลกทางธรรมอย่างมากมาย ซึ่งนับว่าเป็นยุคทองแห่งวรรณกรรมจากการสำรวจเอกสารคัมภีร์โบราณด้านนามีหลักฐานการรณาดังแต่ พ.ศ.1950 เป็นต้นมา และเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2536 พบคัมภีร์โบราณที่วัดพันอัน รณาดในช่วงปี พ.ศ. 2038 - 2068 มีอายุ 499 ปี กล่าวถึงประวัติศาสตร์ อักษรศาสตร์ ภาษาศาสตร์ วรรณคดี จริยศึกษา โหราศาสตร์ นิธิกรรมและคำราวต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวล้านนาที่เกิดจากบทบาทด้านการศึกษาของวัดโดยตรง

4.4 บทบาทในเชิงจิตใจ วัดเป็นสื่อในการรวมศูนย์กลางเป็นอันหนึ่งอันเดียว "พวกพ้อง" ของชุมชนและเป็นสื่อที่กระตุ้นให้เกิดความรู้สึกปิติในทางจิตใจ ความสงบสุขในทางพุทธศาสนาที่แสดงออกโดยโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม และความหมายในตัวเองของ "วัด"

4.5 บทบาทในเชิงศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม
 ในช่วงเวลานี้เห็นได้ชัดจาก ลักษณะเฉพาะด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมที่สะท้อนออกมาจากภูมิปัญญาในเชิงช่างของชาวเชียงใหม่จนได้ชื่อว่าเป็นยุคทองของศิลปกรรมล้านนา มีแบบฉบับที่ปรากฏในปัจจุบัน เช่น ลวดลายปูนปั้นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในยุคเจริญสูงสุดของล้านนา บริเวณคุ้มหลวง วัดเจ็ดยอด สมัยทพชาติโลกราช

วัดพระธาตุคอสมุท

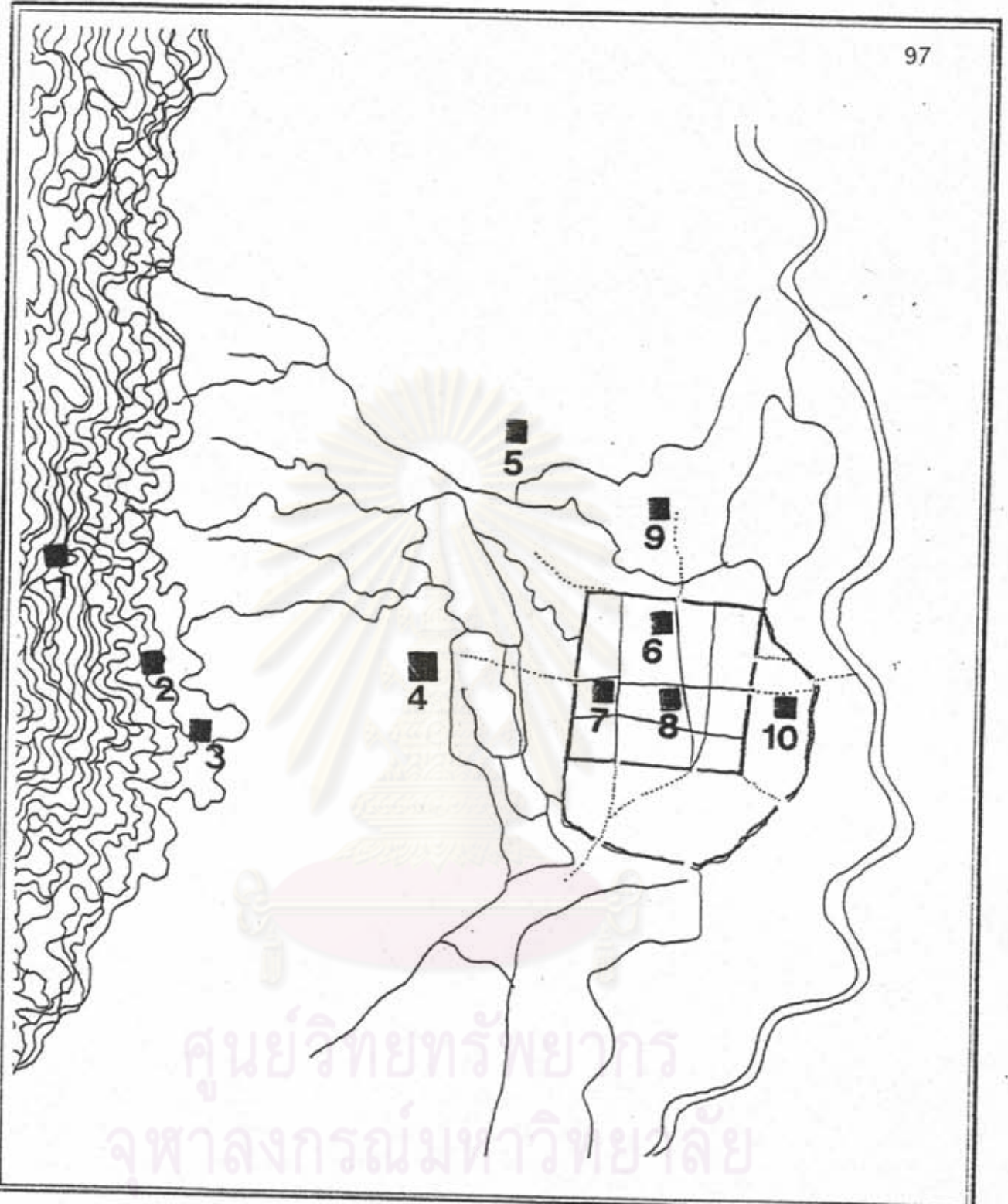

วัดคันแก้ว

วัดเจ็ดยอดหลวง

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แสดง : ตำแหน่งของวัดที่มีความสำคัญในระดับเมืองในระยะเวลา พ.ศ. 1898-2068

แผนที่ 3.8

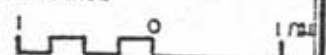
สัญลักษณ์

1. พระบรมธาตุคอขลุ่ยเทพ	4. วัดสวนดอก	7. วัดพระสิงห์
2. วัดป่าแดง	5. วัดเจ็ดยอด	8. วัดเจดีย์หลวง
3. วัดอุโมงค์	6. วัดหัวข่วง	9. วัดป่าตาล
ที่มาร		10. วัดบุปผาราม

ทิศเหนือ

มาตราส่วน

บทบาทของวัดที่เด่นในช่วงเวลานี้ (ใน

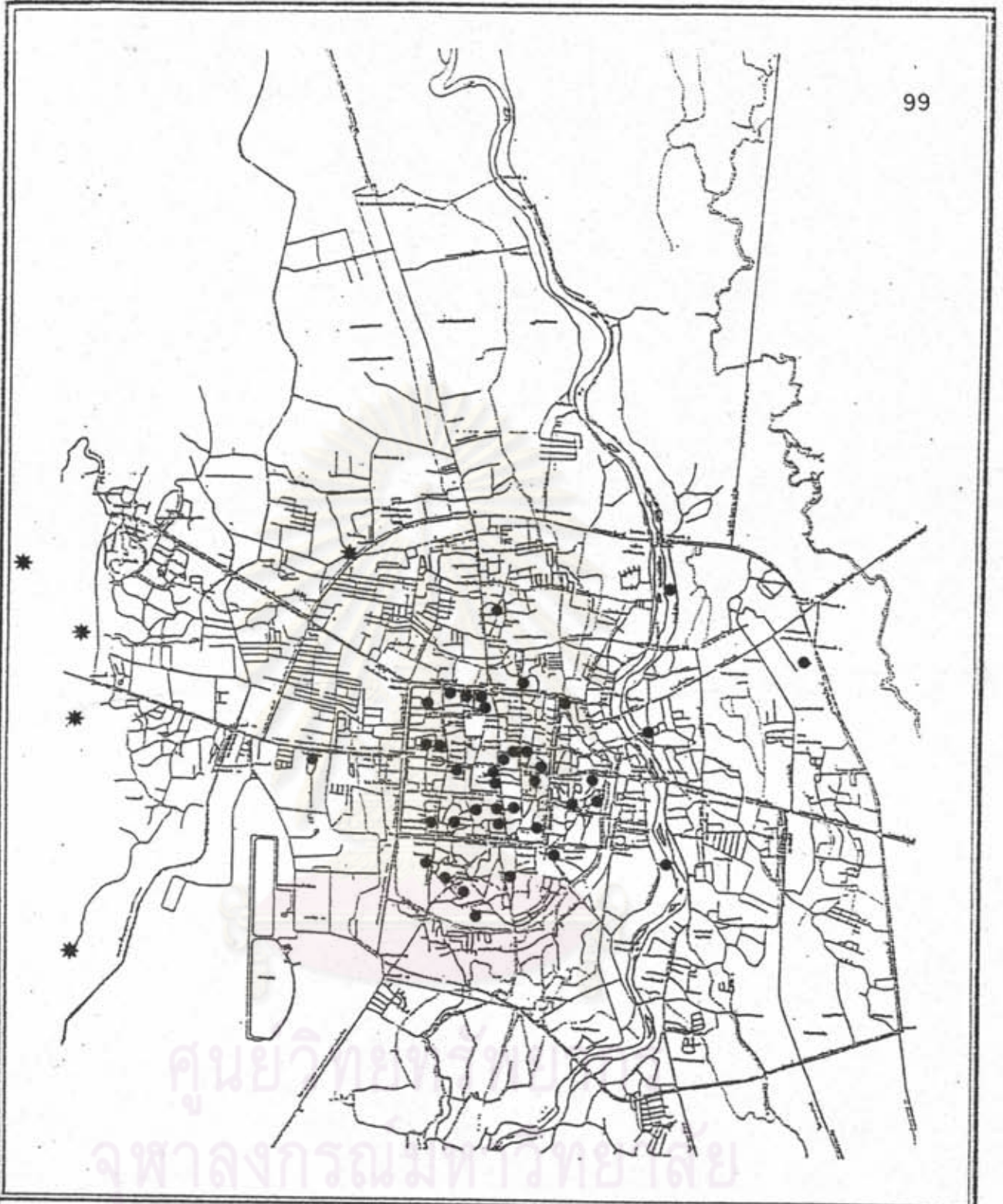
เชิงความเป็นจริงไม่สามารถแยกแยะได้อย่างเจาะจง ทุกวัดมีจุดร่วมคือ ความเป็นศูนย์กลางของสังคม)

การปกครอง	สังคม (จิตใจ)	การศาสนา	กาชภาพ
วัดเจดีย์หลวง อินทขิล	วัดพระธาตุคอฮสุเทพ วัดเจดีย์หลวง วัดพระสิงห์	วัดสวนดอก วัดป่าแดงหลวง	สะดือเมือง เจดีย์หลวง
วัดสวนดอก วัดป่าแดง วัดพระสิงห์ วัดหัวข่าง	วัดระคับเมืองและ ท้องถนนที่ท่าหน้า เป็นศูนย์กลางชุมชน	วัดเจ็ดยอด วัดบุพพาราม วัดพระสิงห์ วัดป่าตาล	พระธาตุคอฮสุเทพ อุโมงค์ สวนดอก ป่าแดงหลวง หัวข่าง

วัด # ความเชื่อระดับจักรวาล # ความมั่นคงของการตั้งเมือง

บทบาทของวัดกาชภาพเมืองและสังคม (คติความเชื่อ) จากการศึกษาการกระจายตัวของวัดในช่วงเวลานี้สอดคล้องกับคัมภีร์มหาทักษาวาเซียงใหม่สมัยโบราณได้สร้างวัดสำคัญคู่บ้านเมืองไว้ 9 แห่ง โดยกำหนดสอดคล้องกับชัษภูมิ ทิศหลัก 8 ทิศ เป็นที่น่าสังเกตว่าในสุดนี้วัดที่เป็นสิริมงคลแก่เมือง สร้างในศกสมัยนี้ทั้งสิ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน ในระบบจักรวาลวัดทุกวัดมีความสัมพันธ์กัน เซียงใหม่สร้างให้ระบบวัดทั้ง 9 แห่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของเมืองซึ่งเป็นความเชื่อทางศาสนาผนวกกับอุดมการณ์ทางสังคมและการเมืองการปกครอง บทบาทของวัดในบรรทัดฐานความเชื่อนี้จึงมีส่วนสัมพันธ์กับการตั้งของมั่นของเมือง (กาชภาพ) และระบบสังคม (จิตใจ) ของเมืองเซียงใหม่

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แหล่ง : วัดที่สร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. 1898-2068

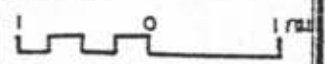
แผนที่ 3.9

สัญลักษณ์

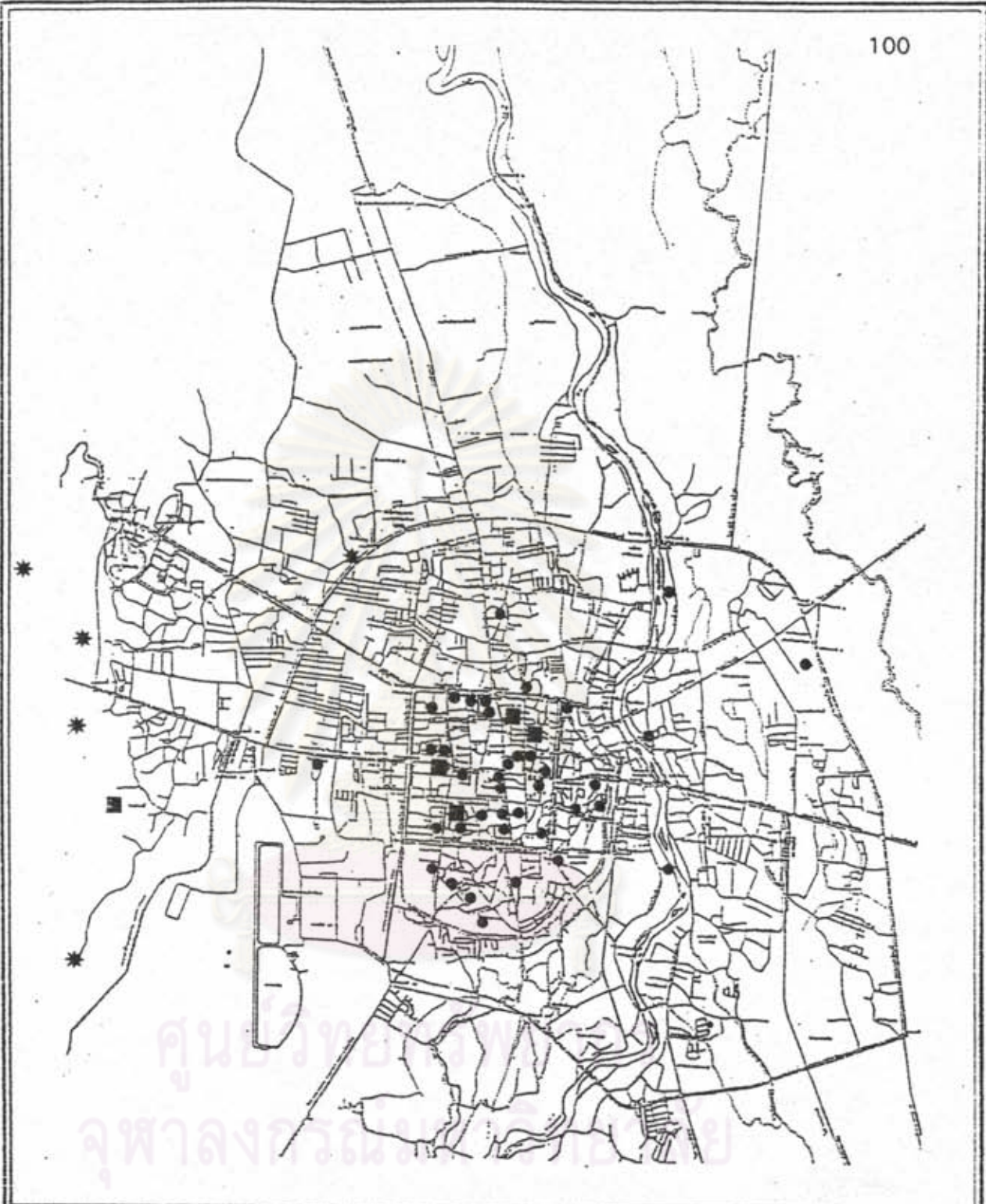
ทิศเหนือ

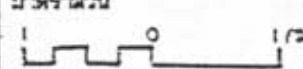
มาตราส่วน

ที่มา :

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

<p>แสดง : วัดที่สร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. 1839-2068</p>	<p>แผนที่ 3.10</p>
<p>สัญลักษณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> ● วัดที่สร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. 1839-2068 ■ วัดที่สร้างขึ้นก่อน พ.ศ. 1839 <p>ที่มา :</p>	<div style="display: flex; justify-content: space-between;"> <div style="text-align: center;"> <p>ทิศเหนือ</p> </div> <div style="text-align: center;"> </div> </div> <p>มาตราส่วน</p>

ความรุ่งเรืองของเชียงใหม่ในฐานะศูนย์กลางด้านเศรษฐกิจการเมือง การปกครอง สังคม และวัฒนธรรมเจริญควบคู่ไปกับความเจริญของอาณาจักรล้านนาในช่วงปลายของยุคแห่งความเจริญรุ่งเรืองเมืองเริ่มเสื่อมกำลังและปัจจัยต่าง ๆ ลคน้อยลงเหตุการณ์สำคัญที่มีผลต่อความเสื่อมของเมืองคือ

1. ความแตกต่างแยกของชนชั้นปกครอง ชุนนางเริ่มมีอำนาจมากขึ้น มีการแบ่งพรรคแบ่งพวก
2. การสูญเสียกำลังคนจำนวนมากจากการรบที่เชียงใหม่ และการทำสงครามกับพม่า และอสุทธยาอยู่เป็นระยะๆ
3. ในราว พ.ศ. 2067 เกิดอุทกภัยที่เชียงใหม่ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก
4. เศรษฐกิจเริ่มเสื่อม เหตุผลคงเนื่องจากในช่วงที่เจริญสูงสุดระบบเศรษฐกิจคงตันตัวอย่างมาก ทำให้ในช่วงปลายของยุคนี้ค่าของ "เบี้ย" ตกต่ำลง

3.3 พัฒนาการของเมืองเชียงใหม่ในยุคล้อม (2068-2101) (เมืองล้อม-วัดล้อม)

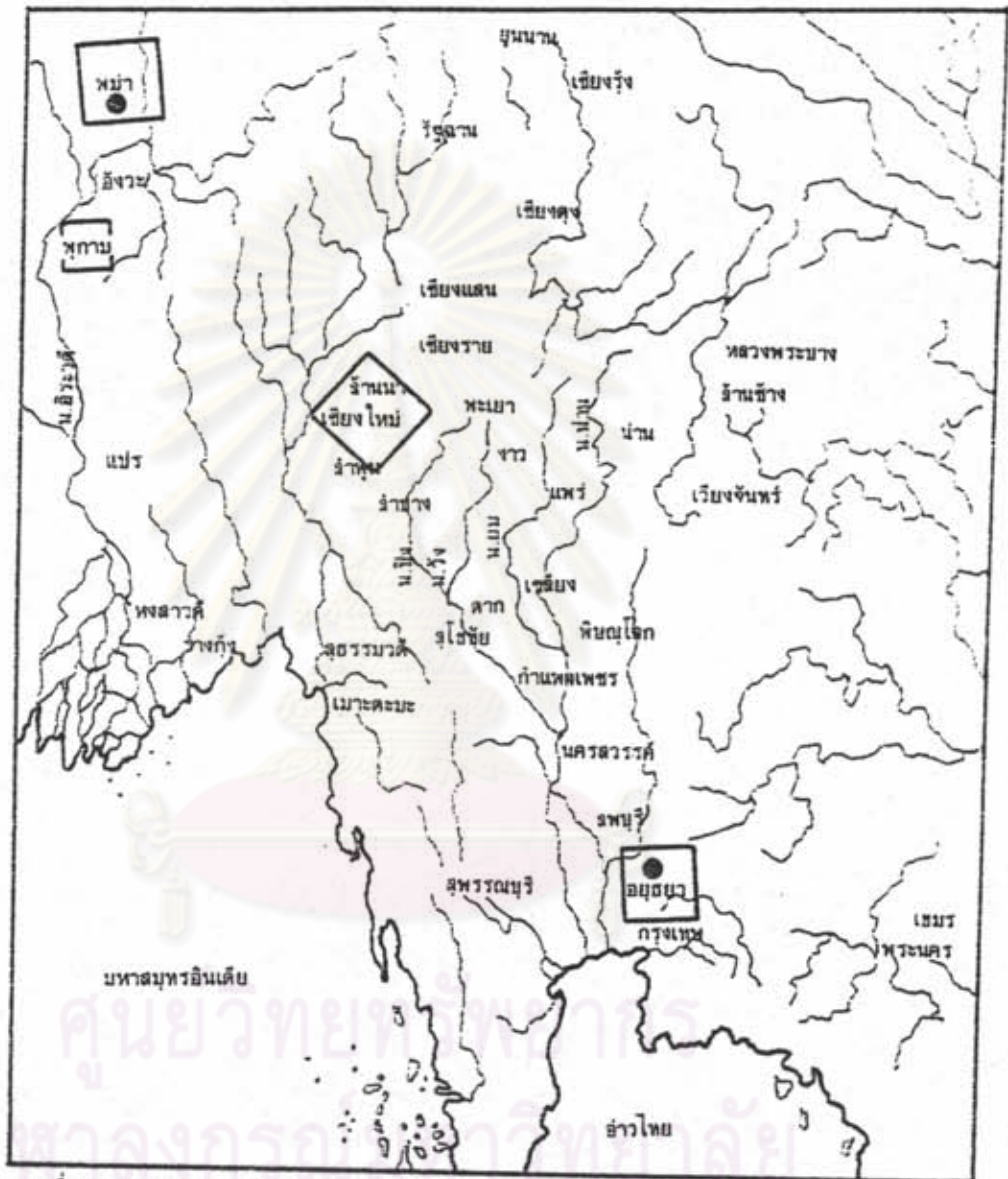
บทบาทของเมืองเชียงใหม่ในช่วงเวลานี้ความเป็นศูนย์กลางทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เสื่อมลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งบทบาทในด้านต่าง ๆ พอสรุปได้ดังต่อไปนี้ :

ก) บทบาทของเมืองในระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในช่วงเวลานี้บทบาทของเมืองเชียงใหม่ลดลงอย่างมากเนื่องจากอาณาจักรพุกาม (พม่า) และอสุทธยาค่ามีความต้องการ "ดีเมือง" เชียงใหม่ให้ตกอยู่ในอำนาจของคนให้ได้ นอกจากปัญหาภายนอกแล้วปัญหาภายในที่สำคัญคือ กลุ่มขุนนางแย่งชิงอำนาจกันเองอีกทั้งเมืองบริการ ครอบครองการอิสระ ส่งผลให้ความเข้มแข็งของเมืองราชธานี (CORE AREA) เสื่อมลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม

ในช่วงเวลาดังกล่าว พม่า (พุกาม) มีความเด่นในบทบาทด้านการเมือง การปกครอง กำลังอำนาจ เศรษฐกิจ แทนที่อาณาจักรล้านนาในภูมิภาคทางตอนเหนือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งในระยะเวลาเดียวกันนี้ยังมีอีกอาณาจักรหนึ่งที่มบทบาทสำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ อสุทธยาซึ่งคุมพื้นที่เศรษฐกิจ การปกครองอยู่ทางตอนล่างของอาณาจักรล้านนา ซึ่งทั้ง 2 อาณาจักรนี้มักจะทำการรบพุ่งกันเสมอ ด้วยเหตุของความพหุราชที่ จะสถาปนาอำนาจ ด้วยการเข้าไปปกครองล้านนาหรือคุมเมืองสำคัญของอาณาจักรไว้ ซึ่งหมายถึงการคุมเส้นทาง

การค้าซึ่งเป็นสิ่งติดตามมา

แผนที่ : แสดงอาณาเขตของอาณาจักรล้านนาและดินแดนใกล้เคียงในพุทธศตวรรษที่ 20-21

ที่มา : ปรับปรุงจากแผนที่ของ David K. Wyatt.

แผนที่หมายเลข 3.11

วัตถุประสงค์การขยายอำนาจทางการเมือง และเศรษฐกิจนั้นควบคู่ไปอย่างแยกไม่
 ออกจากสถาปนาอำนาจด้วยการรวมศูนย์เข้าสู่ส่วนกลาง (CENTRALIZATION) มักจะควบคู่ไป
 กับสงครามทางเศรษฐกิจเสมอตั้งเช่น พม่า อสุทธา และล้านนากระทำต่อกันในระสวะเวลานี้

ข) บทบาทในระดับเมือง

ในเชิงเศรษฐกิจ ช่วงระยะเวลาเสื่อมของอาณาจักรล้านนา เริ่มชัดเจนราว พ.ศ. 2040 เป็นต้นมา คือ 20 ปีก่อนพญาแก้วสวรรคต ในเชิงเศรษฐกิจเนื่องจากสภาพของบ้านเมืองเสื่อมและสิ้นคลอนลงทำให้รายได้ของประชาชนลดลง เศรษฐกิจภายในตกต่ำเกิดภาวะเงินเฟ้อ (ภาวะทองเงินเบียดค้ำล่าง 42%) (อินทร์ เหน่ง 2528 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) เมืองแต่ละเมืองภายในอาณาจักรมอญระ ค้างก็ดำเนินการค้าขายภายในเมืองของตนเองปราศจากการควบคุมของเมืองราชธานี สินค้าออกหลักที่สำคัญยังคงเป็นประเภท "ของป่า" (สวัสดิ์ อ่องสกุล 2536 : 18)

ในเชิงการปกครอง

สภาพของเมืองเชียงใหม่ในขณะนั้นคงเรียกว่าอยู่ในขั้น "ขาดเจ็บสาหัส" ในช่วงปลายสมัยราชวงศ์มังราย ความขัดแย้งด้านการปกครองมิได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะขุนนางภายในเชียงใหม่ แต่ขยายมาสู่การนำเอาผู้นำเมืองบริวารและผู้นำท้องถิ่นเข้าร่วมด้วย ปัจจัยที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทในด้านความเป็นศูนย์กลางการเมืองการปกครองของเชียงใหม่ลดลงอย่างมากคือ เมืองเชียงรายและเมืองเชียงแสนมีบทบาทเด่นขึ้นมาอีกครั้งก่อนที่พม่าจะเข้ายึดครองเมือง มีส่วนร่วมและเป็นสิ่งสำคัญในการเลือกกษัตริย์ผู้ปกครองเชียงใหม่ต่อจากพระเมืองเกษเกล้า แสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอในด้านการเมืองการปกครองของเมืองราชธานี

1. ไม่สามารถสร้างระบบควบคุมเมืองที่รัดกุมได้จึงได้ปล่อยให้อพยพต่าง ๆ มีบทบาททางการเมืองสูงตลอดมา

2. ความอ่อนแอของเมืองราชธานีเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยสิ้นพญาแก้วเป็นต้นมา เจ้าเมืองหลายแห่งตั้งตัวเป็นอิสระและก่อการกบฏ เช่น ใน พ.ศ. 2078 เจ้าเมืองแพะ และลำปาง ยกกำลังมาจัดเมืองเชียงใหม่ เป็นต้น

3. ไม่สามารถเรียกเกณฑ์กำลังจากเมืองลูกหลวงมาช่วยสามมิติกสงครามได้

จากความรุ่งเรืองของเชียงใหม่ในทุกบทบาทของยุคเจริญแห่งอาณาจักรล้านนา เมื่ออาณาจักรล้านนาล้มสลายจากการรุกรานของพม่าได้ส่งผลกระทบต่อแก่นครเชียงใหม่อย่างมาก บทบาทในอดีตที่เคยมีมาในการเป็นศูนย์กลางความเจริญทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครองได้ลดบทบาทลงอย่างเห็นได้ชัด

3.3.1 พัฒนาการทางกายภาพของเมืองเชียงใหม่ในยุคเสื่อม (พ.ศ. 2068-2101) (ยุคเมืองเสื่อม วัดเสื่อม)

พัฒนาการของพื้นที่ปลูกสร้างมีการขยายตัวทางแนวราบของเมืองมากขึ้นในช่วงระยะแรก
ของเมืองในยุคเมือง (อิศรา กันแดง 2532 : 90) จำนวนของวัดที่สร้างขึ้นใหม่รวมถึง การ
ขยายและบูรณะ และพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นลดน้อยลง และหลังจากที่พม่ายึดเชียงใหม่ได้ก็เกือบจะ
ไม่มีการสร้างหรือบูรณะวัดเลย (ปรานอม ดันสุวานนท์ 2530 : 150)

จากข้อมูลดังกล่าว ในสมัยเสื่อมของเชียงใหม่มีข้อสันนิษฐานว่าจากสภาพเศรษฐกิจที่
ตกต่ำ ความมั่นคงทางการเมืองและเศรษฐกิจไม่ดีจึงส่งผลให้พัฒนาการของสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ
ในช่วงเวลาน้อยลงน้อยลง จากเอกสารต่าง ๆ ที่กล่าวถึง ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ในช่วง
เวลานี้ว่า พม่าหลังจากที่เข้าปกครองเมืองเชียงใหม่แล้ว ยังให้อิสระแก่การปกครองเชียงใหม่
พอสมควรแสดงให้เห็นถึงการไว้ชีวิตในสังคมของผู้คนในช่วงนี้ยังมีความเคลื่อนไหวทางกายภาพอยู่
ในระดับหนึ่ง สันนิษฐานว่า ชุมชนขนาดเล็กคงมีเกิดขึ้นและศูนย์กลางของชุมชนคือ "วัด" ขนาด
เล็กของชุมชนนั้น ๆ อ้อมมีขึ้นแน่นอน หากดูจากจำนวนวัดในปัจจุบันและวัดร้างที่เกิดขึ้นในช่วง
เวลานี้จะเห็นได้ว่า วัดที่สร้างขึ้นภายนอกเขตกำแพงเมืองเป็นวัดเล็กในระดับชุมชนชนบทภายนอก
เมือง ซึ่งวัดส่วนใหญ่จะเกาะตัวทางทิศเหนือของเมือง จากหลักฐานการขุดพบเขียนโบราณสถาน
ของกรมศิลปากร พบโบราณสถานหลายแห่งคาดว่าจะสร้างขึ้นในช่วงเวลานี้ เช่น วัดหนองหล่ม
วัดช้างเผือก วัดป่าอ้อ วัดป่าแดงนอก วัดอ้อมโอ วัดสี่ฝัก วัดแสนตอห้อย วัดกู่เสือ วัด
เชียงทอง วัดเจดีย์แดงใน วัดพระเจ้าอมเมือง วัดวังสิงห์คำ วัดสังฆาร เป็นต้น ซึ่งเป็น
วัดเล็กในระดับชุมชนทั้งสิ้น

หลังจากพม่าเข้าปกครอง พม่าเองก็นับถือพุทธศาสนาเช่นกัน ซึ่งรับมาจากจีน ฮีเบต
(มหาธาน) จึงไม่ขัดขวางประเพณีนิยมในการสร้างวัด จากข้อสันนิษฐานจึงมีการสร้างวัดขึ้นเช่น
กัน แต่เป็นวัดขนาดเล็ก และเริ่มมีอิทธิพลศิลปพม่าเข้ามาผสมกับศิลปล้านนา ตามสถานการณ์
โลกแวดล้อมในช่วงเวลานั้น

3.3.2 พัฒนาการของวัดในเมืองเชียงใหม่ ยุคเมืองล้อมวัดล้อม (พ.ศ. 2068-2101)

จากสภาพของโลกแวดล้อมโดยรอบ บทบาทของเมืองเชียงใหม่ที่เป็นศูนย์กลางทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและศาสนาเสื่อมลงอย่างรวดเร็วในปลายสมัยราชวงศ์มังราย เนื่องจากพม่า และอสุทธาต่างต้องการเชียงใหม่เป็นเมืองประเทศราช และสภาพเศรษฐกิจที่เริ่มตกต่ำ ส่วนหนึ่งอาจเป็นผลมาจากการสร้างวัด บูรณะปฏิสังขรณ์อย่างมากมายในช่วงเจริญสูงสุดของเมืองใน "วิสุทธิจักร" ของเมืองเมื่อชยราชตัวสูงสุดในทุกด้านที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของเมืองย่อมตกลงมาถึงจุดต่ำสุด รวมถึงการแย่งชิงอำนาจในการบริหารบ้านเมือง สิ่งเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อ "ความเป็นเมือง" ในยุคต่อมา

เมื่อเมืองเสื่อมส่งผลโดยตรงคือ "วัด" บางแห่งเริ่มปล่อยร้างเนื่องจากขาดการสนับสนุนหรือการอุปถัมภ์จากชนชั้นปกครอง ที่สร้างขึ้นในสมัยนี้โดยมากจะเป็นวัดในระดับท้องถิ่นขนาดเล็ก เพื่อเป็นศูนย์กลางชุมชนและสนองตอบต่อความเชื่อและความศรัทธาที่อิงคัมมัต "พุทธศาสนา" และวัดที่สร้างขึ้นจากกษัตริย์หรือชนชั้นปกครองมีหลักฐานถึง การสนองตอบต่อจิตใจในด้านความไม่มั่นคงของเมืองและชนชั้นปกครองในยุคนี้

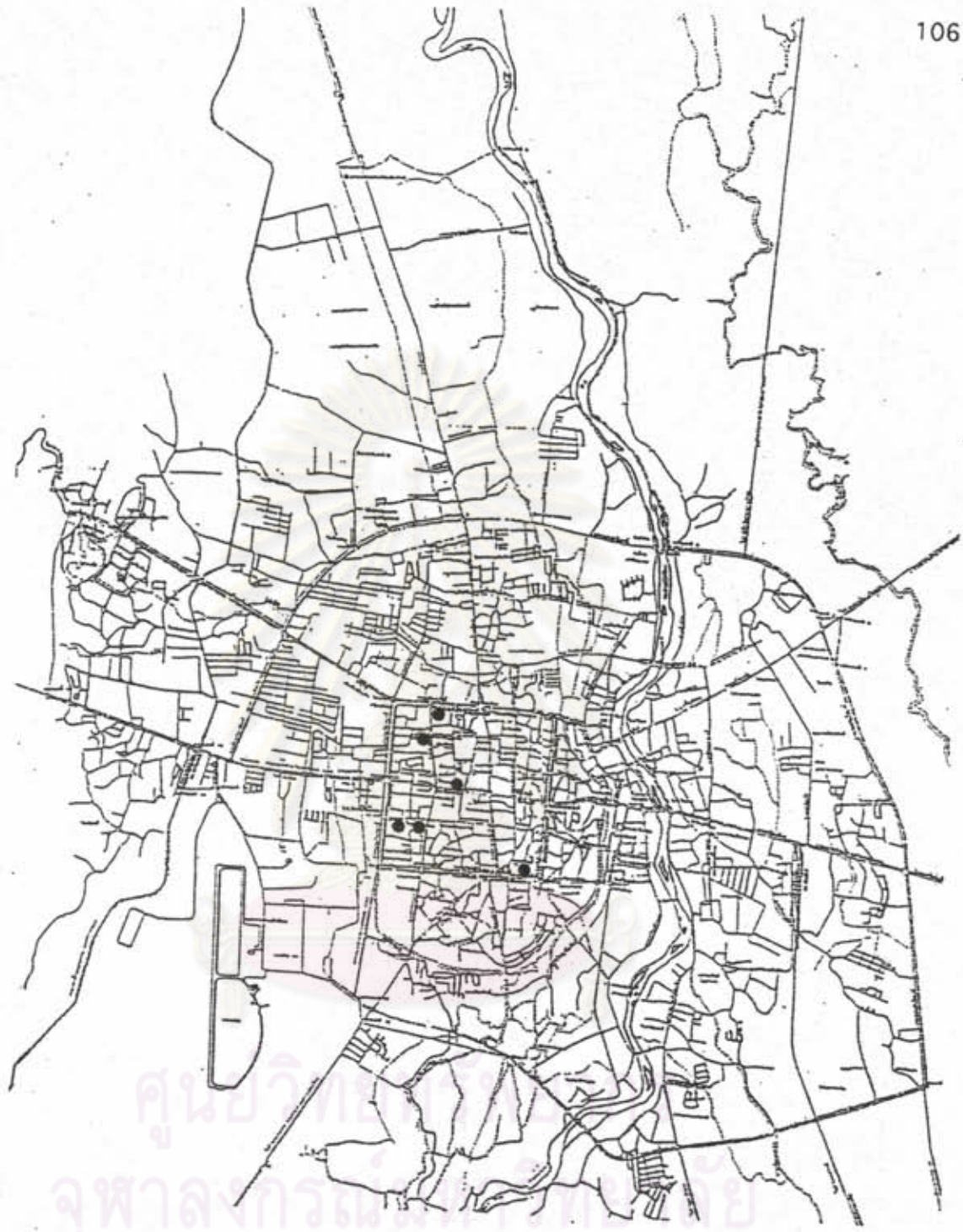
1) สภาพแวดล้อมและทำเลที่ตั้งวัดในเชิงความสัมพันธ์กับเมือง

จากหลักฐานที่กล่าวถึงการสร้างวัด ทั้งที่มีพัฒนาการต่อเนื่องมาจนถึงยุคปัจจุบันและที่กลายเป็นวัดร้างไปโดยส่วนใหญ่จะเป็นวัดในระดับท้องถิ่น (คามวาสี) วัดขนาดใหญ่ไม่ปรากฏให้เห็น เนื่องจากวัดที่สร้างในยุคเจริญสูงสุดของอาณาจักรล้านนามีมากเกินพออยู่แล้ว ประกอบกับสภาพเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองที่ตกต่ำ

2) ลักษณะเฉพาะและที่ตั้งของวัด

ผลต่อเนื่องจากยุคเจริญสูงสุดที่มีการสร้างวัดขนาดใหญ่ทั้งในระดับอาณาจักร เมือง ท้องถิ่น มีอยู่เป็นจำนวนมาก จากหลักฐานที่ปรากฏวัดสำคัญบางแห่งเริ่มขาดการบำรุงรักษาความเป็นวัดเริ่มเข้าสู่ยุคเสื่อม ลักษณะเฉพาะที่ศึกษาได้มีดังนี้

ก) การสร้างวัดในยุคนี้นั้นส่วนหนึ่งเกิดจาก จิตใจที่ไม่มั่นคงของชนชั้นปกครอง เนื่องจากถูกรุกรานจากพม่า อสุทธา และระบบการเมืองภายในอาณาจักรที่สิ้นคลอนตลอดเวลาจึงสร้างวัดเพื่อให้เป็นเดชเมือง ในสมัยพระเมกุฎิ (กษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์มังราย) ทรงทำพิธีสืบชะตาพระองค์ที่วัดเชียงอิน เพราะเชียงอินจะส่งผลให้อาสุชาวและพันเคราะห์ (เป็นเหตุผลทางจิตใจในสังคมและแวดล้อม)

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แหล่ง : วัดที่สร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. 2068-2101

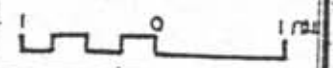
แผนที่ 3.12

สัญลักษณ์

ทิศเหนือ

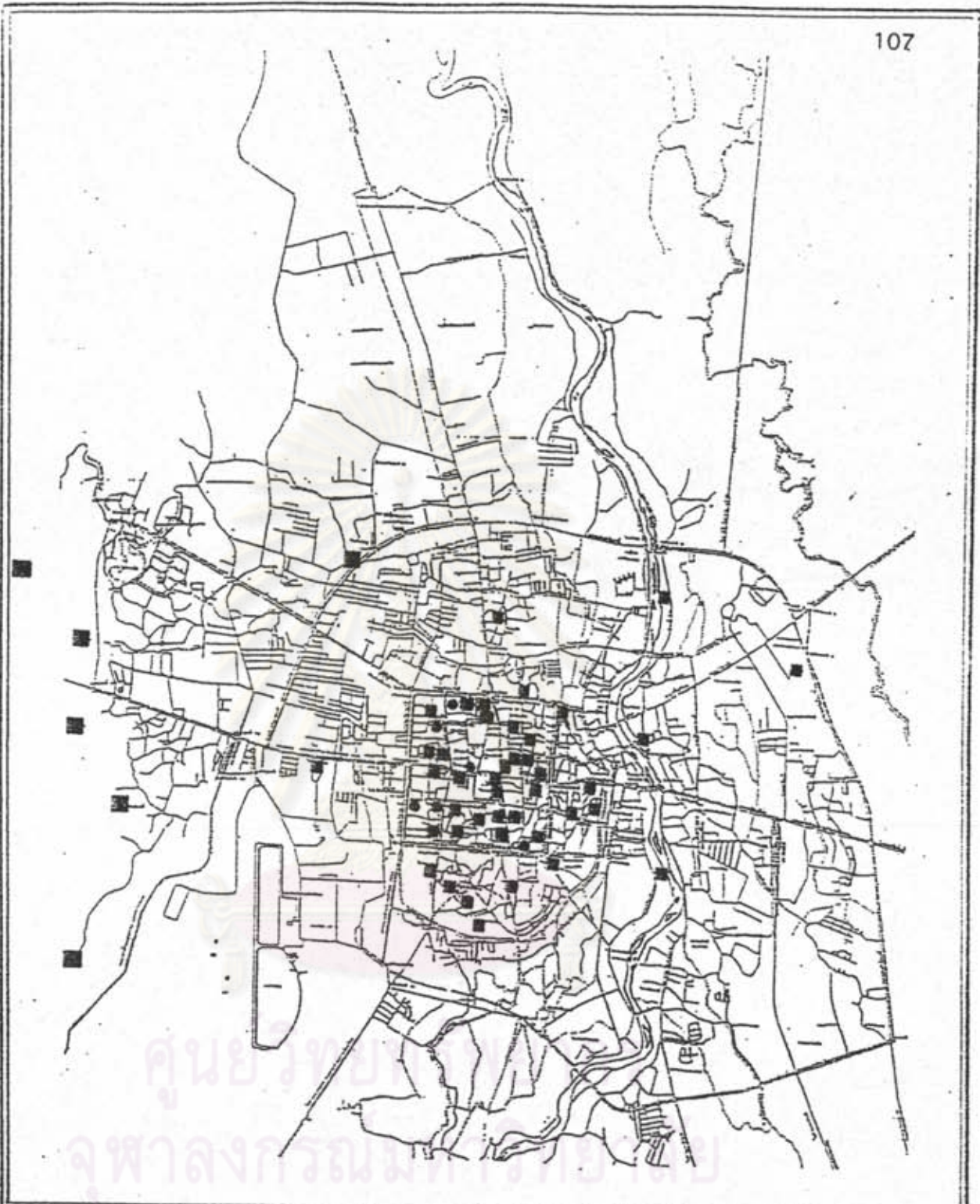

มาตราส่วน

ที่มา :

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

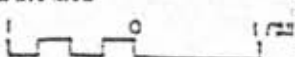
แหล่ง: วัดที่สร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. 1839-2101

แผนที่ 3.13

สัญลักษณ์

● วัดที่สร้างขึ้นในช่วง

■ วัดที่สร้างขึ้นก่อน พ.ศ. 2068

ทิศเหนือ 	
มาตราส่วน 	

ที่มา:

๒) การขยายตัวของประชากรที่เพิ่มขึ้นในสุโขทัยส่งผลให้เกิดชุมชนเล็ก ๆ กระจายทั่วเขตเมืองโดยเฉพาะทางทิศเหนือ เป็นวัดขนาดเล็กทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางชุมชนโดยเฉพาะพื้นที่เกษตรกรรมของเมือง

ที่ตั้งของวัด การกระจายตัวของวัดในสุโขทัยจากหลักฐานที่ศึกษา

ได้วัดที่มีพัฒนา การต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันที่สร้างในสุโขทัย คือ วัดเมธัง วัดหมื่นเงินทอง วัดทราชมูล วัดดับภัยวัดชัยพระเกียรติ การกระจายตัวของวัดมีเพิ่มขึ้นมากบริเวณตอนเหนือของเมือง (หัวเวียง) ส่วนภายในเขตกำแพงเมืองทั้งสองชั้นมีเพิ่มขึ้นทางตอนใต้ของเมืองในลักษณะความหนาแน่นที่เพิ่มขึ้น จากข้อมูลวัดร้างในเขตเทศบาลที่มีสร้างขึ้นในช่วงนี้ และคาบเกี่ยวไปถึงอยู่ใต้ปกครองของพม่า (พม่าเอนับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกับล้านนา จึงสนับสนุนการสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์วัดลักษณะเฉพาะของวัดที่สะท้อนออกมาในสุโขทัยคืออิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรมของพม่า) มีการกระจายตัวค่อนข้างหนาแน่นบริเวณทิศเหนือของเมืองและทิศใต้ภายในบริเวณกำแพงเมืองชั้นนอก

3) ความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชนเมือง

บทบาทในด้านการเมืองการปกครองคงหมดไปเนื่องจากสภาพแวดล้อมของเมืองในสุโขทัยเสื่อมนี้ วัดเริ่มกลายเป็นวัดร้างมากขึ้นจากจำนวนวัดที่มีมากมายในช่วงต้นราชวงศ์มังราย วัดคงทำหน้าที่ในด้านศูนย์กลางชุมชน (บทบาทด้านสังคม จิตใจ) มากกว่า

3.4 พัฒนาการของเมืองเชียงใหม่สมัยใต้การปกครองพม่า (2100-2339) (วัดไตอีกทัฬหพม่า
วัดไตเป็นของพม่าจะได้รับการดูแล)

โลกแวดล้อมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ร่องรอยของความเสื่อมสลายของอาณาจักรล้านนาปรากฏอย่างเด่นชัดในปลายสมัยราช
วงศ์มังราย นับตั้งแต่สิ้นรัชสมัยของพญาแก้วปี พ.ศ. 2068 เป็นต้นมา สภาพบ้านเมืองแตกแยก
"เกิดเป็นก๊กเล็กมากนั้ก" หลังจากกบฏเรณอภักดีศรีพม่ายึดเมืองน่านในรัฐชานได้พิจารณาเห็น
ความอ่อนแอของล้านนา จึงยกทัพมาตีและสามารถล้อมยึดเชียงใหม่ได้เพียง 3 วัน ในปีพุทธ
ศักราช 2101

สภาพการณ์ของโลกแวดล้อมในเวลานี้ทางอยุธยา "กลุ่มอำนาจใหม่ที่มีความเจริญรุ่งเรือง
อยู่ทางตอนใต้ของอาณาจักรล้านนายังคงมีความสำคัญในระดับภูมิภาคอยู่เนื่องจากเป็นอาณาจักรที่มี
ความสำคัญในด้านเศรษฐกิจสูง

อยุธยา เป็นเมืองท่าที่สำคัญที่สุดในดินแดนสยาม เพราะสามารถควบคุมดินแดนที่ติดต่อ
หัวเมืองภายในได้ทั้งหมดจึงเป็นแหล่งที่รวบรวมสินค้าทั้งจากภายในและภายนอก

ในระยะนี้พม่ามีบทบาทในด้านอำนาจ กำลังและการเมือง การปกครองสูงมากในด้าน
ตอนเหนือของอาณาจักรสยาม พม่าปกครองล้านนาถึงสองร้อยกว่าปี ในระยะนี้ทางพม่าและ
อยุธยาต่างมีการรบพุ่งกัน ในช่วงเวลาที่พม่าปกครองดังกล่าวอยุธยายกทัพมาตีเชียงใหม่ได้ใน
บางครั้ง เช่น สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมเด็จพระนารายณ์ต่างต้องการเชียงใหม่
เป็นเมืองประเทศราช เนื่องจากเชียงใหม่มีที่ตั้งเหมาะสมและเป็นแหล่งสะสมเสบียงอาหาร
อาวุธ กำลังพล ซึ่งทั้งพม่าและอยุธยาเองมองจุดยุทธศาสตร์นี้มีผลดีต่ออาณาจักรตัวเองดังนี้

อาณาจักรพม่า

- เชียงใหม่มีที่ตั้งเหมาะสมในการ
ควบคุมหัวเมืองไทยใหญ่ และรวมไปถึงเชียงตุง
และเชียงรุ่ง
- การยึดครองเชียงใหม่จะทำให้
การเดินทางมาโจมตีอยุธยาง่ายขึ้น เพราะ
เชียงใหม่เป็นแหล่งเสบียง อาหาร อาวุธ กำลังคน
- เชียงใหม่มีความอุดมสมบูรณ์เป็น
แหล่งที่พม่าจะเรียกผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้
เต็มที่

อาณาจักรอยุธยา

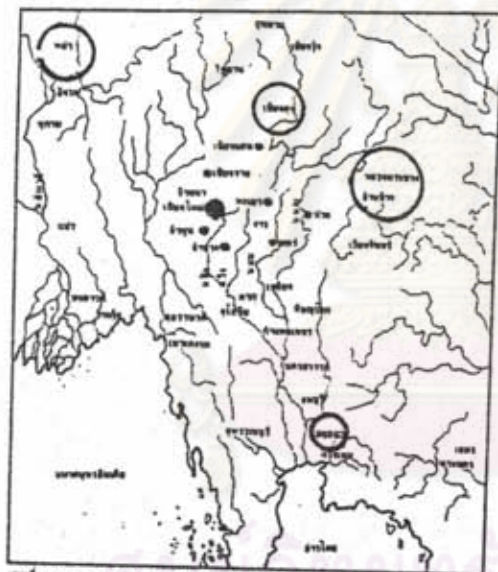
- ป้องกันพม่าเดินทางมาตีอยุธยา
- เชียงใหม่มีความอุดมสมบูรณ์ และ
เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ (ชุมทางการ
ค้า) ทางตอนเหนือของอาณาจักร ซึ่งรวม
ไปถึง ลิบสองป็นนา เชียงตุง เชียงรุ่ง
และจีน

จะเห็นได้ว่า เชียงใหม่ถึงแม้จะอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า แต่ยังคงความสำคัญในฐานะศูนย์กลางการปกครองของพม่าที่จะควบคุมหัวเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรล้านนา ส่วนทางตอนบนของอาณาจักรศูนย์กลางการปกครองพม่าตั้งอยู่ที่เชียงแสน เพื่อควบคุมหัวเมืองทางตอนบนของอาณาจักร เช่น เชียงตุง เชียงรุ้ง หัวเมืองไทใหญ่ เป็นต้น ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นระยะเวลาที่พม่าแผ่ขยายอำนาจออกไปมากที่สุด

2) ระดับอาณาจักร

2.1 บทบาทเมืองเชียงใหม่

ระดับอาณาจักร บทบาทด้านการเมืองการปกครอง จากสภาพที่ตั้งของเมืองเชียงใหม่ตั้งอยู่ระหว่างหมากลุ่มเมืองไทใหญ่ ลิบสองปันนา ล้านช้างและอยุธยา บทบาทของ

แผนที่ : แสดงอาณาเขตและตำแหน่งที่ตั้งของเมืองเชียงใหม่ในอาณาจักรล้านนา
 491 - ปีพิมพ์งานวิจัยโดย David K. Wyatt.

เมืองเชียงใหม่ในระดับอาณาจักรในช่วงเวลานี้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการปกครองของพม่าในฐานะประเทศราช คอยดูแลกำกับเมืองลูกหลวงในอาณาจักรในระดับของการดูแล การเมืองการปกครอง ลักษณะการปกครองล้านนาของพม่าส่งเสริมให้เกิดความแตกแยกระหว่างหัวเมืองทั้งหลายต่างฝ่ายต่างมีอำนาจในการปกครองดูแลเมืองของตนและต่าง "หยิ่งแข็ง" อำนาจกันและกันอยู่ในลักษณะเช่นนี้ทำให้ไม่สามารถเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้

ประกอบกับสภาพภูมิศาสตร์ที่แยกเมืองต่าง ๆ ในล้านนาออกจากกันด้วย การต่อต้านอำนาจพม่าจึงยากที่จะสำเร็จ

2.2 บทบาทด้านสังคม

ในระดับอาณาจักร บทบาทด้านสังคมของเมืองเชียงใหม่ยังคงมีความสำคัญอยู่ในระดับหนึ่ง นอกจากเป็นศูนย์กลางศาสนา มืองค์ประกอบที่สำคัญคือ วัดที่มีความสำคัญในระดับอาณาจักรและระดับเมืองคงได้รับการทำนุบำรุงดูแลจากกษัตริย์หรือเจ้าผู้ครองนครซึ่งถูกแต่งตั้งจากพม่า เนื่องจากพม่าเองนับถือพุทธศาสนา เช่นกันหรือในช่วงที่กษัตริย์พม่าเสด็จกลับจากเชียงใหม่

ได้นำช่างชาวล้านนาไปพม่าช่างที่นำไปมีทุกประเภทอีกทั้งยังนำพระไตรปิฎกลังกาไปอีกด้วย (หงสาวดี)

2.3 บทบาทด้านเศรษฐกิจ

การติดต่อระหว่างหัวเมืองต่าง ๆ ในภาคเหนือกับพม่ามีมานานนับตั้งแต่อาณาจักรล้านนาเป็นประเทศราชของพม่า เส้นทางการเดินทางระหว่างพม่ากับภาคเหนือแม้จะมีแม่น้ำละวินและส่วนหนึ่งของเทือกเขาตะนาวศรีวางกันเป็นแนวชายแดน แต่เมื่อเปรียบเทียบการเดินทางระหว่างทางบกกับทางเรือ การเดินทางทางบกใช้เวลาประมาณ 1 เดือน ส่วนทางเรือใช้เวลา 2-3 เดือน ดังนั้นการค้าระหว่างล้านนากับพม่าในช่วงเวลานี้ยังคงเป็นพ่อค้าสัตว์ต่างอยู่ทั้งชาวพม่า ชาวไทใหญ่หรือเงี้ยวเดินทางค้าขายระหว่างเมืองต่าง ๆ ในล้านนา ไทใหญ่และพม่า เชียงใหม่ยังคงเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าทางบกทั้งจากพม่า ไทใหญ่ ฮุนาน ส่วนเมืองระแหงเป็นศูนย์กลางการค้าทางบกระหว่างภาคเหนือกับเมะละแหม่ง ซึ่งเป็นเมืองท่าที่สำคัญของพม่า

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3) ระดับเมือง

3.1 บทบาทเมืองเวียงใหม่

ระดับเมือง บทบาทด้านการเมือง การปกครอง ศูนย์กลางการปกครองของพม่าอยู่ที่เมืองเวียงใหม่ โดยกษัตริย์พม่าจะแต่งตั้งตำแหน่งเจ้าเมืองเวียงใหม่และเมืองอื่น ๆ ในล้านนาแต่ผู้ครองนครเวียงใหม่จะมีความสำคัญกว่าเมืองอื่น ส่วนเมืองต่าง ๆ ในล้านนาขึ้นกับเวียงใหม่อย่างเป็นทางการเท่านั้นแท้จริงแล้วมีอิสระมาก เนื่องจากเจ้าเมืองเวียงใหม่ไม่มีอำนาจบังคับกำลังพลหรือแต่งตั้งโยกย้าย ถอดถอนเจ้าเมืองอื่น ๆ ได้

3.2 บทบาทด้านสังคม

ในระยะเวลาที่พม่าปกครองเวียงใหม่ พม่าเริ่มมีอิทธิพลทางด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น ประเพณีต่าง ๆ การอุปถัมภ์ทุกขุบุตร การนิยมนบวชเสนามากกว่าบวชพระ กษัตริย์พม่ามีความเชื่อในพุทธศาสนา พม่าพยายามปฏิบัติตามจารีตประเพณีต่าง ๆ จึงมีผลทำให้วัฒนธรรมประเพณีที่ได้รับนำมาผสมกลมกลืนซึ่งกันและกัน เช่น ชาวพม่านับถือผี อารักข์บ้านเมือง องค์หนึ่งที่มีความสำคัญต่อชีวิตสังคมชาวพม่า สก่องให้เป็นเทพประจำเมือง YUAMBAYIN คือ กษัตริย์เมกุฎีของล้านนาทุกปีจะมีพิธีการไหว้บูชา เป็นต้น สิ่งทีกล่าวมาเป็นวิถีชีวิตที่มีวัฒนธรรมร่วมกัน จนกลายเป็วัฒนธรรมที่ผสมผสานกันขึ้นจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในชนนี้ที่เรียกว่าศิลปะล้านนาแบบพม่า

ภาพแสดง ศิลปกรรมพม่า

ถึงแม้ว่าเมืองเวียงใหม่จะตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าถึง 200 กว่าปีแต่ยังคงสามารถรักษาระเบียบ แบบแผนที่ดีงามของชีวิตสังคมไว้ได้ จึงคงเป็นเพราะมีรูปแบบของการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน (ขวัญสรวง อติโพธิ)

3.4.1 พัฒนาการทางกายภาพของเมืองเชียงใหม่ในสหัสวรรษแรก (2100-2300)

ในช่วงเวลานี้พัฒนาการในเชิงพื้นที่ สันนิฐานว่าจะมีเกิดขึ้นน้อยลงมีในระดับชุมชนเล็ก ๆ เกิดเกาะตัวอยู่กับวัดซึ่งทำหน้าที่เป็นประธานหรือศูนย์กลางของชุมชน ลักษณะสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นมีอิทธิพลของพม่าอยู่ในรูปแบบองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมล้านนา เช่น บ้านเรือน และวัด เป็นต้น

ในช่วงปลายของสหัสวรรษนี้สภาพบ้านเมืองทรุดหนักลงอีก จากการกบฏภายในของล้านนาต่อพม่า หรือสงครามระหว่างพม่ากับอยุธยา สันนิฐานว่า พัฒนาการทางกายภาพเมืองหยุดชะงักเนื่องจากสภาพสังคมในขณะนั้นนอกจากแร้งคั้น และต้องหลบหนีภัยตลอดเวลาดังกล่าว

"บ้านห่าง   นาห่าง

บ้านนอก   เมืองร้าง

ไปทางใต้ก็กลัวเสือ

ไปทางเหนือก็กลัวช้าง"

จากหลักฐานตำนานเชียงใหม่ฉบับวัดหมื่นล้าน กล่าวว่า บ้านเมืองในขณะนั้นอยู่ในสภาพซบเซา ประชาชนได้รับความเดือดร้อนนานับประการจากการกระทำของขุนนางพม่า ดังปรากฏข้อความว่า "ขณะนั้นบ้านเมืองทั้งปวงก็กลัวเข็อก เป็นทุกข์ด้วการบ้านการเมืองนัก หัวไปทางเมื่อไปทางหนึ่ง ต่อเก็บส่วยไรก็พันประมาณ (มาก) ขุนเป็นหอมหญ้า้าเมืองนั้นแล เข้านั่งไหนให้ (ร้องไห้) นั้น ... ขณะนั้นบ้านเมืองทั้งปวงเกิดโกลาหล ขุนบ้านฐเมืองที่ทุกข์ภัยอย่างน้ำกันข้าวมากนัก บ้านเหนือรบบ้านใต้ แ่งชิงเอาข้าวของหันแล บ้านเมืองอดอยากแห้งแล้งมากนัก"

จากข้อความซึ่งได้จากเอกสารและตำนานต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงสภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ในช่วงเวลานี้ได้หยุดพัฒนาการของเมืองเชียงใหม่อย่างเด่นชัด การฟื้นฟูบูรณะเมืองเชียงใหม่อีกครั้ง โดยการรยกทัพจากกรุงธนบุรี (สมเด็จพระเจ้าตากสิน) ขึ้นมาปราบอิทธิพลพม่าในล้านนา ซึ่งในช่วงพุทธศักราช 2317-2339 เชียงใหม่ก็ยังคงตกอยู่ในสภาพ "เมืองร้าง"

3.4.2 พัฒนาการของวัดในเมืองเชียงใหม่ ชาติการปกครองพม่า (พ.ศ. 2101-2317)

พัฒนาการของวัดในยุคนี้ไม่เด่นชัดในด้านการสร้าง และบูรณะปฏิสังขรณ์วัด ลักษณะเด่นที่สังเกตได้คือ อิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรมของพม่า เข้าครอบงำศิลปะสถาปัตยกรรมพุทธศาสนาในบ้านเมือง

ในสมัยที่เชียงใหม่อยู่ใต้อาณาจักรของพม่า พม่าเองนับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกับล้านนา ดังนั้นในด้านการนับถือศาสนา การสร้างและบูรณะวัดวาอาราม พม่าจึงไม่ขัดขวาง ประเพณีนิยมที่ปฏิบัติสืบมา สันนิษฐานว่าวัดที่สร้างขึ้นในสมัยนี้คงเป็นวัดขนาดเล็ก (คนเมือง) ส่วนของพม่ามีการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดและนำศิลปกรรมแบบพม่ามาดัดแปลงเข้าไป ส่วนวัดพม่าการสร้างขึ้นมีพอสมควร (ในช่วง 200 กว่าปีที่อยู่ใต้อาณาจักรพม่า ดังที่ได้กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า โลกแวดล้อมเวลานี้เป็นภาพรวมของศิลปกรรมระหว่าง ล้านนา-พม่า-อยุธยา ตลอดเวลา)

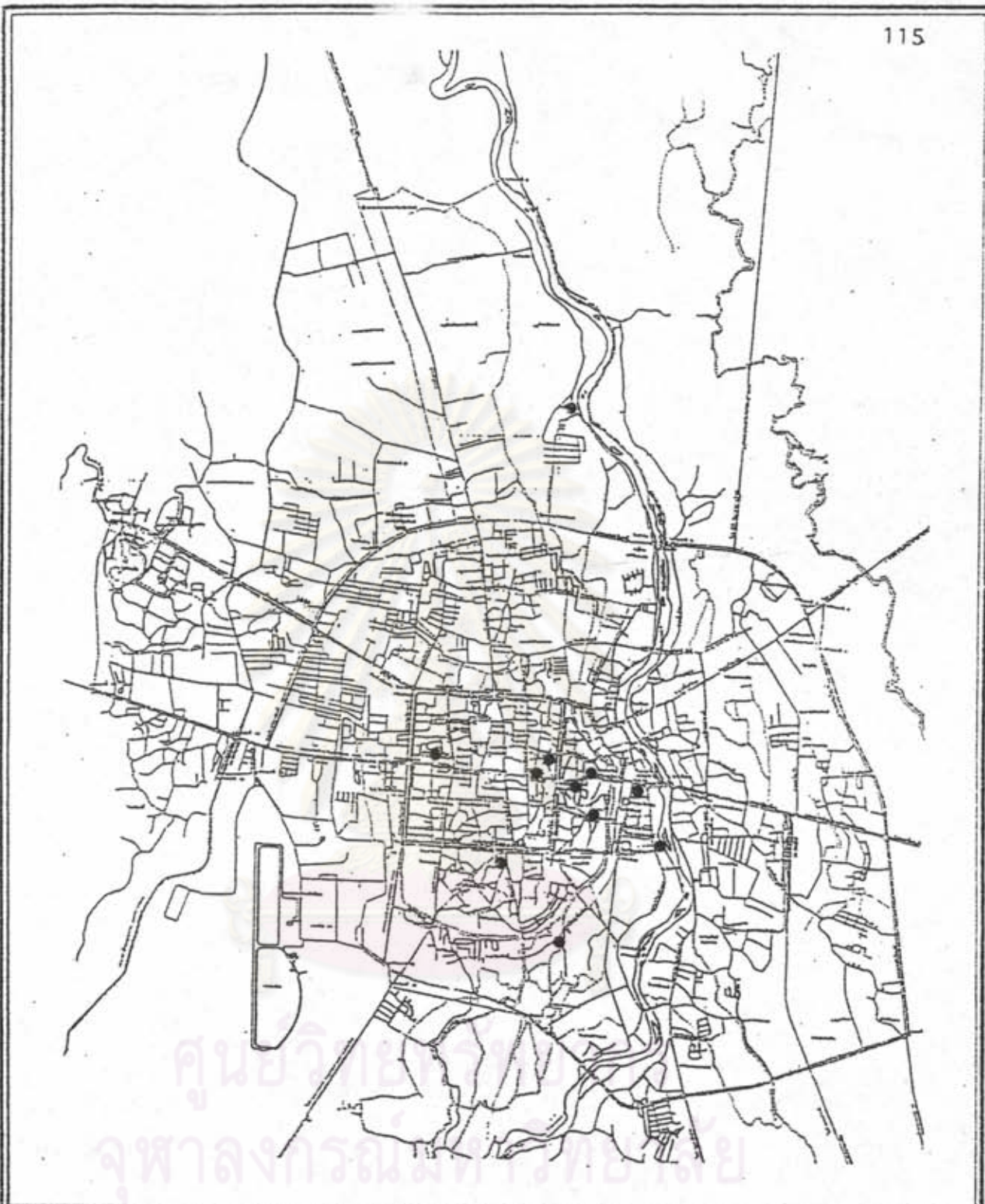
ก) บทบาทในระดับอาณาจักร

ศูนย์กลางพุทธศาสนาในระบอบเวลานี้อยู่ที่พม่า โลกแวดล้อมในทางพุทธศาสนายังดำเนินไปอย่างปกติ โดยอิทธิพลของพม่ามีสูงส่งมากส่งผลให้รูปแบบทางวัฒนธรรมพุทธศาสนาของล้านนา เช่น นิยมบวชเฒ่ามากกว่าบวชพระซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของวัดในล้านนา และพม่าที่นิยมสร้างวิหารมากกว่า อุโบสถ์ หีบขี้ผึ้งนิคมแต่งตัวแบบเจ้าชาย (ไทใหญ่) รูปแบบวัฒนธรรมที่ยังหลงเหลือในปัจจุบันคือ "ปอข่างลอง" ชาวล้านนาไทให้ความเคารพนับถือพระอุปคุต หรือที่ประตูทางเข้าวัดมีรูปสิงห์ขนาดใหญ่ ส่วนวัฒนธรรมล้านนาที่ส่งให้พม่าเกิดจากพม่ากวาดต้อน พระ ข่างมีมือของล้านนาจับพม่า รูปลักษณะของวัฒนธรรมในช่วงเวลานี้จึงมีการผสมผสานจนเกิดเป็นแบบอย่างเฉพาะ

1. ลักษณะเฉพาะและที่ตั้งวัด

ลักษณะเฉพาะของวัดในช่วงเวลานี้สันนิษฐานว่าเป็นวัดขนาดเล็ก สังเกตได้ง่ายจากสถาปัตยกรรมล้านนาผสมพม่า และสถาปัตยกรรมพม่า ลักษณะเฉพาะเช่นนี้ส่งผลมาถึงสมัยฟื้นฟูเมืองชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในล้านนายังคงสร้างและบูรณะวัดตามรูปแบบสถาปัตยกรรมพม่าด้วย ซึ่งเป็นได้ด้วยความศรัทธาในพุทธศาสนาเช่นเดียวกับชาวล้านนา และเหตุผลทางการเมืองการปกครอง

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

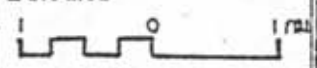
แสดง วัตถุประสงค์ที่สร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. 2101-2317

แผนที่ 3.15

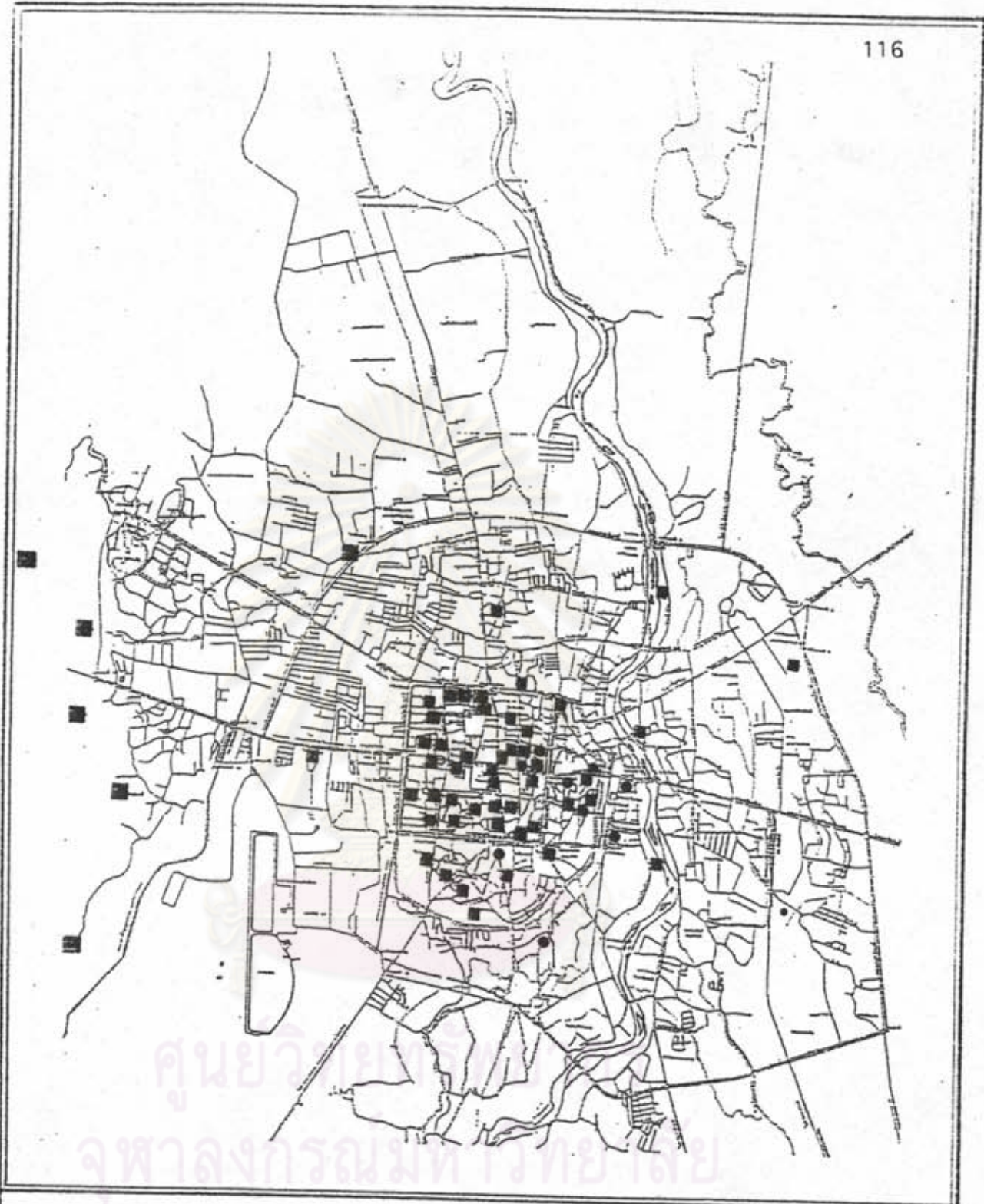
สัญลักษณ์

มาตราส่วน

ที่มา

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แหล่ง : วัดที่สร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. 1839-2317

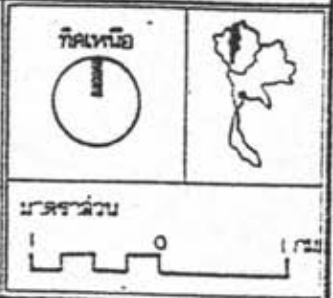
แผนที่ 3.16

สัญลักษณ์

● วัดที่สร้างขึ้นในช่วง

■ วัดที่สร้างขึ้นก่อน พ.ศ. 2101

ที่มา :

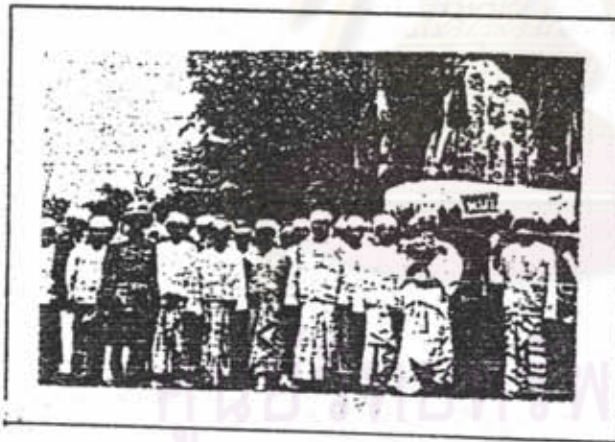

ที่ตั้งวัด วัดที่สร้างในช่วงเวลานี้ที่มีพัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน กระจายตัวอยู่บริเวณตอนหน้าเมือง (ทิศตะวันออก และทิศตะวันออกเฉียงใต้) ส่วนในกำแพงเมืองมี 3 วัด สันนิษฐานว่าเป็นวัดของชาวล้านนา ส่วนวัดที่พม่าสร้างหรือบูรณะปฏิสังขรณ์จะมีลักษณะเฉพาะภาพที่หลงเหลือให้เห็นว่า มีวัดของชาวล้านนาในเขตเมืองเป็นจำนวนมากที่มีพัฒนาการต่อเนื่องจากยุคอดีตที่บูรณะโดยชาวพม่า ภาพลักษณะที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันมีวัฒนธรรมทางศิลปสถาปัตยกรรมบ่งชี้อย่างชัดเจน

ในช่วงเวลานี้มีหลักฐานปรากฏว่า วัดใดที่พม่าสร้างหรือบูรณะ และที่พระพม่าเจ้าพรรษาอยู่จะได้รับอารูปถัมภ์อย่างดีจากชนชั้นปกครอง (พม่า) ห่อคำคหบดี จนเกิดเป็นกรณีพิพาท เนื่องจากวัดของชาวล้านนาพื้นเมืองขาดการอุปถัมภ์ประกอบกับบ้านเมืองในช่วงเวลานั้นเป็นกสิศ "บ้านห่าง นาท่าง วัดร้าง"

บทบาทของวัดต่อเมืองในปลายสมัยนี้มีลักษณะเฉพาะที่เด่นชัดคือเมื่อเมืองร้างวัดต่าง ๆ จึงร้าง ผู้คนถูกกวาดต้อนย้ายหนีเข้าป่า บางส่วนอยู่รอบนอกเมือง วัดที่สร้างในช่วงนี้สันนิษฐานคงเป็นวัดขนาดเล็กเช่น เต้าฮักกัน

ความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชนเมือง

จากภาพรวมของเมืองและลักษณะเฉพาะของวัดแสดงถึงบทบาทของวัดในเชิงสังคมยังคงดำเนินอยู่คู่กับ ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวเมือง โดยบทบาทเหล่านั้นมีทั้งในรูปแบบ วัฒนธรรมพม่าและวัฒนธรรมล้านนา

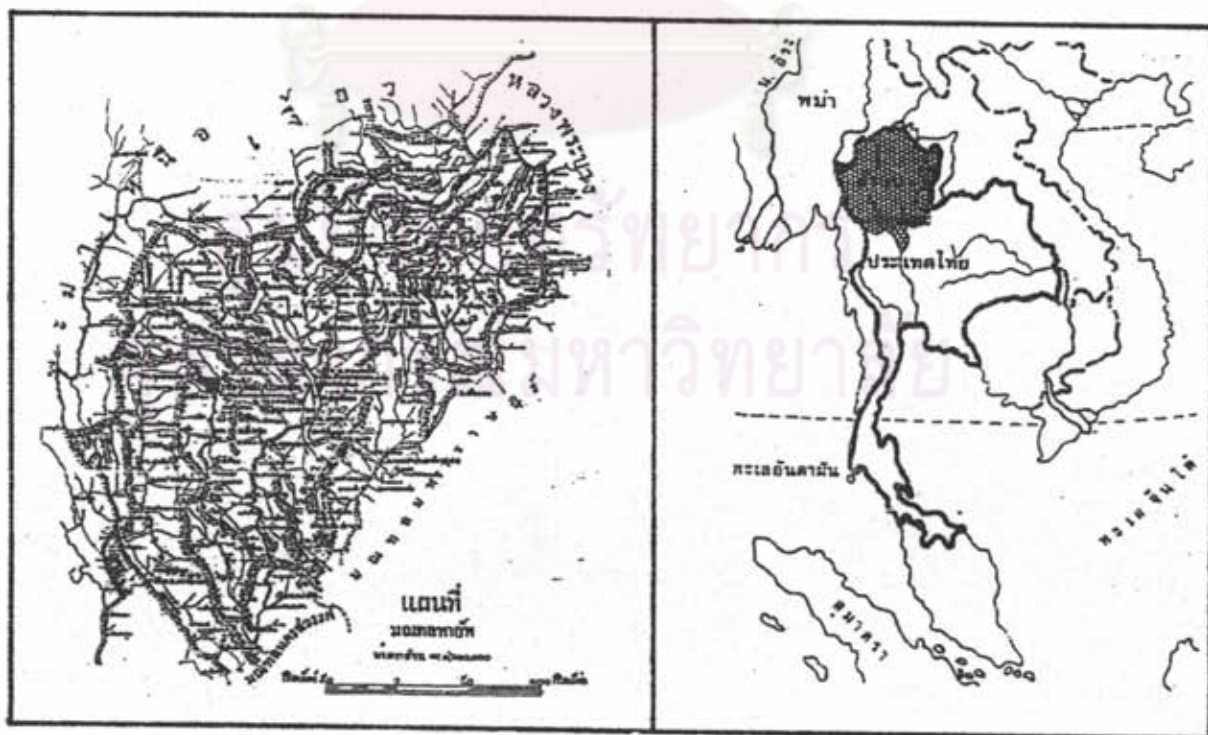
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.5 พัฒนาการของเมืองเชิงใหม่ยุคฟื้นฟูเมืองจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2339-2536) เมืองสมัยกลาง/สมัยใหม่/เมืองแประ

พัฒนาการของเมืองในเชิงการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในช่วงนี้มีความซับซ้อนและกล่าวถึงในข้อมูลเอกสาร และตำราต่าง ๆ ผู้ศึกษาจึงได้นำมาประมวล แยกแยะในเชิงต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการวิวัฒนาการของเมือง (องค์ประกอบต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง ศิลปวัฒนธรรม ภาพภาพของเมือง ฯลฯ) เพื่อแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการในช่วงที่สำคัญต่อเนื่องมาจนถึงสภาพปัจจุบันของเมือง

ระยะเวลาของช่วงการฟื้นฟูบูรณะเมืองจนถึงปัจจุบัน สามารถแยกแยะเพื่อความเข้าใจในช่วงเวลาต่าง ๆ (PERIOD) ซึ่งเป็นผลจากการเมืองการปกครอง และรูปแบบเศรษฐกิจสังคมที่มีความเด่นในระบอบเวลานั้นส่งผลให้กับรูปแบบของกระบวนการเป็นเมือง และชีวิตสังคมของผู้คนในระบอบเวลานี้ ซึ่งในแต่ละช่วงแบ่งพอสังเขปได้ดังนี้

1. 2339-2400 ยุคประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์ (ฟื้นฟูเมือง-ฟื้นฟูวัด)
2. 2400-2500 ยุคฟื้นฟูเมืองเชิงใหม่ (ฟื้นฟูเมือง-ฟื้นฟูวัด)
3. 2500-2536 ยุคพัฒนาเมือง-ปัจจุบัน (เมืองท่ามวัด)

ภาพแสดง แผนที่เขตชลประทาน

ในช่วงเวลาที่เส็งใหม่มีฐานะเป็นประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์ในตอนต้นนั้น โลก
แวดล้อมของเส็งใหม่ขึ้นตรงกับสภาพการณ์บ้านเมืองกรุงรัตนโกสินทร์ แต่เพราะสภาพภูมิประเทศ
ที่ลำบากแก่การเข้าถึง และติดต่อจึงถูกปล่อยให้มืออิสระในการปกครองดูแลบ้านเมืองกันเอง

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นช่วงเวลาที่กษัตริย์ทุกพระองค์พยายามสร้างความเป็น
ชาติให้กลับคืนมาโดยเร็วทั้งในเชิงการเมือง ศิลปวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ช่วงเวลาดังกล่าว
เป็นระยะเวลาที่อาณาจักรไทยได้ขยายอำนาจออกไปกว้างไกลที่สุด บริเวณทิศเหนือได้ตลอดแนว
ล้านนาถึงใต้ประเทศจีน ทางทิศใต้ตลอดแหลมมลายูลงไปถึงไทรบุรี กลันตัน ตรัง กานู กิศ
ตะวันออกเฉียงเหนือดินแดนลาว และทิศตะวันตก มะริด ตะนาวศรี ถึงทวาย

ในระยะแรกของการมีฐานะเป็นเมืองประเทศราชนั้น อิทธิพลของส่วนกลางมิได้มี
ปรากฏในรูปแบบของ ภาษากาฬ ชีวิตสังคมและเศรษฐกิจ แต่ปรากฏในเชิงการเมือง การปกครอง
ซึ่งทางเส็งใหม่จะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการ 3 ปีต่อครั้ง อันเป็น "สัญลักษณ์" ของการเป็น
เมืองประเทศราช หรือเมืองขึ้นนั่นเอง

บทบาทของเมืองเส็งใหม่ในมุมมองต่าง ๆ

3.5.1 พัฒนาการของเมืองเส็งใหม่ในยุคเป็นประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์ตอน
ต้น (พ.ศ. 2339-2400)

3.5.1.1 ระดับประเทศ

บทบาทด้านการเมือง การปกครอง สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
เส็งใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครองของเมืองประเทศราชบริเวณตอนเหนือของกรุงรัตนโกสินทร์
ทั้งหมด และมีบทบาทสำคัญคือเป็นเมืองหน้าด่านฝ่ายเหนือ ป้องกันการรุกรานจากพม่า

3.5.1.2 ระดับภาค

บทบาทด้านการเมือง การปกครอง จากสภาพความเหมาะสม
ของที่ตั้งเมืองเส็งใหม่ส่งผลให้คงเป็นศูนย์กลางด้านการปกครองเมืองบริวาร ประเทศราชทาง
ดินแดนตอนเหนือ แต่คงจะลดความเข้มของบทบาทลงในช่วงแรก ซึ่งยังปกครองตนเองอยู่เนื่อง
จากการคมนาคมติดต่อระหว่างเมืองราชธานี (กรุงรัตนโกสินทร์) กับเมืองบริวารประเทศราช
ทางตอนเหนืออันมีเมืองเส็งใหม่เป็นศูนย์กลางลำบากยากต่อการเข้าถึง

การปกครองในส่วนหัวเมือง แบ่งเป็นหัวเมืองภายในหัวเมือง
ด่านชั้นนอกและหัวเมืองชายแดนปลาอาฬจักร หัวเมืองภายในจะขึ้นตรงต่อเชียงใหม่ เช่น

แผนที่ 3.17 แสดงอาณาเขตของอาณาจักรล้านนาและเมืองขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

แผนที่ 3.17

เวียงคาว พริ้ว ทางดง จอมทอง มีหน้า
ที่สงฆาว และส่วนในรูปแบบต่าง ๆ ให้
รัฐบาลท้องถิ่นเชียงใหม่ หัวเมืองด่านชั้น
นอก ได้แก่ เมืองเชียงราษ เมืองเชียงแสน
เมืองฝาง เมืองงาส เมืองป่าข เมืองแอ้ง
ฮ้องสอน เมืองขุนฮวม ส่งส่วนในรูปแบบ
ของป่าหาซาก และหัวเมืองชายแดน ใน
สมัยพระเจ้ากาวิละ หัวเมืองชายแดนที่ขึ้น
กับเชียงใหม่มีหลายเมือง ในด้านทิศเหนือ
จรดเชียงรุ่ง เชียงขวาง ลิบสองปันนา
ในด้านทิศตะวันตกสามารถครอบครองหัว
เมืองด้านตะวันออกของพม่า เช่น เมือง
จวด เมืองทา เมืองควน เมืองสวด
(หัวเมืองเงี้ยวทั้งห้า)

สภาพการณ์บ้านเมืองในด้านการปกครอง จนเห็นได้ว่าขึ้นกับ
กรุงรัตนโกสินทร์ถึงแม้รัฐบาลกลางจะไม่ได้มีอิทธิพลหรือบทบาทในทางตรง แต่ในทางอ้อมหาก
พิจารณาแล้วจะเห็นว่าการปกครองบ้านเมืองคงต้องอยู่ภายใต้ดุลยพินิจของพระมหากษัตริย์แห่งเมือง
ราชธานี (กรุงรัตนโกสินทร์)

3.5.1.3 ระดับเมือง

การปกครอง เป็นการปกครองระดับท้องถิ่น รูปแบบการปกครอง
จัดการปกครองภายในเอง เป็นลักษณะการสืบทอดอำนาจสู่คนในวงศ์ตระกูลเดียวกัน และเป็น
การรวมกลุ่มทางเครือญาติซึ่งสามารถจัดตั้งรัฐบาลท้องถิ่นได้ โครงสร้างทางการเมือง การ
ปกครอง แต่ละเมืองประกอบด้วยเจ้าชั้น 5 ใบ ซึ่งได้แก่ เจ้าเมืองและผู้ช่วยเหลือด้านการ
ปกครองอีก 4 ตำแหน่ง ในส่วนการบริหารมี "เค้าสนามหลวง" เป็นคณะกรรมการจำนวน 32
คน ประกอบด้วยขุนนางในตำแหน่งต่าง ๆ

3) ระดับชุมชน

การค้าในระดับชุมชนต่อชุมชน (หมู่บ้านเล็ก ๆ) ในระยะแรกสันนิษฐานว่าเป็นการพัฒนาของรูปแบบเศรษฐกิจที่มีผลผลิตเพียงพอในชุมชนของตัวเอง การติดต่อระหว่างหมู่บ้าน

ภาพแสดง การค้าในระดับชุมชน

บ้านมีน้อย เพราะแต่ละหมู่บ้านมีผลผลิตเพียงพอในการเลี้ยงตัวเอง หากมีการแลกเปลี่ยนจะเป็นการแลกเปลี่ยนในระบบของค่อของ BARTER SYSTEM) (รัฐพิธี รัฐชาติ 2523:39) ซึ่งการแลกเปลี่ยนที่จำเป็นคือต้องใช้ การเดินทางนั้นจะมีการ "ติดตลาด" เวียนไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งตลาดนัดในลักษณะเช่นนี้มีอยู่ทั่วไปในล้านนา

3.5.2 พัฒนาการทางสภาพของเมืองเชียงใหม่ในยุคเป็นประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์ (2339-2400)

ลำดับพัฒนาการของเมืองในช่วงเวลานี้ หากมองถอยหลังไปถึงช่วงสงครามและเมืองร้าง ส่งผลให้สภาพบ้านเมืองหยุดนิ่งอยู่กับที่และได้รับความเสียหายจากการทำศึกสงครามทั้งภายในและภายนอก ซึ่งลักษณะของเมืองเชียงใหม่ในช่วงเวลาของนครประวัติศาสตร์อยู่ในรูปแบบ เมืองโบราณที่ถูกทิ้งร้างในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และนำกลับมาใช้จนถึงปัจจุบัน พัฒนาการของบ้านเมืองในขณะนั้นตัวเมืองเชียงใหม่และบริเวณโดยรอบร้างไร้ผู้คน อาจารย์ไกรศรี นิยมมานเหมินทร์ ได้อธิบายว่า ชาวบ้านชาวเมืองถูกกวาดต้อนไปจนสิ้น บ้างหนีเข้าป่าเข้าพงไปเมืองเชียงรายนและเชียงแสนก็ร้างผู้คนเช่นกัน พระเจ้ากาวิละทรงใช้ขันโอบยาเก็บผักไช้เข้า เก็บเข้าไช้เมือง กวาดต้อนผู้คนจากเมืองเชียงแสน เมืองเชียงรายน เมืองเชียงคำ เมืองเชียงของ เมืองบุง เมืองสาคร เมืองกาสร เมืองเชียงคอง เชียงรุ่งสิบสองปันนา ชาวไทใหญ่ ไทลื้อ ไทเยน ฯลฯ โดยให้ผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามบริเวณที่จะสันนิษฐานได้จาก สภาพทางสภาพของเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน และข้อมูลเอกสารต่าง ๆ ดังนี้

1. ทวักไพร่ซันดี มีฝีมือในเชิงช่างและศิลปกรรมให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในเมืองหรือใกล้เคียง เช่น ทางทิศใต้ของเมืองเชียงใหม่ยังคงมีชุมชนชาวเยน สอง ที่มีฝีมือในการ

ทำเครื่องเงินและเครื่องเงิน อาศัยอยู่จนถึงในปัจจุบัน (สภาพปัจจุบันเหลือเอกลักษณ์ชุมชนลักษณะ
นั้นน้อยลงมาก) โดยอ้างอิงได้จากตำแหน่งของวัด เช่น พวกแต้ม ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณกำแพง
เมืองชั้นใน ช่างฆ้อง ตั้งบ้านเรือนบริเวณทิศตะวันออกภายในบริเวณกำแพงเมืองชั้นนอก พวก
วัวลายทำเครื่องเงินและเครื่องเงิน ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณภายในกำแพงเมืองชั้นนอกทิศใต้
และกลุ่มอื่น ๆ เช่น เมืองเดิน เมืองเส้น เมืองนาง เมืองของตั้งบ้านเรือนอยู่ภายในบริเวณ
กำแพงเมืองชั้นนอก

2. ไพร่กลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่มีฝีมือในเชิงช่างเด่นเท่ากลุ่มที่กล่าวมาในชั้นต้นนั้น
ตั้งบ้านเรือนตามพื้นที่รอบนอกเมือง เป็นบริเวณพื้นที่เกษตรกรรมเป็นชุมชน "ชนบท" ที่ทำหน้าที่
ทางเกษตรกรรมเลี้ยงเมือง ซึ่งแต่เดิมในช่วงที่ทำสงครามกับพม่า นั้น ชุมชนชนบทรอบเมือง
เชียงใหม่ไม่อาจปักหลักตั้งถิ่นฐานได้แน่นอนราว พ.ศ. 2358 (สมัยพระยาธรรมลังกา) ถึง พ.ศ.
2589 (สมัยพระยาพรหมพิชัย) พม่าพ่ายแพ้สงครามแก่อังกฤษ เมืองเชียงใหม่จึงปลอดจากศึก
สงครามเป็นผลให้มีการขยายตัวของหมู่บ้านรอบนอก (ชุมชนชนบท) ออกไปอย่างกว้างขวางกว่า
ช่วงระยะแรก (อิสรา กันแดง 2533:159) ลักษณะหมู่บ้านรอบนอกนี้มีการผสมผสานทางชาติพันธุ์
มาก เพราะชนชาติที่มารวมตัวในระชนนี้มีการจัดตั้งทางสังคมและเศรษฐกิจที่ล้ำหลังกว่า "คน
เมือง" ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2373 หมู่บ้านในเขตรอบนอกเมืองเชียงใหม่สามารถตั้งถิ่นฐาน
ได้มั่นคง ทำให้มีผลผลิตเหลือใช้และหมู่บ้านบางแห่งเช่น บ้านกาด อำเภอสันป่าตองในปัจจุบัน
สามารถขยายตัวจนเป็นชุมชนการค้าของท้องถิ่นได้ ในระชนนี้เองมีการขยายประชากรออกไปตั้ง
เมืองใหม่บริเวณรอบนอกออกไปอีก เช่น เมืองพร้าว เมืองฝาง เมืองป่าส เป็นต้น (อานันท์
กาญจนพันธ์ 2529:74-75)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.5.2.1 สภาพทางผังเมือง

สุทธานนทร บรรณาธิการของเมืองเชียงใหม่ยังคงแฝงตัวอยู่ภายใต้ต้นไม้อันเขียวครึ้ม และสูงใหญ่จากอดีตจนถึงช่วงเวลาก่อนการปฏิรูปการปกครอง มองผ่านหม่อมกไม้เห็นหลังคาวิหารหลวง วัดวาอาราม โฉมปั้นซอดไม้เป็นระยะ ๆ พระเจดีย์หลวงที่เป็นประธานของเมืองอยู่ที่ไหนก็แลเห็นถึง อีกทั้งคอสสุเทพตระหง่านเป็นฉากหลักที่เขียวครึ้มเปล่งรัศมีเป็นแสงสีทองอยู่ทางใต้ของเมืองอันเป็นเขตแดนอรัญวาสี ถัดออกมานอกกำแพงเมืองมีบ้านเรือนเกาะตัวตามหม่อมกไม้ หนาแน่น มีธารน้ำไหลผ่านเป็นระยะ ๆ ชีวิตผู้คนแฝงตัวอยู่กับธรรมชาติ และวัฒนธรรมอันละมุนละไม

3.5.2.2 พัฒนาการทางผังเมืองและบรรณาธิการในเมือง

1) บทบาทด้านผังเมือง

พัฒนาการของผังเมืองในช่วงระยะแรกของการบูรณะฟื้นฟูเมือง สิ่งที่มีบทบาทมากต่อชุมชนเมืองเชียงใหม่ คือ การบูรณะฟื้นฟูโครงสร้างหลักของเมือง อันประกอบด้วย กำแพงเมือง ประตูเมือง คูเมือง โครงข่ายการสัญจร ประกอบด้วย ถนน ทาง และสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ภายในบริเวณเมือง เช่น วัด วัง ตลาด บ้านเรือนชุมชน

การฟื้นฟูบูรณะโครงสร้างหลักของเมืองต่าง ๆ นั้น เลือกฟื้นฟูบูรณะสิ่งที่มีความสำคัญต่อเมืองและชุมชนก่อน โดยยึดตามระเบียบแบบแผนเดิมในอดีตที่ได้วางรูปแบบไว้ รูปแบบการสัญจรคงเดิมเนื่องจากปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดลักษณะเฉพาะของการเดินทางไม่เปลี่ยนแปลง ในระดับเมืองต่อเมืองยังคงสัญจรทางบกและทางน้ำ ในระดับชุมชนต่อชุมชนยังคงสัญจรในระบบถนนและทาง ส่วนสภาพและบรรณาธิการของเมืองในช่วงนี้คงจะเริ่มฟื้นตัวในเขตกำแพงเมืองชั้นในและบริเวณโดยรอบก่อน บางส่วนถูกปล่อยให้ทรุดโทรม ชุมชนที่กระจายตัวริมน้ำและตามพื้นที่เกษตรกรรมเริ่มได้รับการบูรณะฟื้นฟู เนื่องจากเกิดการขยายตัวของหมู่บ้านรอบนอกเมืองแต่ยังคงเกาะตัวทางทิศของลำน้ำปิงอยู่ เนื่องจากทางฟากตะวันออกของลำน้ำปิงยังคงเป็นอุปสรรคต่อการเดินทาง ซึ่งในขณะนั้นการเดินทางข้ามลำน้ำปิงคงจะใช้ช้างและล่องเรือ ต่อมาในการขุดขุด ซึ่งในระยะต่อมาการเดินทางติดต่อระหว่างฝั่งต่อฝั่งสะดวกขึ้นทำให้เนื้อเมืองด้านทิศตะวันออกมีการเข้าถึงสะดวกขึ้น ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านโครงสร้างเมือง รูปแบบอาคารบ้านเรือน รวมทั้งระบบชุมชนซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

3.5.3 พัฒนาการของเมืองเชียงใหม่ในยุคนพเมือง (พ.ศ. 2400-2500)

เกิร่นำ ช่วงเวลาประมาณ 100 ปีนี้ทางกรุงเทพฯให้ความสนใจและเข้ามาจัดระบบระเบียบกิจการภายในเมืองเชียงใหม่มากขึ้น ส่งผลให้ภาพรวมของรูปแบบชีวิตสังคมทัศนคติ ระเบียบแบบแผนประเพณีของ "คนเมือง" เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่ละเล็กละน้อย

ในขณะเดียวกันอังกฤษได้เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ นอกเหนือจากผลประโยชน์จากการค้าชาตามชายแดนระหว่างประเทศพม่ากับภาคเหนือส่วนอเมริกาก็เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ราว พ.ศ. 2406 (อังกฤษเข้ามาราว พ.ศ. 2430) ซึ่งตรงกับรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

1) สภาพการณ์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สภาพการณ์ในยุคนี้เป็นช่วงที่จักรวรรดิต่าง ๆ ของชาติตะวันตกให้ความสนใจในทรัพยากรธรรมชาติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงส่งผลให้การเข้ามาของชาติตะวันตกเข้ามาทั้งในรูปแบบของการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านที่กระทำ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง การเปิดประเทศเป็นบทบาทสำคัญในช่วงเวลานี้ ท่าการค้าขายกับชาติตะวันตกอย่างกว้างขวาง ส่วนสถานการณ์ด้านการเมืองมีความไม่ปลอดภัยต่อการล่าอาณานิคมของจักรวรรดินิยมชาวดัตช์ ในสมัยนี้จึงมีการเปิดประเทศรับอิทธิพลตะวันตกเข้ามาทั้งในรูปแบบการถ่วงดุลย์การเข้ามาหาผลประโยชน์ของอังกฤษ ฝรั่งเศส และอเมริกา และในรูปแบบของการปรับปรุงประเทศในด้านโครงสร้างต่าง ๆ เช่น ภาษภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง

ผลจากการปรับปรุงครั้งใหญ่ส่งผลต่อรูปแบบของความเป็น "เมืองเชียงใหม่" ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

3.5.3.1 ระดับประเทศ

1. บทบาทด้านการปกครอง

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ราว พ.ศ. 2400-2475 มีการปรับปรุงประเทศด้านต่าง ๆ ส่งผลต่อเมืองเชียงใหม่อย่างมาก เช่น การปฏิรูปด้านการปกครองของประเทศไทย พ.ศ. 2427 ผลจากการแบ่งเขตการปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาล ขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย ซึ่งแต่ละมณฑลประกอบด้วยเมืองต่าง ๆ ที่สะดวกในการติดต่อกันรวมกันเป็นมณฑลต่าง ๆ ได้ 18 มณฑล 83 เมือง ใน พ.ศ. 2440 และมีการตราข้อบังคับลักษณะการปกครองหัวเมือง ร.ศ. 116 โดยกำหนดให้จัดมณฑลออกเป็นเมือง แบ่งเมืองออกเป็นอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ระบบมณฑลเทศาภิบาลที่ตั้งขึ้นจึงเป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ชาติรัฐ ซึ่งมีอำนาจรวมศูนย์ที่องค์พระมหากษัตริย์

การเข้ามาปฏิบัติการปกครองของรัฐบาลกลางมีเหตุผลที่สำคัญคือ การรักษาผลประโยชน์และการระงับป้องกันในแง่มุมต่าง ๆ ดังนี้คือ

1) ปัญหาความล่อแหลมทางการเมือง เพราะเป็นเมืองชายแดนที่มีอาณาจรติดต่อกับเมืองขึ้นของสองมหาอำนาจตะวันตก

2) ป้องกันการรุกรานจากพม่า โดยมีเชียงใหม่เป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญในการป้องกันกษ และป็นหัวทอกสำคัญในการขยายอำนาจโดยขึ้นตรงกับเชียงใหม่

3) การขยายอิทธิพลของไทยไปยังรัฐไทยใหญ่ที่อยู่ใกล้เคียง

4) ทรัพยากรป่าไม้ เศรษฐกิจ การปกครองท้องถิ่น การเข้ามาแทรกแซงและจัดระเบียบการปกครองใหม่

ในล้านนากระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยการปฏิบัติการปกครองมณฑลพายัพในช่วงแรกมีเป้าหมายที่สำคัญ 2 ประการคือ ประการแรกยกเลิกฐานะเมืองประเทศราชโดยจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล สิ่งเข้าหลวงมาปกครองและในขณะเดียวกันพยายามเลิกตำแหน่งเจ้าเมืองอย่างค่อยเป็นค่อยไป ประการที่สอง การผสมกลมกลืนชาวเมืองให้มีความรู้สึกเป็นไทย โดยรัฐบาลกลางใช้วิธีการปฏิบัติการศึกษาในล้านนาโดยการจัดระบบการศึกษาแบบใหม่เข้าแทนที่การเรียนในวัด และกำหนดให้เรียนภาษาไทยกลางแทนไทยฮวน

3.5.3.2 ระดับภาค

1. บทบาทด้านการเมือง

การปฏิบัติการปกครองของรัฐบาลกลางต่อดินแดนล้านนาค่าเนินการในช่วงระยะเวลาแรกตั้งแต่ พ.ศ. 2427 ซึ่งเป็นช่วงที่เจ้าเทพโกสร์พระเจ้าราชองเจ้าอินทรวชิยานนท์ผู้มีความสามารถในการปกครองถึงแก่พิราลัย พระเจ้าอินทรวชิยานนท์ไม่มีความเข้มแข็งพอ เจ้านายชั้นสูงจึงแย่งชิงอำนาจกันเอง ช่วงเวลานี้จึงนับเป็นโอกาสดีรัฐบาลกลางจึงดำเนินการปฏิบัติการปกครองมณฑลพายัพ (รายละเอียดของการดำเนินการปฏิบัติการปกครองจะกล่าวถึงในลำดับต่อไป) โดยมีศูนย์กลางการดำเนินการอยู่ที่เชียงใหม่ โดยที่เชียงใหม่เป็นที่ตั้งของศาลาว่าการมณฑลพายัพในระดับแรกนี้ ดำเนินการปฏิรูปเฉพาะเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน เท่านั้น

ในการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองประเทศราชภาคเหนือ
รัฐบาลกรุงเทพได้กฎเรียกว่า "ข้อบังคับสำหรับปกครองมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ ร.ศ. 119"
เพื่อจัดระบบการบริหารราชการและกำหนดหน้าที่ของหน่วยงานและราชการระดับต่าง ๆ อย่าง
ชัดเจน (ดร. รัตนาพร เศรษฐกุล 2534 : 14)

เชียงใหม่ถูกกำหนดให้เป็น "นคร" เพราะมีขนาดใหญ่
แบ่งออกเป็น 2 ส่วนหัวเมืองชั้นใน ประกอบด้วยเมืองต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำปิงหรือสาขา
ของแม่น้ำปิง หัวเมืองชั้นนอกซึ่งอยู่ห่างจากศูนย์กลางการบริหารถูกแบ่งเป็นบริเวณได้แก่

แผนที่ : แสดงอาณาเขตของอาณาจักรล้านนาและดินแดนใกล้เคียงในพุทธศตวรรษที่ 20-21

ที่มา : ปรับปรุงจากแผนที่ของ David K. Wyatt.

แผนที่ 3.18

บริเวณที่ 1 บริเวณเชียงใหม่เหนือ ประกอบด้วย
เมืองที่ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำโขงหรือสาขาของแม่น้ำปิง ได้แก่ เชียงราย เชียงแสน เมืองป่าเป้า
เมืองหนองฮาง เมืองฝาง

บริเวณที่ 2 บริเวณเชียงใหม่ตะวันตก บริเวณที่
แม่น้ำไหลลงสู่แม่น้ำคง หรือแม่น้ำสาละวิน ประกอบด้วยเมืองสวม เมืองขุนบวม เมืองแม่ฮ่องสอน
และเมืองปาย

2. บทบาทด้านการปกครอง

การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพได้มีการปรับเปลี่ยน
 ความขึ้นตอน และความเหมาะสมเป็นลำดับ ดังนี้

หลังจากที่รัฐบาลอังกฤษกับรัฐบาลไทยทำสนธิสัญญา
 เชียงใหม่ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2426 ซึ่งสัญญาฉบับนี้มีผลกระทบต่อเชียงใหม่อย่างแท้จริงในด้าน
 เศรษฐกิจการเมืองการปกครองและสังคม

การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพมีลักษณะการดำเนินงาน
 งานที่ต่อเนื่องแบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลาที่สำคัญคือ

ก) สมัยก่อนการจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล
 (พ.ศ. 2427-2442) แบ่งออกเป็น 2 ช่วง

1.1 (พ.ศ. 2427-2435) การปฏิรูปการ
 ปกครองหัวเมืองลาวเฉียงเป็นการเข้าควบคุมเชียงใหม่อย่างแท้จริงเป็นครั้งแรก ซึ่งรัชกาลที่ 5
 ทรงส่งพระเจ้าน้องษาเชอกรมหมื่นนิตินิธิไชยไปปฏิบัติราชการไปปฏิบัติในการปรับปรุง

1.2 (พ.ศ. 2436-2442) การปฏิรูปการ
 ปกครองมณฑลลาวเฉียง ในการปฏิรูปครั้งได้ขยายอาณาเขตจากเดิม ซึ่งปฏิรูปเฉพาะเชียงใหม่
 ลำพูน ลำปาง ขสาออกไปจนถึงแพร่ และน่านด้วย โดยมีพระยาทรงสุรเดช (อิน บุญาค)
 เป็นข้าหลวงใหญ่มณฑลลาวเฉียง

ในปี พ.ศ. 2437 จนถึง 2449 รัชกาลที่ 5 โปรด
 ให้จัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้นทั่วพระราชอาณาจักร มณฑลพายัพจัดเป็นมณฑลเทศาภิบาลเมื่อ
 พ.ศ. 2442 รวมเมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง เมืองลำพูน เมืองแพร่ และเมืองน่าน รวม
 5 หัวเมืองขึ้นกับมณฑลพายัพ (เดิม วิชาเศษณ์แก้ว 2530:518-519)

"เมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองน่าน เมืองเกิน
 เมืองแพร่ เมืองขึ้นสองเมืองเหล่านี้ ซึ่งรวมเรียกว่า "มณฑลลาวเฉียง" นั้น ก่อนนี้สืบไปให้
 เรียก "มณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ"

ข) จัดการปกครองมณฑลเทศาภิบาล (พ.ศ. 2442
 -2476) รูปแบบของมณฑลเทศาภิบาลได้ปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพการปกครองแบบเดิม โดย
 ให้ข้าราชการจากส่วนกลางดำรงตำแหน่งกรรมการเมืองต่าง ๆ ในการบริหารราชการแผ่นดิน

3) บทบาทด้านเศรษฐกิจ

สนธิสัญญาเบาริ่งเป็นตัวจักรสำคัญที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบศักดินาเปลี่ยนมาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ความต้องการสินค้าจากภายนอกเป็นคำ "ลุด" ที่ทำให้เกิดการผลิตมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจดังกล่าวมีผลกระทบต่อโครงสร้างทางการเมืองการปกครองและสังคมในด้านอย่างกว้างขวาง

ในช่วงเวลา พ.ศ. 2400-2475 บทบาทด้านเศรษฐกิจในช่วงแรกอยู่ที่สังคมศักดินา ตั้งแต่ พ.ศ. 2426-2463 เป็นช่วงของการก่อตัวของความสัมพันธ์แบบศักดินาและการถือครองส่วนบุคคล (อานันท์ กาญจนพันธ์ 2519:86) โดยส่วนใหญ่เป็นที่ดินและผลผลิตของเจ้านายเมืองเหนือ จากหลักฐานในคำให้การปกครองแสดงให้เห็นว่าในช่วงนี้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่รัฐบาลได้รับเพิ่มมากขึ้นจากเดิมโดยการกำหนดจัดเก็บภาษีเจ้าเมืองต้องเสียภาษีที่ดินเช่นเดียวกับราษฎร (สวัสดิ์ อ่องสกุล 25 :108)

จากรูปแบบการผลิตเพื่อยังชีพถูกระบบการผลิตเพื่อขายแทรกตัวลงในระบบเศรษฐกิจ

3.1 บทบาทด้านเศรษฐกิจในระดับภาค

แบ่งได้เป็น 2 ช่วงเวลา

3.1.1 ช่วงแรก พ.ศ. 2427-2464

การเข้ามาของชาติตะวันตกทำให้เศรษฐกิจในระบบแลกเปลี่ยนสินค้าแบบเดิมในด้านนาเปลี่ยนเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ในรูปของการแข่งขันทางธุรกิจในด้านการขายตัวของการค้า การค้าทางบกระหว่างล้านนากับพม่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง มีการขายตัวอย่างรวดเร็ว หลังจากการเปิดสถานกงสุลอังกฤษที่เชียงใหม่ พ่อค้าพม่า ไทใหญ่ อินเดีซึ่งเป็นคนในบังคับอังกฤษเข้ามาตั้งถิ่นฐานในด้านนามากขึ้น โดยมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจที่สำคัญ รองลงมาคือเมืองลำปาง

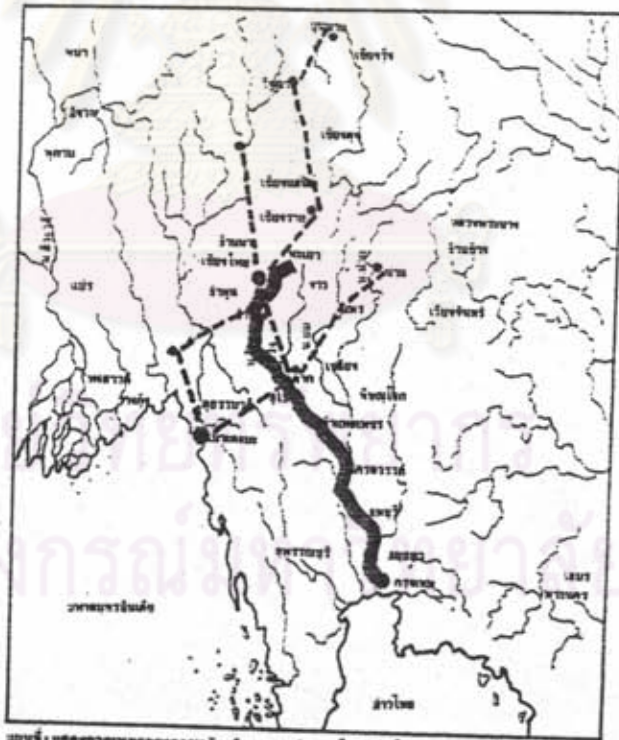
เส้นทางการค้าทางบกที่สำคัญระหว่างพม่ากับล้านนาโดยทั้ง 2 เมืองมีศูนย์กลางเศรษฐกิจที่สำคัญอยู่ที่เมืองมะละแหม่ง (พม่า) และเมืองเชียงใหม่ (ล้านนา) ระยะเวลาในการเดินทางติดต่อกันใช้เวลาประมาณ 15-17 วัน สินค้าเข้าที่สำคัญคือ สินค้าสำเร็จรูปจากอังกฤษ สินค้าออกที่สำคัญคือ ขงป้า น้ำตาล ฝรั่ง ธาตุบ ที่สำคัญคือในปี พ.ศ. 2453 มีการข้าวออกเป็นครั้งแรก

เส้นทางการค้าทางเรือระหว่างล้านนา
กับกรุงเทพฯ ใช้เวลาเดินทางไปกลับประมาณ 2-3 เดือน ส่วนใหญ่กระทำโดยพ่อค้าชาวจีน ใน
การขนส่งสินค้าทางเรือ

สินค้าออกที่สำคัญคือ ฝ้าย - สีเสียด
เขาสัตว์ หนังสัตว์ น้ำมันหมู

สินค้าเข้าจากกรุงเทพฯ ได้แก่ เสื้อผ้า
ผ้า ด้าย น้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ สบู่ เกลือและเครื่องเหล็ก เป็นต้น

ตั้งแต่ พ.ศ. 2448 เป็นต้นมาการค้า
สำคัญเปลี่ยนเส้นทางจากการค้าทางบกระหว่างมะละแหม่งจากเชียงใหม่มาเป็นการค้าทางเรือ
ระหว่างเชียงใหม่-กรุงเทพฯแทน

แผนที่แสดงอาณาเขตของอาณาจักรล้านนาและดินแดนใกล้เคียงในพุทธศตวรรษที่ 20-21
ที่มา : ปรับปรุงจากแผนที่ของ David K. Wyatt.

แผนที่ 3.19 แสดง เส้นทางการค้า
แสดง เส้นทางการค้าเชียงใหม่-กรุงเทพฯ

การค้าทางเรือ ในเขตภาคเหนือตอนบน (บริเวณพม่าใกล้เมืองเชียงใหม่นับแต่สมัย
รัตนโกสินทร์)

เรือค้าข้าวของภาคเหนือ (บริเวณปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์
สมัย 2300)

ภาพที่ แสดง การค้าทางเรือ

บทบาททางเศรษฐกิจ ทางบก ภาคเหนือ เป็นตลาดที่สำคัญของสินค้าสำเร็จรูปจากอังกฤษ โดยเมืองเชียงใหม่มีบทบาทสำคัญเป็นศูนย์กลางการค้าทางบกระหว่างภาคเหนือกับพม่า ชุมนาน และรัฐไทใหญ่ทางเรือ หลัง พ.ศ. 2449 การค้าชายทางเรือระหว่างภาคเหนือกับกรุงเทพฯมีบทบาทเด่นมาก โดยศูนย์กลางการค้าทางเรือของภาคเหนือตั้งอยู่ที่เมือง เชียงใหม่ บริเวณท่าเรือย่านวัดเกตุ (ปลายอ้อ ชะนะนันท์ 2529:29) และศูนย์กลางการค้าระหว่างภาคเหนือกับกรุงเทพฯอยู่ที่เมืองปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์

3.1.2) ช่วงที่สอง พ.ศ. 2464-2475

การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของภาคเหนือ เป็นผลจากการสร้างทางรถไฟสายเหนือถึงปลายทางที่เชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2464 เป็นผลให้ระบบเศรษฐกิจ การขนส่งสินค้าระหว่างภาคเหนือกับกรุงเทพฯสะดวกและได้ปริมาณที่มาก การผลิตเพื่อการค้า (เชิงธุรกิจ) จึงเข้าครอบงำเต็มที่หลังจาก พ.ศ. 2464 ทำให้การค้าทางบกและทางเรือที่กล่าวมานั้นค่อย ๆ ชบเซาลง

บทบาททางเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่ยังคงความสำคัญในการเป็นศูนย์กลาง (ชุมทาง) การค้าของภาคเหนือตอนบน ทำหน้าที่นำเข้าและกระจายออกสินค้าจากเมืองใกล้เคียงและจากกรุงเทพฯ บทบาทที่สำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลให้เมืองเชียงใหม่คงความสำคัญคือ ช่วงหลังพ.ศ. 2464 มีการส่งออกข้าวเป็นหลักจึงเข้ามาแทนที่การค้าของป่า ซึ่งในการผลิตข้าวนั้นมีการเพาะปลูกได้เฉพาะที่เชียงใหม่ ผาง เชียงราย เท่านั้น และการส่งออกข้าวจากภาคเหนือโดยทางรถไฟ มีปริมาณที่สูงขึ้นมาก

ภาพที่ แสดง การขุดขุดทางรถไฟ

บทบาททางเศรษฐกิจ ทางรถไฟ
มีบทบาทในการขนส่งมากและเป็นผล
ส่งเสริมให้เมืองเชียงใหม่มีความ
สำคัญในฐานะชุมชุกทางการค้าของ
ภาคเหนือ และเป็นศูนย์กลางใน
การส่งข้าวซึ่งเป็นสินค้าที่สำคัญลง
ไปยังกรุงเทพ

สรุป สภาพการณ์และบทบาททางเศรษฐกิจในยุค

ศูนย์กลางของมณฑลหนึ่งในประเทศสยาม

ช่วงที่ 1 (2427-2464)

- รูปแบบทุนนิยมจากอังกฤษมีบทบาทสูง
- เป็นศูนย์กลางทางการค้าระหว่างภาคเหนือกับพม่า ฮุนานและรัฐไทใหญ่
- การขนส่งสินค้าทางบก ("วัวค่าง" และทางเรือ (จากเชียงใหม่-ปากน้ำโพ) มีบทบาทมาก
- การค้าและกิจการที่สำคัญกระทำโดยคนในบังคับอังกฤษ เช่น พม่า อินเดีย ไทใหญ่ (มีผลต่อชุมชนเมือง) เช่น การค้าไม้
- การสัญจรยังเกาะกับลำน้ำปิงจนถึงปากน้ำโพ

ช่วงที่ 2 (2464-2975)

- รูปแบบทุนนิยมจากกรุงเทพมีบทบาทสูง
- เป็นชุมชุกทางการค้าของเมืองในภาคเหนือและประเทศใกล้เคียง
- เป็นศูนย์กลางการส่งออกสินค้าออกที่สำคัญของภาคเหนือ คือ ข้าว
- การขนส่งทางรถไฟเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบเศรษฐกิจ
- การค้าและกิจการที่สำคัญกระทำโดยพ่อค้าชาวจีน เช่น การส่งออกข้าว (มีผลต่อชุมชนเมือง)
- เปลี่ยนจากเมืองน้ำมา เป็นเมืองบก

3.5.3.3 ระดับเมือง

บทบาทด้านการปกครองและการเมือง

จัดการปกครองที่เป็นระเบียบแบบแผนเช่นเดียวกับมณฑลอื่น ๆ

ทั่วประเทศสยาม การปกครองเชียงใหม่ช่วง พ.ศ. 2468-2475 เป็นการปกครองช่วงสุดท้าย ก่อนยกเลิกระบบเทศาภิบาล ขุนเล็กตำแหน่งหน่วยงานระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ที่ไม่เหมาะสมกับสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ในปี พ.ศ. 2475-2476 ทางรัฐบาลกลางได้ยกเลิก "ระบบมณฑลเทศาภิบาลลง" เมืองเชียงใหม่ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางอาณาจักรล้านนา ศูนย์กลางมณฑลภาคพายัพ ในอดีตก็มีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งสืบมาจนถึงปัจจุบัน

การปกครองในระดับเมืองในช่วงระยะแรกรัฐบาลกลาง พยายามให้เจ้านายบุตรหลานดำรงตำแหน่งเสนาบดีต่าง ๆ ปกครองร่วมกับข้าราชการจากส่วนกลาง ต่อมารัฐบาลค่อย ๆ เลิกเสนาบดีตำแหน่งต่าง ๆ ลง โดยจัดให้ข้าราชการจากส่วนกลาง ดำเนินงานราชการแผ่นดิน

จากเอกสารเมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 118 (พ.ศ. 2442) ในการจัดการปกครองมีการปกครอง 6 ตำแหน่ง ได้แก่ มหาลโกษ ทหาร สุดิชธรรม นา คลัง และวัง เรียกที่ทำการว่า "สนามว่าการอำเภอ" โดยหน่วยปกครองในระดับอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน มีผู้รับผิดชอบดูแลคือ พญาแสนท้าว นายแคว้น และแกบ้าน เพื่อให้งานราชการแผ่นดินเป็นไปโดยความสะดวก ต่อมาจึงมีการแบ่งการปกครองออกเป็นแขวง และต่อมาจึงเป็นอำเภอโดยมีอำเภอเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางในการบริหารราชการแผ่นดิน และเป็นที่ตั้งของศาลารัฐบาลมณฑลพายัพ ศาลากลางจังหวัดซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตกของแม่น้ำปิง (พุนพล อาสนจินดา 2530 : 2) รวมแล้วเชียงใหม่มี 15 อำเภอ คือ อำเภอเมืองเชียงใหม่ อำเภอสารภี อำเภอสันกำแพง อำเภอหางดง อำเภอบ้านแม อำเภอช่างเคิ่ง อำเภอฮอด อำเภอเมทาพน อำเภอพร้าว อำเภอสะเมิง อำเภอสันทราย อำเภอคอสระเก็ด อำเภอแม่วิ อำเภอจอมทอง และอำเภอเชียงดาว

3.6 พัฒนาการทางกายภาพของเมืองเชียงใหม่ ยุคฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ (พ.ศ. 2400-2500)
(เมืองสมัยกลาง)

ก. เมือง

สิ่งที่มีบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงชุมชนเมืองเชียงใหม่คือ การมาถึงของรถไฟสายเหนือสุดปลายทางที่เมืองเชียงใหม่ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง และการก่อสร้างถนนทั้งฝั่งตะวันตก (ชุมชนเมืองเก่า) และฝั่งตะวันออก (ชุมชนเมืองใหม่ที่ขยายตัวออกมา) มีการตัดและขยายถนนมากในระชนนี้ การเติบโตของเมืองเชียงใหม่ขยายตัวมากหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา

ข. สภาพแวดล้อม

ในการปรับปรุงประเทศครั้งใหญ่นั้นนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านกายภาพของเมือง รูปแบบของอาคารทั้งอาคารที่อยู่อาศัย ห้างร้าน ตลอดจนวัดวาอาราม รวมทั้งระบบชุมชนของเมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบชุมชนและสภาพแวดล้อมทางสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมของเมืองคือการรับอิทธิพลจากชาติตะวันตกที่เข้ามาค้าขายกับล้านนาคือ อังกฤษ ฝรั่งเศส และอเมริกา รวมถึงกระแสวัฒนธรรมจากส่วนกลาง (กรุงเทพ) ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมสมัยใหม่ (MODERNIZATION) กับวัฒนธรรมพื้นบ้าน

การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของเมือง เมืองมีการขยายตัว
ออกมานอกกำแพงเมืองเก่า การขยายตัวในพื้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง มีการสร้างโรงเรียน
โบสถ์ฝรั่ง บ้านพักข้าราชการส่วนกลาง

3.6.1 บทบาทด้านผังเมือง

สภาพแวดล้อมของเมืองในยุคฟื้นฟูเมือง แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของระบบ
ผังเมืองของชุมชนในแต่ละช่วงเวลาโดยอาศัยหลักฐานจากแผนที่ พ.ศ. 2428, 2447
2466 และจากหลักฐานอื่น ๆ นำมาแสดงเป็นแผนที่แสดงการ "เติบโต" ของเมืองโดยศึกษาจาก
ลักษณะและระบบเทคนิคของชุมชนเมือง และลักษณะที่ตั้งขององค์ประกอบระบบชุมชนเมือง

	<p>องค์ประกอบ : 1) ลักษณะและระบบเทคนิค ของชุมชนเมืองประกอบด้วย โครงข่ายการ สัญจร ไฟฟ้า ประปา ระบบระบายน้ำ ระบบรักษาความสะอาด (สาธารณสุขปโภคและ สาธารณสุขการ)</p>
	<p>องค์ประกอบ : 2) ลักษณะที่ตั้งขององค์ ประกอบระบบชุมชนเมือง ประกอบด้วย ระบบชุมชน ศูนย์กลางเมือง (เศรษฐกิจ การปกครอง ราชการ พักอาศัย)</p>

ภาพรวมของลักษณะที่ตั้งและระบบชุมชนเมืองเชียงใหม่ในยุคฟื้นฟูเมือง

หลังจากฟื้นฟูและเริ่มทำนุบำรุงส่วนที่สำคัญของเมือง เช่น วัดหลวง วัดสำคัญ
ในระดับต่าง ๆ ประตุเมือง ถนนหนทางและชุมชนแล้ว หลักฐานทางกายภาพของเมืองเชียงใหม่
ที่ปรากฏในปัจจุบันนี้บางส่วนแสดงให้เห็นถึงสภาพปัจจุบันที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการบูรณะฟื้นฟูใน
ยุคสมัยนี้ทั้งสิ้น ในช่วงเวลานี้เชียงใหม่ปกครองตนเองแต่อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลจากส่วนกลาง

บทบาทที่สำคัญด้านผังเมือง คือ การเข้ามาของมิชชันนารีชาวอเมริกัน DR. DANIEL MEGIVARY เข้ามาตั้งโรงเรียนสอนศาสนาด้านตะวันออกของแม่น้ำปิง ซึ่งถือได้ว่าเป็นชาวต่างชาติกลุ่มแรกที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงผังเมืองของเชียงใหม่ (ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง) ต่อจากนั้นมีชาวอังกฤษรวมถึงข้าราชการจากส่วนกลาง และคนในบังคับอังกฤษเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเชียงใหม่มากขึ้น (ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง) และเป็นผลต่อรูปแบบของผังเมืองและการขยายตัวของเมืองเชียงใหม่ในช่วงเวลาต่อมา

การดำเนินการปฏิรูประบบการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 5 สกเล็กรัฐบาลเมืองประเทศราช (รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 4) และจัดให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางมณฑลพายัพ ในระยะเวลานั้นนับเป็นการ "บุกเบิก" มิติใหม่ทางผังเมือง ผลกระทบจากการที่รัฐบาลกลางซึ่งผู้ปกครองจากส่วนกลางเข้ามาประจำเมืองเชียงใหม่ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพเมืองอย่างมาก เช่น การตัดถนน (โครงการสายการสัญจร) การยึดถือพื้นที่การสร้างและปรับปรุงสาธารณูปโภค และสาธารณูปการต่าง ๆ

ลักษณะเด่นของการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพในช่วงนี้คือ การขยายตัวของพื้นที่ปลูกสร้างอันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากรที่นอกเหนือจากคนพื้นเมือง การขยายตัวเข้ามาใช้พื้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงในช่วงหลังโดยพ่อค้าจีน เนื่องจากการมาถึงของรถไฟ ส่งผลให้แนวถนนเจริญเมือง อุดสาหกรรม เกาะตัวตามแนวถนนซึ่งต่อเนื่องกับแนวถนนท่าแพ โดยคนอังกฤษและคนในบังคับคนอังกฤษตั้งถิ่นฐานอยู่รอบบริเวณสถานกงสุลอังกฤษ (พ.ศ. 2426) ทำให้มีพ่อค้าในบังคับอังกฤษมาตั้งร้านขายสินค้า โดยตั้งอยู่ภายนอกกำแพงเมือง ได้แก่พ่อค้าไทยใหญ่ พ่อค้าพม่า ตั้งร้านอยู่ริมถนนท่าแพสองฝั่งบริเวณตั้งแต่หน้าวัดแสนผางไปจนถึงสี่แยกอุปกุด และพ่อค้าอินเดียตั้งร้านอยู่บริเวณถนนช้างม้อส (อิสรา กันแดง:2532) ซึ่งสภาพดังกล่าวปัจจุบันยังมีปรากฏให้เห็น

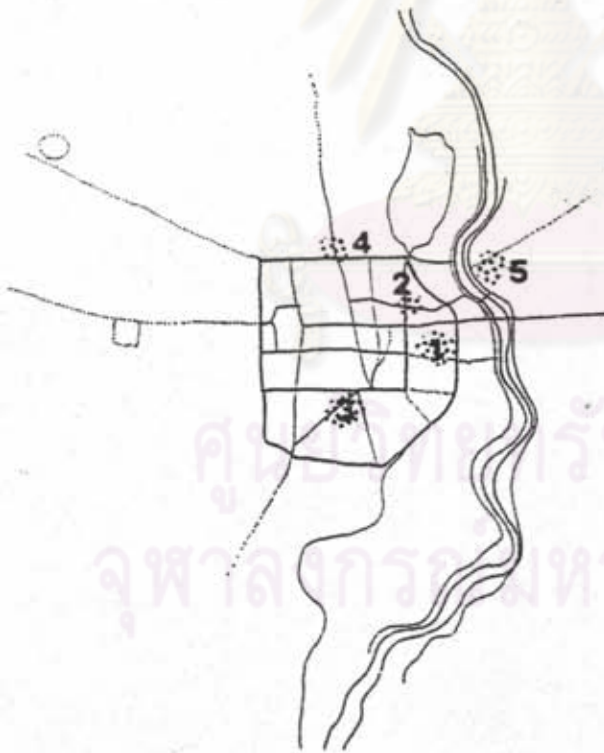

แสดง ถนนช้างม้อสในอดีต

ในช่วงเวลาการค้าทางเรือมีบทบาทสูง (ก่อนการมาถึงของรถไฟ) บริเวณสองฝั่งริมน้ำปิง ทางด้านเมืองเก่า (ตะวันตก) มีท่าเรือและชุมชนของพ่อค้าจีนบริเวณตลาดคนล่าฮุย และทางด้านชุมชนวัดเกตุ (ตะวันออก) ซึ่งเป็นชุมชนดั้งเดิมมีการขยายตัวของบ้าน และชุมชนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งแต่เดิมเป็นชุมชนของคนพื้นเมืองและชุมชนคริสเตียนในปลายสมัยนี้เกิดชุมชนคนจีนที่เดินทางมาค้าขายทางเรือจากนครสวรรค์ขยายถิ่นฐานขึ้นมาจนถึงเมืองลำพูน และบริเวณวัดเกตุ เมืองเชียงใหม่ สภาพทางกายภาพโดยทั่วไปจึงปรากฏให้เห็นสำนักงานฝรั่ง ท่าเรือแพ เรือขารายอยู่เพื่อขนถ่ายสินค้าประเภทไม้สัก และข้าวซึ่งเป็นสินค้าหลักสำคัญของเมืองเชียงใหม่

ส่วนบริเวณชุมชนเดิมของชาวบ้านล้านนา (ไพร่เมือง) อาจารย์ไกรศรี นิมนานเหมินทร์ กล่าวไว้ใน ชุมชนสำคัญที่อยู่รอบเชียงใหม่ประมาณปี พ.ศ. 2460 ว่า "ตั้งแต่แม่น้ำจนถึงสันป่าดองมีผู้คนอยู่หนาแน่นมาก ส่วนในระดับเมืองมีชุมชนสำคัญ 5 ชุมชนที่ได้เริ่มเข้ามาตั้งเมืองเชียงใหม่ขึ้นในสมัยหลังนี้คือ

- 1) ชุมชนประตูท่าแพชั้นใน เป็นชาวหมู่บ้านที่กวาดต้อนมาจากเมืองเชียงแสน เป็นชุมชนที่มีความรู้ดีและวัฒนธรรมสูง บริเวณวัดลอยเคราะห์ ต้นดอง ช่างฆ้อง ในปัจจุบัน
- 2) ชุมชนประตูช้างม่อย เป็นช่างเหล็ก ทำอาวุธยุทโธปกรณ์
- 3) ชุมชนประตูเชียงใหม่ เป็นพวกไทเขินมาจากเชียงตุง ทำเครื่องเขินเครื่องเงิน
- 4) ชุมชนประตูช้างเผือก เป็นพวกไทใหญ่ ทำเครื่องปั้นดินเผา (แถวประตูเชียงใหม่ พบเตาเผาเครื่องปั้นดินเผามาก)
- 5) ชุมชนบ้านเกตุ (วัดเกตุ) เป็นชุมชนชาวจีนทำการค้าขาย และทำสัมปทาน

แผนที่ 3.20

แสดง : ชุมชนที่สำคัญในอดีตที่รายล้อมเมืองเชียงใหม่ ป่าไม้

ที่มา : อาจารย์ไกรศรี นิมนานเหมินทร์ : 2530

จะเห็นได้ว่าในระยะเวลาที่ การตั้งถิ่นฐานทางทิศตะวันตกของ เมืองอันเป็นแดนอรัญวาสี มีลักษณะเป็นป่าทึบสลัดกับที่นาและทุ่งโล่ง ยังไม่ปรากฏเด่นชัดเนื่องจาก

- 1) ความเชื่อในเรื่องการตั้งถิ่นฐานของชาวล้านนาประกอบกับความเคารพ ศรัทธาใน "คอสสุเทพ (พระชาตคอสสุเทพ)"
- 2) สภาพในอดีตเป็นป่าทึบที่มีสัตว์ร้ายต่าง ๆ (เป็นป่าผืนเดียวกับคอสสุเทพ)
- 3) ภาษในตัวเมืองมีที่ว่าง และความหนาแน่นของประชากรยังน้อยจึงไม่ จำเป็นต้องเปิดเนื้อเมืองทางทิศตะวันตก ประกอบกับทางฝั่งตะวันออกของน้ำแม่ปิง มีแรงจูง ใจในการอยู่อาศัยมากกว่า เช่น ความสะดวกสบายในการสัญจร ความเหมาะสมในการอยู่ อาศัย เป็นต้น

วิเคราะห์

ลักษณะเฉพาะของชุมชนต่าง ๆ มีผลต่อรูปแบบของผังเมืองจากอดีตจน ถึงปัจจุบัน การนำ คือนกลุ่มคน หวกพ้อง เพื่อตั้งถิ่นฐานตามมุมต่าง ๆ ของเมือง ยังให้ เกิดลักษณะเฉพาะอันมีเอกลักษณ์ของพื้นที่นั้นขึ้น ในสภาพปัจจุบันกลุ่มชุมชนเหล่านี้ยังคงเหลือ "ภาพอดีต" ให้เห็นถึงแนวมความเข้มของวิถีเฉพาะกลุ่มจะจางหายไป

ผังเมือง ในระดับภายในเมือง เชียงใหม่ : เป็นเมืองที่วาง

ผังไว้ให้มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสล้อม อยู่ด้วยคูเมือง และกำแพงเมืองชาวล้าน นละ 1.6 กิโลเมตร คิดเป็นเนื้อที่ภายใน รวมประมาณ 1,600 ไร่ (นิจ วิทยีระนันท์ 2520 : 6)

ภาพ แลดง ภูมิประเทศ

ระบบผังเมืองมีลักษณะเฉพาะตัว ความสัมพันธ์ของชุมชนต่าง ๆ สอดคล้องกับโครงข่ายภายในเมืองที่เป็นรูปตาราง (GRID SYSTEM) ซึ่งมีความสัมพันธ์กับกำแพงเมืองและประตูเมือง ขนาดสัดส่วนของพื้นที่ปลูกสร้างต่าง ๆ จะเกิดขึ้นภายในระบบตารางนี้โดยแยกย่อยลงไปได้ อีกในตารางใหญ่เป็นทางย่อยในชุมชนเพื่อการเข้าถึงบ้าน ละแวกของตนเอง โดยมีศูนย์กลางชุมชนอยู่ที่ "วัด" ในชุมชนนั้น ๆ

ในระดับภายนอกเมือง ถนนแบบรัศมี (RADIAL) เป็นตัวกระจายการติดต่อในระดับ เมือง-พื้นที่ภายนอกเมือง และระดับเมือง-เมือง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เชียงใหม่ : เป็นเมืองที่วางผังไว้ให้มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสล้อม
อยู่ด้วยคูเมืองและกำแพงเมือง ขาวด้านละ 1.6 กิโลเมตร คิดเป็นเนื้อที่ภายในรวมประมาณ
1,600 ไร่ (นิจ วิทยุระนันท์, 2520 : 6)

3.6.2 ลักษณะและระบบเทคนิคของชุมชนเมืองเชียงใหม่ในสหพันธ์

เมืองเชียงใหม่ในระยะ พ.ศ. 2400-2440 เป็นช่วงที่มีการจัดการกับเมือง
ในเชิง การเมือง-การปกครองเป็นหลัก ในส่วนเชิงเศรษฐกิจและสังคมเป็นผลต่อเนื่องที่สำคัญ
เช่นกัน การพัฒนาบ้านเมืองเชิงกายภาพ (ระบบเทคนิคชุมชน) ยังไม่ปรากฏเนื่องจาก การ
เข้ามาจัดการจากส่วนกลางยังไม่เด่นชัดอันเนื่องจากอุปสรรคต่าง ๆ เช่น การคมนาคมและการ
เข้าถึงเมืองเชียงใหม่ยังมีความลำบากอยู่มาก การติดต่อสื่อสารยังเป็นเรื่องลำบาก ช่วงต่อมา
หลังจากการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2444) จัดตั้งเป็นมณฑล
เทศาภิบาล ส่งผลให้ "เมือง" มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ
เช่น การสัญจร การติดต่อสื่อสาร การศึกษา ด้านลักษณะทางกายภาพของเมือง เช่น รูป
แบบทางสถาปัตยกรรม เป็นต้น การขยายตัวของเมืองมีการขยายตัวออกนอกกำแพงเมืองเก่า
และทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ระบบเทคนิคต่าง ๆ ของชุมชนเริ่มมีปรากฏขึ้นเด่นชัดจากการ
เข้ามาจัดการของรัฐบาลและการนำมาของชาวต่างชาติ

การพัฒนาเมืองเชียงใหม่เริ่มจริงจังเมื่อ พ.ศ. 2442 เป็นต้นมาโดยพระยา
สุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร) สร้างความเจริญให้กับท้องถิ่น ทั้งทางด้านการศึกษา
การสาธารณสุข และการคมนาคม (สวัสดิ์ อ่องสกุล : 10)

หลังการเปลี่ยนการปกครองโดยคณะราษฎร พ.ศ. 2475 ฐานะของเมือง
เชียงใหม่จากมณฑลพายัพเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย โดยมีพระยาอนุบางพายัพเป็นผู้ว่า
ราชการคนแรกของเมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2478 ได้มีการจัดตั้งสุขาภิบาลนครเชียงใหม่
มีเนื้อที่ 17.2 ตารางกิโลเมตร มีขอบเขต 6 ตำบล (เทศบาลนครเชียงใหม่ 2536 : 3) หลัง
สงครามโลกครั้งที่ 2 เมืองเชียงใหม่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วมาก เช่น การสร้างสนามบิน
บริเวณเชิงดอยสุเทพ สนามกีฬา ค่ายทหาร (ค่ายกาวิละ) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น
ส่งผลให้ตัวเมืองเชียงใหม่ขยายตัวอย่างมาก มีอาคารร้านค้า 1-2 ชั้นขึ้นบริเวณย่านเศรษฐกิจที่
สำคัญของเมือง (ถนนท่าแพ-ช้างม่อย-เจริญเมือง) รูปแบบของสถาปัตยกรรมรุ่นใหม่เริ่มเข้ามา
เปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางสถาปัตยกรรมเมือง ให้มีความคึกคักและเริ่มสืบสานกันแต่ยังคง
"สมดุลย์" กับสัดส่วนมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อม ในช่วงปลายยุคนี้บริเวณที่พิกาศัยมีการขยาย

ตัวมาทางทิศตะวันตกของเมือง (เวียงคอกสุเทพ) มีการขยายถนนหัวขี้แก้วและถนนสุเทพ (พ.ศ. 2497) เนื่องจากมีประชากรเพิ่มมากขึ้นทั้งจากคนพื้นถิ่นและคนนอกจังหวัดเข้ามาทำมาหากินในเมืองเชียงใหม่ รวมถึงการเข้ามาจับจองที่ดินของเอกชนและหน่วยงานราชการ

ก. ระบบเทคนิคชุมชน

1) การคมนาคมและการสัญจร ในยุคนี้มีการขยายโครงข่ายการคมนาคมทั่วประเทศ ส่งผลต่อโครงสร้างทางผังเมืองที่มีแต่เดิมในอดีต โดยส่วนรวมเป็นการเพิ่มระบบและความถี่ของเส้นทางลงในตัวเมืองและบริเวณโดยรอบที่ตัวเมืองที่ได้ขยายออกมา

1.1 ถนน

- พ.ศ. 2421 สร้างสะพานเชื่อมต่อน้ำที่ 2 มิ่งมน้ำปิง "ขรัวเก่า"
- ในปี พ.ศ. 2464 เมื่อรถไฟมาถึงเชียงใหม่ได้มีการสร้างถนนควบคู่เพื่อรองรับการขยายตัวของเมือง เช่น สายเชียงใหม่-เชียงใหม่ ลำปาง-พะเยา และสร้างถนนสายต่าง ๆ ภายในจังหวัดอีกหลายเส้นทาง

1.2 การคมนาคมทางรถไฟ

ทางรถไฟสายเหนือได้รับอนุมัติจากรัฐบาลให้ก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2441 และเปิดใช้เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2448 สร้างมาถึงปากน้ำโพและสร้างต่อมาถึงลำปางในปี พ.ศ. 2459 จนมาถึงปลายทางที่เชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2464 ระยะทางประมาณ 764 กิโลเมตร จากกรุงเทพฯสู่ปลายทางที่เชียงใหม่ มีสถานีอยู่ทางทิศตะวันออกของชุมชนเมือง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

- การไปรษณีย์โทรเลข มีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ประมาณ พ.ศ. 2440 และได้มีการสร้างโรงไปรษณีย์โทรเลข ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงด้วยเช่นกัน
  - การสาธารณสุขและอนามัย มีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 ประมาณ พ.ศ. 2466 โดยมีชั้นนายวิชาอเมริกันจัดตั้งโรงพยาบาลขึ้น
  - การศึกษา มีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ประมาณ พ.ศ. 2442 ได้จัดตั้งโรงเรียนชายประจำมณฑลขึ้น โดยใช้พื้นที่ภายในสวนสมุทเทศาภิบาลเป็นที่ทำการ ปัจจุบันคือโรงเรียนอุพราษวิทยาลัย
- พ.ศ. 2426 โรงเรียนคาราวีวิทยาลัย
  - พ.ศ. 2442 โรงเรียนอุพราษวิทยาลัย
  - โรงเรียนปรีณสรอสนล
  - พ.ศ. 2458 โรงเรียนวัดโนนทัฬหายุทธ
  - พ.ศ. 2459 โรงเรียนมหาดเล็กหลวง
  - พ.ศ. 2475 โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัยและโรงเรียนเรยีนาเชวีวิทยาลัย

3.6.3 ลักษณะที่ตั้งขององค์ประกอบระบบชุมชนเมือง

ในสัณฐานเมืองเชียงใหม่ สภาพของการพัฒนาเมืองเป็นขั้นบันไดจะแสดงถึงพัฒนาการทางกายภาพของพื้นที่ "เมือง" จนก่อเป็นรูปร่าง หน้าตาของเมืองเชียงใหม่ โดยเป็นการรกรากขยายจากข้อมูลอ้างอิงได้ เช่น ภาพถ่ายทางอากาศ ภาพถ่ายเก่า ภาพลายเส้นแผนที่ และวิถีสานพันธ์ที่เกี่ยวข้อง

		รัชสมัย/รศ	เจ้าครองนคร
1			เจ้าสวี่โอรส
2	2400 - 2450	ร.4 - ร.5	เจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าอินทวโรสุวริวงศ์
3	2450 - 2475	ร.6 - ร.7	เจ้าแก้วมหารัฐ
4	2475 - 2500	ร.8 - ร.9	รัฐราช

นับจาก พ.ศ. 2400 เป็นต้นมา เป็นช่วงเวลาที่มีการปรับปรุงและพัฒนา ประเทศจึงส่งผลให้เมืองที่สำคัญในภูมิภาคต่าง ๆ พัฒนาก่อนข้างรวดเร็ว ลักษณะการใช้ที่ดินในระยะนี้มีความเป็นระเบียบมากขึ้น จากลักษณะเรือนเครื่องไม้ หรือเรือนกาแลที่เป็นรูปแบบเฉพาะของภาคเหนือ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หรืออาคารที่รับอิทธิพลตะวันตกมาอย่าง "กรุงเทพฯ" รวมถึงชีวิตสังคมและทัศนคติการดำเนินชีวิตของ "คนเมือง" เริ่มเปลี่ยนไป

ระบบชุมชน ๕	ช่วงเวลาที่ 1	(พ.ศ. 2400-2439)
-------------	---------------	------------------

การใช้ที่ดิน : โดยส่วนใหญ่ภายในตัวเมือง เป็นกรรมสิทธิ์ของชนชั้นปกครอง ลักษณะพื้นที่เป็นผืนขนาดใหญ่ในตอนปลายของช่วงนี้โดยส่วนใหญ่เจ้านายฝ่ายเหนือ จะให้ทางราชการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณของคตเนื่องจากรัฐบาลเข้ามาปกครองเต็มตัวแล้ว โดยเฉพาะในช่วงหลังมีกฎหมายการถือครองที่ดินทำให้ที่ดินมีการซื้อขายได้ ที่ดินส่วนใหญ่จึงเป็นของทางราชการ ฝ่ายข้าราชการจากส่วนกลางจึงเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองแทนที่เจ้านายฝ่ายเหนือ โดยเจ้านายฝ่ายเหนือโยกย้ายออกมานอกกำแพงเมืองแทนที่ข้าราชการจากส่วนกลาง โดยพื้นที่ภายในเมืองโดยหลักแล้วจะเป็นสถาบันราชการที่สำคัญ เช่น ศาลว่าการมณฑลพายัพ ศาลมณฑลพายัพ โรงเรือนขุนราชและคุ้มหลวงที่สำคัญ ๆ

ส่วนบ้านเรือนของชาวเมืองคงเกาะตัวตามพื้นที่ ๆ อยู่อาศัยรอบ ๆ กำแพงเมืองชั้นในและภายในซึ่งเป็นบริเวณชุมชนเมืองโบราณ ลักษณะเป็นบ้านเรือนไม้จริงและเรือนกาแล (สามารถ สิริเวชภัณฑ : 2530) แผ่ตัวอยู่ได้แก่ไม้ที่เขียวครึ้ม เกาะตัวรอบบริเวณ "วัด" ในระดับชุมชนโดยอยู่ภายในระบบกวีตที่เป็นรูปลักษณะเฉพาะของเส้นทางสัญจรภายในตัวกำแพงและภายในบริเวณกำแพงเมืองเมืองชั้นนอก โดยมีความหนาแน่นของประชากรในชุมชนเพิ่มขึ้นการขยายตัวของพื้นที่อยู่อาศัยขยายตัวมากทางทิศใต้ของเมือง (บริเวณชุมชนวัดลพมหาสว กิพย์เนตร สุริวงศ์) มีวัดนันทารามเป็นแกนกลางสำคัญของชุมชนบริเวณนี้ ซึ่งมีชุมชนเล็ก ๆ เกาะตัวรายรอบวัดขนาดเล็กรวมกันมา และการขยายตัวเกาะตามแนวถนน ส่วนบริเวณปากตะวันออกของแม่น้ำปิงแต่เดิมมีชุมชนโบราณเกาะตัวตามแนวลำน้ำในรัชสมัยใด ๆ เมือง

เช่น ชุมชนวัดเกตุ ชุมชนวัดท่าสะด้อย ชุมชนวัดฟ้าสาม เป็นต้น ต่อมาคนมิชชันนารีชาวอเมริกันได้สร้างสะพานไม้ซุงไว้เก่า ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านชุมชนที่อยู่อาศัยของเมือง โดยข้ามมาก่อตัวปากตะวันตกของเมือง โดยส่วนใหญ่เป็นชุมชนของชาวคริสต์เดียนและคนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ก่อนแล้ว กิจกรรมหลักของพื้นที่บริเวณนี้คือ โรงเรียนสอนศาสนา และโรงเรียนฝรั่ง เช่นปรีนทร์อแลวิทยาลัย ส่วนการขยายตัวของชุมชนที่ต่อเนื่องมาจากกิจกรรมทางน้ำ เช่น การค้าท่าเรือ ท่าแพ คือ บริเวณถนนเจริญราษฎร์มีบ้านพักและสำนักงานฝรั่งมาตั้งอยู่เป็นระยะ

นอกจากนี้บริเวณพื้นที่เศรษฐกิจของเมืองซึ่งแต่เดิม แรกสมัยตั้งนครเมืองเวียงใหม่มีตลาดกลางเวียง เริ่มตั้งแต่หน้าวัดพระสิงห์ไปจนถึงต้นโพธิ์กลางเวียง (นักประวัติศาสตร์วิเศษท่านหนึ่งเล่าว่า" บริเวณศาลแห่งนี้ในอดีต คือ พ.ศ.1864 พญามังรายเสด็จมาที่ตลาดและถูกอัสนีบาตใกล้ต้นโพธิ์ ซึ่งถูกตัดไปหลายสิบปีแล้ว (ธเนศวร์ เจริญเมือง 2536:33) ในขณะที่ตลาดตั้งอยู่ภายในกำแพงเมืองนั้นในต่อมาผลของสนธิสัญญาเบาริ่ง ก่อให้เกิดย่านพาณิชย์กรรมในสมัยนั้น คือ พ่อค้าในบังคับอังกฤษมาตั้งร้านขายสินค้าบริเวณถนนท่าแพทั้งสองฝั่ง ตั้งแต่หน้าวัดแสนฝางจนถึงวัดอุปกุศล และบริเวณถนนข้างม่อส วิชานนท์ มีอาคารพาณิชย์รุ่นแรก ๆ ของเมือง มีลักษณะเฉพาะเป็นตึกแถวฝรั่ง และห้องแถวไม้ 1-2 ชั้นของคนจีนและพม่า (อิสรา กันตง : 2532) เดิมถนนท่าแพเป็นตลาดสดแบบกับคินตั้งแต่เชิงสะพานนารัฐไปจนถึงปากตรอกข่วงเมรุ (ไกรศรี นิมมานเหมินท์ 2530 : 6)

ลักษณะการสัญจรทั้งภายในเมืองและนอกเมือง ข้อมูลที่อ้างอิงได้ จากแผนที่ในปี พ.ศ.2443 โดย MR. JAMES MC CARTHY การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในช่วงเวลานี้คือการเปลี่ยนจากทางเป็นถนน "การเปลี่ยนแปลงทางซึ่งมีมาแต่เก่าก่อน เช่น ทางล้อ ทางเกวียน ทางเดิน ทำให้มีมาตรฐานขึ้น (STANDARDIZATION) มีการเทพื้น ราวทาง ปูอิฐ" (นิจ วิทยุระนันท์ 2536:สัมภาษณ์) โดยการจัดการของรัฐบาล ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น การปรับปรุงประเทศ การควบคุมดูแลจากรัฐบาล หรือการเข้ามาของพาหนะในการสัญจรรูปแบบใหม่ รถม้า รถจักรยาน รถยนต์

ระบบโครงข่ายการสัญจร ทางหลักจะถูกใช้ในส่วนที่มีความสำคัญบริเวณภายในกำแพงเมืองเป็นทางเชื่อมระหว่างประตูเมืองต่าง ๆ และบริเวณที่สำคัญ เช่น สถานที่ราชการ ตลาด คัม ชาน และเป็นทางเชื่อมระหว่างประตูเมืองนั้นนอกกับชั้นใน ส่วนบริเวณภายนอกเมือง ทางหลักจะเป็นตัวนำไปหาองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองที่อยู่ภายนอกกำแพงเมือง คือ

เวียงสาวนคอก กงสุลอังกฤษ แม่น้ำปิง สะพานข้ามแม่น้ำปิง ส่วนบริเวณที่พักอาศัยจะมีเส้นทางรอง ตรอก ซอย ที่แยกย่อยจากทางหลักเพื่อการเข้าถึงในพื้นที่ของละชุมชน หรือละแวกบ้านของตนเอง

ลักษณะชุมชนเมืองจึงมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ส่วนเด่นชัด ได้แก่

ศูนย์กลางชุมชน * การปกครอง ตั้งอยู่ภายในกำแพงเมืองชั้นใน บริเวณตอนเหนือและเลียบฝั่งแม่น้ำปิงด้านฝั่งตะวันตก

ศูนย์กลางชุมชน * เศรษฐกิจ เดิมอยู่กลางเมืองต่อมาขยายตัวออกไปยังบริเวณหน้าเมืองด้านทิศตะวันออกจนจรดแม่น้ำปิงฝั่งตะวันตก

ศูนย์กลางชุมชน * ที่พักอาศัย บริเวณของชนชั้นปกครองและเจ้านายอยู่ภายในบริเวณกำแพงเมืองชั้นในและริมฝั่งแม่น้ำปิง ส่วนบ้านเรือนของ "คนเมือง" มีชุมชนอยู่อาศัยกระจายตัวรอบ ๆ กำแพงเมืองชั้นใน ภายในบริเวณกำแพงเมืองชั้นนอกเกาะตัวตามลำน้ำปิงและชุมชนของ "คนฝรั่ง" เดิมที่อยู่ริมแม่น้ำปิงฝั่งตะวันตกต่อมาได้มีการขยายชุมชน (ข้ามฝั่งไปทางด้านตะวันออกของแม่น้ำปิง ซึ่งเป็นตัวการที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนขยายตัวตามไป) บริเวณนั้นมีทั้งคนเมือง คนจีน และคนฝรั่ง

แสดง แผนที่เมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2443

ผู้จัดการรายวัน บทความพิเศษ

8 มิถุนายน 2536

ในปี พ.ศ. 2419 ในวันที่ 25 กุมภาพันธ์
 สลลเลข นำเรือทวนสาสน้ำแม่ปิงเข้าสู่เชียงใหม่
 บรรณาธิการเดินทางในเช้าวันนั้นว่า "ในวันที่
 25 กุมภาพันธ์ เรารอกเดินทางแล้วเข้าไม่ถึง
 สองชั่วโมงเราก็ถึงที่หมายแล้ว ฝนเมื่อคืนก่อน
 ได้ชะล้างใบหน้าของธรรมชาติ ทัศนียภาพไม้และ
 ใบไม้และเนรมิตให้ทิวทัศน์รอบ ๆ แจ่มจ้างดงาม
 ลมเย็นยามเช้าลูบไล้ในหน้าและมือ กลิ่นหอม
 ของดอกไม้อบอวลไปทั่ว ภาพของแม่น้ำสองฝั่ง
 นั้นนำเรานรมย์นัก (HOLT S. HALLET หนึ่งพัน
 ไมล์บนหลังช้างในรัฐฉาน เดินทางมาภาคเหนือ
 ของไทยเพื่อสำรวจเส้นทางรถไฟ ซึ่งจะเชื่อม
 เส้นทางไทย-พม่า-จีน) (เซนส์วี เจริญเมือง
 2536 : 4)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ระบบชุมชน #	ช่วงเวลา 2	(พ.ศ. 2450-2475)
-------------	------------	------------------

การใช้ที่ดิน : ระบบชุมชนในช่วงเวลาที่ 2 มีการเปลี่ยนแปลงในด้านรูปธรรม (สภาพของเมือง เศรษฐกิจ สังคม) อย่างเห็นได้ชัด ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น การเข้ามาจัดการของรัฐบาลส่วนกลางได้นำมาซึ่งสิ่งใหม่ อีกทั้งการปรับปรุงประเทศในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.5) ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสภาพของเมือง และสภาพแวดล้อมทางวิจิตรศิลป์ (FINE ARTS) ของสังคมเมืองเชียงใหม่

ภายในบริเวณเมืองส่วนใหญ่จะเป็นสถานที่ราชการทนคุ้ม หรือเวียงซึ่งเจ้านายฝ่ายเหนือได้ขานกรรมสิทธิ์ที่ดินให้เอกชนและราชการ และเจ้านายฝ่ายเหนือต่าง ๆ เริ่มโยกย้ายออกจากพื้นที่ภายในกำแพงเมืองชั้นใน สถานที่ราชการที่สำคัญที่สร้างในระบอบนี้ล้วนแต่มีความสำคัญในการบริหารราชการแผ่นดิน มีความใหญ่โตและเป็นสถาปัตยกรรมที่มีรูปร่าง "แปลกแยก" ไปจากสถาปัตยกรรมชุมชนรุ่นก่อนมาก ลักษณะเฉพาะโดยส่วนใหญ่จะเป็นอาคารแบบตะวันตกเลียนแบบจากกรุงเทพฯ สถานที่ราชการที่สำคัญที่เกิดขึ้นในเวลา นี้ เช่น ศาลต่างประเทศ จวนสมุหเทศาภิบาล สถานีตำรวจ ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข โรงเรียนที่สำคัญต่าง ๆ เช่น โรงเรียนมหาดเล็กหลวง โรงเรียนวัดโนนทิวาศน์ โรงเรียนมงฟอร์ต และโรงเรียนเรยีนาเชลี เป็นต้น

ส่วนบ้านเรือนชุมชน (บริเวณที่พิกาศิษ) จากเดิมมีลักษณะเฉพาะที่เพิ่มความหนาแน่น (DENSITY) ขึ้นในพื้นที่ "วัด" ยังคงเป็นศูนย์กลางหลักที่สำคัญของชุมชน (CENTER OF COMMUNITY) บ้านเรือนจะเกาะตัวตามบริเวณรอบ ๆ วัด และเหตุการณ์ที่สำคัญในช่วง พ.ศ. 2464 หลังจากรถไฟมาถึงเชียงใหม่ บริเวณถนนเจริญเมือง (สำหรับถนนหน้าสถานีรถไฟมุ่งมาทางทิศตะวันตกถึงสะพานนวรัฐนั้น เมื่อปี พ.ศ. 2465 ยังมีชื่อว่าถนนแม่ฮอน สำหรับเดินทางไปแม่ฮอนและสันกำแพง (ถนนสวรรค์ เจริญเมือง 2536 : 4) ก่อให้เกิดพัฒนาการของบ้านเรือนบริเวณนี้ การขยายตัวของตัวเมืองจึงแยกแกนสำคัญจากบริเวณถนนนวรัฐ (ชุมชนคริสเตียน) และบริเวณวัดเกต (ชุมชนดั้งเดิม) มาเพิ่มความถี่ลงบนถนนเจริญเมืองจนถึงบริเวณสถานีรถไฟ ส่วนใหญ่จะเป็นคนจีนที่ทำการค้าเนื่องจากการขนถ่ายสินค้าและโรงสีข้าว ตั้งบ้านเรือนรอบสถานีรถไฟ

บริเวณพื้นที่เศรษฐกิจของเมืองจากเดิมซึ่งเป็นกลุ่มอยู่บริเวณถนนท่าแพ วิชา นนท์ และข้างม่อฮัก ลักษณะร้านค้าบริเวณถนนเหล่านี้เป็นเรือนไม้ชั้นเดียวต่อมาจึงมีการพัฒนาขึ้น เป็นเรือนแถว 2 ชั้น หลังคามุง แป้นเกล็ด (กระเบื้องหลังคาทำจากไม้ หรือกระเบื้องดินขอ) มีความหนาแน่นของชุมชนเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน บริเวณพื้นที่เศรษฐกิจได้ขยายออกมาถึงบริเวณ ปากถนนวังเมรุ ประกอบด้วยตลาดที่สำคัญ 2 แห่งคือ ตลาดต้นลำไย (พ่อค้าจีน) ตลาดวโรรส (ตลาดเจ้านาย) (ชงทอง จันทรางศุ 2530 : 156) และบริเวณทิศเหนือของเมือง (ประตู ข้างเผือก) มีการขยายตัวของกิจการ การค้าเกาะตัวตามแนวถนนมื่นพริ้นท์และบริเวณประตู ข้างเผือก มีลักษณะเป็นตลาดและร้านค้าของพ่อค้าจีน และคนเมือง คละเคล้ากันไปตามชุมชน เมืองที่ขยายตัวออกมาตามแนวนอน

"ดินแดนลาวแห่งนี้ถ้าไม่ใช่สวรรค์บนดิน ก็เป็นแผ่นดินที่คนรักมากขึ้น เมื่อได้รู้จัก มากขึ้น และยังทำให้คนต่างถิ่นรู้สึกว่ ถ้าหากเขาต้องพลัดพรากจากบ้านเกิด เมืองนอนเขาไม่มีทางที่จะเสาะหาดิน แดนไหนที่จะมีเสน่ห์และความเอื้ออาทร ได้มากกว่านี้อีกแล้ว" (เวจินอลด์ เลอ เมย์ : แผ่นดินและประชาชนในสยาม ตอนเหนือ พ.ศ. 2469) (ชเนศวร เจริญเมือง 2534 : 4)

ลักษณะของการสัญจร โครงข่ายมีการเพิ่มความถี่ไปในระบบเดิมที่อิงแนวถนนหลักและรอง โดยมีเส้นทางของทางหลัก ทางรอง ตรอก ซอยเพิ่มขึ้น จากแผนที่ พ.ศ. 2466 ที่น่าอ้างอิงจะเห็นได้ว่า มีการขยายตัวของเส้นสายการสัญจรออกไปทางทิศใต้ของเมือง บริเวณถนนท่าแพตอนหน้าเมืองจนถึงแม่น้ำปิง และข้ามฝั่งไปยังฟากตะวันตกของแม่น้ำปิงโดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2464 โดยการมาถึงของรถไฟทำให้ต้องมีการปรับปรุงและขยายถนนเพื่อรองรับ "กิจกรรมต่อเนื่อง" ที่เป็นผลตามมาจากการมาถึงของรถไฟ คือ การขยายตัวของชุมชนที่อยู่อาศัย ชุมชนการค้า สถาบันราชการ ในสมัยนี้การสัญจรระดับเมืองนิยมใช้เส้นทางคมนาคมทางรถไฟในการเดินทาง และขนส่งสินค้าทำให้บทบาทของการสัญจรทางนี้ลดลงตามลำดับ ในปี พ.ศ. 2465 มีหลักฐานว่า รถยนต์ที่วิ่งในเมืองเชียงใหม่มี 50 คัน รถม้า 50 คันและรถจักรยาน 2,000 คัน (ชเนศวร์ เจริญเมือง 2536 : 4)

จะเห็นได้ว่าเมืองเชียงใหม่มีการขยายตัวไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เข้ามาตั้งภายในตัวเมืองเก่ามากขึ้น ทำให้บริเวณที่อยู่อาศัยขยายตัวในทางราบไปรอบ ๆ เมือง "ชีวิตในเชิงสังคม" ที่เคยผูกพันอยู่กับวัดค่อซ ๆ จางลงอันเนื่องมาจาก เกิดการแยกย่อยของหน้าที่เฉพาะอย่างที่มีมาตาม การพัฒนาของเมืองตามแบบอย่างตะวันตก เช่น โรงเรียนรองรับกิจกรรมด้านการศึกษา โรงพยาบาลรองรับกิจกรรมด้านสาธารณสุข สถาบันราชการรองรับกิจกรรมด้านการบริหาร และตุลาการ วัด โบสถ์คริสต์เลียนรองรับกิจกรรมเฉพาะด้านศาสนา ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ในอดีต "วัด" มีบทบาทในชีวิตสังคมต่อชุมชนเมืองเชียงใหม่ทั้งสิ้น

ระบบชุมชน ๓	ช่วงเวลา 3	(2475-2500)
-------------	------------	-------------

การใช้ที่ดิน : ลักษณะและการใช้ที่ดินในระยะเวลาที่มีการขยายตัวของเมืองมีการเติบโตที่รวดเร็ว ในปี พ.ศ. 2478 มีการจัดตั้งสุขาภิบาลนครเชียงใหม่ มีขอบเขต 17.2 ตารางกิโลเมตรในตำบลแสดงให้เห็นถึงความเจริญของเมืองที่พัฒนามากขึ้น สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ อาคารบ้านเรือน ร้านค้า ลึกแถว สนามบิน สนามกีฬา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เส้นทางการสัญจรที่ตัดหรือขยายใหม่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้มาก (เมืองเชียงใหม่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา)

สภาพแวดล้อมเมืองที่มีการขยายตัวในช่วงเวลานี้ จากหลักฐานรูปถ่ายทางอากาศในปี พ.ศ. 2486 และปี พ.ศ. 2497 แสดงให้เห็นถึงตัวเมืองเชียงใหม่ที่มีการขยายตัวออกไปรอบทิศทาง โดยเฉพาะทางทิศใต้และทิศตะวันออกของเมือง เกาะตัวตามแนวถนนเจริญเมือง แก้วนาวิรุฬ่งตะวันออกของแม่น้ำปิง บริเวณทิศเหนือของเมืองถนนช้างเผือกและถนนพริตต์ และบริเวณทิศตะวันตกของเมือง (เชิงดอยสุเทพ) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

บริเวณตัวเมืองเชียงใหม่ (ภายในกำแพงเมือง) : บางส่วนของกำแพงเมืองถูกรื้อลงเพื่อความสะดวกในการสัญจร และการขยายตัวของเมืองภายในบริเวณตัวเมืองเก่ามีความหนาแน่นของผู้คนและบ้านเรือนเพิ่มขึ้น โดยส่วนใหญ่จะเป็นบ้านเรือนของคหบดีและผู้มีฐานะสถาบันราชการ ชุมชนพักอาศัยดั้งเดิมยังคงแผ่ตัวอยู่ได้ร่มไม้ใหญ่ และเกาะตัวอยู่รอบ ๆ วัดที่โผล่ให้เห็นยอดเจดีย์เหนือแมกไม้เป็นระยะ ๆ เท่านั้น

บริเวณทิศเหนือของเมืองเชียงใหม่ : หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงมีการขยายตัวของกิจการการค้าบริเวณถนนช้างเผือกและแถบคูเมือง (ถนนมณีนพรัตน์) ชุมชนที่พักอาศัยเกาะตัวขึ้นไปแนวถนนช้างเผือก มีบริการรองรับชุมชนที่มีพัฒนาการต่อเนื่องจากชุมชนในอดีต คือ ตลาดสด ร้านค้า วิทยาลัยครูเชียงใหม่ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ชุมชนเมืองขยายตัวตามออกมาทางทิศเหนือของเมืองเก่า

บริเวณทิศใต้ของเมืองเชียงใหม่ : เป็นชุมชนโบราณที่มีมาตั้งแต่สมัยคอนตันของยุคประเทศราช และมีความหนาแน่นของชุมชนเพิ่มขึ้นในยุคฟื้นฟูเมือง ส่วนใหญ่เป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีพัฒนาการต่อเนื่องจากอดีตมาประกอบกับการขยายตัวเข้ามาของบ้านพักอาศัยของคน

เมืองที่ขยายตัวออกมาจากในเขตเมืองเก่า ชุมชนหลัก ๆ ในบริเวณนี้ ได้แก่ ชุมชนประตูหาษา ชุมชนทิพย์เนตร ชุมชนถนนวิภาวดี ชุมชนรองช่างฝีมือ และเกษตรกรรมของเมือง ภายหลังจึงมีการค้าในระดับชุมชนเล็กเกาะตัวตามแนวถนนต่าง ๆ ภายในบริเวณนี้

บริเวณทิศตะวันตกของเมือง : จากเดิมในอดีตเป็นเขตแดน

"อรัญวาสี" ประกอบด้วยพุทธอุทยานและวัดวาอาราม อันเนื่องมาจากความเชื่อว่าเป็นแผ่นดินสุชาวดีหรือพุทธเกษตร (นิจ วิทยุระนันท์ 2520 : 3) รวมถึงความเชื่อของการตั้งถิ่นฐานของคนในดินแดนล้านนาว่า ทิศตะวันตกมีไว้ทิศของดินที่อยู่อาศัย สภาพแวดล้อมเมืองในบริเวณนี้จึงเป็นปารกทิมที่เขียวชอุ่ม (วัดจากแนวกำแพงเมืองด้านตะวันตกไปจนถึงเชิงคลองสุเทพมีระยะทางประมาณ 2.5 กิโลเมตร) ราว พ.ศ. 2478-4280 เริ่มมีการขยายตัวของชุมชนบริเวณนี้มากขึ้น โดยมีถนนสายหลัก 2 สายเป็นแกนสำคัญ เส้นแรกออกจากประตูสวนดอกผ่ากลางเวียงสวนดอกไปจรดบริเวณฝายหิน เรียกว่าถนนสุเทพ อีกสายหนึ่งจากบริเวณแจ้งหัวรินตัดมุ่งตรงขึ้นไปผ่ากลางเวียงเจ็ดริน จรดห้วยแก้ว เรียกถนนห้วยแก้ว ต่อมาราว พ.ศ. 2497-2500 มีการสร้างสนามบินและที่ตั้งของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ขึ้นทางทิศใต้ของเมือง ชุมชนจึงเกาะตัวตามแนวถนนหลัก 2 สาย ถนนสุเทพกระจายออกมาจนถึงเวียงสวนดอก และถนนห้วยแก้วเกาะตัวอย่างเบาบางบริเวณแจ้งหัวริน จากการสัมภาษณ์ อู๊ฮ์ บุญอิน ซึ่งอาศัยอยู่ในเมืองเก่า กล่าวว่า "บริเวณเลขวัดสวนดอกขึ้นไปจนถึงตีนคลอง ราว 40-50 ปีที่แล้วยังไม่มีใครกล้าไปอยู่เนื่องจากเป็นป่าทึบมีสัตว์ร้าย เช่น เสือ ช้าง (สัมภาษณ์ : 2537)

บริเวณทิศตะวันออกของเมืองเชียงใหม่ : มี 2 พื้นที่ที่มีการขยายตัวของเมืองอย่างเห็นได้ชัด คือ

บริเวณที่ 1

บริเวณที่ 1.1 ย่านการค้า แนวถนนวิธานนท์ ช้างม่อส ท่าแพ มีการกระจุกตัวของอาคารพาณิชย์อย่างเห็นได้ชัด เริ่มมีตึกแถวเข้ามาแทรกตัวประปรายกับเรือนแถวไม้เดิมที่เปิดหน้าถึงออกสู่ถนน เพื่อขายสินค้า สวัสดิ์สังคมและการวิบุ้เมืองในย่านนี้คงคึกคักมีการค้าขายทั้งแบบตลาดแบบกับคิน (ภาคมั่ว) จนถึงตลาดหลวง (ภาควโรรส) ลักษณะเฉพาะของย่านนี้คือ ศูนย์กลางการค้าของเมืองเชียงใหม่

บริเวณที่ 1.2 ย่านการค้าใหม่ที่ขยายตัวออกมาอย่างเบาบางบริเวณถนน ลอยเคราะห์ ศรีคอนฮั๊ฮ์ และช้างคลาน บริเวณแนวถนนเจริญประเทศเป็นพื้นที่ของ สถาบันการศึกษา สถานที่ของชาวฝรั่งและคนในบังคับ และชุมชนอยู่อาศัยประปรายเกาะตัวตามแนวถนน

และริมน้ำ เช่น ชุมชนรอบวัดซึ่งมรดกซึ่งเป็นท่าเรือเก่า มีสภาพบรรยากาศร่มรื่นมีส่วนลำไย และสวนลั่นจี่สลับกับร่มไม้ทึบทั้งไม้ดอกและไม้ผล เรียงรายตลอดสองฝั่งน้ำแม่ปิง

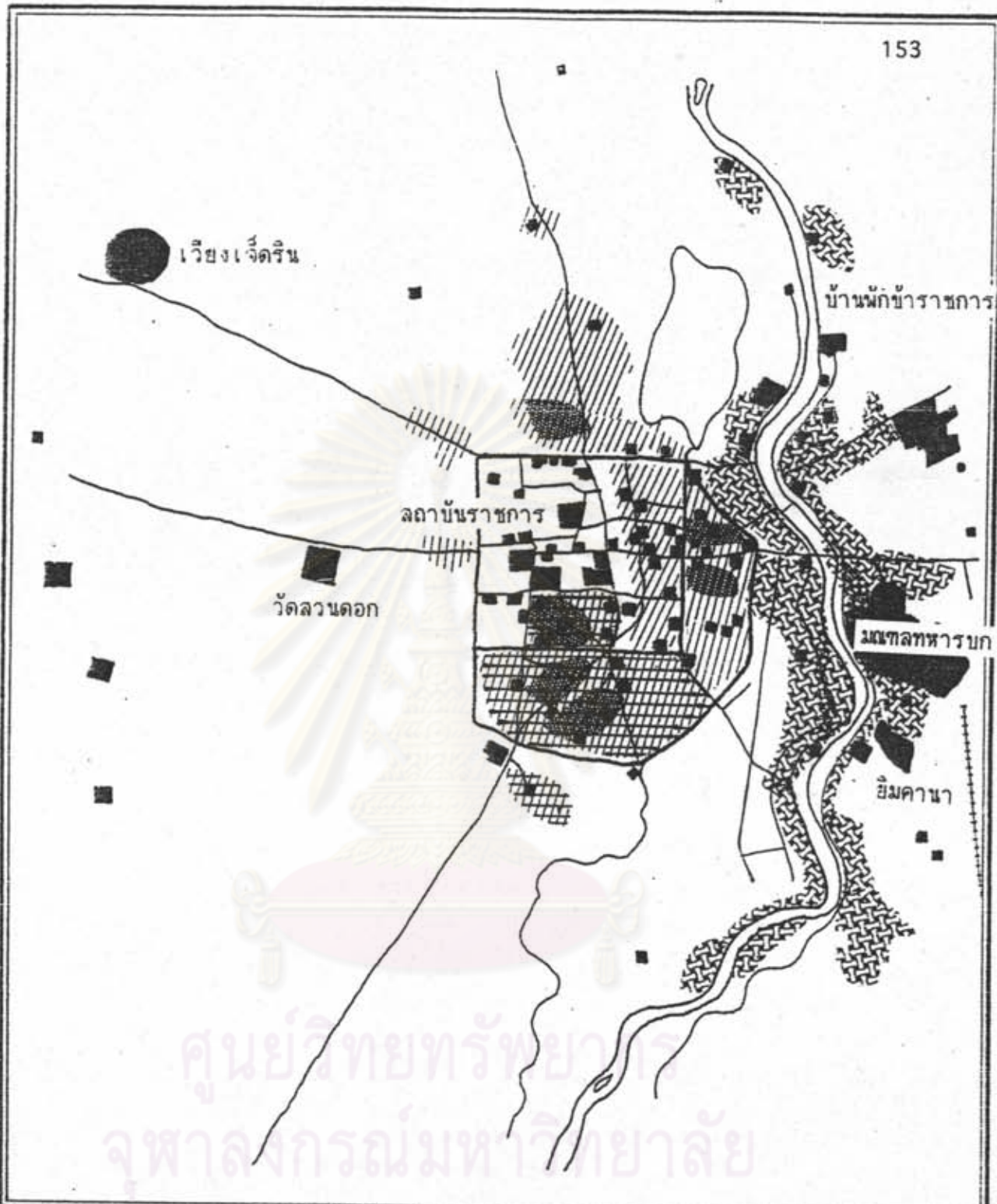
บริเวณที่ 2

บริเวณที่ 2.1 บริเวณทิศตะวันออกของฝั่งน้ำแม่ปิง : จากอดีตพัฒนาการของพื้นที่ดำเนินเรื่องราวโดยมีขั้วหน้าที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ และพื้นที่ต่อเนื่อง ของกิจกรรมในช่วงปลายราว พ.ศ. 2497-2500 มีการคิดถนนเชื่อมระหว่างถนนแก้ววารี และถนนเจริญเมือง เปิดเนื้อเมืองตอนกลางที่เป็นที่โล่งว่างและทุ่งนา เรียกถนนนี้ว่า บำรุงราษฎร์และทุ่งโอเค็ลสันนิฐานว่าบริเวณนี้มีการสร้างบังกะโลโฮเค็ลเป็นหลังเล็ก ๆ ของการรถไฟ สำหรับแยกบ้านแขกเมือง (รวิ 2536 : 56) ส่วนการขยายตัวของชุมชนมีมากขึ้นจากเดิมและเกาะตัวตามแนวลำน้ำ มีชุมชนวัดท่าสะอาด ชุมชนวัดเกตุ ชุมชนวัดฟ้าฮ่าม ชุมชนวัดศรีโคงและตามถนนเจริญราษฎร์ แก้ววารี เจริญเมือง และต่อมามีการสร้างสะพานนครพิงค์เป็นตัวเชื่อมถนนราชวิถีและแก้ววารีอีกเส้นหนึ่ง จึงเป็นสิ่งดึงดูดให้เมืองมีการขยายตัวทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงมากขึ้น

ลักษณะของการสัญจร โครงข่ายการสัญจรขยายออกไปรอบเมือง โดยเฉพาะพื้นที่ด้านหน้าเมือง และบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงรวมถึงการเพิ่มทางรองจรอก ขอลงไปในระบบสัญจรเดิมเพื่อรองรับการขยายตัวของเมือง และผู้คนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองเชียงใหม่มากขึ้น

ภาพรวมของการขยายตัวของเมือง ชุมชนที่เกิดขึ้นมีการขยายตัวออกจากศูนย์กลางของเมืองในอดีตในทุกทิศทาง โดยเป็นกลุ่มอยู่บริเวณโดยรอบของเมืองบริเวณที่มีความหนาแน่นขององค์ประกอบเมืองสูง ได้แก่ บริเวณในเขตกำแพงเมืองชั้นใน ภายในกำแพงเมืองชั้นนอกและบริเวณทิศตะวันออกของเมืองเชียงใหม่ และฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงบริเวณใกล้เมือง หากมองภาพรวมของบรรยากาศเมือง ในเวลาช่วงนี้ (พ.ศ. 2400-2500) สรุปได้ ดังนี้

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แสดง: แสดงภาพรวมของเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2400-2500

แผนที่ 3.21

สัญลักษณ์

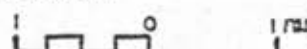
- ชุมชนที่มีการขยายตัว
- ชุมชนที่คึกคักของเมือง
- ชุมชนชาวต่างประเทศ
- ชุมชนดั้งเดิม
- ตำแหน่งวัด

ที่มาร

ทิศเหนือ

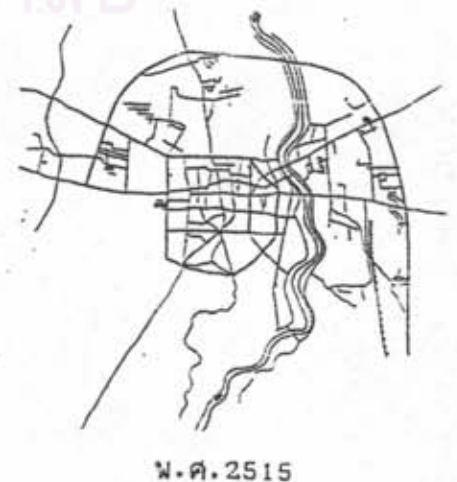
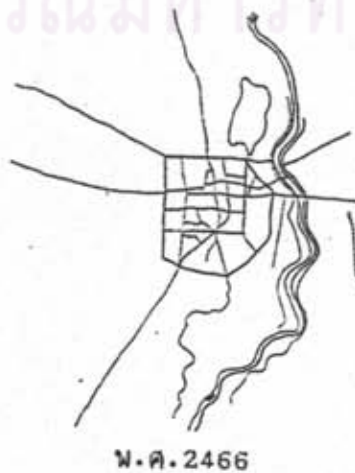
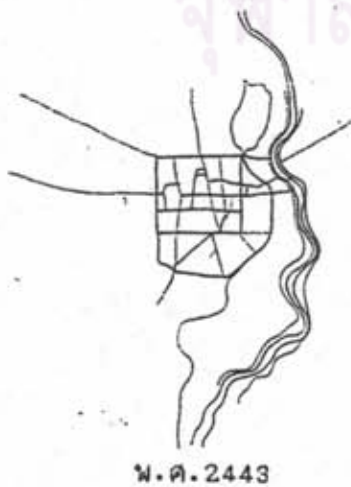
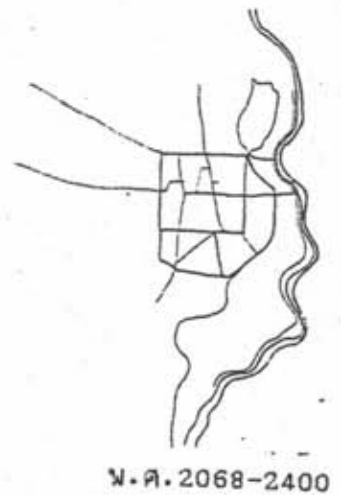
มาตราส่วน

แผนที่ 3.22 แสดงพัฒนาการทางผังเมืองและโครงข่ายการสัญจร
พัฒนาการทางผังเมือง เชียงใหม่

พัฒนาการโครงข่ายการสัญจร

บ้านเรือนแฝงตัวอยู่ภายใต้ความเขียวของหมู่ไม้ สิ่งที่เคยคุ้นได้แก่ เจดีย์ และหลังคาสีทองของวัดและวัง โผล่พ้นยอดไม้เป็นระยะ ๆ ใต้-ห่าง เล็ก-ใหญ่ตามความสำคัญ และขนาดของชุมชนที่จัดที่ผู้คนนอกจากพระธาตุคอกสุเทพแล้วเห็นจะเป็น วัดเจดีย์หลวงที่มีเจดีย์ขนาดใหญ่พืมาตั้งอยู่บริเวณกลางเมืองมองจากที่ไหนก็แลเห็นเป็นที่น่าอัศจรรย์ใจสำหรับเทคโนโลยีของช่างพื้นเมืองในอดีต ถัดออกมาที่กำแพงเมืองชั้นนอก บ้านเรือน ไร่ ไร่ ช่างฝีมือที่เป็นกลุ่มก้อนกระจายตัวตามพื้นที่โดยมีวัดขนาดกลางและเล็กเป็นศูนย์กลางของชุมชน แทรกตัวอยู่ตามต้นหมาก มะพร้าว และไม้ยืนต้นอื่น ๆ พื้นที่บางแห่งปล่อยให้โล่งเพื่อเลี้ยงสัตว์และเกษตรกรรม มีธารน้ำไหลผ่านทั่วเมือง นอกชุมชนด้านเหนือมีชุมชนข้างเขื่อนหรือบ้านหัวเวียงเป็นชุมชนขนาดค่อนข้างใหญ่ที่มีพัฒนาการมาแต่อดีต ใกล้กับชุมชนมีหนองน้ำขนาดใหญ่เป็นแหล่งอาหารอันอุดมสมบูรณ์ของคนและสัตว์ ด้านตะวันออกเริ่มตั้งแต่ถนนท่าแพไปจนถึงวัดอุปคุต ถนนวิชชานนท์และข้างม่อสมิกิจกรรมด้านการค้า มีสินค้าหลากหลายโดยพ่อค้าในบังคับอังกฤษ เช่น พม่า ไทใหญ่ อินเดีย มีตลาดสด ตลาดสดในตอนเช้า ต่อมาก็มีพวกพ่อค้าจีนเข้ามาขายแข่ง จึงตั้งร้านค้าใกล้แถวท่าเรือบริเวณตลาดต้นลำไยด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง แต่เดิมเป็นชุมชนริมน้ำ เช่น ชุมชนวัดเกตุ ชุมชนสันป่าบ่อส ชุมชนฟ้าสาม ชุมชนท่าสะตือ หลังจากการเข้ามาของมิชชันนารีชาวต่างชาติ และการมาถึงของรถไฟ บ้านเรือน ร้านค้าก็เปลี่ยนแปลงไปทิศตะวันตกของเมืองยังคงเป็นป่ารกทึบซึ่งเป็นป่าผืนเดียวกับคอกสุเทพเป็นเขตแดนรัฐวาตีของเมืองมีวัดขนาดใหญ่และขนาดเล็กแทรกตัวอยู่ตามป่าเขาเชิงคอกสุเทพ

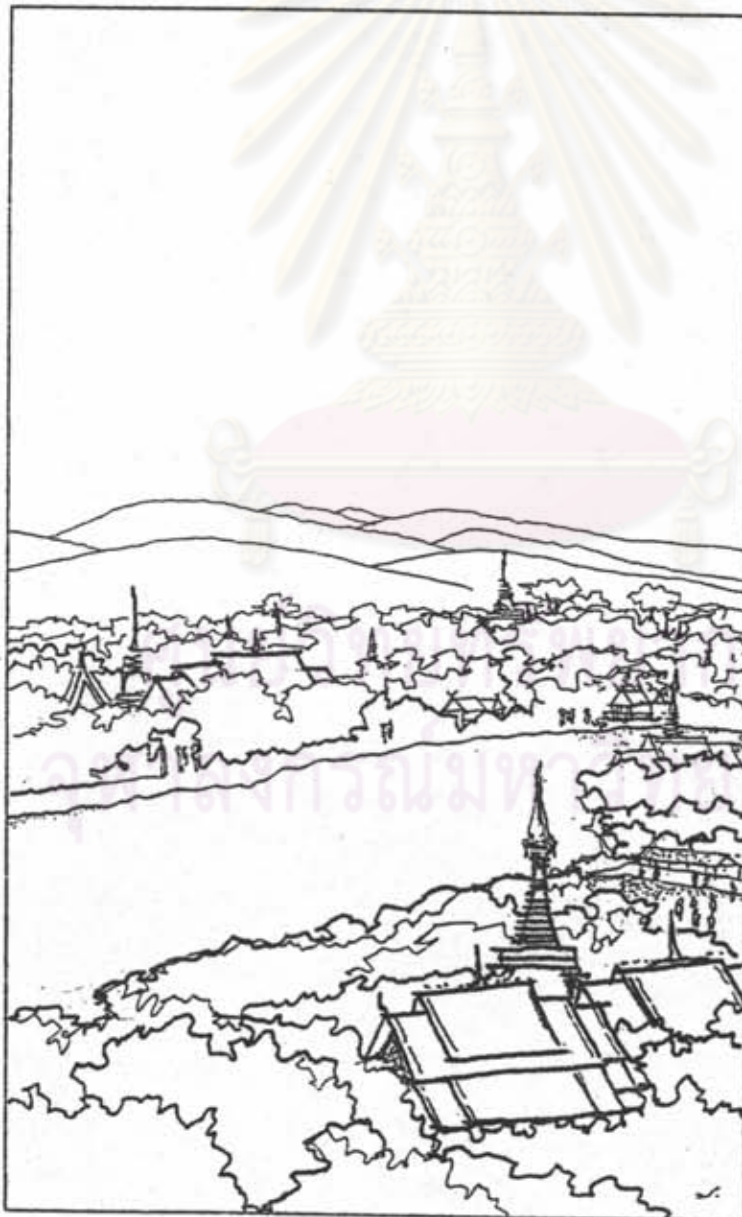
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.6 พัฒนาการของวัดในเมืองเชียงใหม่ในยุคนพเมืองจนถึงปัจจุบัน (ยุคเมืองท่ามวัด)
(พ.ศ. 2339-2536)

วัด

หมายเหตุ พัฒนาการของวัดในเมืองเชียงใหม่ในยุคนี้นแบ่งเป็น 2 ช่วงเวลาเพื่อความเข้าใจ ภาพลักษณ์ของวัดกับเมืองในด้านความสัมพันธ์ในเชิงต่าง ๆ

ก) ช่วงแรก (พ.ศ. 2339-2500) หลังจากการบูรณะฟื้นฟูเมืองสภาพของวัดและเมืองยังคงแลเห็นสอดคล้องกันคือสีทองตัดโผล่พ้นพุ่มไม้สีเขียวสลัดกับบ้านเรือนที่แฝงตัวอยู่ใต้ร่มไม้ไม้แลเห็นสิ่งรบกวนบรรยากาศเมืองสอดคล้องกันในจังหวะและลีลาที่สอดคล้องกัน

เคารพและศรัทธาใน
ลักษณะเฉพาะของเมือง
(เมืองของวัดในเวลานานคร)

3.6.1 สภาพแวดล้อมและทำเลที่ตั้งวัดในเชิงความสัมพันธ์กับเมือง

(ช่วงแรก # พ.ศ. 2339-2500) วนานคร เคารพรักษา เมืองของวัด

สภาพแวดล้อมและทำเลที่ตั้งวัดในเชิงความสัมพันธ์กับเมือง จากหลักฐานในด้าน กายภาพและความเป็นเมืองในช่วง (พ.ศ. 2317-2339) ลักษณะของเมืองเชียงใหม่เป็นเมือง ไร่ร้าง สันนิฐานว่าวัดต่าง ๆ ถูกปล่อยร้าง ผู้คนอพยพและถูกกวาดต้อน ที่ตั้งของวัดยังคงมีกระจาย ไปทั่วเมืองในตำแหน่งเดิม สันนิฐานว่าหากมีการสร้างวัดคงเป็นวัดขนาดเล็ก จากหลักฐานการ ขันตะเขียนวัดร้าง และโบราณสถานของกรมศิลปากร พบโบราณสถานหลายแห่งที่แจ้งว่า มีการสร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-23 เช่น วัดหนองล่อม วัดช้างเผือก วัดป่าแดงนอก วัดสัมโมา วัดแสนเส้า วัดสังฆาร วัดเชษฐา วัดศรีสุก วัดป่าอ้อฮ เป็นต้น (ดูแผนที่ 2.3 ประกอบ)

จากตำแหน่งที่ตั้งในทางกายภาพ สิ่งที่ได้ถึงพัฒนาการของวัดในเชิงพื้นที่ เมือง คือ เริ่มมีการเข้าใช้พื้นที่เมืองทางทิศตะวันตก เป็นวัดขนาดเล็ก ประชิดประตูเมือง ส่วนดอก สันนิฐานว่า บริเวณนอกกำแพงเมืองด้านตะวันตกที่เป็นพุทธเขตปราศจากการตั้ง ถิ่นฐานนั้นเริ่มมีการเข้าใช้พื้นที่บางส่วนตั้งแต่ระยะนี้ บริเวณทิศเหนือและทิศใต้ของเมืองมีวัดที่ สร้างขึ้นในสมัยนี้เช่นกัน เป็นที่น่าสังเกตว่าวัดที่สร้างในสมัยนี้เป็นวัดร้างทั้งหมด ไม่มีพัฒนาการ มาถึงปัจจุบัน

หลังจากการก่อกองราช "เชียงใหม่" อยู่ในฐานะประเทศราชของแผ่นดิน กรุงรัตนโกสินทร์แล้วพัฒนาการของวัดในช่วงฟื้นฟูบูรณะวัดและเมือง เริ่มมีพัฒนาการขึ้นเป็นลำดับ ขึ้นตอนดังนี้

"เมืองพุทธ" ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทในทางพุทธศาสนากับคนเมืองยังคง ความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งซึ่งจะเห็นได้จากหลังการบูรณะเมืองแล้ว วัดยังคงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ตามมาจากโครงสร้างสำคัญของเมือง กำแพงเมือง คูเมือง และบ้าน เรือน จากข้อมูลที่ทำการศึกษา พบว่า วัดที่สร้างขึ้นในช่วงนี้จะเกาะกลุ่มกันอยู่ในราวปี 2400 ขึ้นมา เป็นส่วนใหญ่ ส่วนวัดที่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์คือ วัดเดิมที่มีมาก่อนแล้ว

การปฏิสังขรณ์วัดในยุคนี้อีกคงมีอุดมการณ์ทางพุทธศาสนาซึ่งผนวกกับสังคม และการเมืองอยู่หลังจากที่เมืองเชียงใหม่ถูกปล่อยให้ร้าง การปฏิสังขรณ์วัดเป็นเรื่องของการ สร้างกำลังใจให้ไพร่พล การแสดงบุญบารมีและความเชื่อในความมั่นคงของการฟื้นฟูบูรณะบ้าน เมืองจากหลักฐานคำ ๆ ที่กล่าวถึง การบูรณะ ซ่อมแซมวัดวาอารามในช่วงเวลานี้ แบ่งออก เป็นระยะเวลาที่สำคัญได้ดังนี้

ตารางที่ 3.3 แสดงการสร้างและบูรณะซ่อมแซมวัดต่าง ๆ ในสมัยพื้นบ้านเมืองและสมัยการปกครองจังหวัด เชียงใหม่

เจ้าอาวาส	พระภิกษุสงฆ์	พระภิกษุสงฆ์	พระภิกษุสงฆ์	พระภิกษุสงฆ์	เจ้าอาวาส	พระภิกษุสงฆ์	พระภิกษุสงฆ์	เจ้าอาวาส	พระภิกษุสงฆ์
(พ.ศ. 2264-2281)	(พ.ศ. 2250-2264)	(พ.ศ. 2264-2281)	(พ.ศ. 2281-2287)	(พ.ศ. 2287-2297)	(พ.ศ. 2297-2412)	(พ.ศ. 2412-2440)	(พ.ศ. 2440-2452)	(พ.ศ. 2452-2482)	(พ.ศ. 2482-2500)
เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2264-2281)	เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2250-2264)	เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2264-2281)	เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2281-2287)	เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2287-2297)	เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2297-2412)	เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2412-2440)	เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2440-2452)	เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2452-2482)	เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2482-2500)
เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2264-2281)	เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2250-2264)	เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2264-2281)	เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2281-2287)	เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2287-2297)	เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2297-2412)	เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2412-2440)	เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2440-2452)	เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2452-2482)	เจ้าอาวาสวัดป่า วัดพระเจดีย์ (พ.ศ. 2482-2500)

การกระจายตัวตามพื้นที่ต่าง ๆ แสดงให้เห็นระดับความสำคัญของเนื้อเมืองในส่วนต่าง ๆ ได้ดังนี้

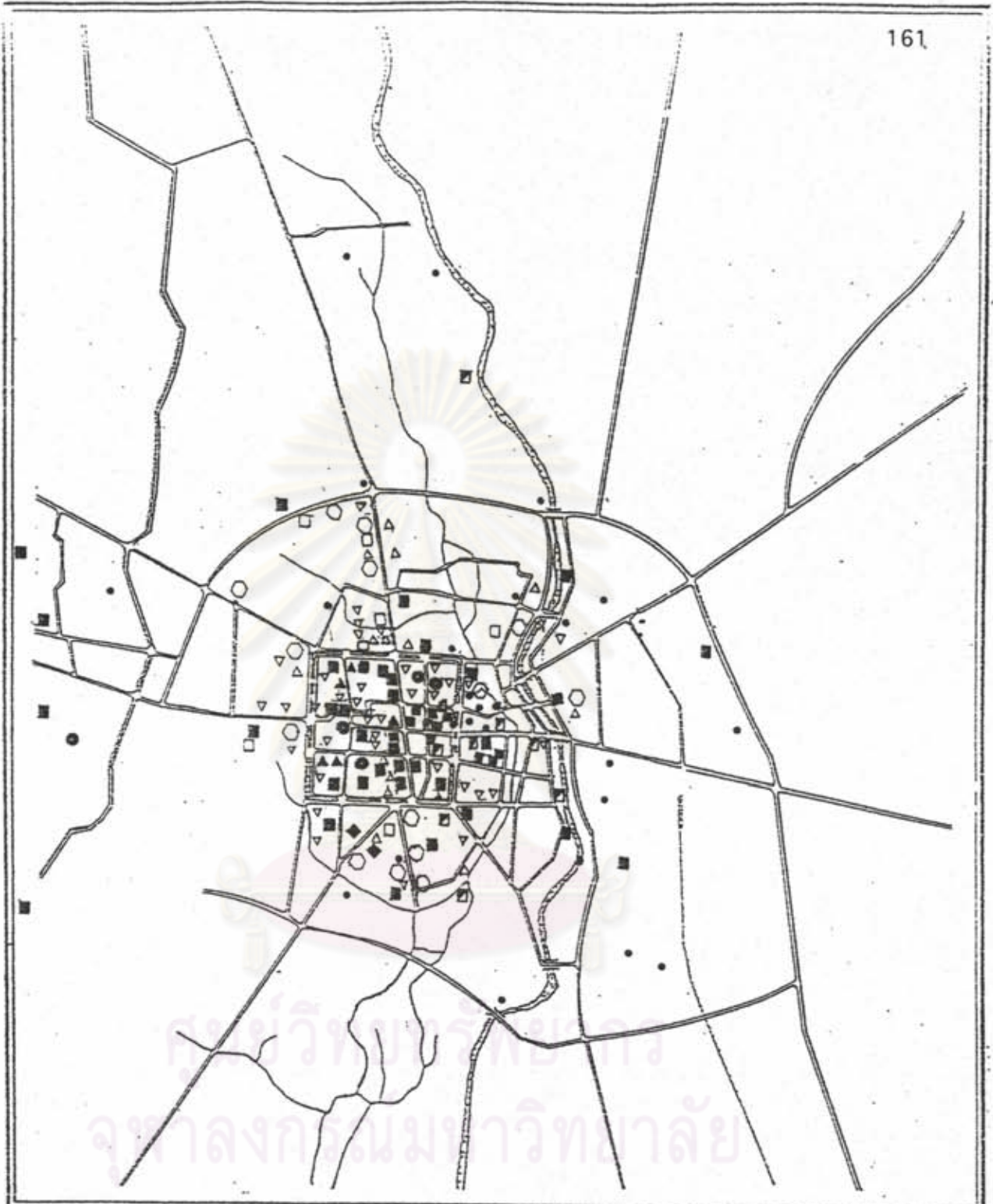
ตารางที่ 3.4 แสดงการกระจายตัวของวัดในเงื่อนไขต่าง ๆ

บริเวณที่	เนื้อหา	บูรณะฟื้นฟู	สร้างขึ้นใหม่ (2318-24 2)	ปล่อยร้าง	รวม
1	ภายในเขตกำแพงเมืองชั้นใน	34	2	20	56
2	ภายในเขตกำแพงเมืองชั้นนอก				
	ทิศตะวันออก	7	4	5	16
	ทิศใต้	8	-	14	22
3	บริเวณทิศเหนือของเมือง	2	3	21	26
4	บริเวณทิศตะวันออกของเมือง	6	13	6	25
5	บริเวณทิศใต้ของเมือง	-	3	-	3
6	บริเวณทิศตะวันตกของเมือง	1	1	9	11
	รวม	58	26	75	159

หมายเหตุ วัดในเขตเทศบาลปัจจุบัน 84 วัด

วัดร้างในเขตเทศบาล 75 วัด

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แสดง: วัดทั้งหมดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ทั้งวัดร้างและวัดในปัจจุบันตามยุคสมัย แผนที่ 3.23

สัญลักษณ์	● สร้างเมือง	○ สร้างเมือง
	■ เจริณสูงสุด	□ เจริณสูงสุด
	▲ ยุคเสื่อม	△ ยุคเสื่อม
	▣ พม่าปกครอง	▤ พม่าปกครอง
ที่มาระ	● เมืองร้าง	▽ วัดร้างที่ไม่ทราบอายุ
	● ยุคปัจจุบัน	

ทิศเหนือ		
มาตราส่วน		

ก. ความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชนเมืองเชียงใหม่

ในขณะที่สถานการณ์บ้านเมืองปรับเปลี่ยนไปตามระบบการเมือง การปกครองและกระแสวัฒนธรรมที่เข้ามาจากส่วนกลาง ส่งผลให้สภาพบ้านเมือง สังคม ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีและการดำเนินชีวิตของคนเชียงใหม่ เริ่มเปลี่ยนแปลง บทบาทของ "วัดกับชุมชน" ในช่วงเวลานี้ยังคงมีความสัมพันธ์กันอยู่มาก แต่ด้วยสภาพแวดล้อมที่เริ่มเปลี่ยนไปโดยบังเอิญได้จากการรื้อร้างและการแข่งขันที่เพิ่มขึ้น จำนวนวัดที่ได้รับการบูรณะฟื้นฟูในช่วงเวลานี้ยังมีเป็นจำนวนมาก ส่วนหนึ่งเนื่องจากบทบาทที่วัดมีต่อ "สังคมคนเมือง" มีสูงมากในด้านขนบประเพณีวัฒนธรรม และศรัทธาความเชื่อในเรื่องผลบุญและผลกรรมในทางพุทธศาสนาที่ยังคงผูกเป็น ส่วนหนึ่งของวิถีชาวเชียงใหม่

จากตารางที่ 3.3 แสดงการบูรณะซ่อมแซมวัดต่าง ๆ ในเขตเมือง แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวัดสำคัญในระดับเมือง บางวัดเช่น วัดพระสิงห์ วัดพระธาตุคอสมุทเทพที่ยังคงมีบทบาทในชั้นเชิงต่าง ๆ กับสังคมคนเมือง

บทบาทของวัดในเขตฟื้นฟูเมืองฟื้นฟูวัดที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนมีดังนี้

1) บทบาทด้านกายภาพ

ก) ยังคงคุณค่าในด้านเอกลักษณ์ของเมือง ส่งเสริมภูมิทัศน์ของเมือง

ข) วัดที่ได้รับการบูรณะซ่อมแซมยังคงความสำคัญในด้านความเป็นศูนย์กลางของชุมชน (การสร้างวัดในอดีตเปรียบเสมือนกับการสร้างหมู่บ้านในปัจจุบัน มีวัด-มีชุมชน)

2) บทบาทในด้านศาสนาและสังคม

ก) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในระดับเมือง ย่าน ชุมชน ในเทศกาลงานบุญและประเพณีต่าง ๆ

1) วัดพระสิงห์ สร้างน้ำพระพุทธรูปหิรัญคัมภีร์ พระคู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่

2) วัดพระธาตุคอสมุทเทพ สร้างน้ำพระธาตุ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมืองประเพณีไหว้พระธาตุ (จาริกแสวงบุญของคนเมืองรุ่นโบราณ)

ข) เป็นที่ให้การศึกษากังทางโลกและทางธรรม เป็นบทบาทที่สำคัญที่สุดของวัดต่อสังคมเมืองเชียงใหม่ในช่วงระยะเวลาที่จากคัมภีร์โบราณที่พบโดยทั่วไปในวัด ซึ่งมีค่าหับตำราในด้านต่าง ๆ เช่น ฮาธิกาโรค ประวัติศาสตร์ อักษรศาสตร์ โหราศาสตร์ พุทธศาสนา แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวัดในบทบาทด้านการศึกษา

ค) เป็นแหล่งสร้างสรรค์งาน รวบรวมด้านเชิงช่างและศิลปกรรม ก้องถิ่น ลักษณะเฉพาะ : พระในล้านนามีความสามารถในเชิงช่างสูงมาก มีฝีมือในทางศิลปกรรมในเชิงต่าง ๆ

3) บทบาทในด้านการปกครอง

ก) เป็นสื่อในการแสดงถึงสิทธิธรรมในการปกครอง ประกอบพิธีราชาภิเษกถือน้ำพิพัฒน์สัจจาซึ่งแสดงบทบาทที่อยู่เหนือผู้คนทั้งหมดในบ้านเมือง ประกอบพิธี ณ สถานที่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ในระดับเมือง

วัดพระสิงห์

พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัจจา

วัดบุพพารามและวัดเชียงยืน

พิธีราชาภิเษก

วัดเจดีย์หลวง (เสาอินทขิล)

ความมั่นคงของบ้านเมือง

วัดพระธาตุคอฮสุเทพ

พระบรมธาตุที่มีบทบาทแสดงถึงความสำคัญของเมืองเชียงใหม่ในระดับอาณาจักร (เมืองหลัก)

วัดสำคัญในระดับชุมชน (ก้องถิ่น)

ควบคุมกำลังไพร่พลในพื้นที่โดยปริยาย

4) บทบาทในด้านเศรษฐกิจ

ในช่วงต้นสมัย วัดเป็นเจ้าของที่ดินจำนวนมากจึงให้เช่าที่เพื่อทำเรือสวนไร่ นา หรือที่พักอาศัย หลังสมัยการปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ (รัชกาลที่ 5) มีหลักฐานกล่าวถึงการเช่าที่วัด (เนื่องจากรัฐอ้างกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินของวัดด้วยเหตุผล เช่น บ้านเมืองเติบโต ที่ดินราคาแพง และวัดเป็นเจ้าของที่ดินรายใหญ่ที่มีทรัพย์สินส่งมามากรัฐจึงเห็นประโยชน์ในการจัดเก็บรายได้อันเพื่อเข้าท้องพระคลัง และเพื่อใช้จ่ายในกิจการของวัด (อุทิศ

จึงนิพนธ์สกุล 2528) ลักษณะการเข้าที่วัดในเมืองเชียงใหม่แบ่งกลุ่มได้ดังนี้

วัดในเมือง - เข้าที่เรียกสวนไร่ นา
- เข้าทำห้องแถว โรงเรือน และที่พักอาศัย
ค้าขาย

วัดริมน้ำ - เข้าที่ริมน้ำ อยู่อาศัย ค้าขาย

ที่วัด - เข้าที่ตั้งร้านค้าในงานเทศกาลต่าง ๆ เช่น
งานฉลองวัด งานปอยค่าง ๆ

สรุป ความสัมพันธ์ของวัดกับเมืองจากอดีตจนถึงช่วงเปลี่ยนแปลง
การปกครองบ้านเมือง (พ.ศ. 1839-2500) ภาพลักษณ์ของเมืองกับวัดคงดำเนินไปในรูปแบบ
ของ "วานานคร" ในภาพรวมของความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับเมืองจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันวิถีชีวิต
ของชาวล้านนามีความผูกพันกับวัดอย่างแน่นแฟ้น

ในยุครสร้างบ้านเมือง วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ บำรุง
ขวัญไพร่พลในยามศึกสงคราม และเป็นองค์ประกอบสำคัญในคติความเชื่อในการตั้งบ้านเมือง หรือ
ในยุครคือ ๆ มาบทบาทของวัดที่ตอบสนองกับชุมชนเป็นไปในทุกเรื่องราวของประเพณีในการดำรง
ชีวิตของชาวล้านนามาบทบาทของความต่อเนื่องและความสัมพันธ์กับเมืองมาลดบทบาทลงในช่วงระยะ
เวลาที่เมืองเชียงใหม่กลายเป็นเมืองร้างแต่ยังคงมีหลักฐานแสดงให้เห็นถึงการสร้างวัดขนาดเล็ก ๆ
รอบเมืองเพื่อเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านชนบท ในสมัยต่อมาการบูรณะฟื้นฟูเมืองก็ยังคงความสำ
คัญของวัดในฐานะการเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร เมือง ย่านและชุมชน ดังที่ได้กล่าวมาใน
ตอนต้นแล้ว เช่น การตั้งบ้านเรือนของกลุ่มชนต่าง ๆ ที่ทางเชียงใหม่ได้กวาดต้อนมาในยุคร
เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าวใส่เมือง" แสดงถึงความสำคัญของวัดที่เป็นศูนย์กลางชุมชนที่ยังหลงเหลือให้
เห็นในปัจจุบัน หรือการทำนุบำรุงพุทธศาสนาโดยการทำนุบำรุงและปฏิสังขรณ์วัดโดยเจ้าเมือง
และชนชั้นปกครองในยุครฟื้นฟูบ้านเมือง

บทบาทวิสุทธิต์ของวัดที่ตอบสนองให้กับสังคมในช่วงเวลาดังกล่าว
เป็นเรื่องราวของ บทบาทด้านการเมืองและการปกครอง (ในระดับเมืองและท้องถิ่น) บทบาท
ด้านการบริการสังคมและจิตใจ บทบาทด้านศาสนา และบทบาทด้านกายภาพ ระดับความสำคัญ
ของวัดมีความแตกต่างกันโดยเกิดจาก ความสำคัญของวัด ผู้สร้าง ขนาด ที่ตั้ง และบทบาท
ของวัดที่มีต่อ บ้านเมืองในระดับ อาณาจักร หรือเมือง ย่าน ชุมชน

การเปลี่ยนแปลงบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับเมืองในเมือง
เชียงใหม่ มีสาเหตุมาจาก

ก) การเปลี่ยนแปลงการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมจาก
รัฐบาลกลางในสมัยรัชกาลที่ 5-7 (กระแสวัฒนธรรมจากส่วนกลาง)

ข) การเข้ามาของชาวด่างที่นำเทคนิคและวิทยาการต่าง ๆ เข้า
มาจนเกิดเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง เช่น การรักษาพยาบาล การศึกษา ความรู้ทางช่าง
การเผยแพร่ศาสนาใหม่ คือ ศาสนาคริสต์

ค) การเติบโตและการขยายตัวของเมือง เมืองสุพรรณ บทบาท
และภาพรวมของวัด ซึ่งมีผลทางตรงต่อวัดและเป็นผลทางอ้อมต่อจิตใจของชาวเชียงใหม่ การ
ดำเนินชีวิตของชาวเมืองเชียงใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมนั้น
บทบาทของวัดในเชิงความสัมพันธ์กับชุมชนค่อย ๆ ลดบทบาทลง วัด สถาบันที่ดำรงความศักดิ์สิทธิ์
ในด้านภาพลักษณ์ของเมืองและจิตใจมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างค่อนเนื่องมาโดยตลอด ภาพ
รวมของการเปลี่ยนแปลงบทบาทและความสัมพันธ์ของวัดกับเมืองจะแสดงให้เห็นชัดในการศึกษา
พัฒนาการและความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับวัดในยุคต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ช่วงเวลา.....อดีต

- วัดกับเมือง แง่มุมวิสุทธิ วัดของสังคม

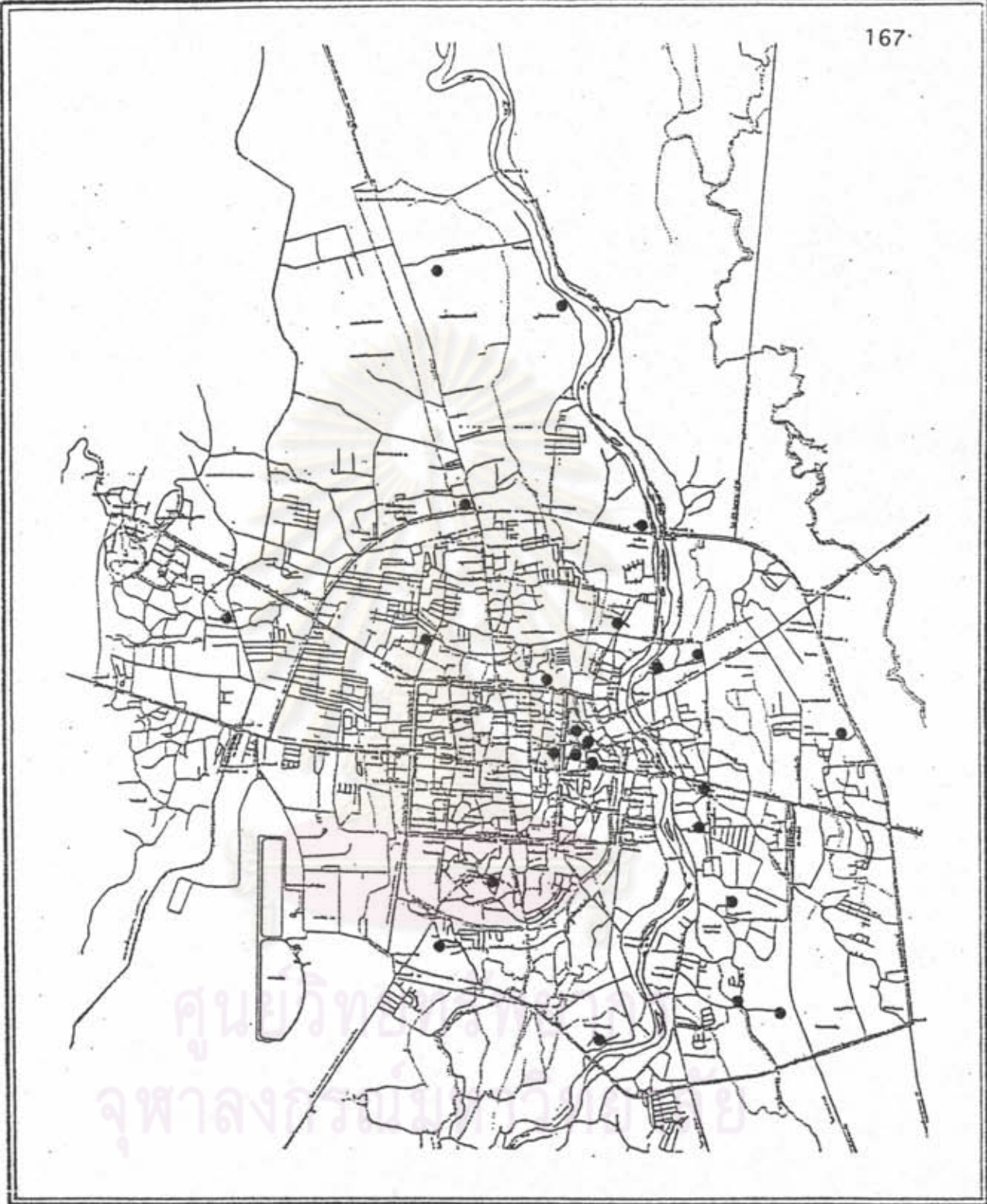
ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม

สร้างเมือง

<p>ศูนย์กลางเมือง/ย่าน/ชุมชน สัญลักษณ์ของบ้านเมือง, ชุมชน ศูนย์รวมทางศาสนา ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา บ่อเกิดศิลปวัฒนธรรม บริการชุมชนสังคม ที่พึ่งทางจิตใจ ให้การศึกษาหาความรู้ ด้านต่าง ๆ ให้การรักษายาบาล บริการชุมชน เฉพาะเรื่อง บทบาทด้านการปกครอง วัดเป็น คุลาการของชุมชน เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ พบปะชุมชน งานประเพณี</p>	<p>ความรักชาติ กับ คติความเชื่อ ประเพณีและ วัฒนธรรม มูลเหตุ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - มีประเพณีในการสร้างวัดของ กษัตริย์ (ศาสนาพุทธเถรวาท) - ความเป็นกลุ่มพวกพ้อง - บำเพ็ญกุศล - อุทิศให้ ระลึกถึง - ขอความปลอดภัย - ทดแทนบุญคุณ - แสดงความรักชาติในศาสนา - แสดงบารมี และอำนาจ - ผลิตผลในภพภาคหน้า - แสดงสิทธิธรรมในการครองราชย์ - บำเพ็ญกุศลของกษัตริย์
	<ol style="list-style-type: none"> 1. บทบาทด้านกายภาพ 2. บทบาทด้านศาสนา 3. บทบาทด้านสังคม 4. บทบาทด้านการปกครอง 5. บทบาทด้านนันทนาการ 	

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

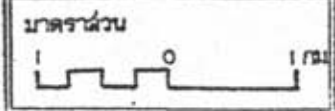
แหล่ง: วัดที่สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2317-ปัจจุบัน (2537)

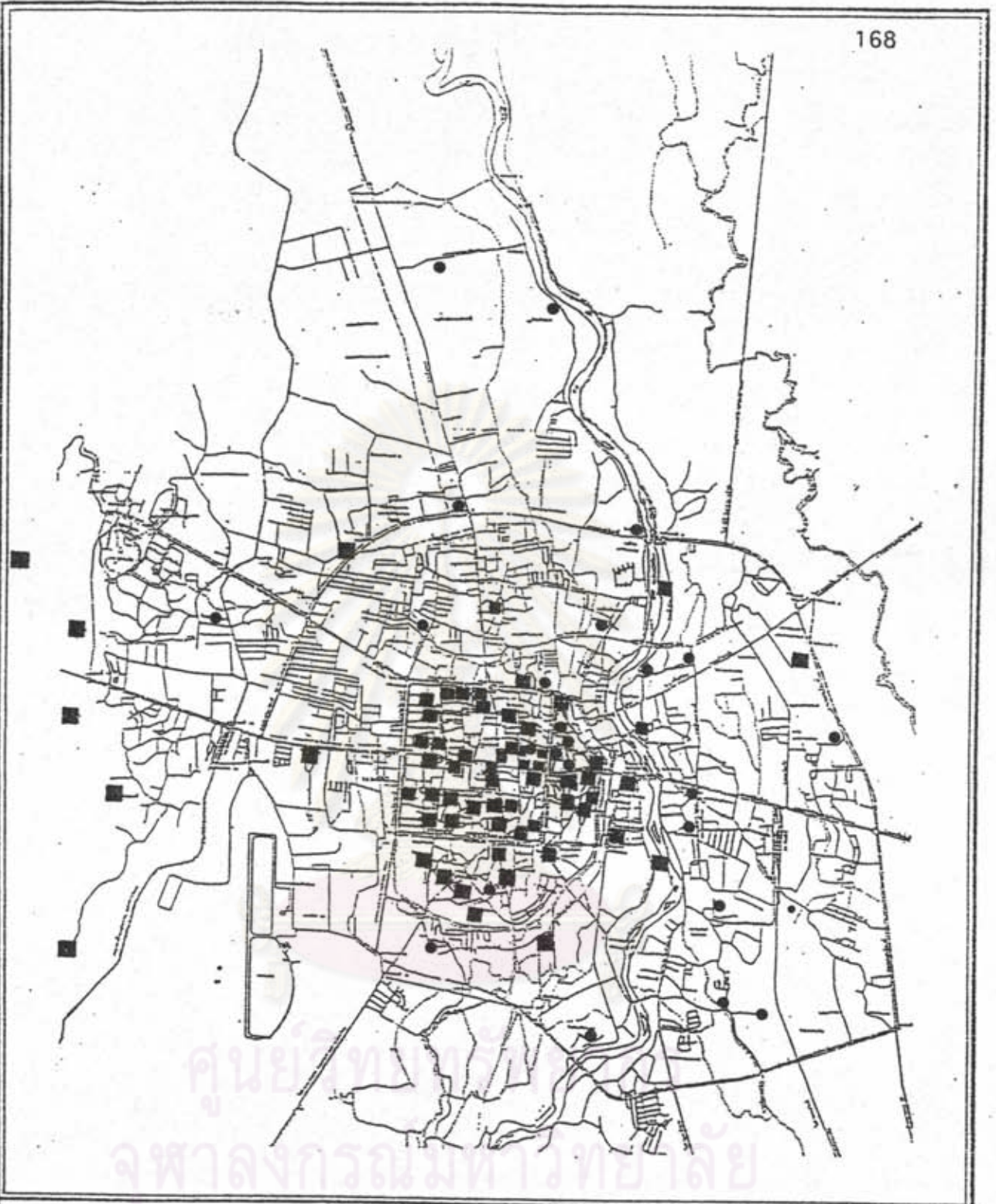
แผนที่ 3.24

สัญลักษณ์

ทิศเหนือ		
----------	--	--

ที่มา:

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แฉดง : วัดทงทมทที่สร้งทช่นและมการใช้งาน พ.ศ. 1839-2537

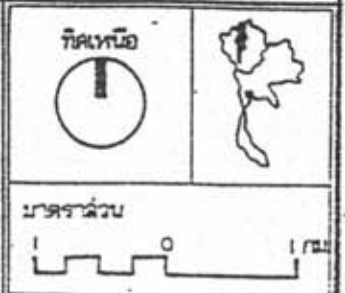
แผนทที่ 3.25

ลัญลักษณ์

● วัดทที่สร้งช่นานชวง พ.ศ. 2317-บัจจบัน (2537)

■ วัดทที่สร้งช่นก่อน พ.ศ. 2317

ท่มาร

3.7 พัฒนาการของเมืองเชียงใหม่ยุคเมืองพัฒนา จนถึงเมืองในยุคนปัจจุบัน (เมือง
ท้าวเว็ด) (พ.ศ. 2500-2536) เมืองสมัยใหม่/เมืองเปราะ

สภาพการณ์ : หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา เมืองเชียงใหม่อยู่ในฐานะจังหวัดหนึ่งในประเทศไทย ถูกรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ปกครองในระบอบประชาธิปไตย โลกแวดล้อมของเมืองเชียงใหม่ในช่วงเวลานั้นอยู่กับ บทบาทของเมืองเชียงใหม่ที่ถูกกำหนดให้เป็นจากรัฐบาลในแต่ละยุค เมืองเชียงใหม่ในยุคนั้นพัฒนาเมืองจนถึงปัจจุบัน แบ่งออกได้เป็น 2 ช่วงเวลาเพื่อแสดงถึงพัฒนาการของเมืองในเชิงต่าง ๆ คือ 1. ยุคเมืองพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พ.ศ. 2504-2529) และ 2. ยุคเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน จาก พ.ศ. 2530 - 2536 (ปัจจุบัน)

3.7.1 ยุคเมืองพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
(พ.ศ. 2504-2529) (เมืองสมัยใหม่)

"เมืองเชียงใหม่ถูกชักพาให้เป็นเมืองท่องเที่ยวและการศึกษาในระดับภาค" (ขวัญสุวรรณ อติโพธิ : 2532)

ก) บทบาทของเมืองเชียงใหม่

เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพลถนอม กิติขจร ได้เร่งรัด "นโยบายพัฒนา" ทำให้เมืองเชียงใหม่เป็นจุดสนใจในการท่องเที่ยว การอาศัยให้กับบรรดานายทุนที่เกี่ยวข้องทั้งในเมืองและระดับภาค และจากการสร้างมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ส่วนภูมิภาคแห่งแรกในปี 2507 แสดงให้เห็นว่าเมืองเชียงใหม่ได้รับความสนใจจากรัฐในด้านการพัฒนา (อานันท์ กาญจนพันธ์ 2527 : 145) ให้เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองของภาคเหนือ และพัฒนาต่อเนื่องไปจนถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 และฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2510-2519)

การขยายตัวทางเศรษฐกิจที่มีอย่างเฟื่องฟูในช่วงหลัง พ.ศ. 2513 เป็นต้นมา กลุ่มนายทุนทางภาคเหนือได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเมืองอย่างจริงจังโดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น (เทศบาลเมือง) จากโครงการพัฒนาของรัฐได้เปลี่ยนที่ดินและแรงงานเป็นสินค้ามากขึ้น สังคมในระดับชุมชนและหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เนื่องมาจากการพัฒนาเมืองหลังปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ระบบการสัญจรสมัยใหม่เป็นคำ "เปิดนำ" เศรษฐกิจโลกเข้าสู่ระดับเมืองและระดับบ้าน

ระยะเวลาต่อมา แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 และฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2519-2529) มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเมืองอย่างรวดเร็วคือ การกำหนด "ชุกพา" ให้เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการท้องที่สหภาคเหนือตอนบน และการกำหนดพื้นที่หลักในการวางแผน และกำหนดแผนงานและโครงการเพื่อให้มีผลในทางปฏิบัติทั้งภาครัฐและเอกชน ในการพัฒนาเมืองหลัก โดยเชียงใหม่ถูกกำหนดให้เป็นเมืองหลัก เพื่อการเป็นศูนย์กลาง เศรษฐกิจ การบริหาร และการท้องที่

1. บทบาทของเมืองเชียงใหม่ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-5 (พ.ศ. 2504-2529)

บทบาทในระดับภูมิภาคและจังหวัด

จากการศึกษาสภาพทั่วไปละองค์ประกอบของชุมชนเมืองในแง่มุมต่าง ๆ ในระดับภูมิภาคและจังหวัดแล้ว สามารถสรุปสถานะและบทบาทของจังหวัดเชียงใหม่ได้ว่า หลังจากรัฐบาลได้ใช้นโยบายเร่งรัดพัฒนา ทำให้เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง โครงสร้างการพัฒนาในระดับภูมิภาคแล้ว บทบาทสำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ในการเป็นศูนย์กลางความเจริญในระดับภาคพอสรุปได้ดังนี้

ศูนย์กลางความเจริญบริเวณภาคเหนือตอนบน : เชียงใหม่ได้ถูกกำหนดให้เป็นเมืองหลักของภาคเหนือ จากนโยบายระดับชาติในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1-4 ได้เน้นในเรื่องการเป็นศูนย์กลางหลักของการท้องที่สหภาคในระดับภูมิภาค และในฉบับที่ 5 ได้กำหนดให้เชียงใหม่เป็นเมืองหลัก ซึ่งมีผลให้เกิดการพัฒนาเมืองอันรวดเร็ว เป็นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมในภาคเหนือที่สามารถรองรับความเจริญและกระแสเศรษฐกิจ การลงทุนจากกรุงเทพและเมืองรองในภูมิภาค รวมถึงการเป็นศูนย์กลางหลักในการปกครองส่วนภูมิภาคด้วย

ศูนย์กลางการท้องที่สหภาคเหนือ : นับตั้งแต่เชียงใหม่ถูกกำหนดบทบาทให้เป็นศูนย์กลางของการท้องที่สหภาคเหนือตอนบนทั้งหมดและพื้นที่ต่อเนื่องในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2-4 เป็นต้นมา บทบาทด้านการท้องที่สหภาคในการเป็นศูนย์กลางในการแจกจ่ายนักท้องที่สหภาคจึงเป็นบทบาทที่สำคัญมากต่อภูมิภาคนี้ ความพร้อมในด้านการให้บริการแก่นักท้องที่สหภาค พบว่าเชียงใหม่มีที่พักและห้องพักรับรองที่สะดวกเมื่อเปรียบเทียบกับเมืองท้องที่สหภาคของประเทศ เช่น พัทธยา ภูเก็ต สงขลา รวมถึงจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ (ประนอม ดันสุวานนท์ 2530 : 124) ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งท้องที่สหภาคต่าง ๆ ภายใน

จังหวัด ทั้งที่เป็นธรรมชาติ (NATURAL) และที่มนุษย์สร้างขึ้น (MAN MADE) เช่น สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ได้รับการจัดการด้านการท่องเที่ยวจากรัฐบาล โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จัดทำแผนหลักพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2522 ความที่ระบุไว้ในแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ศูนย์กลางด้านเศรษฐกิจและการคมนาคมขนส่ง : จากบทบาทของการเป็น "ชุมทาง" และ "ศูนย์กลาง" มาตั้งแต่อดีตนั้น ส่งผลให้จังหวัดเชียงใหม่ยังคงความสำคัญเป็นนอชู่ ภายใต้อแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมุ่งพัฒนาเชียงใหม่ให้เป็นเมืองหลักมีศักยภาพในด้านการให้บริการภายในจังหวัดและบริเวณภาคเหนือตอนบน โครงสร้างทางเศรษฐกิจหลังส่วนใหญ่เน้นด้านการค้า การบริการ (คหิขุมิ) การเกษตรกรรม (ปฐมขุมิ) และเป็นศูนย์กลางในการค้าปลีกและค้าส่งในระดับภูมิภาค

ความสำคัญในด้านการเป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่ง เนื่องจากมีความได้เปรียบในด้านที่ตั้ง การคมนาคมภายในภาคและกับภาคอื่นกระทำไคหลายทาง ทั้งทางรถไฟ รถยนต์ เครื่องบิน โดยเฉพาะสนามบินจังหวัดเชียงใหม่เป็นสนามบินนานาชาติ จะเห็นได้ว่าเชียงใหม่มีบทบาทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมคือ เป็นศูนย์กลางในการคมนาคมขนส่งในระดับภูมิภาคและประเทศ

ศูนย์กลางการดูแลและรักษาเอกลักษณ์ศิลปกรรมท้องถิ่น : ในระดับภูมิภาค และระดับจังหวัด เมืองเชียงใหม่มีวัดวาอาราม สิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมอยู่มากมาย ในระดับจังหวัดมีวัดที่สำคัญในระดับภูมิภาค ระดับเมือง และระดับชุมชนมีอยู่หลายแห่ง เช่น พระธาตุยอกสุเทพ วัดเจ็ดยอด วัดเจดีย์หลวง วัดพระสิงห์ วัดสวนดอก เป็นต้น วัดเหล่านี้มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อชุมชน จึงเกิดแนวความคิดที่ชัดเจนในเรื่องการอนุรักษ์พื้นที่โบราณสถาน และย่านประวัติศาสตร์ของเมืองเป็นแบบอย่างแก่เมืองอื่น ๆ เทศบาลนครเชียงใหม่จึงออกเทศบัญญัติว่าด้วย การกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้างหรือดัดแปลงอาคารภายในเขตโบราณสถานและเขตคูเมือง และเป็นศูนย์กลางด้านศิลปวัฒนธรรม ล้านนา มีการศึกษา เผยแพร่และรักษาสืบทอดศิลปวัฒนธรรมของภาคเหนือ

2. พัฒนาการทางกายภาพของเมืองเชียงใหม่ ในยุคต้นแผน

พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พ.ศ. 2504-2529)

ลักษณะที่ตั้งขององค์ประกอบระบบชุมชนเมือง จากแผนพัฒนาฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2529) ส่งผลให้โครงสร้างหลักของเมืองเชียงใหม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอันมาก การขยายตัวบริเวณด้านต่าง ๆ ของเมืองมีการขยายตัวออกมาอย่างรวดเร็ว การสร้างถนน SUPER HIGHWAY สายเชียงใหม่-ลำปาง การปรับปรุงสนามบินทหารให้เป็นสนามบินพาณิชย์ การสร้างคลองชลประทานสามแม่แตง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โรงพยาบาลสวนดอก สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นตัว "ชักพา" การเติบโตของเมืองเชียงใหม่ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะด้านทิศตะวันตก ทิศเหนือ และตะวันตกเฉียงเหนือ ในเชิงกายภาพเมืองสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นการขยายตัวของเมืองคือ โครงข่ายการคมนาคมที่เพิ่มขึ้น บริเวณทิศตะวันตก ทิศเหนือและทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมือง

การใช้ที่ดิน : จากภาพถ่ายทางอากาศในปี พ.ศ. 2511 และ พ.ศ. 2522 ภาสในตัวเมืองมีอาคารบ้านเรือนหนาแน่นขึ้น ทั้งภายในกำแพงเมืองชั้นในและภายในกำแพงเมืองชั้นนอก ดินไม้ยืนต้นเหลืออยู่น้อยมาก หากเปรียบเทียบกับปี พ.ศ. 2511 (นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์ 2528 : 39) สภาพแวดล้อมของเมืองบริเวณต่าง ๆ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

บริเวณตัวเมืองเชียงใหม่ : (ภายในกำแพงเมือง) หลังจากกำแพงเมืองบางส่วนถูกทำลายลงเพื่อรองรับการพัฒนาทางพื้นที่ที่ขยายตัวมากขึ้น ลักษณะการใช้ที่ดินภายในบริเวณเมืองเก่าซึ่งแต่เดิมมีความหนาแน่นมากอยู่ก่อนแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่เห็นได้ชัดคือ บริเวณย่านประตูท่าแพ ซึ่งเป็นพื้นที่เศรษฐกิจต่อเนื่องมาจากหน้าเมือง (ช่วงถนนราชดำเนิน) จากอาคารไม้ 2 ชั้น เป็นตึกแถว 3-4 ชั้นรุ่นแรก ๆ โรงแรม 4-5 ชั้นเริ่มขึ้น พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกใช้เป็นที่อยู่อาศัย รองลงมาได้แก่ พาณิชยกรรม ศาสนสถาน สถาบันการศึกษา และสถานที่ราชการ การกระจายตัวของการใช้ที่ดินภายในเขตกำแพงเมืองนั้น สถานที่ราชการกระจุกตัวอยู่ตรงกลางของเมือง บริเวณศาลากลางหลังเก่า เรือนจำ และที่ว่าการอำเภอ ส่วนที่อยู่อาศัยจะกระจายไปรอบ ๆ บริเวณกำแพงเมืองชั้นใน ย่านพาณิชยกรรมจะกระจายตัวตามแนวประตูท่าแพตลอดถนนพหลเมือง ศาสนาสถานที่ราชการอยู่โดยสม่ำเสมอในแต่ละ GRID ของเมือง ส่วนสถาบันการศึกษาจะอยู่บริเวณด้านเหนือภายในกำแพงเมือง ส่วนบริเวณกำแพงเมืองชั้นนอกจะเป็นแหล่งเสื่อมโทรมและชุมชนแออัดเกิดขึ้นในระยะนี้ บริเวณประตู

หาธธา มีการบุกเบิกที่ดินโบราณสถานและวัดร้าง ในปี พ.ศ. 2526 เทศบาลจึงออกเทศบัญญัติคุ้มครองแหล่งโบราณสถาน แนวกำแพงเมือง คูเมืองเก่า โดยออกเป็นกฎหมายห้ามสร้างอาคารสูงเกิน 16 เมตร ซึ่งเป็นการชะลอการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพภายในเขตกำแพงเมืองได้จากเหตุนี้ทำให้พื้นที่เศรษฐกิจและที่อยู่อาศัยกระจายตัวออกไปรอบนอกมากขึ้น กิจกรรมต่อเนื่องจากการท่องเที่ยวเริ่มมีมากขึ้น เช่น ที่พัก ไนท์คลับ โรงแรม เป็นต้น

บริเวณทิศเหนือของเมือง : หลังจากทางหลวงสายอ้อมเมืองคิดเสร็จในปี พ.ศ. 2511 แล้ว ความสะดวกในการเข้าถึง เนื้อเมืองทางทิศเหนือและทิศตะวันออกของเมืองมีมากขึ้น ส่งผลให้อาคารพาณิชย์เริ่มเกาะตัวตามแนวถนนนั้น ที่ดินจัดสรรเริ่มมีบทบาทมากขึ้น ที่อยู่อาศัยเริ่มเกาะตัวออกมาตามแนวถนนสายเชิงใหม่ แม้ริม ค่อเนื่องมาจากบริเวณถนนข้างเผือก และตอนต้นของถนนโรดนาซึ่งเป็นชุมชนและย่านธุรกิจที่มีมาแต่เดิม

บริเวณทิศตะวันออกของเมือง : แบ่งออกเป็น 2 พื้นที่ ที่พัฒนาการต่อเนื่องทางกายภาพ

บริเวณที่ 1 ย่านการค้าเก่า : อาคารพาณิชย์แบบเก่าเริ่มหมดไป การเข้ามาแทนที่ของตึกแถวมีมากตั้งแต่ช่วงปี 2525 เป็นต้น บริเวณถนนวิษยานนท์ข้างม่อฮัก ท่าแพ มีตึกแถวเกาะตัวตามแนวถนน ชุมชนเดิมขยับตัวไปยังตอนในตามตรอก ซอย บางแห่งตัดพื้นที่ด้านหน้าขายเพื่อสร้างตึกแถว ส่วนบ้านอยู่อาศัยคงเป็นกระจุกอยู่ตอนในของริมถนน ซึ่งถูกปิดล้อมด้วยตึกแถวและวัด ในปี พ.ศ. 2510 มีการสร้างตลาดบนถนนข้างเมรุ คือ ตลาดวโรรสมีกลุ่มห้องแถวไม้ชาวตลอดแนวถนน ส่วนบริเวณริมแม่น้ำปิงในอดีตเป็นสถานที่ราชการ ปัจจุบันก็ยังคงมีลักษณะการใช้ที่ดินเช่นนั้นอยู่ คือ บริเวณตอนเหนือช่วงปลาถนนวิษยานนท์เป็นที่ตั้งของเทศบาลเชิงใหม่ ช่วงถนนวังสิงห์คำมาบรรจบปลาสะพานนาครีเป็นสถานที่อเมริกันตรงปลาสะพานนาครีเป็นจวนผู้ว่าราชการจังหวัด และบ้านพักข้าราชการระดับสูงของจังหวัดเชิงใหม่ บริเวณถนนเจริญประเทศมีร้านค้าและบ้านเรือนกระจายตัวห่าง ๆ ใต้ร่มไม้ครึ้มเขียว มีวัดชัยมงคลเป็นท่าเรือและทำน้ำในบริเวณนั้น

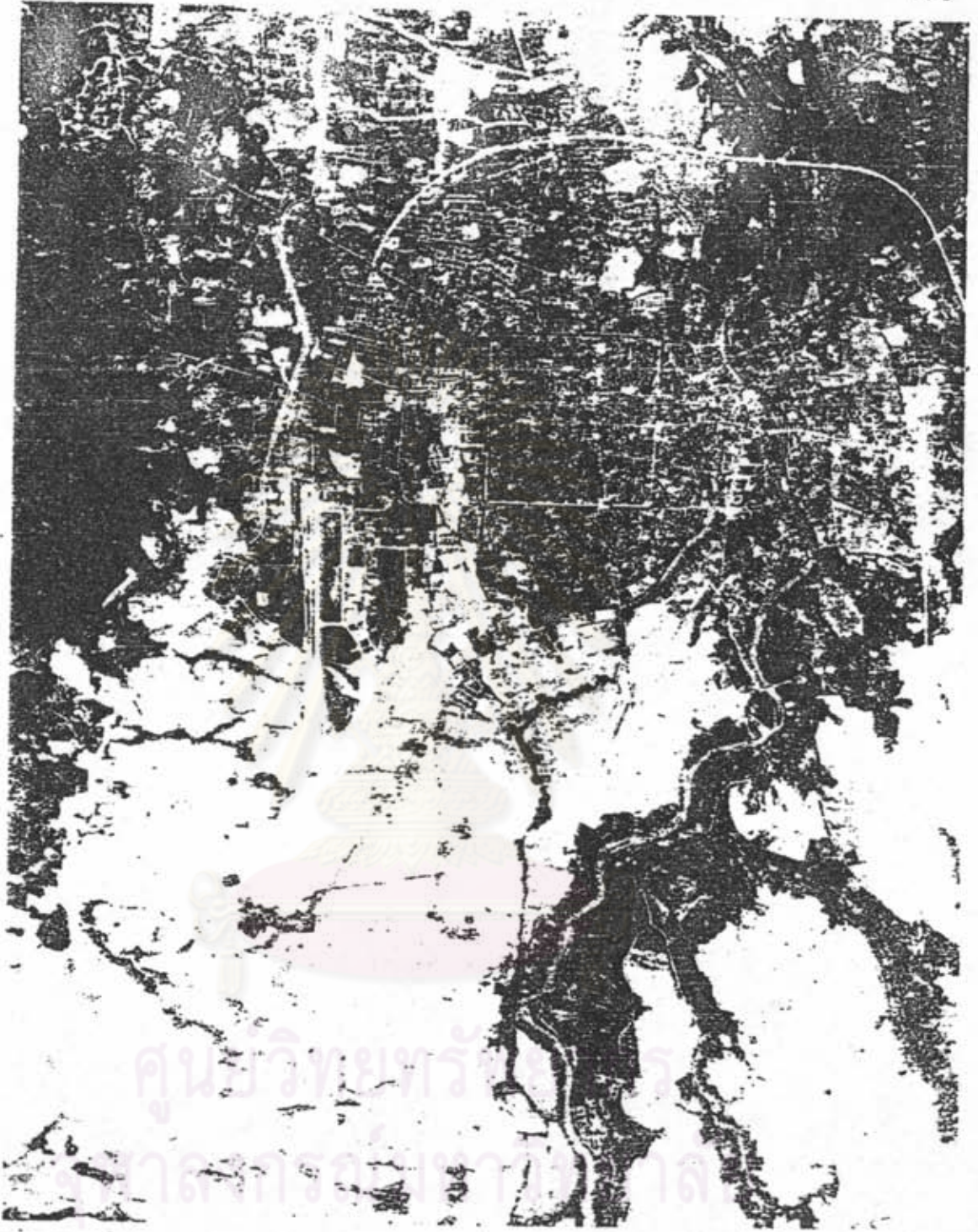
ในปี พ.ศ. 2526 สร้างประตูท่าแพขึ้นใหม่ ช่วงเวลานี้ร้านค้า ห้างสรรพสินค้า โรงแรม อาคารพาณิชย์ สถาบันการเงิน เพิ่มขึ้นมาก ประกอบกับมีการสร้างไนท์บาร์ซาร์ขึ้นบริเวณถนนข้างศาลานโกลีส์แยกวัดอุตุคุด ทำให้บริเวณนี้เป็นย่านธุรกิจที่สำคัญ มีการกระจุกตัวของร้านค้าเป็นกลุ่มใหญ่ตลอดแนวถนนท่าแพ และข้างศาลาน

บริเวณที่ 2 บริเวณทิศตะวันออกของฝั่งน้ำแม่ปิง : จากการเข้ามาของรถไฟในปี พ.ศ. 2464 ทำให้เนื้อเมืองบริเวณนี้ได้ถูกเปิดใช้อย่างจริงจัง และในปี พ.ศ. 2511 การตัดถนนซูเปอร์ไฮเวย์สายเชียงใหม่ ลำปาง เป็นการชักนำความเจริญมาสู่บริเวณนี้อย่างมาก บริเวณจุดตัดของถนนมีกลุ่มอาคารพาณิชย์กระจุกตัวอยู่ ในช่วงต่อมามีการตัดถนนสายคอสะพานเกิด แม่โจ้ ส่งผลให้ย่านเมืองกระจายตัวออกไปไกลมากขึ้น โรงงานอุตสาหกรรม บ้านจัดสรร สลับกับที่นาโล่งราบ ความคล่องตัวในการเดินทางระหว่างพื้นที่ต่อพื้นที่และเมืองต่อเมืองมีความสะดวกขึ้นอันเป็นผลให้พื้นที่แถบนี้ค่อฮ ๆ เจริญขึ้น แต่โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นที่นาและที่โล่งมาก

บริเวณทิศตะวันตกของเมือง : มีชุมชนพักอาศัยมากขึ้นในคอนตันของบริเวณถนนห้วยแก้วและสุเทพ มีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยวแยกตัวต่าง ๆ ในปี พ.ศ. 2507 มีการสร้างมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และโรงพยาบาลสวนดอก ส่งผลให้เกิดชุมชนใหม่ขึ้นหลายชุมชน และในปี 2511 ซูเปอร์ไฮเวย์สายอ้อมเมืองมาสิ้นสุดตรงบริเวณถนนห้วยแก้วคอนกลางเป็นถนนสายเดีวก็กถนนนิมมานเหมินท์ และเชื่อมต่อกับถนนสุเทพได้ส่งผลให้ผู้คนเข้ามาอาศัยมากขึ้น เช่น บริเวณนิมมานเหมินท์ สวนดอก ช่างเคียน อุโมงค์ ตลาดต้นพยอม เป็นต้น ในระยะต่อมาเริ่มมีโรงแรม อาคารพาณิชย์ เกาะตัวมากขึ้นตามแนวถนนห้วยแก้ว เนื่องจากการขยายตัวของเมืองประกอบกับกิจกรรมรองรับผู้คนจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โรงพยาบาลสวนดอก (มหาราช) และชุมชนต่าง ๆ ในบริเวณนี้มีความหนาแน่นมากขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แหล่ง: ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ.2511

แผนที่ 3.28

สัญลักษณ์

ทิศเหนือ

มาตราส่วน

ที่มา: ชุมชนโบราณเขตล้านนา

แผนที่ 3.27

แสดงพื้นที่ประมาณ 1:25,000 พ.ศ. 2522

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดโบเมืองสีทองใหม่

แผนที่ 3.28	แสดง	พื้นที่อนุรักษ์
แสดงเนื้อเมือง พ.ศ. 2508	พื้นที่อนุรักษ์	พื้นที่อนุรักษ์
สำนักผังเมือง	พื้นที่อนุรักษ์	พื้นที่อนุรักษ์

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดโบเมืองสีทองใหม่

แผนที่ 3.29	แสดง	พื้นที่อนุรักษ์
แสดงเนื้อเมือง พ.ศ. 2525	พื้นที่อนุรักษ์	พื้นที่อนุรักษ์
สำนักผังเมือง	พื้นที่อนุรักษ์	พื้นที่อนุรักษ์

บทสรุป

การใช้ที่ดินในเทศบาลเมืองเชียงใหม่ได้เติบโตเรื่อยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2511 ซึ่งผลจากการตัดถนนสายซูเปอร์ไฮเวย์สายเชียงใหม่ ลำปางเสร็จทำให้เมืองมีระบบการสัญจรสะดวกขึ้นในบริเวณโดยรอบ ส่งผลให้เมืองมีการขยายตัวไปตามแนวนอน และพื้นที่ภายในที่ล้อมรอบเมืองไว้ตั้งแต่จุดตัวบริเวณสี่แยกกรีนท์คำไปจนถึงจุดตัดบริเวณสี่แยกโชดนา (แยกช่วงสิงห์) และข้ามน้ำแม่ปิงไปจนถึงจุดตัดบริเวณสี่แยกคอสสะเกิดและสันกำแพง และตรงลงไปยังสามแยกคอนจัน ส่วนศูนย์กลางธุรกิจยังคงเกาะตัวตามแนวฮันการคำในอดีตเมื่อ 100 กว่าปีมาแล้ว คือ แนวถนนวิชนานนท์ ซ้างม่อฮ กำแพง จนกระทั่งราว พ.ศ. 2520-2526 ลักษณะศูนย์กลางธุรกิจได้เพิ่มขนาดและขยายตัวออกมาตามแนวนอนข้างคานคอนจัน

การขยายตัวของเมืองเชียงใหม่ในระชนี้มีความสอดคล้องและสัมพันธ์กับการใช้ที่ดินในอดีต มีความหนาแน่นในการใช้ที่ดินแต่ละประเภทมากขึ้น การใช้ที่ดินในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2525 นั้น ชุมชนขยายตัวออกไปด้านทิศเหนือมากขึ้น มีการเปิดพื้นที่ของทหารเพื่อการนันทนาการ เช่น สนามม้า สนามกอล์ฟ บริเวณทิศใต้ของเมืองมีการตัดถนนวงแหวนรอบนอกผ่านตำบลหยาธา ตำบลป่าแดด ตำบลหนองหอย และตำบลท่าศาลา บรรจบกับแนวนอนซูเปอร์ไฮเวย์บริเวณสามแยกคอนจัน ทำให้ย่านพักอาศัยกระจายตัวออกมาตามแนวเส้นทางคมนาคม ทั้งทิศเหนือและทิศใต้ของเมือง บริเวณฝั่งตะวันออกของเมืองส่วนใหญ่จะเป็นกิจการอุตสาหกรรมและคลังสินค้าเกาะตัวตามแนวนอน ร้านค้าปลีกและสิ่งจะแฝงตัวอยู่รอบ ๆ ชุมชนที่พักอาศัยในบริเวณนั้น เนื่องจากความสะดวกในการเข้าถึงของรถส่งสินค้าขนาดใหญ่ที่มาจากถนนซูเปอร์ไฮเวย์ และสถานีรถไฟอีกทั้งราคาที่ดินบริเวณนี้ยังต่ำอยู่มาก ส่วนนอกเขตเทศบาลยังคงมีลักษณะเป็นพื้นที่เกษตรกรรมสลับกับที่โล่งว่างอยู่มาก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.7.2 เมืองเชียงใหม่ในยุคปัจจุบัน (เมืองท่ามวัด) (พ.ศ. 2530-2536) (เมืองเปราะ)

จากพัฒนาการของเมืองเชียงใหม่ในยุคอดีตจนถึงยุคปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงของการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และกายภาพเป็นตัวหล่อหลอมหน้าตาและรูปลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่ ทิศทางการเติบโตของเมืองในสภาพปัจจุบันนั้น หน้าตาและรูปลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่มีความเจริญจนได้ชื่อว่า "กรุงเทพแห่งที่สอง"

ลำดับเหตุการณ์ที่สำคัญที่ทำให้สภาพแวดล้อมของเมืองเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน การค้นคว้าทางธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ในราวปี 2532-2534 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีสังคม ระบบเศรษฐกิจและลักษณะทางกายภาพของเมืองเชียงใหม่เป็นอย่างมาก ในปี พ.ศ. 2530 เชียงใหม่มีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคมากขึ้น เพื่อรองรับการเป็นเมืองหลักในภาคเหนือ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ส่งผลให้มีการลงทุนทั้งจากนักลงทุนภายในจังหวัดและนักลงทุนจากต่างถิ่น โดยเฉพาะจากกรุงเทพ มาแสวงหาความบริสุทธิ์และสะอาดของเมืองเชียงใหม่ รวมถึงการกำหนดปีแห่งการท่องเที่ยวไทย VISIT THAILAND YEAR ในปีเดียวกัน ส่งผลให้นักท่องเที่ยวและนักลงทุนต่างชาติเข้ามาในเมืองเชียงใหม่อย่างมาก ในปี พ.ศ. 2532-2534 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน การเปลี่ยนเมือง (กรรมสิทธิ์) ที่ดินที่มากรวมถึง โครงการด้านอสังหาริมทรัพย์ เช่น คอนโดมิเนียม หมู่บ้านจัดสรร สนามกอล์ฟ สวนเกษตร รีสอร์ท หาดขึ้นราวกับดอกเห็ด มีโฆษณาที่กรุงวังต่อทัศนภาพขึ้นให้เห็นทั่วเมือง การทำลายสภาพแวดล้อมทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม รวมถึงธรรมชาติท้องถิ่นมีอย่างสูงมาก จนก่อให้เกิดการต่อต้านกระแสเข้าลอสซ้าอันลอสสุเทพ ซึ่งผู้ทำวิทยานิพนธ์เคยนั่งแห่โรงศพประท้วงด้วย การต่อต้านคอนโดมิเนียมที่ทำลายสภาพแวดล้อมของบริเวณวัดและชุมชนที่สงบบริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิง บริเวณวัดฟ้าฮ่ามและวัดเกตุ รวมถึงการต่อต้านการขยายถนนสุขุมวิทไฮเวย์ช่วงจุดตัดสี่แยกช่วงสิงห์จนถึงถนนนิมมานเหมินท์ ซึ่งจะทำลายสภาพแวดล้อมและกระเทือนต่อโบราณสถานที่มีความสำคัญในระดับโลก ในบริเวณวัดเจ็ดยอด (วัดมหาโพธาราม) ตัวอย่างของกระแสการต่อต้านเหล่านี้เกิดจากกลุ่มผู้มีความรักและหวงแหนในมรดกทางศิลปวัฒนธรรม เช่น ชมรมเพื่อเชียงใหม่ นักวิชาการ นักศึกษา ประชาชน เป็นต้น ซึ่งการต่อต้านประสบผลสำเร็จบ้างไม่ประสบผลสำเร็จบ้างตามกระแสการเมือง และความสำนึกของผู้บริหารระดับท้องถิ่น

การพัฒนาของเมืองในปัจจุบันนี้ พ.ศ. 2535-2536 เพื่อแก้ปัญหา
 สะสมในระดับเมืองจึงมีโครงการหลัก ๆ เกิดขึ้นเช่น การย้ายสถานที่ราชการออกจากเขตเมือง
 เก้าให้หมดโดยกระจายไปอยู่บริเวณชานเมืองทิศเหนือ (ศาลากลางใหม่) การทำที่ตั้งเมืองแฝด
 (TWIN CITY) การเตรียมการฉลองเชียงใหม่มีอายุครบ 700 ขวบปีในปี พ.ศ. 2539 การ
 พัฒนาพื้นที่บริเวณค่ายทหารแม่ริม เพื่อสร้างที่พักนักกีฬาและสนามกีฬาขนาดยักษ์เพื่อการแข่งขันกีฬา
 ซีเกมส์ในปี พ.ศ. 2539 ที่จังหวัดเชียงใหม่เป็นเจ้าภาพ และในขณะเดียวกันจะเป็นการดึง
 ชุมชนออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองด้วย โครงการต่าง ๆ เหล่านี้ จะสำเร็จหรือ
 ไม่คงเป็นไปตามกระแสการเมืองในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

ก) บทบาทของเมืองเชียงใหม่ในแง่มุมต่าง ๆ

ระดับเมือง : สักยภาพในการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน

มีบทบาทต่อชุมชนสูงมาก บทบาทของเมืองในระดับประเทศและภูมิภาคที่กล่าวมาในชุดเมืองภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2500-2529 นั้นยังคงมีบทบาทที่สำคัญอยู่โดยมีการเปลี่ยนแปลงบางกรณีเพื่อความเหมาะสมในการพัฒนาเมือง

ศูนย์กลางการปกครอง : ชุมชนเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครองในระดับจังหวัด เป็นที่ตั้งของหน่วยงานหลักในการบริหารบ้านเมือง การปกครองระดับท้องถิ่น เขตเทศบาลนครเชียงใหม่ครอบคลุมเนื้อที่ 40.5 ตารางกิโลเมตร (เพิ่มจากเขตเทศบาลเดิม 17.5 ตารางกิโลเมตร) ในอนาคตขยายเป็น 100 ตารางกิโลเมตร (เนื้อเมืองในปัจจุบัน) และ 429 ตารางกิโลเมตร ตามลำดับ แบ่งได้เป็น 2 พื้นที่คือ

- 1) พื้นที่ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ประกอบด้วย ตำบลช้างคลาน ศรีภูมิ พระสิงห์ หายยา ช้างม่อฮ วัดเกต ช้างเผือก สุเทพ ป่าแดด หนองหอยท่าศาลา หนองป่าครั่ง ฟ้าฮ่าม ป่าตัน
- 2) พื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบที่เนื้อเมืองขยายออกไปถึง และอยู่ในเขตอำเภอเมือง ประกอบด้วย อำเภอแม่แตง และอำเภอสันผีเสื้อ

ศูนย์กลางเศรษฐกิจ : มีโครงสร้างโดยรวมเป็นการค้าและบริการที่รองรับชุมชนและนักท่องเที่ยว รองลงมาคือการค้าปลีกและส่ง เป็นศูนย์กลางในการกระจายสินค้าอุปโภค-บริโภคไปยังจังหวัดใกล้เคียง การผลิตในเขตเทศบาลได้เปรียบกว่าพื้นที่โดยรอบ โดยเฉพาะด้านพาณิชย์กรรมและการบริการ ซึ่งประกอบด้วย การพาณิชย์กรรม การคมนาคมขนส่ง คลังสินค้า การบริการ สถาบันการเงิน การไฟฟ้า-ประปา การสื่อสาร อุตสาหกรรม

หัตถกรรม และการก่อสร้าง

ศูนย์กลางด้านสังคม : ชุมชนเมืองเชียงใหม่มีความพร้อมมากกว่าเขตเทศบาลอื่น ๆ ในจังหวัด เนื่องจากมีความพร้อมในองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองมากกว่า ในเชิงสังคมภายในเขตเทศบาลเมืองมีสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา มัธยมศึกษา ประถมศึกษาและอนุบาลที่มีศักยภาพสูง สถานพยาบาล โรงแรม สถานีอนามัย สถาบันศาสนา และศิลปวัฒนธรรม สถาบันการปกครองต่าง ๆ อยู่ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่เพื่อรองรับความเป็นศูนย์กลางด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคมและวัฒนธรรม

ศูนย์กลางประชากร : ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่โครงสร้างประชากรมีดังนี้ ในปี 2535 มีจำนวนประชากร 16,483 คน เป็นชาย 81,757 คน และหญิง 83,145 คน มีจำนวนหลังคาเรือน 38,727 หลังคาเรือน การเปลี่ยนแปลงประชากรในเขตเทศบาลมีความหนาแน่นลดลงเพียงเล็กน้อย เนื่องจากมีการตั้งถิ่นฐานบริเวณตำบลรอบนอกมากขึ้นโดยได้มาจากจำนวนประชากรและความหนาแน่นเพิ่มขึ้นบริเวณตำบลรอบนอก (ชานเมือง) ในปี 2535 มีความหนาแน่นของประชากร 4,102 คนต่อ 1 ตารางกิโลเมตร (เฉลี่ยทั้งพื้นที่) ในระดับความหนาแน่นของประชากรรายตำบล ตำบลช้างม่อยมีความหนาแน่นของประชากรสูงสุดคือ 10,100 คนต่อตารางกิโลเมตร รองลงมาคือ ช้างคลาน พระสิงห์ หายยา และศรีภูมิ ตามลำดับ และต่ำสุดคือ ป่าตันและสุเทพ ทั้งนี้เนื่องจากการกระจุกตัวของกิจกรรมต่าง ๆ มีมากในเขตศูนย์กลางเมืองและเบาบางลงเมื่อห่างออกไป

ในด้านการเปลี่ยนแปลงประชากรพบว่าประชากรเพิ่มขึ้นมากในเขตช้างคลาน ช้างเผือก และหนองหอยสูง ส่วนในเขตชานเมืองการเปลี่ยนแปลงเป็นภาพรวมที่แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานที่ขยายตัวออกไปสู่ชานเมือง ทั้งด้านทิศใต้และทิศเหนือ ซึ่งมีแรงดึงดูดจากศูนย์ราชการใหม่ และการจัดการระบบการคมนาคมที่พัฒนาความสะดวกสบายขึ้นเรื่อย ๆ

กลุ่มประชากร

ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ มีกลุ่มประชากรหลักที่พบเห็นจากการได้สัมผัสเมือง จำแนกได้เป็นกลุ่มหลัก ดังนี้

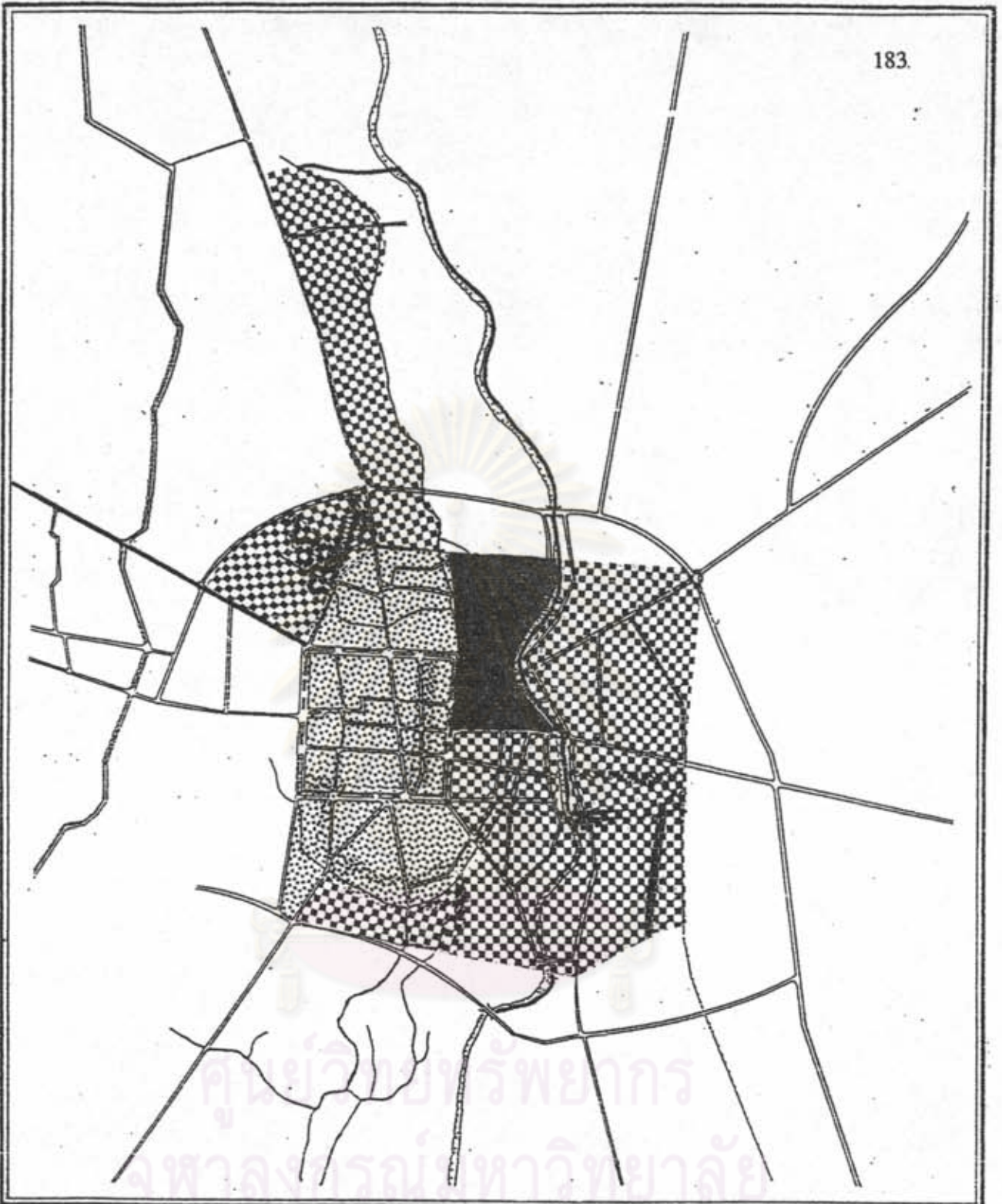
- 1) กลุ่มที่ 1 คนเมือง ประกอบด้วย คนพื้นเมือง พ่อค้า (จีน แรก ฝรั่งเศส ไทย ชาวเขา) คหบดี คนจนเมือง ข้าราชการ นักธุรกิจ นักเรียน นักศึกษา

ตารางที่ 3.5 แสดงจำนวนและความหนาแน่นของประชากรของตำบลในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2527, 2533 และ 2535

ตำบล	พื้นที่ (กม. ²)	2527		2533		2535		ความหนาแน่น (คน/กม. ²)		
		จำนวน (คน)	ร้อยละ	จำนวน (คน)	ร้อยละ	จำนวน (คน)	ร้อยละ	2527	2533	2535
ศรีภูมิ	2.948	23,742	15.46	19,434	11.59	17,523	10.63	7,927.74	6,592.27	5,944.02
พระสิงห์	1.254	9,759	6.35	9,885	5.88	9,658	5.86	7,782.30	7,866.83	7,757.42
พญาเมธยา	2.134	19,385	8.72	18,653	9.93	16,510	10.02	6,272.25	7,803.68	7,736.64
ช้างเผือก	1.407	14,322	9.33	18,159	10.83	14,211	8.62	10,179.10	12,906.18	10,100.21
ช้างค้ำ	2.728	20,385	13.26	24,183	14.43	23,685	14.37	7,465.18	8,864.74	8,682.18
วัดเกต	6.657	27,213	17.72	23,112	13.78	23,453	14.23	4,087.88	3,471.83	3,523.05
ช้างเคือง	5.36	15,682	10.27	18,766	11.19	18,522	11.24	2,676.11	3,202.39	3,160.75
สุเทพ	6.232	10,227	6.66	11,733	7.00	12,316	7.47	1,641.05	1,882.70	1,976.25
บ้านดง	0.512	1,369	0.89	1,512	0.90	2,056	1.25	2,673.83	2,953.13	4,015.62
หนองหลวง	1.676	3,594	2.34	6,973	4.10	8,136	4.94	2,144.39	4,160.50	4,854.41
ช้างป่า	2.661	4,628	2.95	5,490	3.27	5,398	7.64	1,701.62	2,083.13	2,254.03
หนองป่าครั่ง	0.857	1,962	1.28	2,227	1.34	2,517	1.55	2,289.38	2,598.60	2,876.57
ช้างป่า	1.012	1,941	1.28	2,147	1.28	2,225	1.35	1,917.98	2,121.54	2,198.61
ป่าตัน	4.278	5,448	3.55	7,395	4.42	8,022	4.87	1,273.49	1,728.81	1,875.17
รวม	40.2	153,537	100.00	167,649	100.00	164,832	100.00	3,819.32	4,170.37	4,100.03

ที่มา : สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย และสำนักสถิติทะเบียนราษฎร

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แสดง : แสดงความหนาแน่นของประชากรในเขตเทศบาล

แผนที่ 3.30

สัญลักษณ์

หนาแน่นมากที่สุด

หนาแน่นมาก

หนาแน่นปานกลาง

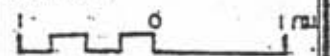
หนาแน่นน้อย

ที่มา :

ทิศเหนือ

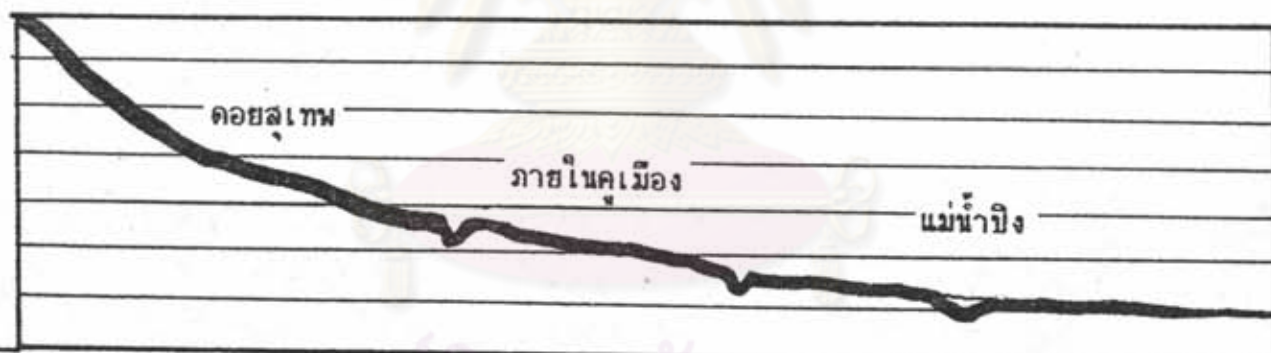
มาตราส่วน

3.7.2.1 สภาพแวดล้อมและการใช้ที่ดินในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่
ยุคปัจจุบัน (เมืองท่ามวัด)

นครเชียงใหม่หรือเมืองเชียงใหม่แรกสถาปนานครมีพื้นที่ประมาณ 3.2 ตารางกิโลเมตร เมื่อยกฐานะเป็นเทศบาล (พ.ศ. 2475) มีพื้นที่ประมาณ 17.5 ตารางกิโลเมตร ในปี พ.ศ. 2526 ได้มีประกาศในราชกิจจานุเบกษาขยายเขตเทศบาลเป็น 40 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 14 ตำบล ภายในเมืองเก่า (คูเมืองและกำแพงเมือง) มีพื้นที่ประมาณ 2.56 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่อนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์มีเทศบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคารเพื่อดูแลและรักษาเอกลักษณ์พื้นที่กันเอาไว้ ส่วนบริเวณรอบนอกจรดเขตเทศบาลมีพื้นที่ประมาณ 37.6 ตารางกิโลเมตร พื้นที่เมืองส่วนใหญ่จะอยู่ด้านเหนือ ด้านใต้และด้านตะวันออกของเมืองเก่า และในด้านตะวันตกมีการตั้งชุมชนเช่นกันแต่มีข้อจำกัดเกี่ยวกับความลาดชันของพื้นที่เมืองที่ต่อเนื่องกับคอสู่เทพลงมาเป็นเชิงเขาชันเฉกเดียวกับเนื้อเมืองบริเวณนั้น (SLOPE 2-10%)

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แสดง: ความลาดชันของเมืองเชียงใหม่ แผนที่ 3.31

สัญลักษณ์

ทิศเหนือ

มาตราส่วน

ที่มา: ผศ. อัญญาภัค โปราณานนท์

การศึกษาถึงพัฒนาการของเมืองในเชิงกายภาพในศตวรรษปัจจุบัน

จำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะต้องเข้าใจและรับรู้ถึงการใช้ที่ดินในอดีต เพื่อการวิเคราะห์ถึงภาพเมืองในปัจจุบันและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ในปี พ.ศ. 2530 มีพื้นที่พัฒนาแล้วโดยประมาณ 71.12% ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งเป็นการใช้พื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยประมาณ 18.0 ตารางกิโลเมตร ย่านการค้าและพาณิชย์กรรมของเมืองประมาณ 2.365 ตารางกิโลเมตร พื้นที่เกษตร 6.18 ตารางกิโลเมตร ที่โล่งว่าง 5.43 ตารางกิโลเมตร สถาบันการศึกษา 3.41 ตารางกิโลเมตร อุตสาหกรรม 0.9 ตารางกิโลเมตร

จะเห็นได้ว่าการใช้ที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัยมีการขยายตัวสูงสุด บริเวณแนวถนนสายหลักของเมืองเช่น ถนนสุเทพ ห้วยแก้ว ซ้างเผือก โชคนา เจรัญเมือง แก้วนาวิรุช้างคลาน เชียงใหม่-แม่โจ้ เชียงใหม่-ดอยสะเก็ด เชียงใหม่-หางดง ขยายออกไปโดยรอบ (ชานเมือง) บริเวณพื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่ว่างเปล่าซึ่งในอดีตไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ถูกพัฒนามากขึ้นในตำบลแถบชานเมือง เช่น หนองหอย ท่าศาลา ป่าตัน ซ้างเผือก

ย่านใจกลางเมือง ร้านค้าพาณิชย์ สถาบันการเงิน โรงแรม ห้างสรรพสินค้า เกสต์เฮ้าส์ อาคารสูง เพิ่มขึ้นอย่างหนาแน่นเพื่อรองรับการเพิ่มขึ้นของประชากรทั้งภายในพื้นที่และนอกพื้นที่

ตารางที่ 3.6 แสดงการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนการใช้ที่ดินในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พ.ศ.

2519-2530 (14 ตำบลในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่)

ประเภทการใช้ที่ดิน	พ.ศ. 2519		พ.ศ. 2533		เพิ่มขึ้น	
	กม ²	%	กม ²	%	กม ²	%
1. ที่อยู่อาศัย	8.274	20.16	18.0	44.77	9.72	24.17
2. พาณิชยกรรม	1.654	4.13	2.365	5.88	0.71	1.75
3. อุตสาหกรรมและคลังสินค้า	0.42	1.04	0.364	0.90	-0.05	-0.1
4. สถาบันการศึกษา	3.571	8.9	3.786	9.41	0.12	0.51
5. สถานที่ราชการ	1.248	3.11	1.725	4.35	0.44	1.24
6. ศาสนสถาน	0.95	2.31	1.004	2.49	0.07	0.18
7. นันทนาการ-สาธารณะ	0.929	2.3	1.332	3.31	0.40	1.01
8. เกษตรกรรม	10.03	24.95	5.431	15.37	-4.59	-9.58
9. ที่โล่งว่าง	13.13	33.66	8.132	23.51	-4.99	-20.15
รวม	40.20	100.00	40.20	100.00		

ที่ : เทศบาลนครเชียงใหม่ 2533

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แสดง: การใช้ที่ดิน พ.ศ. 2533

แผนที่ 3.32

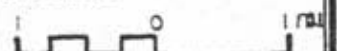
สัญลักษณ์

ที่อยู่อาศัย	พาณิชยกรรม	อุตสาหกรรม
สวนสาธารณะ	ศาสนสถาน	สถาบันการศึกษา
สถาบันราชการ	คอนโดมิเนียม	สนามกีฬา สนามเนกเก็ต สวนสาธารณะ

ทิศเหนือ

มาตราส่วน

ที่มา: สำนักผังเมือง

สรุปการไว้ที่ดินในปี พ.ศ. 2533

การไว้ที่ดินในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ยังคงมีการปะปนของการไว้ที่ดินระหว่างเพื่อที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม และสถาบันบริหารจัดการกระจายอยู่ทั่วไป อย่างไรก็ตามขอบเขตที่แน่ชัด การแสดงสภาพของเมืองจะมีความชัดเจนในภาพของแต่ละย่านนั้น ๆ

การไว้ที่ดินเพื่อการพาณิชยกรรมรวมถึงที่พักอาศัยหนาแน่นมาก รวมตัวกันอยู่บริเวณถนนท่าแพ วิชาานนท์ ช้างม่อย ถนนเจริญเมือง และกระจายอยู่ตามริมถนนสายสำคัญอีกหลายสาย ย่านการค้าแต่ละย่านเกือบจะเชื่อมถึงกันหมด ย่านการค้าใหม่ที่เพิ่มขึ้นได้แก่ บนถนนห้วยแก้ว บางส่วนของถนนรูปเปอร์ไฮเวย์ ถนนบำรุงราษฎร์ทางฝั่งตะวันออก ถนนช้างคลานตอนใต้ และถนนศรีดอนไชย

ส่วนที่อยู่อาศัยกระจายอยู่ทั่วไปทั้งในเขตเมืองเก่าและรอบนอก ซึ่งกระจายไปในตรอกและซอกของถนนสายหลักหลังย่านการค้าและออกไปในพื้นที่เกษตรกรรมในรูปแบบบ้านจัดสรรทุกทิศทาง การอยู่อาศัยในเมืองเชียงใหม่เกี่ยวข้องกับคนที่มาอาศัยอยู่ชั่วคราว และคนที่มาอยู่ใหม่ เช่น นักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ เป็นต้น ตลอดจนคนที่อยู่แบบพักผ่อนเป็นจำนวนมาก

สถานที่ราชการซึ่งเดิมอยู่บริเวณศูนย์กลางของเขตกำแพงเมือง ขึ้นในได้ย้ายไปยังบริเวณถนนโชตนา ด้านทิศเหนือของเขตเทศบาลคิดเขตอำเภอแม่ริม ได้แก่ ศาลากลางจังหวัด และหน่วยราชการอื่น ๆ สรุปสถานที่ราชการ 4 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มศูนย์ราชการเดิม ศูนย์ราชการใหม่ทางเหนือของเมือง กลุ่มสวนดอกทางตะวันตก ประกอบด้วยโรงพยาบาลมหาวิทยาลัย สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด แขวงทางเชียงใหม่ กลุ่มค่ายกาวิละ และหนองหอยตะวันออก

เขตอุตสาหกรรมจะอยู่ทางด้านใต้ การรวมกลุ่มอยู่บนถนนวิภาวดี ถนนสุวิวงศ์และถนนกนิษฐ์เนตร เป็นหัตถกรรมประเภทเครื่องเงินและแกะสลัก เครื่องเงินบริเวณบ้านดอนจั่น ส่วนคลังสินค้าจะอยู่บนฝั่งตะวันออกของเมือง

สถานศึกษาในเขตเมืองแบ่งเป็นกลุ่มมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ทางตะวันตก กลุ่มวิทยาลัยครูเชียงใหม่ทางด้านเหนือ กลุ่มสถานศึกษาในเขตเมืองเก่าได้แก่ โรงเรียนสุพรรณ และกลุ่มสถานศึกษาทางใต้ ได้แก่ วิทยาลัยนาฏศิลป์ และกลุ่มสถานศึกษาบนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง

การใช้ที่ดินประเภทอื่น ๆ มีการกระจายตัวอยู่โดยทั่วไปในเขต
ชานเมือง เช่น ในตำบลปาดิน ท่าศาลา ป่าแดด ช้างคลาน ช้างเผือก จะยังคงเหลือ
ส่วนที่เป็นที่ว่างและพื้นที่เกษตรกรรม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.8 พัฒนาการของวัดในเมืองเชียงใหม่ในสมัยปัจจุบัน (เมืองท่ามวัดชาดศรีรักษา ละเมิดคืด)
(2500-2536)

ข) ช่วงที่สอง (พ.ศ. 2500-2536) หลังการเข้ามาของกระแสวัฒนธรรมจาก กรุงเทพมหานครของความเหี่ยวเหิมหายไประบุลักษณะของเมืองเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากอิทธิพลส่วนกลางของการเข้ามาจัดของรัฐบาลกลาง มีการทำลายความเหี่ยวเพื่อเปิดพื้นที่เมืองรูปทรงระรานจากชาติตะวันตกทยอยเข้ามาในรูปแบบ ตึกแถว อาคารพาณิชย์ คอนโดมิเนียม บ้านแบบตะวันตก อาคารสำนักงาน โรงแรม โรงเรียน ซิงเล่นกันด้านรูปทรง บดบังเบียดเบียนความสงบ และความศรัทธาของวัด ในปัจจุบันภาพของวัดที่เห็นได้จากภาพลักษณ์ของเมืองในปัจจุบันคือ การละเมิดคืดจนกลายเป็น เมืองท่ามวัด

ช่วงแห่ง เบียดเบียน
ละเมิดคืด ไม่เคารพ
ในลักษณะเฉพาะของเมือง
(เมืองท่ามวัด)

ก) การกระจายตัวและที่ตั้งของวัด

1) ผลจากการสำรวจข้อมูลและภาคสนาม วัดในเขตเทศบาลที่มีพัฒนาการต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันมีทั้งสิ้น 84 วัด (และใกล้เคียงที่สำคัญกับพัฒนาการชุมชนและบ้านเมืองอีก 61 วัด รวมทั้งสิ้น 90 วัด) โดยแบ่งการกระจายตัวออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แสดง: วัดทั้งหมดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ทั้งวัดร้างและวัดในปัจจุบันตามชุดสมір แผนที่ 3.33

สัญลักษณ์	● สร้างเมือง	○ สร้างเมือง	<p>ทิศเหนือ</p> <p>มาตราส่วน</p> <p>0 1 กม</p>
	■ เจริณุลงลค	□ เจริณุลงลค	
	▲ ชคเลือน	△ ชคเลือน	
	○ นมาบคครอง	□ นมาบคครอง	
	○ เมืองร้าง	▽ วัดร้างที่ไมทราบอายุ	
ที่มา	● ชคปัจจุบัน		

กลุ่มที่ 1 กลุ่มวัดที่ตั้งภายในเขตเมืองเก่า (ภายในคูเมือง) มีการกระจายตัวสม่ำเสมอในพื้นที่โดยรอบบริเวณ หลังจากการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดในคอนตันของชุมชนนี้ จึงอยู่ในเขตตำบลศรีภูมิและพระสิงห์บริเวณที่มีการกระจายตัวค่อนข้างหนาแน่นของวัด กลุ่มแกนถนนราชดำเนิน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มวัดที่ตั้งบริเวณกำแพงเมืองชั้นนอก แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อยตามลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ได้แก่

1. บริเวณทิศตะวันออก มีการกระจายตัวเป็นกลุ่มหนาแน่นบริเวณหน้าเมืองตามแนวถนนท่าแพ และถนนลอสเคราห์ ตั้งอยู่ในเขตตำบลข้างม่อฮ่อมและข้างคลาน
2. บริเวณทิศใต้ มีการกระจายตัวสม่ำเสมอในพื้นที่บริเวณที่ตั้งไม่ติดกับถนนสายหลักภายในเมือง ตั้งอยู่ในเขตตำบลหยาษา

กลุ่มที่ 3 กลุ่มวัดที่ตั้งทางทิศตะวันออกของฝั่งแม่น้ำปิง บริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิงมีวัดเกาะตัวตามแนวลำน้ำจากทิศเหนือลงมาทางทิศใต้มีการกระจายตัวของวัดบริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิงสม่ำเสมอในตำบลวัดเกตและฟ้าฮ่าม ส่วนพื้นที่ต่อเนื่องมีการกระจายตัวของวัดเบาบางในตำบลหนองหอย

กลุ่มที่ 4 กลุ่มวัดที่ตั้งทางทิศเหนือของเมือง มีการกระจายตัวเบาบางในพื้นที่ในตำบลศรีภูมิ และข้างเผือก

กลุ่มที่ 5 กลุ่มวัดที่ตั้งทางทิศตะวันตกของเมือง มีการกระจายตัวตามชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่ในตำบลสุเทพ

จะสังเกตเห็นได้ว่ากลุ่มของวัดมีการกระจายตัวหนาแน่นในบริเวณเมืองเก่า และย่านเศรษฐกิจที่มีพัฒนาการของชุมชนต่อเนื่องมาจากยุคโบราณ จากการศึกษาพบว่า บริเวณที่ตั้งของวัดภายในกำแพงเมืองชั้นในชั้นนอกและพื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบเป็นกลุ่มวัดที่มีพัฒนาการต่อเนื่องมาจากยุคอดีตทั้งสิ้น เริ่มตั้งแต่ยุคสร้างบ้านเมือง (วัดในกำแพงเมือง) ยุคเจริญสูงสุด (สร้างวัดสร้างเมือง) กระจายตัวอยู่ในเขตตำบลพระสิงห์ ศรีภูมิ หยาษา ข้างคลาน ข้างม่อฮ่อมและสุเทพส่วนบริเวณโดยรอบของเมืองซึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวของชุมชน เป็นวัดที่ตั้งขึ้นในระยะหลังทั้งสิ้น กระจายตัวอยู่ในเขตตำบลข้างเผือก ป่าตัน วัดเกต ฟ้าฮ่าม และหนองหอย

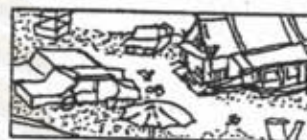

2) ความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชนเมือง

บทบาทของความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชนเมืองในปัจจุบัน มีทั้งที่ยังคงบทบาทแบบดั้งเดิมคือ เป็นศูนย์รวมประเพณีและวิถีชีวิตของชาวบ้านในละแวกนั้นดังที่กล่าวมาในขั้นต้น ส่วนในปัจจุบันมีกิจกรรมและบทบาทใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นกับวัดเพื่อรองรับและตอบสนองการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของเมืองเรื่องใหม่ที่วัฒนธรรมและรูปแบบ วิถีชีวิตเริ่มเปลี่ยนแปลงและเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพสังคมพื้นถิ่นแบบดั้งเดิม

3) บทบาทของวัดในปัจจุบันที่ตอบสนองกับชุมชน

บทบาทดั้งเดิม

บทบาทในปัจจุบัน

ศูนย์รวมชุมชน (วัดเป็นผู้ให้ความแก่ชีวิต)

ศูนย์รวมชุมชนเฉพาะเรื่อง (ฮอส)

ก. บทบาทด้านกายภาพ

- วัดเป็นสถานที่แสดงการตั้งมั่นของเมือง
- วัดเป็นภูมิลักษณะหรือเอกลักษณ์ของเมือง (จุดอ้างอิงในระดับ เมือง ย่าน ชุมชน)

ก. บทบาทด้านกายภาพ

- วัดเป็นอุปสรรคในการพัฒนาบ้านเมือง
- วัดเป็นโบราณสถานมีคุณค่าและไม่มีคุณค่า
- วัดเป็นพื้นที่สีเขียวของเมือง

ข. บทบาทด้านจิตใจ

- วัดเป็นที่พึ่งทางจิตใจ
- วัดเป็นสถานที่พักผ่อน
- วัดเป็นผู้ชี้นำความสงบที่แท้จริง
- วัดเป็นศูนย์รวมทางจิตใจในสังคม

ข. บทบาทด้านสังคมและจิตใจ

- วัดเป็นที่พึ่งทางจิตใจในปัญหาทางโลก
- วัดเป็นแหล่งบริการเฉพาะเรื่อง
- วัดเป็นพื้นที่ส่วนรวมในการประกอบกิจกรรมของชุมชน

ค. บทบาทด้านสังคม

- วัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
- วัดเป็นแหล่งศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม
- วัดเป็นศูนย์รวมศิลปวิทยาการและเชิงช่าง
- วัดเป็นสถานพยาบาล
- วัดเป็นแหล่งพักผ่อน ผักนรม

ค. บทบาทด้านเศรษฐกิจ

- วัดเป็นแหล่งแสวงหาผลประโยชน์ (วัด กลุ่มบุคคล)
- วัดเป็นแหล่งพุทธพาณิชย์
- วัดเป็นแหล่งให้เข้าพื้นที่ (เพื่อการอยู่อาศัย, พาณิชยกรรม)

- วัดเป็นแหล่งบริการชุมชนเฉพาะเรื่อง
  - วัดเป็นแหล่งบริการชุมชนเฉพาะเรื่อง
- ง. บทบาทด้านการปกครอง
- วัดเป็นกลไกทางอ้อมในการปกครองบ้านเมือง
  - วัดเป็นแหล่งสะสมแรงงานของสังคม
  - วัดเป็นตลาดการ
- จ. บทบาทด้านเศรษฐกิจ
- วัดเป็นเจ้าของที่ดินและแรงงาน
  - วัดเป็นแหล่งผลิตสำคัญ
- ฉ. บทบาทด้านศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์
- วัดเป็นแหล่งสร้างสรรคงานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม
- วัดเป็นแหล่งให้ความเชื่อมั่นในการค้าขาย (มีผลตอบแทน สุนัขเสีเอกลักษณ์ของวัด)
  - วัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยว
  - วัดเป็นแหล่งพักของนักศึกษาร
  - วัดเป็นที่จจรด
  - วัดเป็นพิพิธภัณฑ์
  - วัดเป็นสนามกีฬา
  - วัดเป็นที่ฌาปนกิจสถาน
  - วัดเป็นเจ้าของอาคารพาณิชย์
- ง. บทบาทด้านศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์
- วัดเป็นที่สืบสานงานศิลปวัฒนธรรม
  - วัดเป็นแหล่งแสดงร่องรอยประวัติศาสตร์ชุมชน
- จ. บทบาทด้านการศึกษา
- สถานที่ตั้งโรงเรียน
  - วัดเป็นแหล่งศึกษาพุทธศาสนา
  - วัดเป็นแหล่งศึกษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม
- ฉ. บทบาทด้านการปกครอง
- วัดเป็นแหล่งชั้นนำักจุงและแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมือง

บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับเมือง

- วัดเป็นศูนย์รวมวิถีสังคม การดำเนินชีวิต
- เป็นบทบาทบริสุทธ์ที่เสนอให้กับชุมชนเมือง
- เป็นศูนย์กลางของชุมชน

บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับเมือง

- บทบาทดั้งเดิมค่อส ๆ สุนัขฮาอไป
- บทบาทในเชิงเศรษฐกิจมีความสำคัญที่สุด
- ไม่เป็นศูนย์กลางของชุมชนเมือง
- บทบาทใหม่ส่งเสริมคุณค่าและไม่ส่งเสริมคุณค่า (ทำลายเอกลักษณ์ของวัด)

4) พัฒนาการของเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับวัดในอดีต

บทบาทของความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับวัดในอดีต มีความสัมพันธ์กันโดยตลอด วัดเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการของบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย และมีบทบาทที่เข้มข้นต่อสังคม วัดเป็นศูนย์กลางและจุดรวมศูนย์ของชุมชน มีอิทธิพลและความสัมพันธ์ควบคู่กับพัฒนาการและวิถีชีวิตของคนในชุมชนในสังคมและในเมือง

5) พัฒนาการของเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับวัดในปัจจุบัน

ในอดีตเป็นที่ยอมรับว่า วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นสมบัติร่วมกันของกลุ่มคนในพื้นที่นั้น การประกอบกิจกรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตสังคมในอดีตมักจะกระทำกันที่วัดของชุมชนนั้น เบ็ดเสร็จภายในชุมชนของตนเอง ถ้าหากมีความสำคัญในระดับที่สูงขึ้น อาจมีการข้ามพื้นที่ไปทำพิธีที่วัดที่มีระดับที่สูงกว่า บทบาทในลักษณะเช่นนี้ มีความเข้มข้นสูงมากในสังคมและจารีตประเพณีของชาวเชียงใหม่

ในปัจจุบันพัฒนาการของบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไปตามทิศทางของเศรษฐกิจและสังคมที่มีกระแสวัฒนธรรมทุนนิยมทั้งจากต่างชาติและกรุงเทพฯ หารุกเข้าสังคมเมืองเชียงใหม่ตลอดเวลา จากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป บทบาทของวัดกับชุมชนจึงถูกปรับเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว หากยังยอมรับว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่เป็นที่พึ่งพาและกลมเกลียวจิตใจของคนในสังคมได้นั้น จะเห็นว่าปัญหาหรือบทบาทของวัดใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นกับวัดในปัจจุบันทวีความรุนแรงขึ้นตลอดเวลาจะส่งผลให้วัดกับทิศทางของสังคมในปัจจุบันเริ่มไม่สอดคล้องกันดังบทบาทที่เป็นมาในอดีต

การเปลี่ยนแปลงบทบาทของวัดจากหลักฐานที่ศึกษาได้ เริ่มขึ้นเมื่อสมัยรัชกาลที่ 5 จากการปฏิรูปเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง ส่งผลให้วัดเริ่มประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจจากวัดเป็นหน่วยผลิตใหญ่ในสังคมอดีต แรงงานและที่ดินอันเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตเริ่มถูกดึงออกจากวัดโดยการเข้ามาจัดการของรัฐบาล และรัฐบาลเองก็ไม่สามารถช่วยเหลือเศรษฐกิจวัดได้อย่างทั่วถึงและเพียงพอ ดังนั้นการตื่นตัวในการหารายได้จากที่ดินของวัดจึงเริ่มขึ้นอันเป็นส่วนหนึ่งของเหตุปัญหาก่ส่งผลเด่นชัดในปัจจุบัน แต่ในอดีตสภาพของปัญหามิได้มีความรุนแรงเนื่องจากประชาชนพลเมืองยังมีน้อย ที่ดินยังมีที่โล่งว่างอยู่มากประกอบกับวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตยังเรียบง่าย วิถีสังคมยังสงบเย็นอยู่

ในปัจจุบันที่ดิน เป็นแหล่งสำคัญในการแสวงหาผลประโยชน์ โดยเฉพาะในอำเภอนาโพธิ์ธรรมและอำเภออุ้อาศัยหนาแน่น การเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ที่ดินของวัด มีบทบาทเด่นที่แตกต่างจากในอดีต เช่น การใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชย์ เพื่อการพักอาศัย เพื่อการอุตสาหกรรมและคลังสินค้า เพื่อการศึกษา และเพื่อการสังคมสงเคราะห์ ส่วนในอำเภอนาโพธิ์ ราชการ สถาบันการศึกษา และที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย และสภาพปัญหาที่พบคือ ปัญหาด้านสภาพแวดล้อมและความศรัทธาที่ลดน้อยลง โดยเหตุปัจจุบันหลายด้านเช่น กัณฑ์ของคณกับวัดที่เปลี่ยนไป สภาพแวดล้อมของวัด ตัวบุคลากรของวัด เป็นต้น

สภาพการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ และทัศนคติของกลุ่มคนรุ่นใหม่ในปัจจุบันส่งผลให้ความสัมพันธ์และบทบาทของวัดที่มีต่อเมืองลดระดับของความสัมพันธ์ลงอย่างมาก จากสภาพที่เร่งรีบและการแข่งขันในสังคมปัจจุบันประกอบกับสภาพเศรษฐกิจที่รัดตัว (ทิศทางสังคมและเศรษฐกิจในเมืองเชียงใหม่) ทำให้ทั้งฆราวาสและพระสงฆ์ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญของวัด เริ่มไม่เข้าใจถึงบทบาทและหน้าที่ของวัดในเชิงที่ว่า "วัดทำอะไรกับสังคมบ้าง หรือวัดบริสุทธิมีหน้าที่อย่างไร" ดังในอดีตที่มีคำว่า "วัดพึ่งบ้าน บ้านพึ่งวัด"

จากการศึกษาการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่ในบทต่อไปจะชี้ให้เห็นถึงสภาพของปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเมืองและวัดในแต่ละย่าน โดยแสดงถึงสภาพปัญหาในแต่ละย่าน เช่น ปัญหาด้านกายภาพ ปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหามลภาวะ หรือปัญหาการพัฒนาเมืองที่มีผลกระทบต่อวัด เป็นต้น และทัศนคติของผู้นที่ยังคงมีต่อวัดในปัจจุบัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.9 การสำรวจและศึกษาเมืองในบริเวณต่าง ๆ

3.9.1 การรับรู้ภาพลักษณ์เมืองเชียงใหม่เชิงกายภาพ

ก) การใช้ที่ดินในเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน :

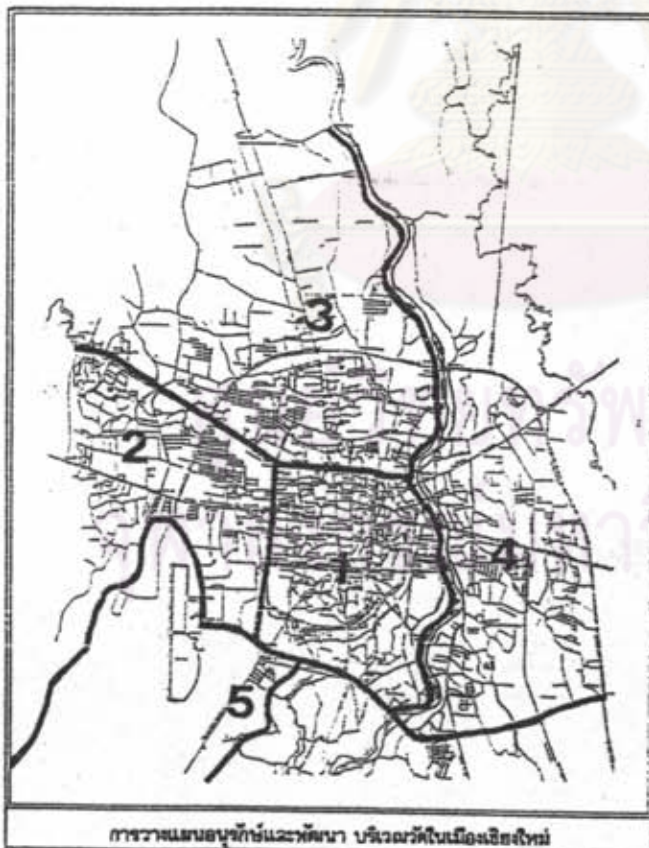
การใช้ที่ดินในปี พ.ศ. 2538 การชี้แจง "ภาพลักษณ์" ของเมือง จะแสดงให้เห็นในเชิงบรรยาย แต่ละพื้นที่โดยนำข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม ข้อมูลงานวิจัย และการใช้ที่ดินในปี 2534 มาประมวลผลแสดงให้เห็นถึง "ภาพลักษณ์" ของเมืองในปัจจุบัน

ข) ภาพลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่ เนื้อเมืองในแต่ละย่าน

บริเวณแต่ละบริเวณที่จะชี้แจง "ภาพลักษณ์" ของเมืองแบ่งออกเป็น 5 บริเวณโดยอาศัยสี่เหลี่ยมคูเมืองเป็นหลักในการแบ่งย่าน (ข้อมูลการสำรวจภาคสนาม ออกสำรวจพื้นที่ระหว่างวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2534-10 ธันวาคม พ.ศ. 2534 และในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2536)

ในการสำรวจเมืองเชียงใหม่ผู้ศึกษาแบ่งเขตของการออกสำรวจ

เป็น 5 บริเวณ

การวางแผนของพื้นที่และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แผนที่ 3.34 แสดง บริเวณต่าง ๆ ของเมือง

บริเวณที่ 1 : บริเวณเมืองเก่า ภายในเขตกำแพงเมืองชั้นใน และชั้นนอก ย่านการค้าเก่าและใหม่

บริเวณที่ 2 : บริเวณทิศตะวันตกของเมือง ถนนหัวขี้กัว ถนนสุเทพ พื้นที่ค่อนข้างแคบเชิงคอสู่เทพ

บริเวณที่ 3 : บริเวณตอนเหนือของเมือง ถนนช้างเผือก ถนนโชตนา พื้นที่ 2 ฝั่งจรดเขตเทศบาล

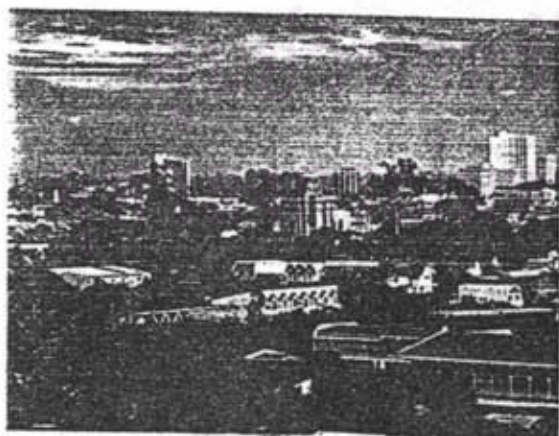
บริเวณที่ 4 : บริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงและพื้นที่ต่อเนื่อง

บริเวณที่ 5 : บริเวณทิศใต้ของเมือง สี่แยกสนามบินและถนนสายเชียงใหม่-หางดง

พื้นที่เทศบาล 40.5 ตารางกิโลเมตร แต่ในสภาพความเป็นจริง เนื้อเมืองและความเจริญได้ขยายตัวออกไปเกินขอบเขตเทศบาลแล้ว ในสภาพปัจจุบันการเจริญเติบโตของเมืองเชียงใหม่เป็นผลพวงมาจากการทำหน้าที่เมืองหลักในภาคเหนือ ถึงแม้ในเวลานั้นนโยบายระดับชาติโดยเฉพาะสมัยรัฐบาลนายอินทร์ ปันยารชุน และรัฐบาลชวน หลีกภัย จะพยายามผลักดันความเจริญเติบโตไปยังศูนย์กลางใหม่ คือ เชียงรายก่อให้เกิดการพัฒนาขนาดใหญ่ขึ้นในพื้นที่เมือง เช่น สนามบินนานาชาติแห่งใหม่ แนวความคิดมหาวิทยาลัยนานาชาติ ศูนย์กลางการค้าและการคมนาคมบริเวณชุนาน อินโดจีน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และอื่น แต่กระนั้นก็ตาม "เชียงใหม่" ยังคงมีแรงส่งในการพัฒนาสูงกว่า เนื่องจากมีพื้นฐานของระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ การคมนาคม สื่อสาร การค้าการบริการที่สมบูรณ์กว่าเชียงรายในช่วงเวลานี้ ภาพรวมของเมืองเชียงใหม่ที่ปรากฏออกมาให้เห็นในเวลาอันได้คลื่อนความเป็น "มหานคร" ในอดีตลงอย่างหมดสิ้น คงเหลือให้เห็นเพียงบางบริเวณของเมือง เช่น ในเขตเมืองเก่า (ถูกรอบคลุมไว้โดยเทศบัญญัติควบคุมการก่อสร้าง) หรือในบริเวณชุนาน และวัดที่มีอายุเก่าแก่ออกเขตพาณิชย์กรรม เป็นต้น ความโดดเด่นของเมืองส่วนใหญ่เกิดจากสถานที่ท่องเที่ยว อาคารสูง การจัดสรรที่ดินขนาดมหึมา การเก็งกำไร สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เข้ามาทำลายบรรยากาศเมืองในถิ่นล้านนาอย่างรุนแรง ผู้คนจากต่างถิ่นเข้ามาแสวงหาและสัมผัสเพียงเชียงใหม่ หากแต่ไม่เข้าใจถึงความเป็นนพบุรีศรีนครพิงค์ คงกอบโดยเอาแต่กำไรทำลายธรรมชาติตามกระแสโลกาวัตกรในปัจจุบันที่เป็นไปทั้งบ้านทั้งเมือง

1) ภาพลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่ : ที่ 1 บริเวณเมืองเก่า

บริเวณกลางเมืองเก่า

พื้นที่ภายในเมืองเก่า ในการสำรวจแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 กลุ่ม

บริเวณที่ 1 : ภายในสี่เหลี่ยมคูเมือง

บริเวณที่ 2 : ย่านการค้าเก่าและที่ขยาย

ตัวในปัจจุบัน (ทิศตะวันออก)

บริเวณที่ 3 : ภายในกำแพงเมืองชั้นนอก

ทิศใต้ของเมือง

บริเวณที่ 1 : ภายในสี่เหลี่ยมคูเมือง

ประกอบด้วย ตำบลศรีภูมิ และพระสิงห์ เป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ มีพัฒนาการที่เด่นชัดมาตั้งแต่แรกสมัยสร้างบ้านเมือง สภาพปัจจุบันพบว่ามี การเปลี่ยนแปลงลักษณะกิจกรรมน้อยมาก แต่จะเปลี่ยนแปลงในด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและความหนาแน่นของอาคาร ก่อให้เกิดความขัดแย้งในเชิงสุนทรียภาพและเอกลักษณ์ และบดบังความสวยงามและศักดิ์สิทธิ์ของวัดที่สำคัญในระดับชุมชนและระดับเมือง

พื้นที่ภายในเมืองเก่า สภาพของอาคารในบริเวณนี้ส่วนใหญ่จะเป็นที่อยู่อาศัยและพาณิชย์กรรมคละกันไป อาคารพาณิชย์ 3-5 ชั้นเกาะค้ำคานแนวถนนราชดำเนินผ่านหน้าวัดพระสิงห์แยกไปทางถนนสามล้าน และถนนสิงหราช

บริเวณรอบคูเมืองทั้ง 4 ทิศมีกิจกรรมที่เกาะค้ำคานแนวถนนสายหลัก 4 เส้นดังนี้

บริเวณทิศตะวันตก : แนวถนนอารักษ์ ตั้งแต่แจ้งหัวรินลงมาถึงอาคารพาณิชย์และที่พักอาศัยสลับกับบ้านอาคารจนถึงช่วงสามแยกวัดเมธัง เรือขลงมาเป็นตลาดคินไม้และสวนสาธารณะของเมืองในย่านนี้ (สวนบวกราค) จรดแจ้งคูเมือง

บริเวณทิศใต้ : แนวถนนบำรุงบุรี ผ่านประตูสวนปรุง ประตูเชียงใหม่จรดแจ้งชะด้า กิจกรรมหลักคือ สวนอาหาร อาคารพาณิชย์ ชุมชนเก่าแก่ บริเวณประตูสวนปรุง บริเวณวัดพวงแก้ว สถานธนาบุตรเคราะห์ของเทศบาล และบ้านพักคนชรา เมื่อค้นป็นคูเมืองบริเวณนี้ถูกทางเทศบาลทำลาชกรรมชาติและบรรธาภาศเมืองลงโดยการสร้างเป็นขอบเขื่อนคอนกรีตแทนคันดินที่มีหญ้าสีเขียวช่วยนำสาชคาและสร้างบรรธาภาศความชุ่มฉ่ำให้แก่บริเวณนี้ ภาทที่ปรากฏออกมาเวลานี้คือ ความแข็งและแห้งของคูน้ำล้อมเมืองแทนความชุ่มฉ่ำที่มีมาแต่เดิม

บริเวณทิศตะวันออก : แนวนอนมุมเมือง จากแจ้งชะด้าจนถึง บริเวณตลาดสมเพชร (แจ้งศรีภูมิ) ตั้งแต่บริเวณวัดทรายมูลเมือง ผ่านไปตรงหน้าบุลมูลในทิศลับ สลับกับเกสต์เฮ้าส์และไชน์โรด (SNACKBAR) เพื่อรองรับธุรกิจการท่องเที่ยวที่มาจากแนวถนน ซ้างม่อฮู ท่าแพ ซ้างคลาน จนถึงวัดดอกเงิน ต่อจากลานอเนกประสงค์ประตูท่าแพ เป็น โรงแรมขนาด 120 ห้อง สูง 6 ชั้น และอาคารพาณิชย์จรดตลาดสมเพชรที่ก่อให้เกิดความคลึกคัก และจอแจโดยเฉพาะหลังเวลาเลิกงาน (16.00-17.30) และช่วงส่งสินค้า (03.00-06.00)

บริเวณทิศเหนือ : แนวนอนศรีภูมิ ประกอบด้วยอาคารพาณิชย์ ประกอบกิจกรรมด้านซ่อมรถ สื้อสาร หอพัก สลับกับบ้านเดี่ยวมีเนื้อที่จนถึงช่วงสี่แยกวัดหม้อค่าดวง บริเวณนี้จะมีกลุ่มของวัดมากแบบรัวชนรัว เช่น วัดหม้อค่าดวง วัดควรค่าม้า วัดมณเฑียร รอบ ๆ วัดเป็นชุมชนอยู่ในตรอก ซอย ที่มีระบบการสัญจรแบบอิสระวากนเป็นพื้นที่ใหญ่

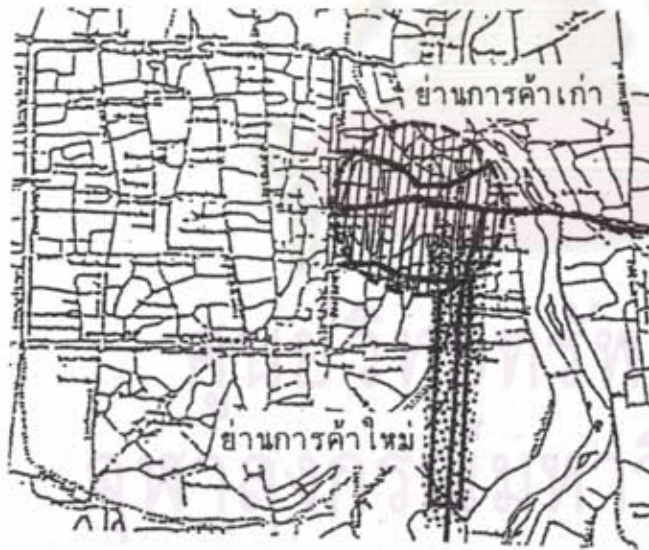

ศูนย์วิทยพัทยาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภายในเมือง : แนวถนนที่สำคัญ ธุรกิจการค้าเกาะตัวตามแนวถนนราชดำเนิน ถนนสามล้าน ถนนราชมรรคา ถนนพระปกเกล้า ถนนราชภาคลีป มีอาคารพาณิชย์ 4-5 ชั้นเกาะตัวตลอดแนวถนนดังกล่าว ยังคงมีบางส่วนของความเป็นอดีต เช่น บ้านพักแถวกลางเวียง ภาพลักษณ์ของที่อยู่อาศัยย้อนอยู่ภายในระบบ "กริด" ของแนวถนนใหญ่ซึ่งมีอาคารพาณิชย์ยังหน้าอยู่ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติคงเห็นวัดและความเขียวของพุ่มไม้ปะปนกับที่พักอาศัย เรือนไม้สลักรับกับบ้านสมัยใหม่คละเคล้ากันไป บริเวณใจกลางเมืองยังคงเป็นสถานที่ราชการที่สำคัญเช่น ที่ว่าการอำเภอ กองเมือง (สถานีตำรวจ) โรงเรียน วิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยอาชีวะ และที่ดินของราชพัสดุ เทศบาล เป็นกลุ่มหลัก

บริเวณที่ 2 : ย่านการค้าเก่าและย่านการค้าใหม่ พัฒนาการ

ของย่านการค้าเก่าก่อตัวจากแนวถนนท่าแพ ถนนช้างม้อส ถนนวิชนนท์ ถนนลอสเคราะห์จากอาคารชั้นเดียวหันหน้าถึงเปิดถนนแนวถนนเพื่อรับลูกค้า คำขายโดยคนในบังคับอังกฤษ พม่า จีน อินเดีย ในสภาพปัจจุบันภาพลักษณ์ในบริเวณนี้เป็นย่านพาณิชย์กรรม (ศูนย์กลางธุรกิจ) ของเมือง บริเวณถนนวิชนนท์ต่อเนื่องกับ

แผนที่ 3.35 แสดง ย่านการค้า

ถนนราชวงศ์ ประกอบด้วย โรงแรม บ้านขายเครื่องใช้ไฟฟ้า และร้านขายส่ง สลับกับชุมชนแออัด บริเวณหลังวัดไชยศรีภูมิ ต่อเนื่องจนถึงบริเวณวัดชมพูจรดถนนช้างม้อส มีสถานบริการทางเพศ ในที่ลับอยู่ติดกับวัด แนวถนนท่าแพ ช้างม้อส ช้างคลาน เป็นพื้นที่ ๆ มีราคาต่อตารางวาสูงมาก ประมาณ 50,000-55,000 บาทต่อตารางวา (สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่)

เริ่มต้นจากลานอเนกประสงค์ประตูท่าแพ จะมีร้านรวงคอบบริการสนองคอบธุรกิจ

ท่องเที่ยว เช่น ร้านถ่ายรูป บาร์ ฟาสต์ฟู้ดสลับกับสถาบันการเงิน ห้างสรรพสินค้า ร้านขายเครื่องไฟฟ้า โรงหนัง ตลาด บริเวณนี้จะมีสถาบันคอบกรรมร้านค้าแบบเก่าสลับกับใหม่คละเคล้าไปตลอดแนว เช่น อาคารเก่าบริเวณธนาคารไทยพาณิชย์ ท่าแพ ร้านขายเครื่องเขียน ร้านขายยาโบราณ "สล่าหม่อง" รองชาวไทใหญ่ที่ยังคงอาศัยในปัจจุบันสลับกับอาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่

ปิด 2 ฟังถนน ภายในตรอกมีบ้านพักอาศัยอยู่ภายในพื้นที่บริเวณนั้นสลัดกับวัด และหอพักในซอย
ต่าง ๆ เรือมาถึงจุดตัดของถนนท่าแพกับเชิงสะพานนาครี บริเวณนี้มีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
พุทธสถานตั้งอยู่หัวมถนน บริเวณถนนข้างศาลาน ลึกเข้าไปด้วยย่านธุรกิจท่องเที่ยว ผับ
บาร์ โรงแรมขนาดใหญ่ขึ้นเป็นแถบตลอดแนว ห้างสรรพสินค้า อาคารพาณิชย์ และตลาดท่องเที่ยว
กลางคืน (NIGHT BAZZAR) ท่ารถ (ตลาดอนุสาร) มีกิจกรรมลึกลับในราว 18.00-03.00
น. ทุกวัน โดยเฉพาะช่วงเทศกาลที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ บริเวณนี้จะลึกลับและตลาดค้าด้วย
ผู้คนที่มาจับจ่ายใช้สอยตลอดวันและคืน บริเวณถนนเจริญประเทศตั้งแต่เชิงสะพานนาครีลงมาทาง
ใต้เป็นจวนผู้ว่าราชการจังหวัด โรงแรมขนาดใหญ่ ร้านค้าเรียงลงมาสลัดกับวัดชัยมงคลที่ท่า
หน้าที่เป็นท่าหน้าท่าเรือมาก่อน ที่พักอาศัย และสถานที่ราชการพร้อมด้วยต้นไม้ใหญ่ขึ้นปกคลุมตลอด
แนวฝั่งลำน้ำปิงและแนวถนนเจริญประเทศ

แนวถนน : ศรีดอนชัย โดยส่วนใหญ่จะประกอบธุรกิจด้านการ
ขายอะไหล่และประดับยนต์ ร้านสุวิงส์บิคเซนเตอร์ โรงพยาบาล เรือขึ้นไปจนถึงสี่แยก
ข้างศาลาน มีโรงภาพยนตร์แสงตะวัน บิมน้ำมัน โรงแรมเชียงใหม่พลาซ่า ซูเปอร์มาร์เก็ต
ร้านอาหาร และผับ

ส่วนบริเวณตอนในของแนวถนนสำคัญต่าง ๆ เป็นชุมชนแออัดเกาะ
ตัวรอบ ๆ วัด สถานบริการทางเพศ (กำแพงดิน ประตูเหล็ก) เกาะตัวตามแนวถนนกำแพงดิน
ที่เชื่อมถนนหลัก 4 เส้นเข้าด้วยกัน ภาพรวมย่านพาณิชย์กรรมของเมือง ประกอบด้วยธุรกิจ
รองรับการท่องเที่ยว เช่น โรงแรม บาร์ ผับ ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก
ตลาด ที่พักอาศัย คอนโดมิเนียม ห้างสรรพสินค้า สถาบันการเงิน มีความหนาแน่นของการ
ใช้ที่ดินสูงมากจนก่อให้เกิดผลกระทบต่อโบราณสถาน วัด และมลภาวะค่อน้ำแม่ปิงจนในปี พ.ศ.
2533 เทศบาลได้ออกข้อกำหนดเกี่ยวกับการสร้างอาคารรอบบริเวณวัดในรัศมี 100 เมตร และ
ฝั่งลำน้ำปิงแต่ไม่เกิดประโยชน์อะไรมาก ภาพในปัจจุบันบริเวณลำน้ำปิงยังคงถูกบุกรุกจากนาทุน
อยู่เรือโดยเฉพาะช่วงฝั่งตะวันออก (หนองหอย) และบริเวณวัดถูกบดบังด้วยอาคารสูง ความ
จางกายในเขตวัดปัญหาเหล่านี้พบสูงมากกับวัดในย่านศูนย์กลางพาณิชย์กรรมของเมือง

บริเวณที่ 3 : ภายในกำแพงเมืองชั้นนอกด้านใต้ของเมือง พัฒนา
การจากอดีตเป็นชุมชนของช่วงที่มีความสามารถในเชิงศิลปะ หัตถกรรม และเป็นชุมชนโบราณที่
เกาะตัวรอบวัดมีมาตั้งแต่สมัยอดีต สภาพปัจจุบันพบว่าบริเวณตำบลหยาฮามีความแออัดมาก เป็น
แหล่งแรงงานของเมือง มีชื่อด้านเครื่องเงินและร้านค้าของเก่า (ร้านบานเย็น ไฟไหม้ราวปี

2534 จึงย้ายร้านออกมาอยู่บริเวณสี่แยกสนามบิน) บ้านเล็กท่าพร้ากั้งแก้ว วัดประจำชุมชน เช่น วัดพวงเป็ย วัดศรีสุพรรณ วัดหมื่นสาร วัดนันทาราม วัดดาวดึงษ์ ถนนสายหลักที่สำคัญ ในบริเวณนี้ประกอบด้วย ถนนศรีดอนชัย ถนนทิพย์เนตร ถนนวิบูลย์ ถนนนันทาราม ถนนสุวิวงศ์ และถนนระแงง โครงข่ายถนนในบริเวณนี้เป็นลักษณะติดต่อกันได้หมดทั้งสี่ด้าน ตลอดแนวถนนสายหลัก มีอาคารพาณิชย์ขึ้นทั้งสองฝั่งปะปนกับบ้านอยู่อาศัยชั้นเดียวและสองชั้นแฝงตัวตามซอกต่าง ๆ ที่เกาะกลุ่มในบริเวณนี้ ลักษณะอาชีพเด่น ๆ คือ หัตถกรรมเครื่องเงิน ซึ่งปัจจุบันหาได้น้อยในบริเวณนี้ จากการสำรวจมีเพียง 3 รายที่ตีเครื่องเงินที่บ้านตัวเองทางตอนใต้ของถนนทิพย์เนตรมีโรงภาพยนต์ทิพย์เนตร ในวันอาทิตย์บริเวณนี้กลายเป็น "ตลาดนัดพระเครื่อง" เช่นเดียวกับท่าพระจันทร์ที่ กรุงเทพมหานครมีพระเครื่องและร้านขายของเก่าอยู่เป็นจำนวนมาก บริเวณถนนหาสมามีสุสานหาสมาดังอยู่ทางตอนใต้ของแนวกำแพงดิน สำหรับประกอบพิธีเผาศพของคนเมือง

ชุมชนแออัดในบริเวณนี้มีชุมชนทิพย์เนตร ชุมชนระแงง สภาพใน ปัจจุบันมีการปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการในบริเวณนี้ สภาพบริเวณวัดเก่าแก่ใน บริเวณนี้บางแห่งมีความใหญ่โต เช่น วัดนันทาราม บางแห่งเสื่อมโทรม เช่น วัดช่างฆ้อง ซึ่งเป็นวัดสำคัญมีคุณค่าทางศิลปกรรม และมีกลุ่มช่างในอดีต คงเนื่องจากสภาพความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัดถูกปรับเปลี่ยนไป และเหตุผลที่สำคัญคือชุมชนที่หากจนทำให้งบหรือทุนในการบูรณะไม่เพียงพอ แต่ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับวัดในเชิง สังคม เช่น การเข้าใช้วัด ในเทศกาล พิธีกรรมต่าง ๆ ยังคงเข้าใช้วัดในชุมชนที่คนอาศัยอยู่ในความถี่ที่ค่อนข้างสูง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเชียงใหม่

แสดง : บริเวณที่ 1 บริเวณเมืองเก่าและย่านการค้า

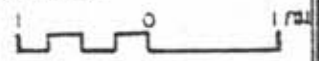
สัญลักษณ์

แผนที่ 3.36

ทิศเหนือ

มาตราส่วน

2. ภาพลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่บริเวณที่ 2 : บริเวณทิศตะวันออก

ลักษณะเมือง

บริเวณทิศตะวันออกของเมืองพัฒนาการตั้งแต่อดีตของบริเวณนี้ เดิมเป็นแดนอรัญวาสี ป่ารกทึบ มีวัดสำคัญตั้งอยู่ คือ วัดสวนดอก วัดอุโมงค์ และวัดป่าแดง วัดฝายหิน และวัดพระธาตุดอยสุเทพ ต่อมาเมื่อเมืองมีการขยายตัว คลื่นความเชื่อในการห้ามสร้างบ้านแปงเมืองบริเวณทิศตะวันออกเป็นความเชื่อของชาวล้านนาที่หมดไป สภาพในปัจจุบันนอกจากย่านพาณิชย์กรรมใหม่และพื้นที่อยู่อาศัย สถาบันการศึกษา สถานที่ราชการแล้วยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในระดับเมืองตั้งอยู่ เช่น น้ำตกมณฑาธาร วังบัวบาน ดอยสุเทพ กุฬิณิก์ราชินีเวศน์ เป็นต้น แนวถนนสายหลักบริเวณนี้มีถนนที่สำคัญคือ 1) ถนนสุเทพ พุ่งตรงจากประตูสวนดอกผ่านวัดสวนดอกจรดเชิงดอยสุเทพบริเวณอ่างเกษตร 2) ถนนห้วยแก้ว พุ่งตรงจากแจ้งหัวรินมายังหน้ามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ผ่านสวนสัตว์ตรงขึ้นไปถึงพระบรมธาตุดอยสุเทพ และกุฬิณิก์ราชินีเวศน์ ขุนช้างเคียน 3) ถนนนิมมานเหมินท์และถนนเลียบคลองชลประทานแม่แตง เป็นถนนสายรองเชื่อมระหว่างถนนสุเทพและห้วยแก้ว ตลอดจนถึงแนวถนนเชียงใหม่-ลำปางบรรจบบริเวณห้วยแก้วส่งผ่านต่อมาบริเวณถนนสุเทพก่อให้เกิดเป็นพื้นที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลางในบริเวณนี้

บริเวณย่านพาณิชย์กรรมใหม่เกาะตัวตามแนวถนนห้วยแก้ว จากบริเวณแจ้งหัวรินอันเป็นที่ตั้งของภาคสวนแก้ว โรงแรมศรีโศภิษฐ์ โรงแรมเชียงใหม่ออคิด ชุมชนช่างเคียน ชินวัตรใหม่ไทย และตึกสูงที่เกาะตัวขึ้นหนาแน่นตามแนวถนนและตรอกซอยของถนนห้วยแก้วไปจนถึงบริเวณหน้ามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ซึ่งราคาอาคารพาณิชย์ห้องละประมาณ 5-8 ล้านบาทในเวลา^{นี้} แนวถนนสุเทพเป็นแนวถนนที่มีประเภทการค้าบริการธุรกิจรองรับแหล่งชุมชน เช่น ชุมชนสวนดอก ชุมชนสุเทพ ชุมชนอุโมงค์ ชุมชนดินพอม ตลอดจนแนวถนนมีลักษณะต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ตั้งอยู่ โรงพยาบาลมหาวิทยาลัย (นครเชียงใหม่) สถานีอนามัย โรงพยาบาลประสาท ชุมชนต่าง ๆ หอพักนักศึกษา ตลาดดินพอมเป็นตลาดสำคัญในบริเวณนี้เป็นแหล่งบริการทางทิศตะวันตกและทิศใต้ของเมือง บริเวณแนวถนนนิมมานเหมินท์และถนนเลียบคลองชลประทานบ้านเคียว มีหมู่บ้านจัดสรรขนาดกลาง ขนาดใหญ่และคอนโดมิเนียมสลักับชุมชนเก่าในบริเวณนี้ เกาะตัวตามแนวถนน กลุ่มอาคารสูงที่ก่อตัวขึ้นบริเวณนี้เริ่มต้นประมาณปี 2531-2535 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพต่อการใช้ที่ดินบริเวณทิศตะวันตกของเมืองเป็นอย่างมาก โดยส่วนใหญ่กระจายตัวตามแนวถนนเลียบคลองชลประทาน ถนนห้วยแก้ว ถนนสุเทพ และถนนนิม

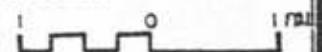
การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แสดง บริเวณที่ 2 ทิศตะวันตกของเมือง เชียงดอย

สัญลักษณ์

มาตราส่วน

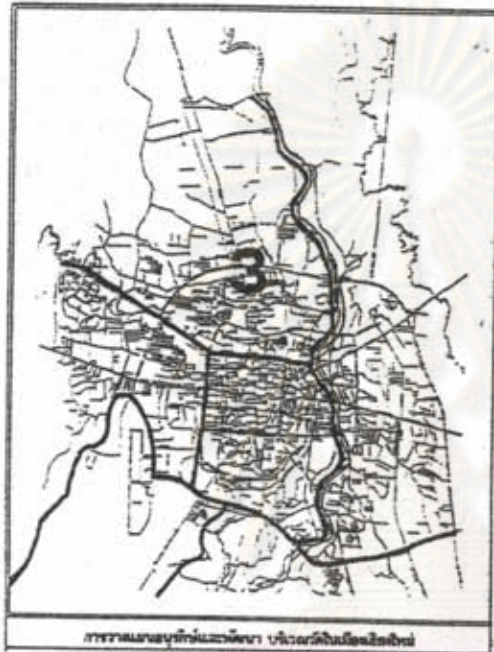
แผนที่ 3.37

มานเทมินทร์ และคอนในของชุมชนอุโมงค์ ชุมชนป่าแดง ชุมชนข้างเคียน ปัจจัยที่ดึงดูดอาคารสูงและหมู่บ้านจัดสรรขนาดกลางและใหญ่คือ การได้เสิร์ฟบรรยากาศ "ดอยสุเทพ" แนวสันเขาที่มีความงามตลอดทั้งปี และเป็นเอกลักษณ์ของเมือง

3. ภาพลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่ บริเวณที่ 3 : บริเวณทิศเหนือ

ของเมือง

พัฒนาการจากอดีต ชุมชนเกาะตัวบริเวณประตูช้างเผือก (ประตูหัวเวียง) ร้อมมาหลังจากเมืองมีการขยายตัวออกตามแนวเส้นทางที่สำคัญของเมือง บริเวณทิศเหนือเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาสูง หลังจากยุบพื้นที่เมือง (พ.ศ. 2539) ชุมชนได้ขยายตัวออกไปตามวิทยาลัยครูเชียงใหม่เกาะตลอดแนวถนนช้างเผือก พุ่งตรงไปยังถนนโชตนางจนถึงสี่แยกช่วงสิงห์ พื้นที่บริเวณนี้จากแนวถนนโชตนานี้ มีทั้งทิศตะวันตกจรดเชิงดอย (เขตทหาร) มีทั้งทิศตะวันออกจรดลำน้ำปิง

จากแนวกำแพงเมืองเก่าพุ่งตรงขึ้นไปยังถนนช้างเผือกผ่านสี่แยกช่วงสิงห์ เป็นย่านพาณิชย์กรรมใหม่ที่หนาแน่นและมีตลาดที่สำคัญ 3 แห่งคือรองรับด้านการบริการแก่ชุมชนในย่านนี้คือ ตลาดช้างเผือก ตลาดช่วงสิงห์ ตลาดฮานินทร์ บริเวณแนวถนนช้างเผือกมีอาคารพาณิชย์ขึ้นตลอดสาย สนามกีฬา สถานีขนส่งช้างเผือก มีการตัดถนนใหม่คือ ถนนวงแหวนเส้นแรก (ถนนรัตนโกสินทร์) เชื่อมระหว่างพื้นที่ 2 มีแม่น้ำปิงผ่านไปยังถนนวังสิงห์คำ และถนนคอสสะเกิดเก่าเป็นการเปิดเนื้อเมืองใหม่ในย่านนี้

บริเวณสี่แยกช่วงสิงห์เป็นจุดรวมขนาดใหญ่ (NODE) ของกิจกรรมรองรับชุมชนที่เพิ่มความหนาแน่นขึ้นในย่านนี้ มีกลุ่มอาคารพาณิชย์ ธนาคาร บ้านจัดสรร ทาวน์เฮ้าส์ ร้านอาหารเกาะตัวตามแนวถนนรัชดาตลอด สลับกับโรงงานเซรามิคค์ โรงงานอุตสาหกรรม เขตทหาร (ด้านตะวันตก) สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ สนามกอล์ฟลานนาเรือสไปจนถึงศาลากลางใหม่ (บริเวณสถาบันราชการแห่งใหม่) ส่วนบริเวณติดฝั่งลำน้ำปิงเป็นชุมชนเก่าแก่เกาะตัวรอบวัด เช่น ชุมชนบ้านท้อ ชุมชนเมืองลิง ชุมชนแม่หลวก ชุมชนป่าตัน เป็นต้น

บริเวณแนวถนนรูปเปอร์ไฮเวย์ จากหน้าโรงแรมวินทร์คำ ผ่านมาจนถึงสะพานข้ามลำน้ำปิงบริเวณชุมชนป่าตัน ช่วงต้นของถนนเป็นชุมชนวัดเจ็ดยอด บริเวณแนวถนนนี้การขยายถนนช่วงนี้ก่อให้เกิดการกระทบกระเทือนต่อโบราณสถานที่สำคัญคือ สลุบเจดีย์พระเมืองแก้วในบริเวณวัดเจ็ดยอด ซึ่งเป็นปัญหาเกี่ยวกับบริเวณวัดที่มีผลกระทบจากการพัฒนาเมืองอย่างรวดเร็วจนถึงมีการประท้วงโดยกลุ่มที่เห็นคุณค่าของโบราณสถานแห่งนี้ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2535 บริเวณสองฝั่งของแนวถนนช่วงนี้มีอาคารพาณิชย์ คอนโดมิเนียมโรงแรมชั้นหนึ่ง บริษัทพาณิชย์อสังหาริมทรัพย์ และอาคารขนาดใหญ่เริ่มเกาะตัวตามแนวถนนนี้ด้วยบริเวณพื้นที่ด้านในยังคงเป็นชุมชนพักอาศัยของคนเมือง คนจนเมือง และคนนอกเมือง (ชุมชนข้างเผือก ชุมชนสันติธรรม) เกาะกลุ่มเป็นระบบขนาดใหญ่สัณฐานหากันได้ตลอดพื้นที่ แทรกตัวด้วยอาคารพาณิชย์ ร้านอาหารและสถานบริการทางเพศ (ย่านสันติธรรม-ข้างเผือก) บริเวณแนวถนนรูปเปอร์ไฮเวย์ผ่านสี่แยกช่วงสิงห์ไปจนถึงสะพานข้ามน้ำแม่ปิงบริเวณชุมชนป่าตัน มีที่ว่างโล่งขนาดใหญ่ที่มีนายทุนจัดสรร เก็งกำไร โรงพยาบาลลานนา ตลาดค้าเทียง โกดัง สำนักงาน หมู่บ้านจัดสรรที่เปิดเนื้อเมืองบริเวณใจกลางย่านนี้ผ่านทะลุออกแนวถนนรัตนโกสินทร์ได้

ลักษณะของบ้านเรือนบริเวณฝั่งน้ำแม่ปิง ข้างป่าตัน ฟ้าสามสันผีเสื้อ นอกจากบ้านเรือนของชุมชนพื้นถิ่นสลับกับพื้นที่เกษตรกรรมแล้วที่พบคือ เรือนกาแลและบ้านแบบทันสมัยขนาดใหญ่ของ "คนกรุง" เกาะตัวตามแนวลำน้ำปิง (บริเวณนี้คนต่างชาติ และคนกรุงอพยพนิยมซื้อไว้เป็นบ้านพักตากอากาศ เนื่องจากมีภูมิทัศน์ที่งดงาม) สะดวกในการคมนาคม ความเขียวครึ้มมีสูงมากและยังสงบเงียบอีกด้วย

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แสดง: บริเวณที่ 3 ทิศเหนือของเมือง

แผนที่ 3.38

สัญลักษณ์

มาตราส่วน

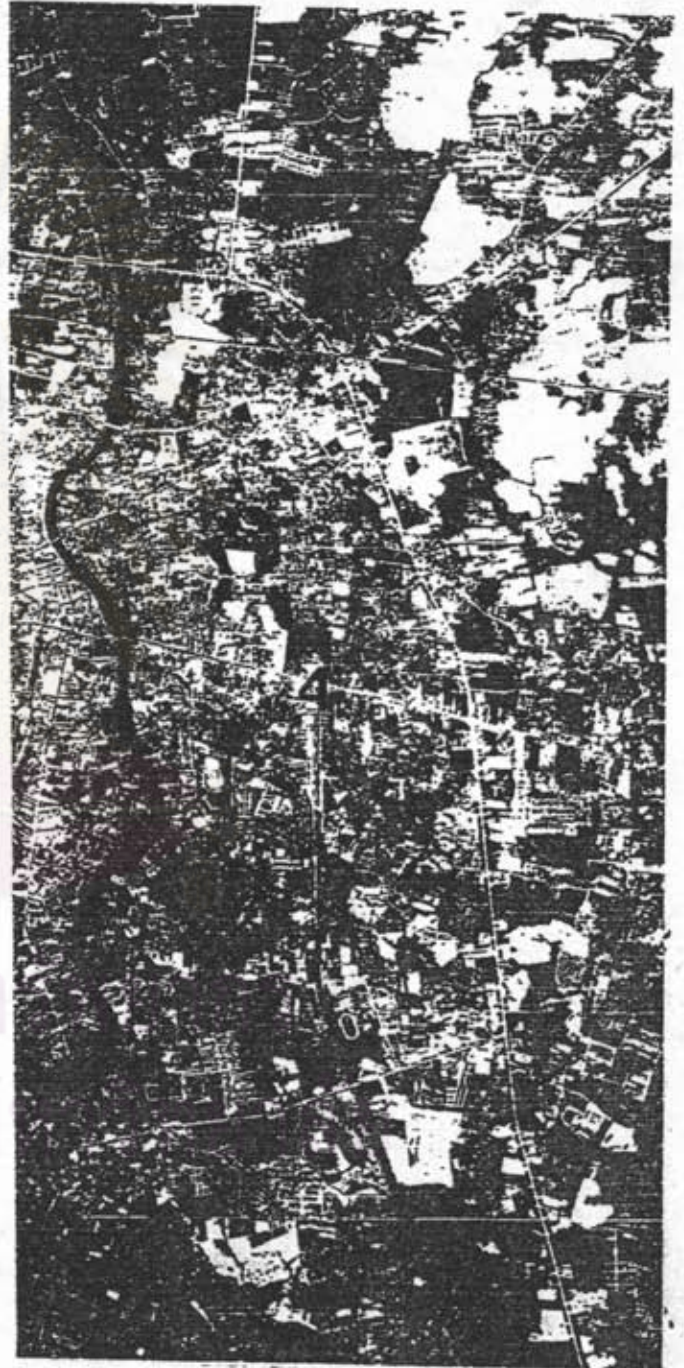
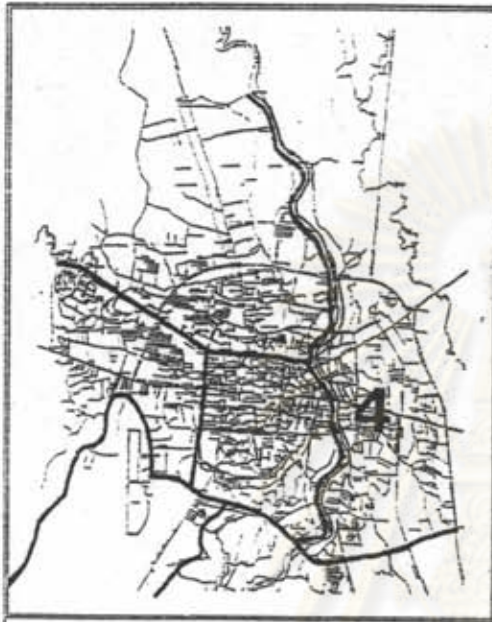
4. ภาพลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่บริเวณที่ 4 : บริเวณฝั่งตะวันออกออกของแม่น้ำปิงและพื้นที่ต่อเนื่อง

พัฒนาการที่ต่อเนื่องจากอดีตเริ่มต้นจากชุมชนคริสเตียนและชุมชนริมน้ำตามทำน้ำของวัด เช่น วัดเกต วัดท่าสะอาด วัดเชตุพล และกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการมาถึงของรถไฟในปี พ.ศ. 2464 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพบริเวณนี้ สภาพปัจจุบันลักษณะการใช้ที่ดินในตำบลวัดเกต ท่าศาลา และหนองหอย เกาะตัวตามแนวถนนสายหลักคือ ถนนเจริญเมือง ถนนแก้ววารี ถนนสายเชียงใหม่ลำพูน ถนนฟ้าสาม และสายรองที่เชื่อมถนนสายหลักเข้ากับพื้นที่คอนกรีตได้แก่ ถนนบำรุงราษฎร์ ถนนทุ่งโฮเต็ล ถนนคอสสะเก็ดเก่า แนวถนนสายหลัก ถนนแก้ววารีจากเชิงสะพานนครพิงค์มุ่งตรงไปถนนซูเปอร์ไฮเวย์ เป็นย่านพาณิชย์กรรมที่ต่อเนื่องมาจากฝั่งตะวันตกของเมือง โดยส่วนใหญ่จะเป็นชุมชนคริสเตียน ประกอบด้วยโบสถ์คริสต์จักร โรงเรียนปรีณิรชโรบลวิทยาลัย โรงเรียนบาลแมคคอมมิค โรงเรียนคาราวิทยาลัย และสถานีนขนส่งอาเขต

ถนนเจริญเมืองจากเชิงสะพานวารีมุ่งตรงไปติดกับถนนสายเชียงใหม่-สันกำแพง แนวถนนนี้เป็นย่านพาณิชย์กรรมเก่าที่ต่อเนื่องจากแนวถนนท่าแพ ย่านพาณิชย์กรรมจะหนาแน่นบนถนนเจริญเมืองคอนตันจากสะพานวารีจนถึงสถานีรถไฟ มีชุมชนอยู่คอนกรีตในพื้นที่ เช่น ชุมชนสันป่าข่อย ชุมชนท่าสะอาด ชุมชนหนองประทับ โกลดิงอุตสาหกรรมหนาแน่นบริเวณย่านสันป่าข่อยและบริเวณสถานีรถไฟ จนถึงอาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่ และโรงแรมขนาดใหญ่ มีกิจกรรมคึกคักตลอดวัน ตามตรอกซอยต่าง ๆ ของแต่ละชุมชนมีกิจกรรมที่รองรับการค้าบริการชุมชนนั้น ๆ สลับกับที่โล่งว่าง พื้นที่นันทนาการ (สนามกอล์ฟพิมคานา) และบริเวณวัดของแต่ละชุมชน ทางคอนกรีตของถนนเจริญเมืองติดกับซูเปอร์ไฮเวย์ เป็นสี่แยกใหญ่เกิดย่านการค้าปอชหลวง คอนตันของถนนไปอำเภอฮ้าง-สันกำแพง ซึ่งตลอดแนวถนนเส้นนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรมที่ขึ้นชื่อของเมือง

บริเวณถนนซูเปอร์ไฮเวย์ แยกตั้งวิ่งตรงลงมาจากทิศเหนือขนานกับแม่น้ำปิงจุดตัดบริเวณสามแยกแม่ใจ สี่แยกคอสสะเก็ด สี่แยกปอชหลวง และสามแยกคอนตันติดกับถนนซูเปอร์ไฮเวย์ถนนอนด้านใต้ของเมือง บริเวณนี้เป็นอาคารพาณิชย์ สถานีขนส่งอาเขต มหาวิทยาลัยหทัยและสำนักงานเอกชนเกาะตัวตลอดแนวถนน ชุมชนใหญ่ ๆ ที่อยู่ในบริเวณนี้ได้แก่ บริเวณวัดกู่คำ บ้านคอนตัน วัดหนองป่าครั่ง หมู่บ้านจัดสรรขนาดใหญ่ เช่น มงฟอร์ตวิลล่า เชียงใหม่สปริงฟิลด์ เชียงใหม่แลนด์ สลับกับพื้นที่โล่งว่างที่รอการพัฒนาจาก

นาสวน และพื้นที่เกษตรกรรม สภาพการสัญจรสามารถติดต่อกันได้ตลอดจากตรอก ซอย ลักษณะ
ถนนขรุขระ แต่สัญจรได้ดีโดยเฉพาะในช่วงที่รถติดตลอดแนวถนนสายหลักของเมือง

ศูนย์วิทยท
จุฬาลงกรณ์ม

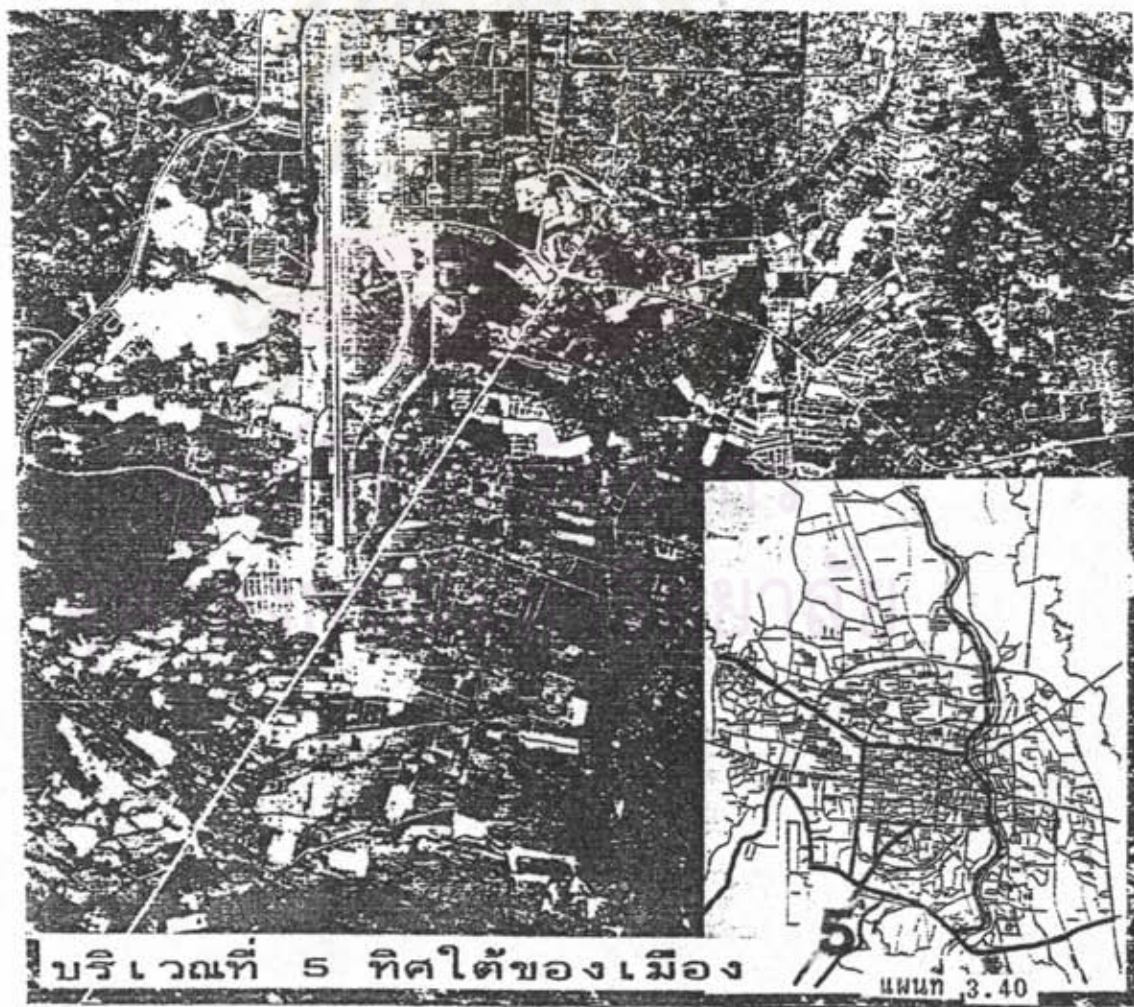
แผนที่ 3.39

บริเวณที่ 4 ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง

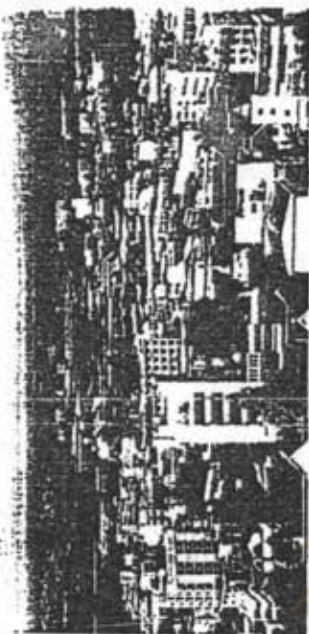
5. ภาพลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่บริเวณที่ 5 : บริเวณตอนใต้
ของเมือง สี่แยกสนามบิน และถนนสายเชียงใหม่-หางดง

พัฒนาการของพื้นที่บริเวณนี้จากเดิมเป็นที่ลุ่ม ขึ้นและและป่า ไนยราบในบางส่วนสลับกับพื้นที่เกษตรกรรม นาข้าว ส่วนผลไม้ ในสภาพปัจจุบันความเปลี่ยนแปลง ทางกายภาพที่เกิดขึ้นชัดคือหลังจากสนามบินทหารเปลี่ยนมาเป็นสนามบินพาณิชย์ และขยายถนนสาย เชียงใหม่-หางดงเป็นถนน 4 เลน สภาพการพัฒนาในปัจจุบันมีห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ สนาม ข้อมกอล์ฟ สำนักงานเอกชน อาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่ เรืองรองตลอดแนวถนนในช่วงต้น ๆ ปีม้า มันขนาดใหญ่ สลับกับบ้านอยู่อาศัยและหมู่บ้านจัดสรรตลอดแนวถนนทั้ง 2 ชุมชนเก่าอยู่ตามถนน ขวอที่เลาะเลี้ยวเข้าไปในพื้นที่เกษตรกรรมถูกรุกด้วยหมู่บ้านจัดสรร ทำให้พื้นที่เกษตรกรรมลดลง พื้นที่อยู่อาศัยมีเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ตลอดแนวถนนมีร้านค้าปลีก หัตถกรรม เซรามิกส์ ไม้แกะสลัก ของที่ระลึก ร้านอาหาร สโมสรกีฬา เรือลงไปยังจนถึงอำเภอหางดง

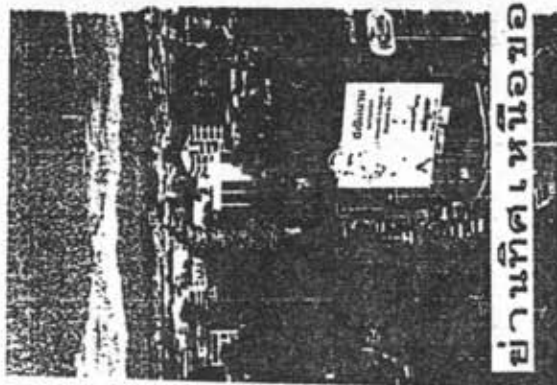

ย่านพาณิชย์ขจร

เมืองเชียงใหม่(ตัวเมือง)

ย่านทิศเหนือของเมือง

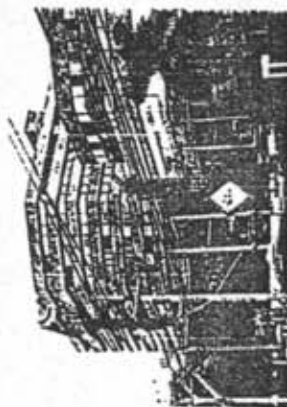

ย่านทิศตะวันออก

เมืองเชียงใหม่ปัจจุบัน

ย่านทิศตะวันตกของเมือง

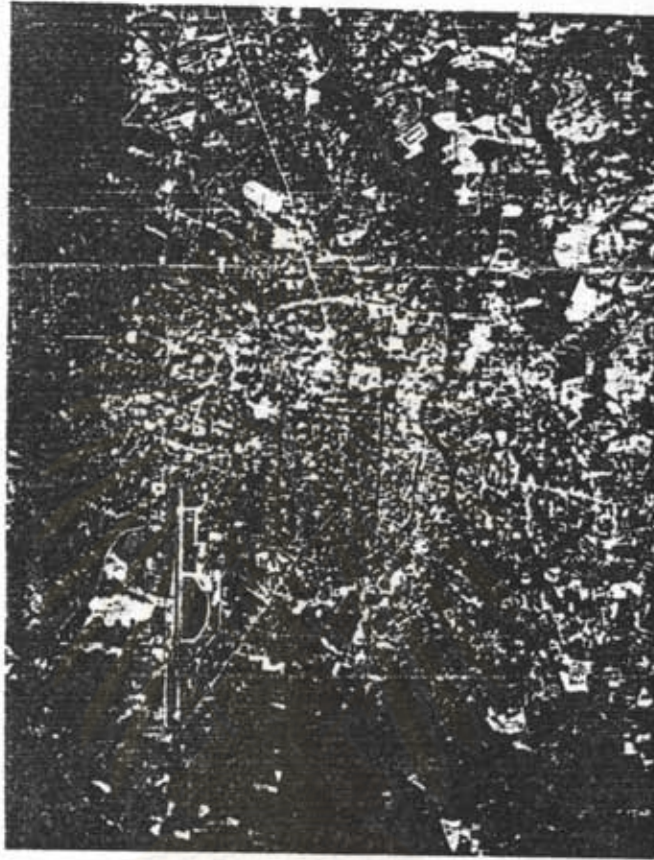
ศูนย์กลางชุมชน
ในยุคปัจจุบัน

ย่านทิศใต้ของเมือง

3.9.2 สรุปการใช้ที่ดินในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากปี พ.ศ. 2531-2536 ในตอน
 ว่างต้นของปี พ.ศ. 2531-2533 มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินสูงมากเนื่องจากการบุกรุกของที่ดิน
 ทั่วประเทศในสมัยรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ประกอบกับเชียงใหม่มีศักยภาพในการลงทุน
 และพัฒนาสูง ทำให้เมืองขยายตัวอย่างมาก การแก่งท่าไร่ที่คืนเปล่า บ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม
 ส่วนเกษตร ไร่ออร์ที่ผุพังอย่างมากมาย ต่อมาในปี 2534 - 2535 เกิดเหตุการณ์ปฏิวัติและ
 พฤษภาทมิฬ ส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศหยุดชะงักลง ผลกระทบที่เชียงใหม่ได้รับคือการ
 เปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินชะลอตัวลงอย่างรวดเร็ว การพัฒนาเมืองหยุดนิ่งในระดับหนึ่ง โครงการ
 ใหญ่ ๆ หลายโครงการต้องยกเลิกไปในปลายปี 2535-2536 เมื่อภาวะเศรษฐกิจดีขึ้นในระดับหนึ่ง
 โครงการที่มีเงินลงทุนดีเริ่มกลับมาปรากฏให้เห็นอีกครั้ง โดยส่วนใหญ่จะเป็นอาคารสูงในเมือง
 การซื้อขายที่ดินเปล่ารอแก่งท่าไร่ ทั้งในตัวเมืองและรอบนอกตัวเมือง โรงแรม คอนโดมิเนียม
 และอาคารขนาดใหญ่สร้างขึ้นหลายแห่งในปีเดียวกันนี้ (ดูจากการกระจายตัวของกลุ่มอาคารขนาดใหญ่)

สภาพการพัฒนาเมืองในปี พ.ศ. 2535-2536 นี้ก่อให้เกิดมลภาวะอย่างสูงต่อเมืองเชียงใหม่ทั้งในด้านคุณภาพของเมือง (IMAGE OF CITY) สภาพแวดล้อมทางจิตใจ และมลพิษในอากาศ สภาพของเมืองในเวลานี้มีลักษณะเหมือนเมืองที่ยังสร้างไม่เสร็จไม่รู้จะไปทางไหน (สุวัฒนา ชาคานิติ : 2535) มุ่งคละคลุ้งไปทั้งเมือง ธรรมชาติขัดตลอดวันโดยเฉพาะด้านใจกลางเมือง และรอบนอกในช่วงเวลาเร่งด่วน (7.30-8.30 น.) และ (16.00-17.30 น.) กลุ่มอาคารใหญ่หลายแห่งก่อให้เกิดปัญหาต่อระบบสาธารณสุขโลกและสาธารณสุขการของเมือง เช่น ปัญหาจราจร ปัญหาน้ำเสีย ปัญหาขาดแคลนน้ำ ปัญหาพลังงานไฟฟ้า ปัญหาการจัดเก็บขยะ และปัญหาด้านคุณภาพของเมือง เป็นต้น การบุกรุกที่ริมฝั่งแม่น้ำปิงเป็นปัญหาที่ทางราชการพยายามหาทางแก้ไขอยู่ หากแก้ไขไม่ได้จะส่งผลต่อระบบนิเวศน์ของเมือง และสภาพแวดล้อมบริเวณริมน้ำ ในด้านการขยายตัวของชุมชนที่พิศอกอาศัยกระจายออกไปตามแนวถนนสายหลักต่าง ๆ ของเมือง เกาะตัวเองลงในบริเวณพื้นที่ว่างตามส่วนต่าง ๆ ของเมืองโดยเฉพาะพื้นที่เกษตรกรรม ภายในเมืองเพิ่มความหนาแน่นของกลุ่มอาคารและกิจกรรมการค้าและบริการเพื่อรองรับจำนวนประชากรที่มากขึ้น

1) ราคาที่ดินในปัจจุบัน

จากข้อมูลราคาที่ดินประเมินในปี พ.ศ. 2532 จะเห็นได้ว่าที่ดินที่มีราคาสูงสุดของเมืองเชียงใหม่อยู่บริเวณย่านการค้า และพื้นที่ต่อเนื่องของย่าน ได้แก่ ถนนท่าแพ ซ้างม่อส และข้างคลานตอนต้น (สี่แยกอุปคุตถึงสี่แยกศรีคอนฮั้ว) รองลงมาได้แก่ บริเวณถนนวิษณนทร์ ลอยเคราะห์ เจริญเมือง ซ้างเผือกและโชดนา ส่วนภายในเมืองเก่าราคาที่ดินสูงจะอยู่บริเวณถนนสายหลักในกำแพงเมือง เช่น พระปกเกล้า ราชดำเนิน ราชวิถี มูลเมือง เป็นต้น ส่วนราคาที่ดินส่อขานเมืองที่มีการเข้าถึงสะดวก โดยการตัดถนนของเทศบาลหรือจากเอกชนทำให้ราคาที่ดินสูงเช่นกันต่างจากอดีต ซึ่งราคาที่ดินบริเวณขานเมืองช่วงก่อนที่ดินมีการซื้อขายกันมากในช่วงรัฐบาลชาติชาย ราคาที่ดินบริเวณขานเมืองมีราคาถูกลงมาก เช่น บริเวณสายเลียบคลองชลประทานประมาณเพียงตารางวาละ 1,000-1,200 บาท ในปัจจุบันสภาพการพัฒนาเมืองขยายตัวอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ราคาที่ดินที่ขึ้นสูงแล้วไม่สามารถลดลงได้ บริเวณเลียบคลองชลประทานปัจจุบันราคาประมาณ 10,000-25,000 บาท (จากการสำรวจในปี 2535)

2) การเปลี่ยนแปลงราคาที่ดิน

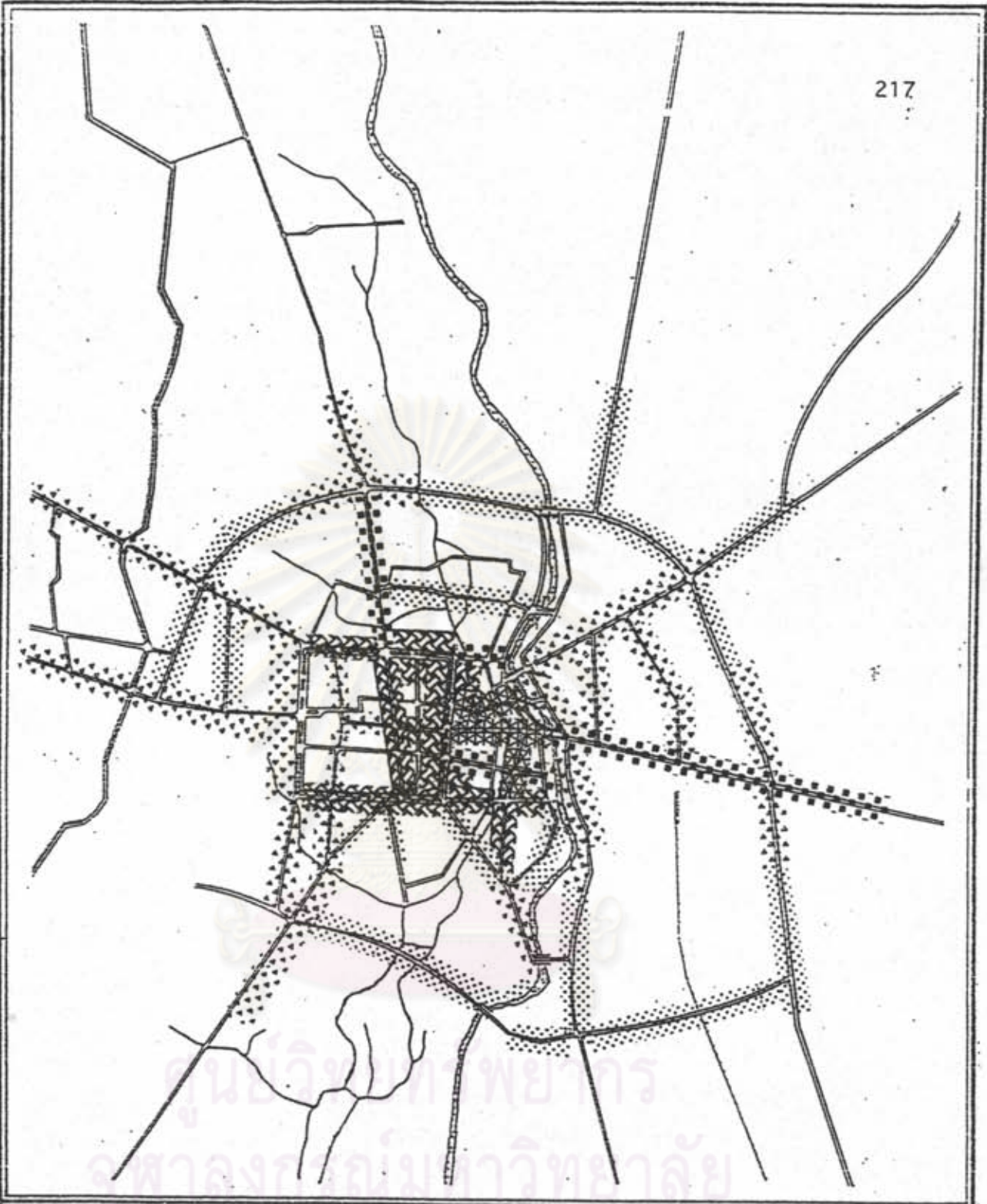
การเปลี่ยนแปลงราคาที่ดินในเมืองเชียงใหม่มีผลจากกระแส

เศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงหลายช่วง เช่น ยุคการตื่นตัวด้านการท่องเที่ยว ยุคการตื่นตัวทางธุรกิจ อสังหาริมทรัพย์ หรือในปัจจุบันเป็นช่วงเวลาของการเก็งกำไร ในอดีตราคาที่ดินมีราคาสูงขึ้น เกิดจาก "ความต้องการจริง" ของการเพิ่มขึ้นของประชากรและความต้องการพื้นที่ในการประกอบธุรกิจ ส่วนในปัจจุบันการเพิ่มของราคาที่ดินส่วนหนึ่งเกิดจากความต้องการจริง และอีกส่วนหนึ่งเกิดจาก "ความต้องการเทียม" การเก็งกำไร จะเห็นได้จากการเปลี่ยนมือของที่ดินในย่านสำคัญต่าง ๆ บางแห่งมีราคาสูงมาก แต่สภาพเห็นเป็นที่ว่างรกราคาสูงขึ้นจึงปล่อยขายและเร่งด่วน ประกาศขายต่อ สภาพเช่นนี้พบเห็นได้ตั้งแต่สมัยรัฐบาลชาติสยามจนถึงปัจจุบัน

ตารางที่ 3.8 แสดง การเปลี่ยนแปลงราคาที่ดินพ.ศ. 2519, 2525, 2532

บริเวณ	2519	2525	2532
บริเวณเมืองเก่าและย่านการค้า			
โศภานต์	10,000	27,000	45,000
ท่าแพ	10,000	25,000	35,000
วังน้อย	10,000	30,000	50,000
วังอาสน	5,000	27,000	35,000
ถนนราชวงศ์	10,000	17,500	40,000
วัดน้อย	1,000	10,000	25,000
เจริญพรหม	500	7,500	15,000
ถนนเมือง	1,000	15,000	35,000
ราชธานี	500	10,000	12,000
ราชธานี	400	7,500	12,000
ท่าแพ	750	12,000	15,000
ชุมชนเมือง	500	7,000	15,000

บริเวณ	2519	2525	2532
บริเวณชานเมือง			
หัวหมาก	1,000	2,750	25,000
ป่า	200	2,000	20,000
นิคมพัฒนา	500	2,000	10,000
นิคมพัฒนา	750	2,500	20,000
บริเวณใหม่			
โศภานต์	1,000	22,500	40,000
วังน้อย	1,250	25,000	45,000
ถนนราชวงศ์	1,000	17,500	30,000
วัดน้อย	250	5,000	8,000
บริเวณชานเมือง			
เจริญพรหม	5,000	30,000	40,000
ถนนราชวงศ์	10,000	15,000	25,000
วังน้อย	500	10,000	20,000
เจริญพรหม	1,000	10,000	20,000
บริเวณใหม่			
ถนนราชวงศ์	750	12,000	15,000
วังน้อย	800	15,500	20,000
ถนนราชวงศ์	500	10,000	15,000
ถนนราชวงศ์	150	2,500	5,500

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แนวคิด : ราคาที่ดินบริเวณถนนหลักสำคัญของเมือง

แผนที่ 3.41

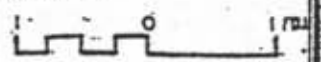
สัญลักษณ์

- > 50,000
- 50,000-30,000
- 20,000-10,000
- <10,000

ทิศเหนือ

มาตราส่วน

ที่มา :

3) การขยายตัวของการใช้ที่ดินก. การขยายตัวของขอบเขตพื้นที่ปลูกสร้าง (เนื้อเมือง)

ลักษณะการเติบโตของเมืองแสดงให้เห็นได้โดยการศึกษาขอบเขตของพื้นที่ปลูกสร้าง (BUILT UP AREA) จากข้อมูลเอกสารและภาพถ่ายทางอากาศ การเปลี่ยนแปลงของเนื้อเมืองที่ขยายตัวออกมารอบ ๆ ชานเมือง ตั้งแต่ พ.ศ. 2508 จนถึงปัจจุบัน มีลักษณะดังนี้

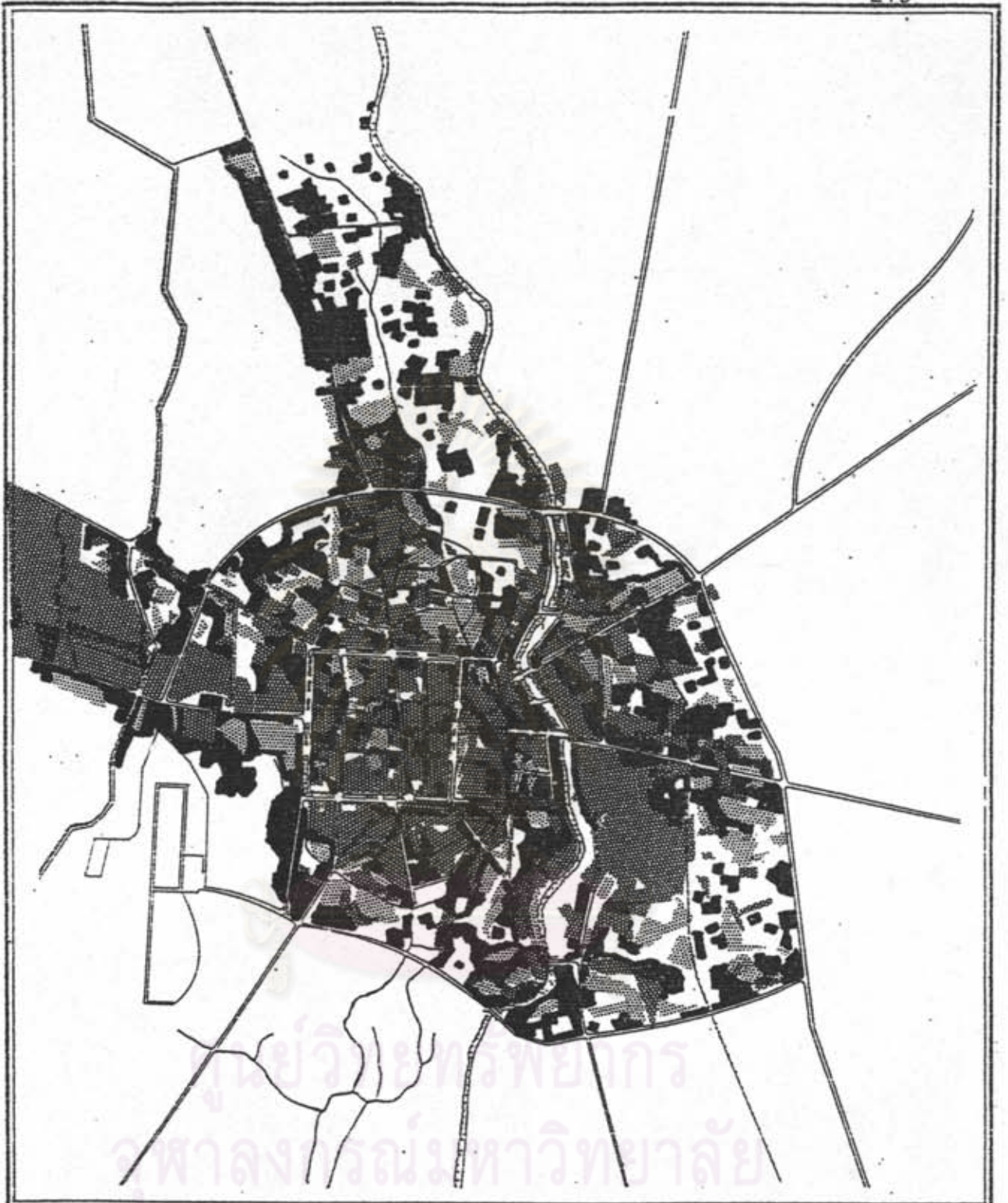
1) ลักษณะการใช้พื้นที่ปลูกสร้างได้เติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงเวลา 3 ช่วงคือ พ.ศ. 2508-2519 และ พ.ศ. 2532 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2508-2519 พื้นที่ในเขตกำแพงเมืองได้ถูกใช้เกือบเต็มพื้นที่แล้ว โดยเฉพาะด้านทิศตะวันออกมีสัดส่วนการปลูกสร้างมากกว่าทิศตะวันตกและทิศเหนือ อาคารจะอยู่หนาแน่นบริเวณถนนหลักตอนต้นติดกับเมืองเก่าห่างจากเมืองเก่าโดยประมาณ 1 กิโลเมตร

2) ในปี พ.ศ. 2519 การขยายตัวเริ่มออกไปรอบ ๆ ตัวเมือง มีความหนาแน่นเพิ่มขึ้นในบริเวณย่านที่พักอาศัยและย่านการค้า พื้นที่ว่างตามชานเมืองด้านต่าง ๆ เริ่มถูกใช้โดยพื้นที่ด้านเกษตรกรรมและที่ว่างเปลี่ยนแปลงลดลง พื้นที่อยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้นในอัตราที่สูง รองลงมาคือ ย่านการค้า สถานที่ราชการ สนามกีฬา สถานศึกษา

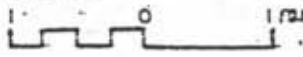
3) ในปี พ.ศ. 2532 การขยายตัวของพื้นที่ปลูกสร้างมีความสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและความต้องการการใช้ที่ดิน ในเขตเทศบาลบริเวณเมืองเก่าและย่านการค้าเก่ามีความหนาแน่นสูงมาก รวมทั้งบริเวณตอนต้นของถนนข้างเผือก และถนนเจริญเมือง มีการขยายขอบเขตพื้นที่ปลูกสร้างไปตามถนนสายหลักและสายรองที่อยู่รอบนอกของเมือง ถนนห้วยแก้ว สุเทพ โชคนา เจริญเมือง แก้วนาวิรุ

4) ในปี พ.ศ. 2535 จากภาพถ่ายทางอากาศและข้อมูลการขออนุญาตปลูกสร้างอาคารในเขตเทศบาลเมืองเชียงใหม่ สํารวจโดยสำนักผังเมือง จากการสำรวจพบว่ามีอัตราการใช้ที่ดินในเขตตำบลข้างม่อช และข้างคลาน ซึ่งเป็นการเพิ่มความหนาแน่นในย่านเดิมอยู่แล้ว การขยายตัวในเมืองเก่าเต็มที่แล้วโดยส่วนใหญ่จะปลูกสร้างอาคารพาณิชย์บริเวณริมถนนมาก บริเวณตำบลสุเทพ สุขาภิบาลข้างเผือก ตำบลวัดเกตุ

มีการเพิ่มขึ้นของอาคารสูงมาก ส่วนรอบนอกของเมืองตามแนวถนนหลัก การเพิ่มขึ้นของพื้นที่อยู่อาศัยมีมากในลักษณะบ้านจัดสรร ที่ดินเปล่า และอาคารพาณิชย์ และมีการขยายตัวของศูนย์กลางออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และตะวันออกเฉียง

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

<p>แสดง: การขยายตัวของการใช้ที่ดิน</p>	<p>แผนที่ 3.43</p>
<p>สัญลักษณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> พ.ศ. 2508 พ.ศ. 2519 พ.ศ. 2533 <p>ที่มา:</p>	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div data-bbox="1165 1825 1348 2004"> <p>ทิศเหนือ</p> </div> <div data-bbox="1356 1825 1500 2004"> </div> </div> <p>มาตราส่วน</p>

ได้ เพื่อรองรับการขยายตัวย่านพักอาศัยที่ขยายตัวมากในทิศทางที่กล่าวถึง

๖. ความหนาแน่นของอาคารบนเนื้อเมือง

บริเวณภายในเขตเมืองเก่าช่วง พ.ศ. 2475 อาคารภายในบริเวณนี้ยังคงมีอยู่น้อยมาก อยู่กระจายค่อนข้างห่างกัน โดยความหนาแน่นของอาคารอยู่บริเวณทิศตะวันออกและทิศใต้ของเมือง จนกระทั่งหลัง พ.ศ. 2527 เป็นต้นมาอาคารในเขตเมืองเก่าและย่านการค้าเก่าได้เพิ่มความหนาแน่นขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ในปัจจุบันจากการสำรวจเนื้อเมือง กลุ่มอาคารที่มีความหนาแน่นแบ่งได้ 3 กลุ่มดังนี้

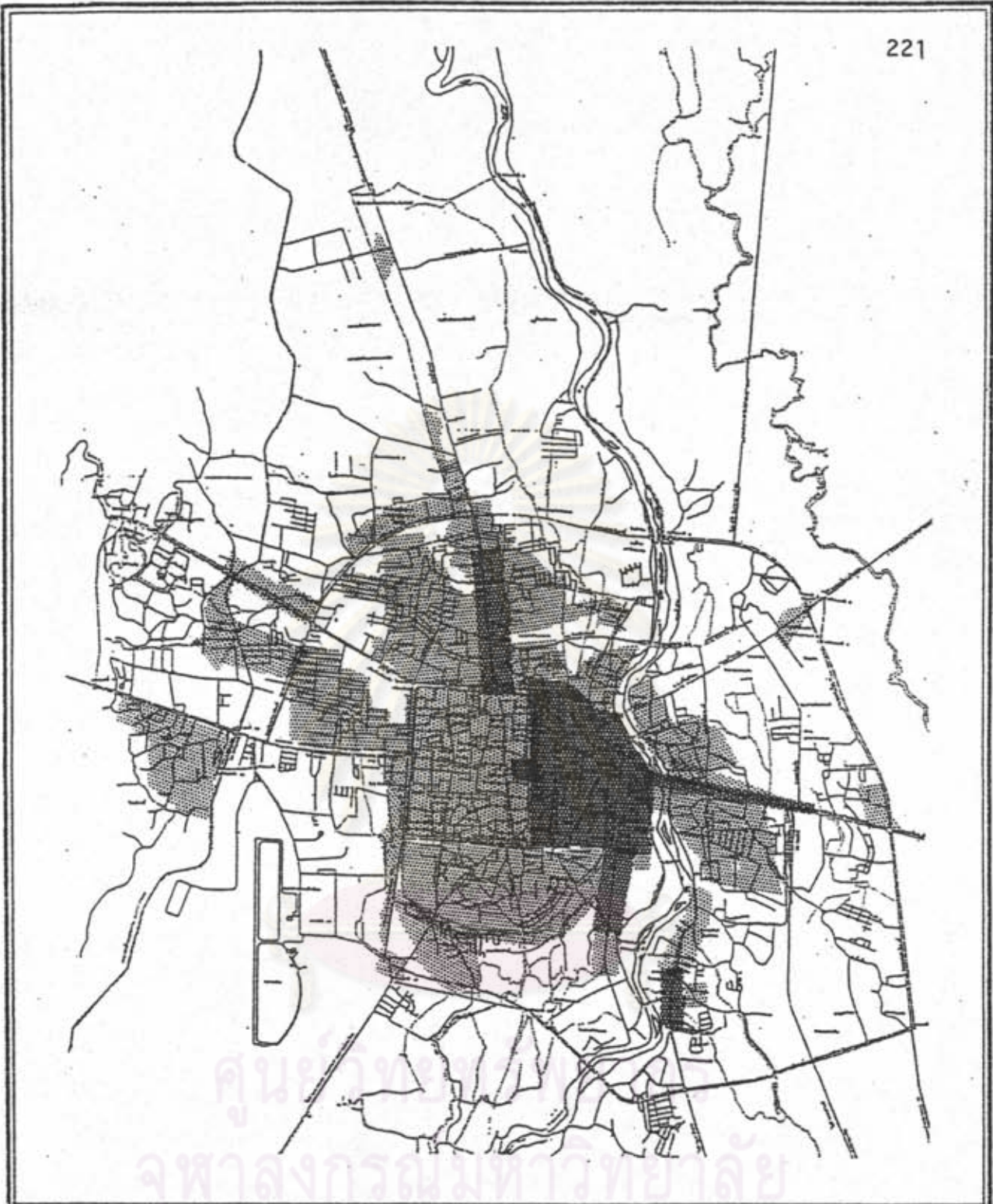
1) กลุ่มที่มีความหนาแน่นสูง อยู่บริเวณใจกลางเมือง (ย่านการค้าเก่า) และทางรองที่กิจกรรมขยายตัวออกไป โดยอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง แบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ

ก) กลุ่มพาณิชย์กรรม เกาะตัวตามบริเวณทิศตะวันออกของเมืองจากแนวกำแพงเมืองบริเวณประตูท่าแพ จนถึงเชิงสะพานนวรัฐ และบริเวณถนนช้างคลาน โดยส่วนใหญ่เป็นอาคารพาณิชย์สูง 4-5 ชั้นสลับกับอาคารรุ่นเก่า มีทั้งก่อสร้างด้วยไม้ครึ่งไม้ครึ่งปูน และอาคารสูงตั้งแต่ 5 ชั้นจนถึง 35 ชั้น

ข) กลุ่มพักอาศัย อยู่บริเวณในเมืองเก่าทั้งในกำแพงเมืองและรอบกำแพงเมือง ลักษณะอาคารที่พบมีทั้งเรือนเครื่องไม้แบบคหบดี เรือนครึ่งตึกครึ่งไม้ บ้านสมัยใหม่ ส่วนอาคารพาณิชย์มีทั้งเรือนไม้หันหน้าถึงเข้าสู่แนวชาวของถนน เรือนไม้ 2 ชั้น ซึ่งสร้างขึ้นราว พ.ศ. 2460 เป็นต้นมา และอาคารพาณิชย์ที่มีรูปลักษณะถูกบังคับโดยกฎหมายให้เป็นรูปทรงของอาคารล้านนา (กาแล) อยู่เชิงสะพานด้านหน้าอาคาร

ค) กลุ่มมัสยิดโบราณราชการ อยู่บริเวณใจกลางเมืองเก่า ประกอบด้วย ที่ว่าการอำเภอ ศาลากลางหลังเก่า (ปัจจุบันมีโครงการจะทำเป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรมของเมือง) เรือนจำ บ้านพักข้าราชการ บ้านพักรับรอง และบริเวณคอนตันรองถนนสุเทพ ประกอบด้วย กลุ่มโรงพยาบาลมหาราช มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และแขวงกาทางจังหวัดเชียงใหม่ บ้านพักข้าราชการ

2) กลุ่มที่มีความหนาแน่นปานกลาง อยู่บริเวณโดยรอบเมืองเก่าและย่านการค้าเก่า เกาะกลุ่มตามแนวถนนสายหลักและสายรองที่สำคัญของเมือง โดยส่วนใหญ่จะหนาแน่นทางทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศใต้บริเวณคอนตันของแนวถนนห้วยแก้ว

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

<p>แนวคิด : ความหนาแน่นของอาคารบนเนื้อเมือง</p>		<p>แผนที่ 3.44</p>	
<p>สัญลักษณ์</p>	<p>กลุ่มที่มีความหนาแน่นปานกลาง</p>	<p>ทิศเหนือ</p>	
<p>กลุ่มที่มีความหนาแน่นสูง</p>	<p>กลุ่มที่มีความหนาแน่นน้อย</p>	<p>มาตราส่วน</p>	
<p>ที่มา :</p>			

ก) กลุ่มพักอาศัย อยู่บริเวณพื้นที่ตอนในของถนนสายหลักและสายรองอาศัยการเข้าถึงโดยทางรอง ตรอก ซอย เช่น ชุมชนข้างเฟือก ชุมชนเจ็ดยอด ชุมชนสันป่าข่อย ชุมชนหนองประทีป ชุมชนหนองหอย ชุมชนเมืองสาครหลวง

ข) กลุ่มพาณิชย์กรรม อยู่บริเวณรอบเมืองเกาะคำตามริมถนนสายหลักและสายรอง เช่น แนวถนนห้วยแก้ว แนวถนนข้างเฟือก โชคณา แนวถนนเจริญเมือง แนวถนนเชียงใหม่-ลำพูน แนวถนนเชียงใหม่ทางดงเป็นต้น และบริเวณจุดตัดของถนนสายหลักของเมือง เช่น สี่แยกรินทร์คำ สี่แยกช่วงสิงห์ สี่แยกสันกำแพง สี่แยกสนามบินเป็นต้น

3) กลุ่มที่มีความหนาแน่นน้อย อยู่บริเวณชานเมืองกระจายตัวทุกทิศทาง พื้นที่ปลูกสร้างมีน้อยโดยส่วนใหญ่เป็นที่โล่งว่าง และพื้นที่เกษตรกรรม ประเภทของพื้นที่ปลูกสร้าง ได้แก่ สถาบันราชการตั้งอยู่บริเวณตอนเหนือของเมืองตามแนวถนนโชคณา สถาบันการศึกษา บริเวณทิศตะวันตกของเมือง และแนวถนนซูเปอร์ไฮเวย์อ้อมเมือง หมู่บ้านจัดสรรที่กระจายตัวตามบริเวณต่าง ๆ ศาสนสถาน รอบนอกเมืองที่มีพื้นที่ติดกับพื้นที่เกษตรกรรม ที่โล่งว่าง และชุมชนชนบทรอบ ๆ เมือง

ก) กรรมสิทธิ์ที่ดินและการเข้าใช้พื้นที่

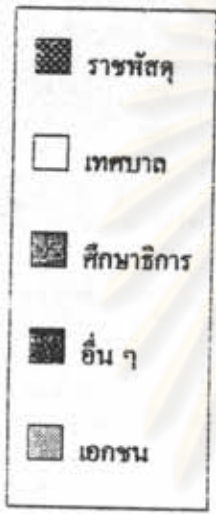
กรรมสิทธิ์ที่ดิน

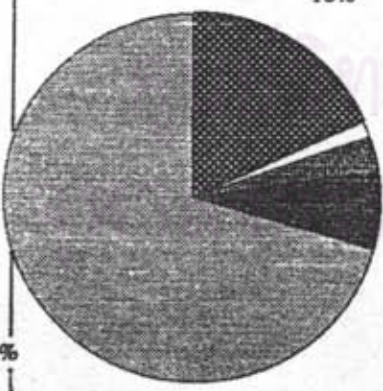
ที่ดินในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่แบ่งกลุ่มกรรมสิทธิ์ได้ 2 กลุ่มคือ

1) ที่หน่วยงานของรัฐดูแลและรับผิดชอบการใช้ประโยชน์ ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 11.91 ตารางกิโลเมตร (7,443.75 ไร่) โดยเป็นที่ราชพัสดุ 4,550 ไร่ เทศบาลนครเชียงใหม่ 337.5 ไร่ ศึกษาธิการจังหวัดดูแลพื้นที่วัดประมาณ 83 แห่ง ในเขตเทศบาลมีพื้นที่ประมาณ 09.8 ตารางกิโลเมตร และถนนลำเหมือง คูเมือง คลอง แม่น้ำ พื้นที่สาธารณะดูแลโดยหน่วยงานต่าง ๆ ประมาณ 1.28 ตารางกิโลเมตร

2) ที่ดินกรรมสิทธิ์เอกชน ประมาณ 28.3 ตารางกิโลเมตร (70.37% ของเขตเทศบาลทั้งหมด)

ตารางที่ 3.9 แสดง การรวมสิทธิ์ที่ดินในเขตเทศบาล

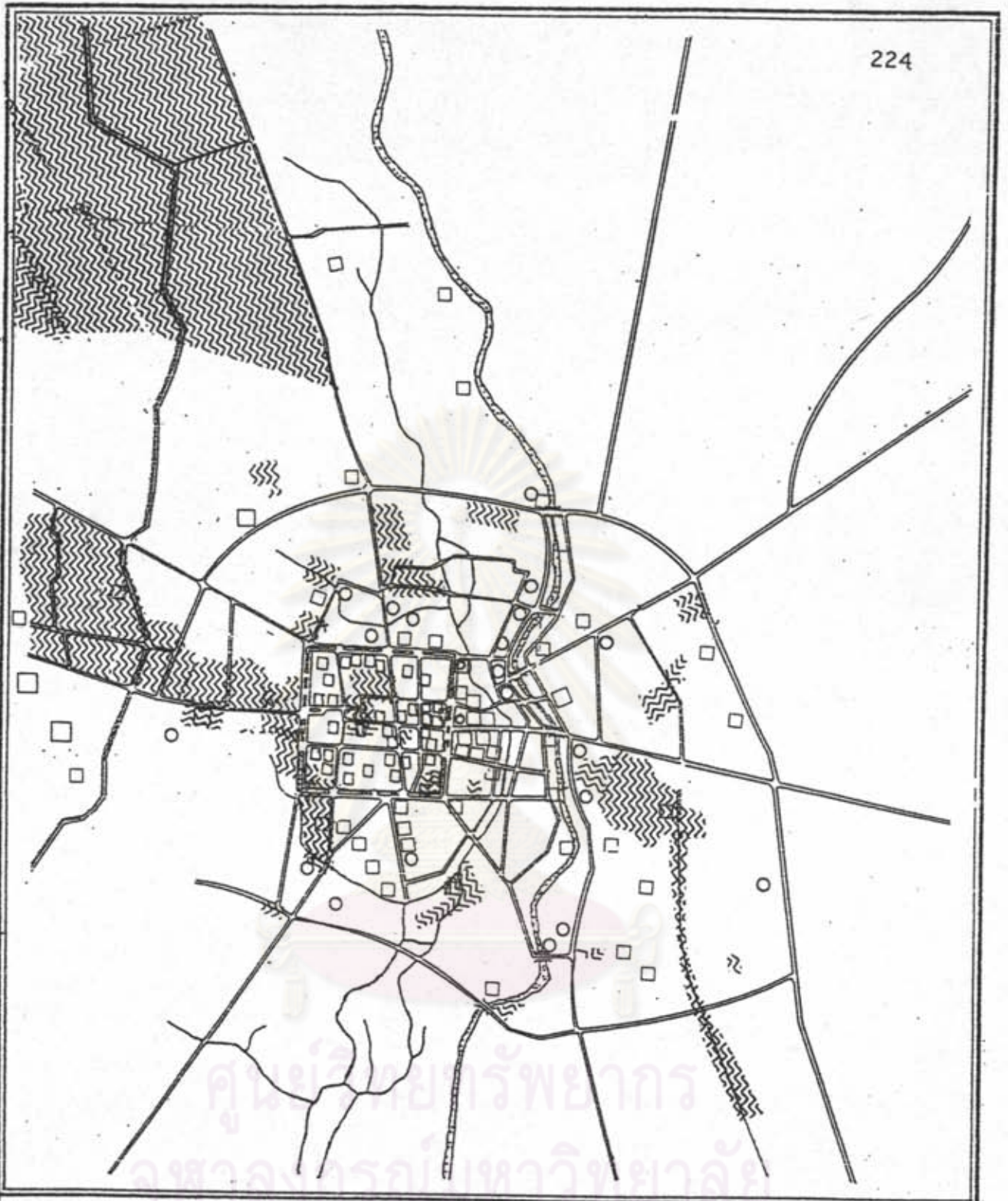
กรรมสิทธิ์		จ.ร.กม.	ไร่	ร้อยละ
สัญลักษณ์ 	ราชพัสดุ	7.28	4,550	18.11
	เทศบาล	0.54	337.5	1.37
	ศึกษานิการ	1.30	812	3.2
	อื่น ๆ	2.79	1,783	6.95
	เอกชน	28.3	17,675	70.37
	รวม	40.25	25,158	100.00

71% 18% 1% 3% 7%

ที่มา : เทศบาลนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2533

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แสดง: กรรมสิทธิ์ที่ดินในเขตเทศบาล

แผนที่ 3.45

สัญลักษณ์

- ที่ราชพัสดุ
- ที่เทศบาล
- ที่วัด

ที่มา:

ทิศเหนือ

มาตราส่วน

ข) การเข้าใช้พื้นที่ (กิจกรรมในเมือง)

ชีวิตเมือง (URBAN LIFE) ของเมืองเชียงใหม่จำแนกเป็นกลุ่มใหญ่ได้ 2 กลุ่มคือ 1) คนเมือง (อยู่อาศัยในเมือง) 2) นักท่องเที่ยว จากการเคลื่อนไหวของการใช้ชีวิตก่อให้เกิดการเข้าใช้พื้นที่ของแต่ละกิจกรรมที่แตกต่างกันตามความต้องการ

ปัจจัยของชีวิตเมืองที่ดี จากเอกสารประกอบคำบรรยายอาจารย์ขวัญสรวง อติโพธิ์ กล่าวว่า ปัจจัยของชีวิตเมืองที่ดีได้แก่

1. ความหนาแน่นที่เหมาะสม เช่น จำนวนคน พื้นที่ ระยะทาง เวลา

2. ความหลากหลายของกิจกรรม ของเหตุการณ์ของคน

3. ความเกี้ยวข้องกันที่รับรู้จัก มีเอกลักษณ์มีความเชื่อมโยง

4. มีความต่อเนื่องในช่วงเวลา ชั่วโมง วัน สัปดาห์

ภาพรวมของความเป็นฮ่านในเมืองเชียงใหม่

"ฮ่าน" จากการศึกษาชุมชนเมืองในพัฒนาการทางภาพถ่ายจากอดีตถึงปัจจุบัน พบว่ากิจกรรมภายในเมืองที่แตกต่างกันตามลักษณะการใช้ที่ดิน ก่อให้เกิดเป็นฮ่านต่าง ๆ ดังนี้

ก. ฮ่านราชการและสถาบันการศึกษา แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ ฮ่านราชการ

กลุ่มที่ 1 บริเวณใจกลางเมือง ตั้งแต่ถนนเวียงแก้ว ถนนราชดำเนิน และถนนราชวิถี

กลุ่มที่ 2 บริเวณศาลากลางใหม่และเขตทหาร

กลุ่มที่ 3 บริเวณศาลาแก้วและสถานีรถไฟ

กลุ่มที่ 4 บริเวณถนนสุเทพ กลุ่มสถาบันราชการ และ

คอนปลาซของถนนหัวขี้แก้ว (กลุ่มเทคโนโลยีวิทยาเขตพาสัฟ) เป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการในระดับเทศบาลจนถึงระดับจังหวัด เช่น ศาลากลางจังหวัด เทศบาลนครเชียงใหม่ ที่ว่าการอำเภอเมืองเชียงใหม่ ศาลจังหวัด โรงพยาบาล สถานชนานุบาล เรือนจำ กรมทางหลวง สำนักงานขนส่งจังหวัด ศาลาแก้ว เป็นต้น

ข. ย่านพาณิชย์กรรม อยู่บริเวณย่านการค้าหลักของเมืองเป็นกลุ่มใหญ่ บริเวณถนนวิษยานนท์ ซ้างม้อส ท่าแพ ลอยเคราะห์ ศรีคอนชัย ซ้างคลาน ถนนเจริญเมือง (ตะวันออก) ถนนซ้างเผือก โชคนา (ทิศเหนือ) ถนนหัวขแก้ว นิมนานเหมินทร์สุเทพ (ช่วงตลาดคันทนพอม) สี่แยกสนามบิน (ทิศใต้) โดยกลุ่มหลักเกาะตัวบริเวณประตูท่าแพจนถึงเชิงสะพานนาครี เป็นย่านการค้าและบริการทุกชนิด เช่น สถาบันการเงิน ห้างสรรพสินค้า ตลาด ร้านเฟอร์นิเจอร์ ร้านถ่ายรูป แผงลอย บริการสำหรับนักท่องเที่ยว ไนต์บาร์ซาร์ สถานีสันท่ง โรงแรม เกสส์เฮ้าท์ เป็นต้น และกลุ่มย่อยต่าง ๆ ของย่านพาณิชย์กรรมที่กระจายความชุ่มชื้นในย่านต่าง ๆ ของเมือง เพื่อรองรับชีวิตเมืองที่เกิดขึ้นในย่านนั้น

ค. ย่านอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมที่พบในเขตเทศบาลเมืองส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ผลิตเพื่อรองรับการท่องเที่ยวและการส่งออกในเชิงศิลปหัตถกรรม เช่น ไม้แกะสลัก เซรามิคส์ เครื่องเงิน เครื่องประดับ เครื่องเงิน ผ้าปัก โดยส่วนใหญ่เกาะตัวบริเวณทิศใต้และตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองความชุ่มชื้นทิพย์เนตร หาดทราย ระแงง ส่วนอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันเช่น อลูมิเนียม ประตูหน้าต่าง ดึงน้ำ กลึงโลหะ ซ่อมเครื่องยนต์ฯ กล้องกระดาษ เครื่องเรือน และอื่น ๆ จะกระจายตัวตามย่านในชุมชนต่าง ๆ ภาพโดยรวมเกาะตัวตามแนวถนน ตรอก ซอย ส่วนอุตสาหกรรมใหญ่ ๆ เช่น โรงไม้ ผลิตอิฐบล็อกจากอิฐเผาและอุปกรณ์ก่อสร้าง และเซรามิคขนาดใหญ่จะอยู่ตามแนวถนนหลักนอกเขตเทศบาล

ง. ย่านพักผ่อน มีย่านพักผ่อนที่สำคัญ คือ บริเวณสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ ถนนโชคนา-แม่ริม บริเวณเชิงคอก (สวนรุกขชาติ) และสวนสัตว์ อ่างเกษตร อ่างแก้ว สวนสุขภาพ ถนนนิมนานเหมินทร์ ส่วนบวทาค บริเวณแจ่งกู่เมือง สนามอิมคานา บริเวณหนองหอย และสนามกีฬาเทศบาลนครเชียงใหม่ ส่วนบริเวณพักผ่อนย่อยในพื้นที่เมือง เช่น สนามหญ้าหน้าจวนผู้ว่า สถาบันการศึกษา วัด ริมแม่น้ำปิง เป็นจุดพักผ่อนความชุ่มชื้นต่าง ๆ ที่พบเห็นได้โดยทั่วไป

จ. ย่านพักอาศัย เป็นย่านที่กระจายไปบริเวณต่าง ๆ ของเมือง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มตามบริเวณต่าง ๆ ของเมือง ย่านพักอาศัยสลับกับพื้นที่ว่างและพื้นที่เกษตร ย่านพักอาศัยในเมืองบริเวณต่าง ๆ ย่านพักอาศัยในย่านพาณิชย์กรรม ซึ่งแต่ละกลุ่มมีความหนาแน่นที่ต่าง ๆ กันโดยเรียงจากกลุ่มที่ 3, 2, 1 คือ ย่านพักอาศัยหนาแน่นมากอยู่บริเวณเขตเมืองเก่าและย่านการค้า ย่านพักอาศัยหนาแน่นน้อยกระจายตัวออกตามชานเมือง ส่วนใหญ่เป็นหมู่บ้านจัดสรร และกลุ่มอาคารสูงรอบนอก

ระบบศูนย์กลางกิจกรรมของชุมชนในแง่มุมต่าง ๆ

จากลักษณะเฉพาะของเมืองเชียงใหม่ในองค์ประกอบต่าง ๆ ของเมืองรวมตัวเป็นสภาพปัจจุบันของเมืองที่มี "ชีวิตเมือง" เป็นตัวดำเนินเรื่องราว ในแต่ละส่วนของการใช้ที่ดินและกิจกรรมในด้านต่าง ๆ ของเมือง สามารถแบ่งศูนย์กลางของเมืองในองค์ประกอบต่าง ๆ ได้ดังนี้

ก) ศูนย์กลางด้านศาสนา

- 1) ศูนย์กลางหลัก ในด้านการบริหารศาสนา วัดพระสิงห์ ธรรมวิหาร ในด้านจิตใจ วัดพระธาตุคอสมุท
- 2) ศูนย์กลางรอง วัดเจ็ดยอด (ในอดีตเป็นศูนย์กลางวัดในระดับเมืองตามคติความเชื่อแบบสุโขทัย) และวัดในระดับย่านและชุมชนในแต่ละบริเวณ

ข) ศูนย์กลางด้านการค้า พาณิชยกรรม

- 1) ศูนย์กลางหลัก บริเวณย่านการค้าเก่า ถนนท่าแพ ซ้างคลานตอนต้น และซ้างม่อฮ มีตลาดที่สำคัญ 2 แห่ง คือ ตลาดวโรรส ตลาดต้นลำไย
- 2) ศูนย์กลางรอง บริเวณชุมชนที่มีความหนาแน่นของประชากรสูง ประกอบด้วยบริเวณตอนต้นของถนนหัวขี้แก้ว ถนนซ้างเผือก ถนนหูลเมือง (ศาลาสมเพชร) ถนนทิพย์เนตรบรรจบถนนวิลาส ถนนบำรุงบุรี (ประตูเชียงใหม่) ถนนสุเทพ (ตลาดต้นพยอม) ถนนเมืองสมุทร (ตลาดเมืองใหม่) ถนนเชียงใหม่ ลำพูน (ตลาดหนองหอย) ถนนเจริญเมือง (ตลาดสันป่าข่อย)

ค) ศูนย์กลางสถาบันราชการ

- 1) ศูนย์กลางหลัก บริเวณถนนโศคนาที่ดินส่วนใหญ่เป็นของทางราชการ (ศาลากลางใหม่)
- 2) ศูนย์กลางรอง บริเวณถนนวังสิงห์คำ เทศบาลนครเชียงใหม่ และถนนราชดำเนิน ที่ว่าการอำเภอเมือง

ง) ศูนย์กลางสาธารณสุข

- 1) ศูนย์กลางหลัก บริเวณถนนสุเทพเป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลมหาราช (ส่วนออก)

2) ศูนย์กลางรอง กระจายตัวตามย่านต่าง ๆ รองรับชุมชน เช่น โรงพยาบาลล้านนา โรงพยาบาลเชียงใหม่รามคำแหง (เปิดดำเนินการปี 2537) เป็นต้น

จ) ศูนย์กลางคมนาคมขนส่ง

1) ศูนย์กลางหลัก บริเวณสถานีขนส่งอาเขต แนวถนนซูเปอร์ไฮเวย์อ้อมเมืองใกล้สี่แยกคอสสะเก็ด สนามบินเชียงใหม่ สถานีรถไฟ

2) ศูนย์กลางรอง กระจายตัวตามย่านต่าง ๆ ของเมือง มีดังนี้ สถานีขนส่งช้างเผือก ตลาดศรีพริกภาค ถนนท่าแพ ตลาดเมืองใหม่ หน้าโรงพยาบาลสวนดอก ตลาดช้างเผือก เจริญคอสสะเก็ด บริเวณสถานีรถไฟ สี่แยกสันกำแพง

ฉ) ศูนย์กลางสถาบันการศึกษา

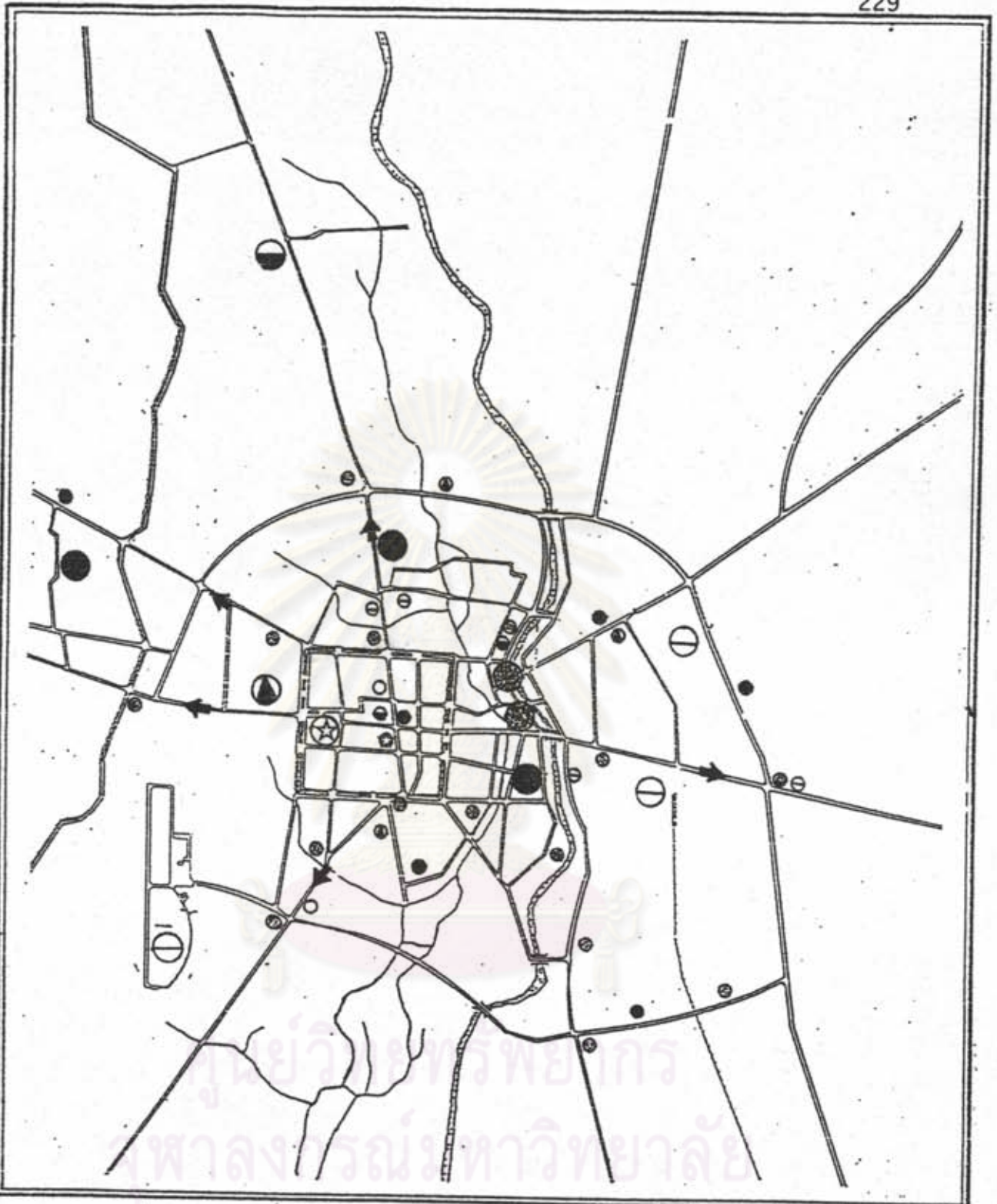
1) ศูนย์กลางหลัก มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ถนนห้วยแก้ว

2) ศูนย์กลางรอง โรงเรียนมัธยมศึกษาและประถมศึกษา กระจายตัวตามบริเวณต่าง ๆ ของเมือง

ช) ศูนย์กลางการท่องเที่ยว

1) ศูนย์กลางหลัก กลุ่มวัดที่สำคัญในระดับเมือง บริเวณถนนช้างคลานตอนต้น (ไนท์บาร์ซาร์)

2) ศูนย์กลางรอง บริเวณแนวเลียบลำน้ำปิงเชิงสะพานนาครีสองฝั่ง ด้านทิศใต้เลียบลำน้ำปิงบริเวณสะพานเม็งราย และบริเวณถนนห้วยแก้วตอนต้น จากตำแหน่งของศูนย์กลางหลักและศูนย์กลางรองแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของบริเวณเนื้อเมืองในตำแหน่งต่าง ๆ ในอดีตใจกลางเมืองเป็นบริเวณสำคัญที่สุด ต่อมาเมื่อเมืองมีการขยายตัวศูนย์กลางด้านต่าง ๆ จึงกระจายตัวตามย่านและชุมชนออกมา

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แสดง: แสดงศูนย์กลางหลักและรองของกิจกรรมต่าง ๆ

แผนที่ 3.46

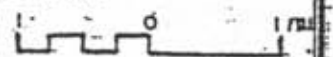
สัญลักษณ์

- การศึกษา
- ☆ ศาลา
- ◐ ราชการ
- ▲ สาธารณสุข
- ◑ คมนาคมขนส่ง
- ⊙ พาณิชยกรรม

ทิศเหนือ

มาตราส่วน

ที่มา:

3.6.4.2.5 บรรยากาศของพื้นที่ต่าง ๆ ในเมือง

บรรยากาศของเมืองในพื้นที่ต่าง ๆ หากมองจากอดีต ภาพรวมของเมืองที่มีหน้าตาเป็นแบบ "วานานคร" เริ่มจากริมไปทั้งเมือง จอแจและคึกคักบริเวณย่านการค้าและท่าเรือ ในสภาพปัจจุบันลักษณะกิจกรรมก่อให้เกิดบรรยากาศที่แตกต่างกัน แบ่งเป็น 3 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ สาธารณะ (PUBLIC) ถึงสาธารณะ (NEWTRAL) และส่วนตัว (PRIVATE) โดยสำรวจตามเกณฑ์ประเมินที่สำคัญ คือ กิจกรรม พฤติกรรม สถานที่ เวลา และกรรมสิทธิ์ที่ดิน ลักษณะวานนครจางหายไปจนหมดสิ้น ความเป็นส่วนตัวในย่านเมืองเก่าลดลงมากจะมีให้เห็นบริเวณตอนในของพื้นที่เข้าถึงโดย ตรอก ซอยเท่านั้น

ลักษณะที่ 1 พื้นที่ความเป็นสาธารณะสูง (PUBLIC) ลักษณะเฉพาะที่พบคือ ความคึกคักจากผู้คนที่หลากหลาย เป็นพื้นที่ ๆ มีการเข้าใช้สูง เช่น ย่านการค้า ริมถนนสายหลัก ห้างสรรพสินค้า ร้านค้าและบริการต่าง ๆ โรงพยาบาล สถานีดำรง ที่ว่าการอำเภอ เทศบาลนครเชียงใหม่ ตลาด เส้นทางสายสัญจร สถานที่ท่องเที่ยว มีการพบปะกันในลักษณะไม่มีความสัมพันธ์หรือแล้วเสร็จกัน รีบเร่งเพื่อให้ทันเวลา ในพื้นที่นับเป็นสี่ด้านของชีวิตเมืองที่มีความหลากหลายทั้งใน พฤติกรรม อารมณ์ กิจกรรม แต่อยู่ร่วมในสถานที่และเวลาเดียวกัน พบได้บริเวณข้างม่อฮ่อม ข้างคลาน วิชาชนนที่เจริญเมือง ท่าแพ พูลเมือง ข้างเผือก ประตูเชียงใหม่ พระปกเกล้า หัวรถแก้ว ไร่ดงนา (ช่วงต้น)

ลักษณะที่ 2 พื้นที่ความเป็นกึ่งสาธารณะ (NEWTRAL) ลักษณะเฉพาะตัวที่พบเห็นในเขตเมือง กลุ่มที่มีคุณค่าต่อเมือง คือ ส่วนสาธารณะ สนามกีฬา พื้นที่พักผ่อนในแต่ละย่านของทางราชการหรือเอกชน บริเวณริมน้ำบางส่วนของพื้นที่พักผ่อนบริเวณวัด และบริเวณรอบเมืองที่มีความเป็นกึ่งสาธารณะ เช่น พื้นที่จรรยา พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่กร้าง

ลักษณะที่ 3 พื้นที่ความเป็นส่วนตัวสูง (PRIVATE) ได้แก่บริเวณชุมชนต่าง ๆ ที่อยู่ในย่านพักอาศัยและบริเวณตอนในของย่านการค้า โดยยึดครองกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นส่วนตัว ลักษณะเด่นที่พบคือ ความร่มรื่นของแมกไม้และความเงียบไม่คึกคักจอแจ มีความโล่งในทัศนภาพที่ได้รับ ความเป็นส่วนตัวสูง การเข้าใช้พื้นที่ของคนแปลกหน้ามีน้อย แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มบ้านจัดสรรขนาดกลาง ขนาดใหญ่ และกลุ่มบ้านพักอาศัยเดี่ยวบริเวณริมน้ำบางตลอดแนวเขตเทศบาลเมืองไล่ลงมาตั้งแต่ฟ้าฮ่าม จนถึงป่าแดด กลุ่มที่ 2 ชุมชนดั้งเดิมบริเวณ พระสิงห์-หาวธา อุโมงค์-ป่าแดง-สวนดอก ข้างเคียน วัดเกตุ บำรุงราษฎร์ทุ่งโฮเต็ล เมืองสาคร ลอนจัน ช่วงสิงห์ ข้างเผือก เจ็ดยอด ป่าแพ่ง โดยทั้ง 2 กลุ่ม

ตอนในของย่านต่าง ๆ การเข้าถึงจะเป็นตรอก ซอยที่ข้อยจาก ถนนสายหลัก และสาขารอง

3.6.4.2.6 กิจกรรมภายในเมือง

ชีวิตเมือง (URBAN LIFE) มีการเคลื่อนไหวตลอดโดยการเข้าใช้พื้นที่ในแต่ละกิจกรรมที่แตกต่างกัน ในเขตเมืองเชียงใหม่ มีกลุ่มผู้ใช้หลัก 2 กลุ่ม คือ

- 1) คนที่อยู่ในพื้นที่ (คนเมือง นักอาศัยในเมืองหรือชานเมือง)
- 2) คนนอกพื้นที่ (นักท่องเที่ยว ติดต่อธุรกิจผ่านมา) จากการศึกษา และสำรวจกิจกรรมในช่วงเวลาที่ต่างกันในรอบปี

ชีวิตเมืองที่สอดคล้องกับความเป็นเมืองส่งผลต่อลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองของเมืองเชียงใหม่ ช่วงเวลาที่สำคัญแบ่งได้เป็น 3 ระยะคือ

ก) ในช่วงเวลา 1 ปี กิจกรรมที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ในช่วงเทศกาลงานประเพณีก่อให้เกิดผลโดยตรงต่อชีวิตเมือง มีดังนี้

- 1) งานฤดูหนาวเชียงใหม่ (ธันวาคม-มกราคม) สถานที่จัดงาน สนามกีฬาากลาง
- 2) มหกรรมไม้ดอกไม้ประดับ (กุมภาพันธ์) บริเวณสวนบวกหาดและถนนสายสำคัญ

3) สงกรานต์ (เมษายน) ถนนท่าแพ

4) ประเพณีอินทนิล (พฤษภาคม) วัดเจดีย์หลวง

ทำบุญเมือง (มิถุนายน) วัดเจดีย์หลวง

5) ประเพณีเดินธูปคอสู่เทพ (มิถุนายน) พระธาตุคอสู่เทพ

สุเทพ

ลานนาพฤษชาติ (สิงหาคม) สวนบวกหาด

ลลยกระทง (สีเบ็ง) (พฤศจิกายน) หน้าเทศบาลนคร

เชียงใหม่ และแนวถนนสายสำคัญ

วันกุหลาบเชียงใหม่ (ธันวาคม) สวนบวกหาด

ข) ในช่วงเวลา 1 สัปดาห์ ตลอดเวลา 1 สัปดาห์ กิจกรรมภายในเมืองเชียงใหม่มีหนาแน่นบริเวณศูนย์กลางของชุมชนในแต่ละย่าน มีกิจกรรมที่หลากหลายตามจุดต่าง ๆ ของเมือง โดยกิจกรรมส่วนใหญ่เกาะตัวตามย่านการค้าและบริการ เช่น ร้านค้าห้างสรรพสินค้า สถาบันราชการ สถานศึกษา โรงแรม เกสต์เฮ้าส์ สถานีขนส่ง แหล่ง

ท่องเที่ยว โรงงานอุตสาหกรรม ธนาคาร บริเวณที่มีกิจกรรมในวันหยุด ได้แก่ โบสถ์คริสต์ คริสต์จักร วัด สวนสุขภาพ สนามกอล์ฟ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ โรงภาพยนตร์ ร้านค้า ประเภทร้านอาหารและเครื่องดื่ม

จะเห็นได้ว่าบริเวณที่มีกิจกรรมภายในสัปดาห์ (เฉพาะวันทำงาน) จะอยู่ในย่านใจกลางเมือง และส่วนที่สำคัญในบริเวณต่าง ๆ ของเมือง ส่วนในวันหยุดบริเวณที่มีกิจกรรมจะเป็นสถานที่พักผ่อนและนันทนาการของเมือง

ค) ในช่วงเวลา 1 วัน กิจกรรมภายในเมืองมีความเคลื่อนไหวโดยตลอด 24 ชั่วโมง หากกำหนดลงให้ชัดเจนในเวลาแต่ละช่วงเป็นไปได้อย่างจะคาบเกี่ยวกันบ้าง

- 1) ช่วงที่ 06.00-18.00 น. พื้นที่ ๆ มีกิจกรรมในเมือง ได้แก่
- ก) พื้นที่สถาบันราชการและหน่วยงานเอกชน โดยส่วนใหญ่อยู่กลางใจเมืองและย่านพาณิชย์กรรม ดำเนินการ 8.00-16.30 น.
- ข) พื้นที่พาณิชย์กรรม ตลาดดาวในเขตเมืองมี 15 แห่ง

บริเวณเมืองเก่าและย่านการค้า : ตลาดสมเพชร ตลาดวโรรส ตลาดต้นลำไย ตลาดอนุสาร ตลาดเมืองใหม่

บริเวณทิศเหนือ : ตลาดข้างเมือก ตลาดชานินทร์ ตลาดช่วงสิงห์ ตลาดคำเที่ยง (เปิดดำเนินการเมื่อต้นปี 2536)

บริเวณทิศตะวันออก : ตลาดสันป่าข่อย ตลาดหนองหอย ตลาดเอื้องคำ ตลาดโคไพบูลย์ (เปิดดำเนินการเมื่อต้นปี 2536)

บริเวณทิศใต้ : ตลาดทิพย์เนตร ตลาดประดู่ เชียงใหม่

บริเวณทิศตะวันตก : ตลาดต้นพยอม

มีช่วงเวลาดำเนินการที่แตกต่างกัน

ตลาดเช้า-เย็น เป็นต้นไป ได้แก่ ตลาดวโรรส ตลาดคำเที่ยง ตลาดประดู่เชียงใหม่ ตลาดต้นพยอม ตลาดเอื้องคำ ตลาดชานินทร์

ตลาดบ่าย-ค่ำ ได้แก่ ตลาดสมเพชร ตลาดสันป่าข่อย ตลาดช่วงสิงห์ ตลาดโคไพบูลย์ ตลาดทิพย์เนตร ตลาดหนองหอย

ตลาดค้า-เช้า (โต้รุ่ง) ตลาดข้างเมือง ตลาด

อนุสาวร ตลาดเมืองใหม่

ค) พื้นที่นัดหมาย (6.00-19.00 น.) มีกิจกรรม

หนาแน่นช่วงเช้า (06.00-8.00 น.) และเย็น (16.30-19.00 น.) บริเวณสวนสุเทพ ส่วน
รุกขชาติ อ่างเกษตร สนามกีฬากลาง และสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์

มีกิจกรรมตลอดวัน (8.00-17.00 น.) คอย

สุเทพ

ง) พื้นที่ศูนย์รวมในการคมนาคมขนส่ง มีความ

หนาแน่นตั้งแต่ช่วงเช้า 06.00-09.00 น. และ 19.00-24.00 น. โดยเฉพาะที่สถานีขนส่ง
อาเขต ส่วนการคมนาคมขนส่งในระดับพื้นที่ในเขตเมือง และพื้นที่โดยรอบ (ใกล้เคียง-ต่าง
อำเภอ) มีหนาแน่นช่วงเวลา 05.00-09.00 น. และ 16.30-18.00 น.

2. ช่วงเวลา 2 18.00-06.00 น. พื้นที่กิจกรรม

ในเมือง

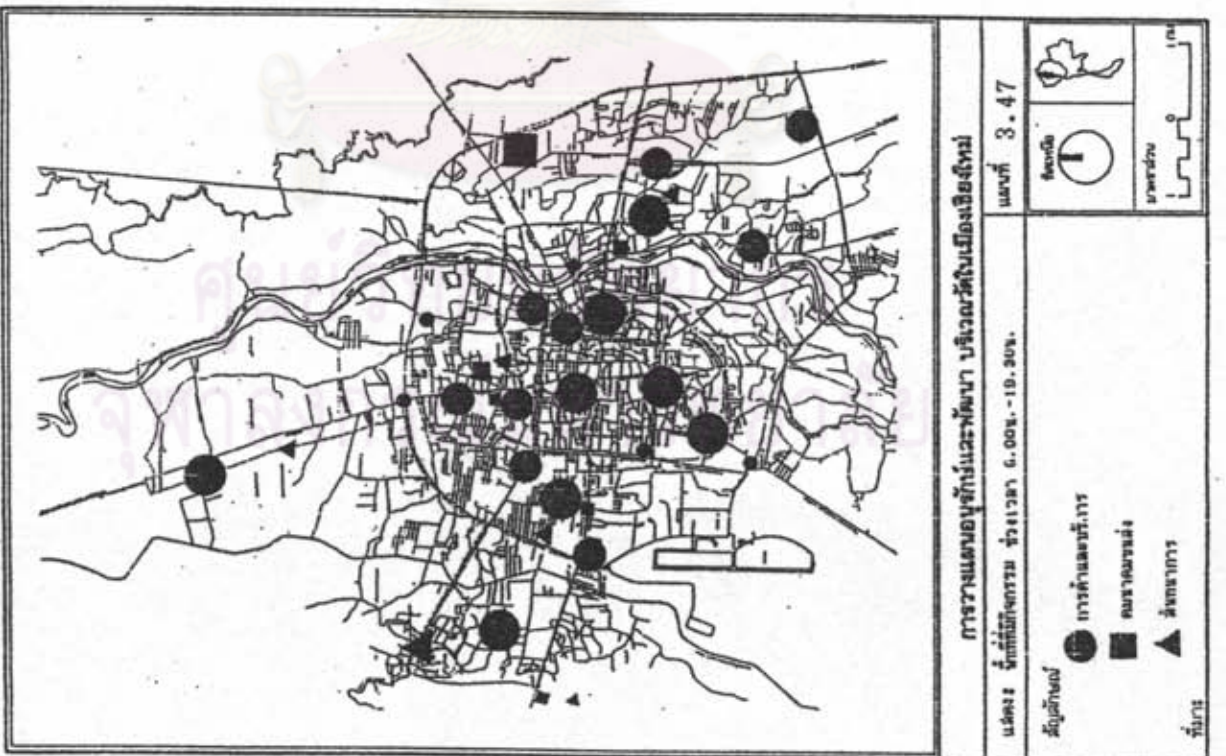
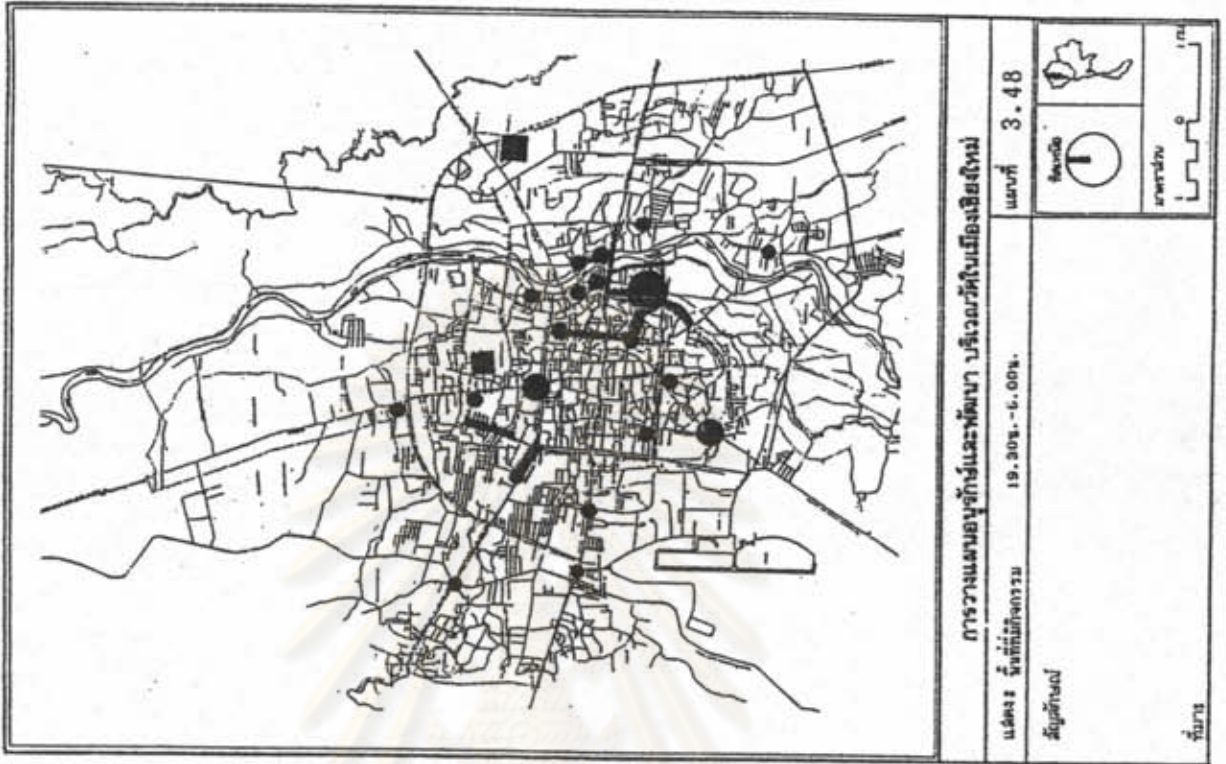
ก) พื้นที่พาณิชย์กรรม ตลาดดาวบางแห่งเริ่มเบา

บางลงแต่บางแห่งเริ่มคึกคักขึ้น โดยส่วนใหญ่เป็นตลาดโต้รุ่ง รองรับกิจกรรมกลางคืนของเมือง
เชียงใหม่ ได้แก่ ตลาดข้างเมือง ตลาดอนุสาวร หน้าตลาดต้นพยอม แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ
ในระดับเมือง ไนท์บาร์ซาร์ ร้านอาหารตามริมน้ำปิง นอกจากนี้ยังมีการรวมตัวของรถเข็น
ร้านอาหารที่จุดอื่น ๆ ของเมืองอีก เช่น บริเวณสถานีขนส่ง บริเวณริมถนนสายหลัก เป็นต้น

ข) พื้นที่ศูนย์รวมคมนาคมขนส่ง หนาแน่นมากในช่วง
เวลานี้ โดยเฉพาะวันศุกร์และวันอาทิตย์ที่สถานีขนส่งอาเขตบริเวณสี่แยกคอกสะแกเกิด

จากลักษณะเฉพาะของแต่ละกิจกรรม ส่งผลให้ชีวิต
เมืองในแต่ละพื้นที่มีความคึกคักจวบแตกต่างกัน โดยภาพรวมแหล่งทำงาน ธุรกิจจะเริ่มตัวเอง
ในช่วงโมงทำงานและปิดตัวเองลงในตอนเย็น หลังจากนั้นจะเป็นตลาด และย่านแหล่งท่องเที่ยว
ในยามค่ำที่เปิดตัวรองรับนักท่องเที่ยว ผู้คนที่ประสงค์ใช้กิจกรรมนั้น ๆ ความแตกต่างในกิจกรรม
ช่วงกลางวัน-กลางคืนในเมืองเชียงใหม่มีอย่างเห็นได้ชัด หลังช่วงโมงเร่งด่วนหากไม่ใช่งาน
เทศบาลหรือประเพณีที่สำคัญแล้วจะคึกคักเฉพาะแหล่งท่องเที่ยว ร้านอาหารโต้รุ่ง ส่วนตลาด
ดาวทั้งหลายในเขตเมืองที่กล่าวมาบางแห่งเริ่มส่งของ-รับของตั้งแต่ 03.00 น. เช่น
ตลาดต้นลำไย ตลาดเมืองใหม่ ตลาดวโรรส เป็นต้น ภาพของกิจกรรมที่แตกต่างกันในช่วง

เวลาแต่ละช่วงเป็นสีสรรของ "ชีวิตเมือง" เชียงใหม่ในปัจจุบัน

กิจกรรมจากคนนอกพื้นที่

ลักษณะเด่นที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่คือ "เป็นเมืองท่องเที่ยว"

โดยส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะมาตลอด และจะมากในช่วงวันหยุดและเทศกาลในระดับเมือง โดยลักษณะเฉพาะของเชียงใหม่ เป็นเมืองที่มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและทางประวัติศาสตร์โบราณสถานกระจายอยู่โดยทั่วไปในเขตเทศบาลและรอบนอก

ตลาดท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น ไต้หวัน (เทศบาลนครเชียงใหม่ : 2534) จากสถิติปี 2532 มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเชียงใหม่จำนวน 2,270,400

คน เป็นชาวไทย 1,800,000 คน มีผล

ทำให้การค้าบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

เช่น การขนส่ง นำเที่ยว อาหาร

เครื่องดื่ม บันเทิง ศิลปหัตถกรรม ที่ฝึก

บางช่วงมีไม่เพียงพอ เป็นผลให้มีการ

กระตุ้นการลงทุนในหลายแห่งที่เกี่ยวข้อง

กับการท่องเที่ยวในเชียงใหม่มากขึ้น

กลุ่มแหล่งท่องเที่ยว

กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในเขตเมือง

และบริเวณโดยรอบที่มีการสำรวจสะดวก

(ภายในเขตเมืองเป็นจุดแจกจ่ายนำท่องเที่ยว

ไปยังสถานที่ท่องเที่ยว)

ท่องเที่ยวไปยังสถานที่ท่องเที่ยว)

แผนที่ 3.49 แสดง ที่ท่องเที่ยวในเขตเมือง

ตารางที่ 3.10 แสดงแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในจังหวัดเชียงใหม่
ระดับจังหวัด

ประเภทแหล่งท่องเที่ยว	ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้ง
แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ	<ol style="list-style-type: none"> 1. น้ำตกแม่สา 2. น้ำตก แม่กลาง 3. น้ำตก วิชระธาร 4. น้ำตกแม่ฮะ 5. ด้า เชียงดาว 6. ท่าตอน 7. ดอยอินทนนท์ 	<p>อำเภอแม่ริม</p> <p>อำเภอจอมทอง</p> <p>อำเภอจอมทอง</p> <p>อำเภอจอมทอง</p> <p>อำเภอเชียงดาว</p> <p>อำเภอฝาง</p> <p>อำเภอจอมทอง</p>
แหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม	<ol style="list-style-type: none"> 1. หมู่บ้านท่ารั่มบ่อสร้าง 2. หมู่บ้านทอผ้าสีนกำแพง 3. ศูนย์ศิลปหัตถกรรมสีนกำแพง 4. บ้านเหมืองกุง (เครื่องปั้นดินเผา) 5. บ้านถาวส (เครื่องไม้สลัก) 	<p>อำเภอสีนกำแพง</p> <p>อำเภอสีนกำแพง</p> <p>อำเภอสีนกำแพง</p> <p>อำเภอหางดง</p> <p>อำเภอหางดง</p>
แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม	<ol style="list-style-type: none"> 1. เวียงกุมกาม 2. พระราชดู่จอมทอง 3. วัดคันแก้ว 	<p>อำเภอสารภี</p> <p>อำเภอจอมทอง</p> <p>อำเภอหางดง</p>

ประเภทแหล่งท่องเที่ยว	ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	จังหวัด
แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ	1. กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวคอสสุเทพ วัด พระธาตุคอสสุเทพ วังบัวบาน น้ำตกห้วยแก้ว น้ำตกมณฑาธาร	คอสสุเทพ
แหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม	1. ศูนย์สินค้าพื้นเมือง 2. ศูนย์ศิลปหัตถกรรม 3. ศูนย์วัฒนธรรม เชียงใหม่ 4. แหล่งจัดเทศกาล 5. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ	ตำบลช้างคลาน ตำบลหายยา ตำบลหายยา ความสถานที่ต่าง ๆ ตำบลช้างเผือก
แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม	1. วัดเชียงมั่น 2. วัดพระสิงห์ 3. วัดเจ็ดยอด 4. วัดเจ็ดยอด 5. วัดพระธาตุคอสสุเทพ 6. วัดสวนดอก 7. วัดกู่เต้า	ตำบลศรีภูมิ ตำบลพระสิงห์ ตำบลพระสิงห์ ตำบลช้างเผือก คอสสุเทพ ตำบลสุเทพ ตำบลช้างเผือก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แหล่งท่องเที่ยวจากตารางที่ 3.10 แสดงให้เห็นว่าคนนอกพื้นที่
แหล่งท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่ ส่วนใหญ่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับเมืองที่กล่าวมาเนื่องจาก
ความสะดวกสบายของการคมนาคมและสถานที่พัก ส่วนนอกเมืองนิยมท่องเที่ยวในลักษณะเข้าไป
เย็นกลับหรือค้างแรม จากแหล่งท่องเที่ยวในระดับเมืองจะสังเกตได้ว่าส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวชม
วัดวาอาราม และโบราณสถานซึ่งเป็นจุดที่น่าสนใจในสภาพแวดล้อมบริเวณวัด จึงเป็นข้อสังเกต
ประการหนึ่งที่จะใช้ในการศึกษา เพื่อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณวัดในบท
ต่อไป

3.9.3 ลักษณะและระบบเทคนิคชุมชนเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน

ก) ระบบคมนาคม

ภายในเขตเทศบาลเมืองเชียงใหม่มีลักษณะเส้นทางคมนาคมหลายลักษณะ โครงสร้างหลักเป็นระบบตาราง (GRID SYSTEM) ระบบวงแหวน (RADIAL RING SYSTEM) และ ความยาว (RIBBON) โดยมีข้อควรระวังลักษณะย่อยลงในพื้นที่เป็นแบบอิสระ (FREE FORM)

1) ระบบถนน

แกนของเมืองที่กระจายรอบตัวเมือง มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่ตัวเมืองเก่าเริ่มจากแนวตะวันตก มีแกนถนนที่สำคัญเรียงลำดับไป ทิศเหนือทิศตะวันออก และทิศใต้ของเมือง ดังนี้ แนวถนนหลักรูปเปอร์โพลีโงนทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1147 กับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 11 (เชียงใหม่-ลำปาง)

ก. ทิศตะวันตก- ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1004
(ถนนห้วยแก้ว)

- ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1005
(ถนนสุเทพ)

ข. ทิศเหนือ- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 107
(ถนนโชตนา)

ค. ทิศตะวันออก- ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1001
(ไปแม่โจ้-พร้าว)

- ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1019
(ไปอำเภอคอสระเก็ด)

- ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1006
(ไปอำเภอสันกำแพง)

ง. ทิศใต้ - ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 (ถนนเชียงใหม่-ฮอด)

จะเห็นได้ว่าถนนรอบคูเมือง และภายในตัวเมืองเก่าในแกนถนนตะวันออก ตะวันตกคือถนนช่างหล่อ บำรุงบุรี ราชมรรคา ราชดำเนิน ราชวิถี ศรีภูมิ และมณีนพรัตน์ และเหนือใต้ คือ ถนนบุญเรืองฤทธิ์ อารักษ์ สามล้าน สิงหราช พระปกเกล้า ราชดำเนิน พูลเมือง ครสาร ศรีภูมิ เป็นตัวส่งผ่านภายในพื้นที่หลักของเมือง

ออกไปตามแกนเหนือ-ใต้ ออก-ตกตามถนนหลักที่ได้กล่าวไปแล้ว ส่วนแนวถนนวงแหวนรอบกลาง และรอบในได้กำหนดไว้ตามผังเมืองรวม พ.ศ. 2527 ขณะนี้โครงการพัฒนาเมืองหลักได้ทำการก่อสร้างแนวถนนรัตนโกสินทร์และสะพานข้าม บึงเชื่อมกับถนนคอซึบสะเกิดเก่า ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของถนนวงแหวนรอบในเสร็จสิ้นแล้ว และการก่อสร้างถนนรูปเปอร์ไฮเวย์สายเชียงใหม่-ลำปาง กำลังขยายถนนเป็น 4 ช่องทางวิ่ง โดยมติดณะรัฐมนตรีให้ขยายถนน 4 ช่องทางวิ่งจากอุสุขาจนถึงเชียงใหม่ซึ่งขณะนี้อยู่ในระหว่างการก่อสร้าง

1.1 สภาพทั่วไปของระบบถนนในเมืองเชียงใหม่

ขนาดของเส้นทางคมนาคมภายในเมืองแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม

(สำนักผังเมือง : 2532)

(ถนนสายย่อย) กลุ่มที่ 1 มีความกว้างต่ำกว่า 10 เมตร มีอยู่มาในเขตเมืองและภายในชุมชนต่าง ๆ

(ถนนสายรอง) กลุ่มที่ 2 มีความกว้าง 10-15 เมตร แนวถนนหลักในเมืองและรอบนอก

(ถนนสายหลัก) กลุ่มที่ 3 มีความกว้าง 15-30 เมตร ถนนรอบเมือง

(ถนนสายหลัก) กลุ่มที่ 4 มีความกว้างเกิน 30 เมตร ถนนล้อมเมืองและทางหลวงจังหวัด

ผิวถนนโดยส่วนใหญ่เป็นแอสฟัลท์และคอนกรีต ส่วนภายในตรอกซอกที่กระจายตามบริเวณต่าง ๆ ของเมือง มีทั้งลูกรังและราดยาง สภาพโดยทั่วไปของถนนภายในเขตศูนย์กลางเมืองนั้นสามารถรองรับปริมาณการจราจรได้ในบางช่วงเวลา ส่วนในช่วงเวลาเร่งด่วนบางสายอยู่ในสภาพวิกฤต

1.2 การรองรับปริมาณการไหลเวียนของการจราจรในสภาพปัจจุบัน

จากการสำรวจภาคสนามในด้านการไหลเวียนของการจราจรในสภาพปัจจุบัน พบว่า ลักษณะของโครงข่ายการคมนาคมแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะในสภาพการณปัจจุบันคือ 1) ถนนสายหลัก 2) ถนนสายรอง 3) ถนนสายย่อย ซึ่งแต่ละกลุ่มมีขนาดของความกว้างที่แตกต่างกัน ปริมาณการจราจร (TRAFFIC VOLUME) หนาแน่นภายในเขตเมืองตอนในทั้งวันและรอบนอกของเมืองโดยเฉพาะเวลาเร่งด่วน ส่วนในเวลากลางคืนการจราจรหนาแน่นบริเวณที่มีกิจกรรมในยามค่ำคืน เช่น

บริเวณถนนช้างคลาน ท่าแพ ประกอบด้วย NIGHT BAZZAR ท่ารถ (ตลาดอนุสาร) บริเวณ
โรงแรมต่าง ๆ ที่มีแหล่งท่องเที่ยวสามราตรี และแนวถนนจากสถานีขนส่ง (อาเขต) เข้ามาอีก
ท่ารถในย่านธุรกิจ ส่วนในตอนใกล้รุ่งปริมาณการจราจรจะหนาแน่นบริเวณตลาดขายส่งต่าง ๆ
เช่น ตลาดต้นลำไย ตลาดวโรรส ตลาดเมืองสมุทร ตลาดต้นพยอม ตลาดชานินทร์ ที่อยู่
ภายในเขตเมืองชั้นใน

ก) โครงข่ายระบบคมนาคม

1) ถนนสายหลัก เป็นถนนแกนเส้นเดียว ช่องทางวิ่งคู่ เปิด
พื้นที่ตามแนวสายพุ่งออกไปทุกทิศของเมืองเป็นแกนหลักที่รองรับการสัญจรในย่านต่าง ๆ ของแต่ละ
บริเวณในเมือง ตำบลสุเทพ ได้แก่ถนนห้วยแก้ว ถนนสุเทพ ตำบลช้างเผือก ถนนโชตนา
ถนนช้างเผือก ตำบลฟ้าฮ่าม ถนนเชียงใหม่-พร้าว ตำบลวัดเกตุ ถนนเจริญเมือง และตำบล
ป่าแดด ถนนสายเชียงใหม่-ฮอด และแนวถนนรูปเปอร์จากบริเวณสี่แยกวันท์คำอ้อมมาพบตอน
เหนือและผ่านลงมาทางทิศตะวันออกและทิศใต้ของเมือง

2) ถนนสาทรอง ได้แก่ ถนนที่ทำหน้าที่เชื่อมต่อการสัญจรจาก
ถนนสายหลักที่กล่าวไป เป็นตัวนำการเข้าถึงย่านต่าง ๆ แบ่งตามพื้นที่การสำรวจเนื้อเมืองได้ดังนี้

บริเวณที่ 1 : บริเวณเมืองเก่าและย่านการค้า ได้แก่ ถนน
ราชมรรคา ราชดำเนิน พระปกเกล้า สามล้าน มูลเมือง บุญเรืองฤทธิ มณีนพรัตน์ ตอน
ใต้ของเมืองถนนทิพย์เนตร วัลลา สวิวงศ์ ประชาสัมพันธ์ ย่านการค้า ได้แก่ ถนน
วิษยานนท์ ช้างม่อส ท่าแพ ลอยเคราะห์ ศรีคอนซิช ช้างคลาน เจริญประเทศ

บริเวณที่ 2 : บริเวณทิศตะวันตก ถนนนิมมานเหมินท์
ถนนเลียงคลองชลประทาน

บริเวณที่ 3 : บริเวณทิศเหนือ ได้แก่ ถนนหิรัญ
หมื่นคำพร้าวด ถนนสนามกีฬา รัตนโกสินทร์ เมืองสมุทร สุขเกษม และถนนเลียบฝั่งน้ำแม่ปิง

บริเวณที่ 4 : บริเวณทิศตะวันออก ได้แก่ ถนนสาย
เชียงใหม่-ลำพูน ฟ้าฮ่าม บำรุงราษฎร์ กิ่งไฮ้เต็ล นายพล เกาะกลาง ราษฎร์อุทิศ สันนา
กองทราย ดันราม เชตุพน คอสะพานเกิดเกล้า และถนนโรงเรียนกาวิละ

บริเวณที่ 5 : บริเวณทิศใต้ ถนนหาสยา เวียงพิงค์
เชียงใหม่แลนด์ ป่าพร้าวออก

3) ถนนสายย่อย เป็นโครงข่ายอิสระวางวนติดต่อกันในระดับชุมชนของพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ที่แยกออกมาจากสายรองเพื่อการเข้าถึงจุดหมายในพื้นที่ต่าง ๆ เช่น ครอบชอย ทาง เป็นเส้นทางโบราณที่มีพัฒนาการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ในรองชุมชนเทศบาล ชุมชนระแกง ชุมชนสุเทพ ชุมชนอุโมงค์ ชุมชนข้างเคียน ชุมชนห้วยแก้ว ชุมชนเจ็ดยอด ชุมชนข้างเฟือก-โศคนา ชุมชนสันติธรรม ชุมชนข้างสิงห์ ชุมชนวัดเกตุ ชุมชนสันป่าช้อย ชุมชนฟ้าฮ่าม ชุมชนหนองหอย เป็นต้น

ข) ปริมาณการจราจร

ในเขตเทศบาลเมือง 74 สาย ชอย 680 ชอย รวมความยาวทั้งสิ้น 177.504 กิโลเมตร บริเวณที่ถูกล้อมรอบด้วยถนนวงแหวน มีผู้เดินทางด้วยยานพาหนะ 600,000 คัน รวมระยะทาง 2 ล้าน กิโลเมตร/วัน อัตราเจริญเติบโตของการจราจรปีละ 10% (GEC แทรฟฟิค ออโตเมชั่น) พื้นที่ที่รองรับปริมาณการจราจรมากที่สุดคือ เขตเมืองชั้นอำนวยการค้าและธุรกิจของเมือง แนวถนนท่าแพ ข้างม่อฮ่อม ข้างคลาน วิชยานนท์ ราชวงศ์เจริญประเทศและเจริญเมือง สภาพถนนไม่สามารถจะขยายออกไปได้อีกเนื่องจากคิลาของเอกชน อีกทั้งการสัญจรยังถูกบังคับให้ผ่านจุดนี้ ทำให้ปริมาณการจราจรมีหนาแน่นตลอดโดยเฉพาะเวลา (7.30-22.00 น)

พื้นที่รองรับปริมาณการจราจรรองลงมาซึ่งมีความหนาแน่นรองลงมาคือ บริเวณจุดตัดของถนนสายหลักและสายรองที่สำคัญ โดยเฉพาะในช่วงเวลาเร่งด่วน เช่น สี่แยกห้วยแก้ว สี่แยกข้างสิงห์ สี่แยกคอสระเก็ด สี่แยกข้างเฟือก เชียงสะพานนาวัว (จุดตัดของถนนทั้งด้านตะวันตก และตะวันออก) ตามแนวประตูเมือง 4 ทิศ (ประตูสวนดอกห้ามสัญจร) สามแยกแม่โจ้และสามแยกคอนจัน เป็นที่น่าสังเกตุว่าบริเวณแนวถนนสายอ้อมเมืองที่ส่งผ่านการสัญจรไปย่านชานเมืองในทิศต่าง ๆ มีปริมาณการจราจรหนาแน่นขึ้น ในด้านทิศตะวันตก ถนนสุเทพและห้วยแก้วมีปริมาณการจราจรสูงในเวลาเร่งด่วน ถนนโศคนา ถนนสันกำแพง ถนนเชียงใหม่-แม่โจ้ ถนนเชียงใหม่-หางดง เช่นกัน ซึ่งสาเหตุมาจากการขยายตัวของการใช้ที่ดินโดยเฉพาะที่พักอาศัยและการค้าบริการที่ขยายตัวออกไปแนวชานเมืองมากขึ้น

สภาพปัญหาการจราจรในปัจจุบันอยู่ในขั้นวิกฤตในเขตเมืองชั้นในเนื่องจากการสร้างถนนในเขตเมืองเก่ามีน้อย เพราะมีนโยบายเน้นการอนุรักษ์และส่วนใหญ่เป็นที่ดินของเอกชน ตามบริเวณถนนสายย่อย ครอบชอยต่าง ๆ สามารถเป็นทางลัดได้สำหรับรถยนต์ขนาดเล็กและรถจักรยานยนต์ได้ การแก้ปัญหาจราจรในด้านการตัดถนนก็มีใช้เหตุผลที่

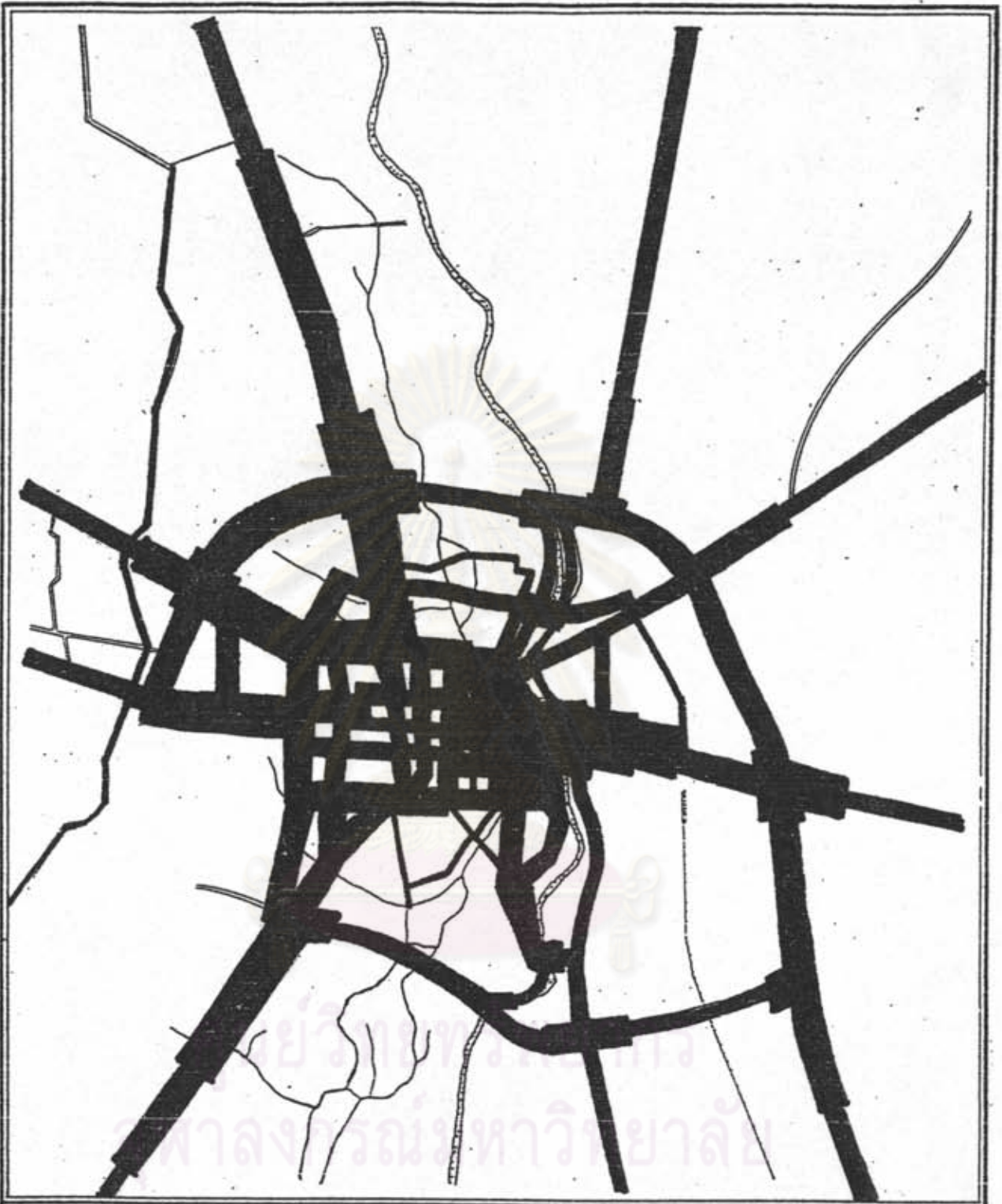

เหมาะสมเสมอไป ข้อบกพร่องที่พบในระบบโครงข่ายถนนในปัจจุบันคือ รถที่มุ่งหน้าไปทางทิศตะวันตกออกจำนวนมากใช้ถนนเหนือใต้โดยผ่านเมืองชั้นใน ทำให้ปริมาณการจราจรทวีขึ้นไปอีก และแนวถนนสายเหนือ-ใต้มีปริมาณการรองรับการสัญจรไม่พอในเขตเมืองชั้นใน แนวถนนวงแหวนชั้นกลางและชั้นในยังสร้างไม่เสร็จตามแผนที่วางไว้ หากสร้างเสร็จปริมาณการสัญจรบางส่วนไม่ต้องผ่านบริเวณย่านชั้นในของเขตเมือง

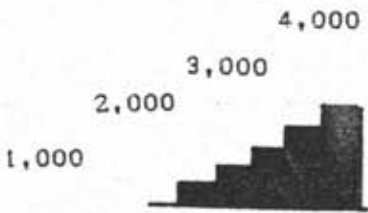

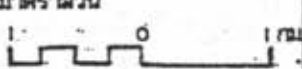
ตารางที่ 3.11 แสดงปริมาณการจราจร ขนาดความกว้าง-ฮาว ถนนสายหลัก-สายรองที่สำคัญภายในเมืองเชียงใหม่

เขตเมือง	ความกว้าง (ม.)	จำนวนสาย	ปริมาณการจราจร (คัน/ชั่วโมง)	ทางเดิน	ทางม้าลาย	เขตเมือง	ความกว้าง (ม.)	จำนวนสาย	ปริมาณการจราจร (คัน/ชั่วโมง)	ทางเดิน	ทางม้าลาย
บริเวณเมืองเก่าและย่านการค้า						บริเวณถนนใหม่					
ถนนวิชัยมงคล	13.00	1,295	1,411	●		ถนนวิเศษชัยชาญ	12.00	1,125	1,429	●	
ถนนท่าแพ	12.50	1,170	1,079	●		ถนนสุเทพ	12.00	1,317	1,124	●	
ถนนช้างเผือก	9.50	730	1,294	●		ถนนพหลโยธิน	9.00	1,227	1,280		●
ถนนช้างคลาน	12.00	2,467	1,645	●		ถนนศรีนครินทร์	7.00	1,100	100		●
ถนนคลองเตย	7.00	1,015	731		●	ถนนพญาไท					●
ถนนศรีอุโมงค์	12.00	1,000	1,240		●	บริเวณถนนเก่า					
ถนนเจริญพรหม	10.00	2,500	1,543		●	ถนนโรจนา	12.00	1,294	1,391	●	
ถนนศรีเมือง	9.00	1,743	1,643		●	ถนนช้างเผือก	10.00	1,619			●
ถนนราชพฤกษ์	8.20	1,346	540		●	ถนนศรีนครินทร์	10.00	1,619	1,295		●
ถนนราษฎร์นิยม	9.00	1,643	732		●	ถนนศรีเชียงใหม่	4.00	405	1,227		●
ถนนช้างคลาน	10.00	1,303	1,245		●	บริเวณถนนใหม่					
ถนนสุเทพ	10.50	1,500	1,087		●	ถนนเจริญเมือง	12.50	1,305	1,085	●	
						ถนนศรีเชียงใหม่	12.50	1,350	1,205	●	
						ถนนสุเทพ	9.00	1,315	391		●
						ถนนเจริญราษฎร์	12.50	1,115	1,429		●
						บริเวณถนนเก่า					
						ถนนศรีเชียงใหม่	8.20	696	1,294	●	
						ถนนพญาไท	9.00	720	395		●
						ถนนสุเทพ	10.00	200	431		●
						ถนนศรีเชียงใหม่	10.00	12,394	1,290	●	

ที่มา : แผนงานจราจรเชียงใหม่ ๕๐๐ สำนักเมืองเก่า 2534

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

<p>แนวคิด: ปริมาณการจราจรในช่วงเวลาเร่งด่วน</p>	<p>แผนที่ 3.51</p>
<p>สัญลักษณ์</p> <p>ที่มား</p>	<p>ทิศเหนือ</p> <p>มาตราส่วน</p>

2) ระบบขนส่ง

มี 3 ประเภท คือ

1) ทางเครื่องบิน เชียงใหม่เป็นที่ตั้งของสนามบินพาณิชย์ขนาดใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ (สนามบินนานาชาติ) และเป็นที่ตั้งของกองบิน 41 กองทัพอากาศ โดยมีเส้นทางบินภายในประเทศเชียงใหม่-กรุงเทพฯ วันละ 13 เที่ยวบิน เชียงใหม่-เชียงใหม่-เชียงราย วันละ 3 เที่ยวบิน เชียงใหม่-สุราษฎร์ธานี วันละ 1 เที่ยวบิน ฯลฯ ในปัจจุบันยังมีเที่ยวบินไปฮ่องกง สิงคโปร์ ญี่ปุ่น บินตรงทุกวัน

2) ทางรถไฟ การเดินทางโดยรถไฟได้รับความนิยมจากประชาชนและนักท่องเที่ยวมาก มีบริการรับส่ง ผู้โดยสาร สินค้า พัสดุไปรษณีย์ภัณฑ์ โดยมีบริการทุกวันวันละ 5 เที่ยวบิน สถานีรถไฟตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของเมืองเชียงใหม่ ทางรถไฟวิ่งเลียบชุมชนเมืองด้านทิศตะวันออกลงสู่ทางตะวันตกของเมืองขนานกับลำน้ำปิง ตรงลงสู่ลำพูน ลำปาง แพร่ อุดรธานี ตาก นครสวรรค์ ลพบุรี อ่างทอง อสุทธา และสุดปลายทางที่กรุงเทพมหานคร

3) ทางรถยนต์ การเดินทางจากกรุงเทพฯ-เชียงใหม่ มีเส้นทางหลัก 2 เส้นทางคือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (พหลโยธิน) เป็นเส้นทางหลักของภาคเชื่อมเมืองต่าง ๆ และเป็นเส้นทางเชื่อมระหว่างภาคกลางกับภาคเหนือ เริ่มจากกรุงเทพฯ นครสวรรค์ กำแพงเพชร ตาก ลำปาง พะเยา เชียงราย และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 11 เชื่อมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 ที่จังหวัดลำปางไปลำพูน และเชียงใหม่เป็นจุดสิ้นสุดปลายทางที่สี่แยกห้วยแก้ว (อินทร์คำ)

3.1 ภาชนะในจังหวัดเชียงใหม่ ระบบการขนส่งภายในจังหวัดมีความสำคัญอยู่ที่ตัวเมืองเชียงใหม่ เช่น ท่ารถสองแถวและรถประจำทางที่สถานีขนส่งช้างเผือก สถานีขนส่งเชียงใหม่ (อาเขต) ท่ารถตลาดศรีพิกุล ท่ารถช้างเผือก เป็นต้น

3.2 ภายในเขตเทศบาลเมือง ระบบขนส่ง
ในการกระจายตัวของคนในเมืองเชียงใหม่มีทางเลือกได้ ทางดังนี้

- 1) รถโดยสารประจำทาง เส้นทาง
เดินรถประจำทางโดยสารส่วนรวมมีโครงข่ายครอบคลุมพื้นที่ย่านใจกลางเมืองเชื่อมต่อกับส่วนต่าง ๆ
ของเมืองได้อย่างทั่วถึง ในปัจจุบันนี้ประมาณต้นปี 2536 มีการนำรถโดยสารปรับอากาศมาใช้
โดยวิ่งทับเส้นทางเดินรถในปัจจุบัน อัตราค่าโดยสารรถประจำทางธรรมดา 2 บาท รถประจำ
ทางปรับอากาศ 5 บาทตลอดสาย มีเส้นทางเดินรถ 6 เส้นทาง
- 2) รถสองแถว วิ่งรับจ้างทั่วไปและ
รับจ้างตามเส้นทางที่ได้รับสัมปทาน อัตราค่าโดยสาร 5-10 บาท โดยวิ่งตามถนนสายสำคัญ
ของเมืองเชียงใหม่
- 3) สามล้อเครื่อง เป็นรถรับจ้าง
ทั่วไป มีจุดจอดตามย่านที่สำคัญต่าง ๆ ของเมือง เช่น ท่าแพ ไนก์บาร์ซาร์ ช้างเผือก
มูลเมือง เป็นต้น
- 4) สามล้อถีบ มีอยู่ทั่วไปในเขตเมือง
โดยเฉพาะในเขตเมืองเก่า มีจุดจอด เช่น ท่าแพ และตามหน้าวัดทั่วไป วัดพระสิงห์
วัดเชียงใหม่ เป็นต้น
- 5) รถจักรยานยนต์ ในเขตเมืองเก่า
ไม่มี โดยส่วนใหญ่จะอยู่ตามหมู่บ้าน หน้าปากซอย ชานเมืองเชียงใหม่
จะเห็นได้ว่ารถโดยสาร "สีล้อแดง"
เป็นยานพาหนะที่สำคัญที่สุดในการเดินทางของชาวเชียงใหม่และนักท่องเที่ยว รองลงมาคือรถ
ประจำทางซึ่งในปัจจุบันได้เพิ่มรถปรับอากาศขึ้นมา และเป็นที่ยอมรับกันมากสำหรับชาวเมือง
สำหรับ "การเดินเท้า" ของประชาชนและนักท่องเที่ยวโดยส่วนมากจะนิยมในระยะสั้นในย่านศูนย์
กลางของกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ย่านการค้า ไนก์บาร์ซาร์ ตลาดในมุมเมืองต่าง ๆ เนื่องจาก
ลักษณะเฉพาะของถนนในบริเวณเหล่านี้คับแคบ

ตารางที่ 3.12 แสดงการขนส่งผ่านท่าทางฝั่งตะวันตก หมวด 1 ภายในตัวเมืองเชียงใหม่

ลำดับ	ชื่อเส้นทาง	ผู้ประกอบการ	จำนวนเที่ยว		ระยะเวลา (ชม)
			จำนวน	จำนวนเที่ยว	
			ขึ้น	ลง	
1	หนองประทีป-เชิงดอย	บ. เชียงใหม่โกลเด้นทรี จำกัด	12	280	เที่ยวไป 14 เที่ยวกลับ 16
2	หนองประทีป-ม.ชั้น 7	บ. เชียงใหม่โกลเด้นทรี จำกัด	12	240	เที่ยวไป 12 เที่ยวกลับ 11
3	สถานีรถไฟ-หัวขี้ไก่	บ. เชียงใหม่โกลเด้นทรี จำกัด	12	260	เที่ยวไป 13 เที่ยวกลับ 12
4	สถานีรถไฟ-ตลาด ทรายแก้ว	ผู้ประกอบการไม่ขอเปิดเผย	10	212	เที่ยวไป 13 เที่ยวกลับ 12
5	รอบคูเมือง-เชียงใหม่	บ. เปรมประสาธน์ จำกัด	8	92	เที่ยวไป 7
6	รอบคูเมือง-เชียงใหม่ วนซ้าย วนขวา	บ. เปรมประสาธน์ จำกัด	20 (10) (10)	180 (12) (12)	33.7 33.4

ที่มา : สำนักงานขนส่งจังหวัดเชียงใหม่ 2533

ชื่อเส้นทาง	ผู้ประกอบการ	จำนวน		จำนวนเที่ยว
		ขึ้น	ลง	
เชียงใหม่-ท่าดอน	บ. สานอนมิตรเชียงใหม่ จำกัด	42	72	44
เชียงใหม่-เชียงดาว	บ. สานอนมิตรเชียงใหม่ จำกัด	4	6	10
เชียงใหม่-พร้าว (เหนือ)	บ. เปรมประสาธน์ จำกัด	14	14	16
เชียงใหม่-ฮอด-ดอยเต่า	บ. นครินทร์เคมบริจ จำกัด	25	27	52
เชียงใหม่-จอมทอง	บ. นครินทร์เคมบริจ จำกัด	14	16	57
เชียงใหม่-รัตนวง-แม่จัน ฮอด-พร้าว	บ. เชียงใหม่รัตนวงเคมบริจ ท ฮอดพร้าว	146	165	296
เชียงใหม่-พร้าว (ใต้)	บ. เปรมประสาธน์ จำกัด	30	30	24
ฮอด-ฮ้วย-บ้านแม่ต้น	บ. นครินทร์เคมบริจ จำกัด	8	12	4
เชียงดาว-เมืองหลวง- หลักเขตคนโท	บ. ศาครองแสง จำกัด	4	8	4
เชียงใหม่-สันกำแพง	บ. เปรมประสาธน์ จำกัด	10	15	84
เชียงใหม่-บ้านจอง-บ้าน เป็ดยะ	บ. ศาครองแสง จำกัด	3	8	4
ฝาง-บ้านคุ้ม	บ. สานอนมิตรเชียงใหม่ จำกัด	10	16	46
เชียงใหม่-ลำพูน	บ. ส่วนบริการแสง จำกัด	10	28	82
				74

ที่มา : สำนักงานขนส่งจังหวัดเชียงใหม่ 2533

3) ระบบไฟฟ้า

หน่วยหลักที่รับผิดชอบในด้านพลังงานไฟฟ้าคือ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค แห่งกำเนิดกระแสไฟฟ้าที่ใช้ในเมืองได้แก่ เขื่อนแม่จิด อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ มีสถานีย่อยควบคุมการจ่ายพลังงาน 3 แห่ง ได้แก่

1. สถานีย่อยที่ 1 (สถานีบ้านเด่น) ถนนสาย เชียงใหม่-ลำพูน เป็นสถานีไฟฟ้าที่เป็นศูนย์กลางในการให้บริการแก่ประชาชน
2. สถานีย่อยที่ 2 (สถานีป่าตัน) ถนนรูปเปอร์ไอเวีย อ้อมเมือง)
3. สถานีย่อยที่ 3 (สถานีหางดง) ถนนเชียงใหม่ หางดง

โครงการขยายกำลังการผลิตพลังงานไฟฟ้าในอนาคต การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคกำลังจะก่อสร้างสถานีย่อยบริเวณริมคลองชลประทาน เพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนบริเวณถนนสุเทพ ห้วยแก้ว และอ้อมเมืองข้างเขื่อน โดยเฉพาะถนนสายห้วยแก้ว และถนนบุญเรืองฤทธิ์ที่มีห้างสรรพสินค้าใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ คือ ภาคสวนแก้ว โรงพยาบาล รามคำแหงเชียงใหม่ โรงแรมศรีโศภะและโรงแรมเชียงใหม่ออคิด

จำหน่ายกระแสไฟฟ้าให้ผู้บริโภค

(กรกฎาคม 2535) จำนวนกระแสไฟฟ้าที่จ่ายทั้งหมดเฉลี่ยเดือนละ 132 เมกวัตต์ ในขณะที่ความสามารถสูงสุดในการผลิตพลังงานไฟฟ้าได้ถึง 238.3 เมกวัตต์ใน 3 สถานีย่อยที่จ่ายพลังงานไฟฟ้าให้กับพื้นที่เมือง

4) ระบบประปา

ปัจจุบันการประปามีสถานีผลิตน้ำประปาสำหรับ

เมือง 3 แห่ง คือ

- 1) หน่วยที่ 1 ตั้งอยู่ถนนวังสิงห์คำเลียบลำน้ำปิง
- 2) หน่วยที่ 2 ตั้งอยู่ถนนริมคลองชลประทาน ทิศ
- 3) หน่วยที่ 3 ตั้งอยู่บนถนนรูปเปอร์ไอเวียตำบล

ตะวันตกของเมือง

ป่าตัน

ในปี พ.ศ. 2534 ในพื้นที่เมืองเชียงใหม่มีผู้ใช้น้ำ 24,388 ราษฎร ใช้น้ำวันละ 33,473.2 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน โดยเฉลี่ยผู้ใช้น้ำราษฎรละ 1,372 ลิตรต่อวัน (กำลังการผลิตน้ำประปาสูงสุดได้ 45,840 ลูกบาศก์เมตร)

สภาพปัญหาปัจจุบันของผู้ใช้น้ำ คือ การขาดแคลนน้ำประปาในหน้าแล้ง โดยเฉพาะในพื้นที่ถนนสุเทพตอนใน เช่น ชุมชนอุโมงค์ ชุมชนป่าแดง ชุมชนแม่เหีย เนื่องจากในทุกปีกรมชลประทานจะหยุดการส่งน้ำสาขคลองชลประทานในเดือนธันวาคมถึงมิถุนายน เพื่อซ่อมคลองจึงต้องใช้น้ำจากโรงกรองน้ำวังสิงห์คำ และโรงกรองน้ำป่าตันเข้ามาเสริม แต่ยังไม่เพียงพอต่อปริมาณการใช้น้ำในระแวกนั้น ๆ

5) ระบบสื่อสาร โทรศัพท

แยกเป็นระดับท้องถิ่นและบริการทางไกลภายในและภายนอกประเทศ เชียงใหม่มีชุมสายโทรศัพท 3 ชุมสาย มีผู้รับบริการ 18,120 เลขหมาย

- 1) ชุมสายโทรศัพทเชียงใหม่ 1 (แม่ปิง) มีจำนวน 7,000 เลขหมาย
- 2) ชุมสายโทรศัพทเชียงใหม่ 2 (วัดเจ็ดยอด) มีจำนวน 6,000 เลขหมาย
- 3) ชุมสายโทรศัพทเชียงใหม่ 3 (ทุ่งโฮ๊ะเล็ก) มีจำนวน 5,120 เลขหมาย

โครงการขยายหมายเลขโทรศัพทในปี 2536 มีจำนวน

โทรศัพทสาธารณะ 600 เครื่อง

โทรศัพทใช้บัตร (CARD PHONE) 88 เครื่อง

6) ระบบน้ำเสี การระบายน้ำ

ระบบระบายน้ำในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่เป็นระบบรวมท่อ มีทั้งระบบที่ใช้ระบายน้ำเสีและน้ำฝนรวมกัน โดยมีท่อหลายขนาดอยู่ตามแนวรองรับการไหลของน้ำในขนาดที่แตกต่างกัน ระบบระบายน้ำของเมืองมีหลายลักษณะดังนี้ ท่อระบายน้ำรางระบายน้ำ คูคินล่าเหมือง คูเมือง คลองห้วยและแม่น้ำ ในเขตเทศบาลไม่มีระบบบำบัดน้ำเสี น้ำฝนและน้ำเสีจะไหลลงสู่พื้นที่ข้างเคียงที่ต่ำกว่า โดยส่วนใหญ่ไหลลงทางทิศใต้และทิศตะวันออกของเมือง

ตัวเมืองเก่าและย่านการค้า รวมถึงบริเวณทิศตะวันตกของเมืองมีท่อระบายน้ำสาขหลัก ส่วนท่อระบายน้ำขนาดใหญ่มากกว่า 1 เมตร (๑) จะอยู่ตามแนวถนนสาขหลักที่สำคัญของเมือง บริเวณทิศตะวันออกของเมืองมีระบบระบายน้ำน้อยมาก โดยส่วนใหญ่จะปล่อยสู่ลำเหมืองและขี้มัวดิน ส่วนบริเวณที่มีระบบระบายน้ำมีเฉพาะถนนเจริญเมือง ถนนแก้ววรัฐและถนนบำรุงราษฎร์เท่านั้น

ลักษณะเฉพาะของระบบระบายน้ำ

1) ท่อระบายน้ำ (ขนาด)

1.1 ความกว้างของท่อระบายน้ำขนาด ϕ 0.4 ม.

อยู่บริเวณแนวคลองแม่ข่า

1.2 ความกว้างของท่อระบายน้ำขนาด ϕ 0.5 ม.

อยู่บริเวณแนวหน้าท่าช้าง เมืองเก่าทิศตะวันออกเฉียงเหนือ แนวคลองแม่ข่าและเหมืองริน

1.3 ความกว้างของท่อระบายน้ำ ϕ 0.6 เมตร

อยู่บริเวณในเขตเมืองเก่าตามถนนสาขหลักและบริเวณทิศใต้ของเมือง

1.4 ความกว้างของท่อระบายน้ำ ϕ 0.8 เมตร

อยู่บริเวณแนวถนนราชดำเนินและคลองแม่ข่าส่วนบน

1.5 ความกว้างของท่อระบายน้ำ ϕ 1.00 เมตร

หรือมากกว่า 1 เมตร อยู่บริเวณถนนสาขหลักที่สำคัญและมีขนาดช่องทางวิ่งใหญ่ คือ ถนนห้วยแก้ว ถนนโชตนา ถนนแก้ววรัฐ ถนนเจริญเมือง บริเวณคลองแม่ข่า และทิศใต้ของเมืองแนวถนนสุวิวงศ์

2) รางระบายน้ำ มีขนาด 0.2, 0.5, มากกว่า 1 เมตร ความแนวกวขวางที่สำคัญโดยเฉพาะขนาด 0.25 เมตร พบมากในถนนสาขรองและตรอกซอกในเขตเมืองเก่าและย่านการค้า ขนาด 0.5 เมตร พบบางส่วนในเมืองเก่าและบริเวณทิศใต้ของเมือง ส่วนขนาด 1 เมตรขึ้นไป พบบริเวณทิศตะวันตกของเมืองโดยเฉพาะแนวถนนสุเทพ ตั้งแต่หน้าโรงพยาบาลส่วนคอกจนถึงคูเมือง

3) คลื่นระบายน้ำ มีขนาดตั้งแต่ 0.25 เมตร จนถึง 1.00 เมตร มีทั่วไปในเขตเมืองอยู่ริมสองฟากถนน สำหรับคูเมืองในปัจจุบันอยู่ในระบบระบายน้ำฝน และเป็นแนวผันน้ำจากแนวคลองชลประทาน น้ำท่าช้าง น้ำแม่ข่า ลำคูไหว ไปเลี้ยงพื้นที่เกษตรกรรมบริเวณด้านใต้ของเมือง

4) ระบบบำบัดน้ำเสีย น้ำเสียโดยส่วนใหญ่ในเขตเมืองมาจากที่พักอาศัยและอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ระบบบำบัดน้ำเสียที่พบในปัจจุบันจะมีเฉพาะโรงงานขนาดใหญ่ โรงพยาบาลและมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (เทศบาลนครเชียงใหม่ : 2533)

ในปัจจุบันการบำบัดน้ำเสียเป็นปัจจัยที่สำคัญของการรักษาสภาพแวดล้อมของเมืองในปี 2535-2536 มีการรณรงค์การรักษาสภาวะของน้ำในลำน้ำปิง โดยใช้ชื่อในการรณรงค์ว่า "เรารักแม่ปิง" เนื่องจากน้ำเสียจำนวนมากถูกปล่อยลง น้ำแม่ปิงโดยมิได้มีการบำบัดก่อน ประกอบกับโลกแวดล้อมในช่วงเวลานี้มีการเรียกซื้อขายเสียหาจากการทำแม่น้ำเน่า เช่น โรงงานสุราใหม่บริเวณน้ำเจ้าพระยาส่งผลให้ไหลลงสู่แม่น้ำ หรือโรงงานผลิตกระดาษปล่อยน้ำเสียลงลำน้ำพอง ทำให้แม่น้ำเน่าทั้งสายส่งผลต่อประชาชนและระบบนิเวศน์อย่างรุนแรง

7) ระบบกำจัดขยะมูลฝอย

ระบบการกำจัดขยะมูลฝอยเทศบาลนครเชียงใหม่แบ่งเขตรับผิดชอบเป็น 4 แขวง (เขตการรักษาความสะอาดเทศบาลนครเชียงใหม่ 2536) ระยะที่เก็บนำไปทิ้งที่ตำบลแม่เห็ญ (ทางทิศตะวันตกของเมือง) ห่างจากตัวเมือง 12 กิโลเมตร มีพื้นที่ทิ้งขยะ 80 ไร่

เขตการรักษาความสะอาดเทศบาลนครเชียงใหม่

- ก) แขวง 1 บริเวณตำบลช้างเผือก (บางส่วน) ตำบลช้างม่อย ตำบลป่าตัน ตำบลศรีภูมิ (บางส่วน) พื้นที่ประมาณ 11.7 ตารางกิโลเมตร
- ข) แขวง 2 บริเวณตำบลฟ้าฮ่าม ตำบลหนองป่าครั่ง ตำบลวัดเกต ตำบลท่าศาลา ตำบลหนองหอย พื้นที่ประมาณ 11.4 ตารางกิโลเมตร
- ค) แขวง 3 บริเวณตำบลพระสิงห์ (บางส่วน) ตำบลช้างคลาน ตำบลป่าแดด (บางส่วน) ตำบลหยาธา พื้นที่ประมาณ 7.7 ตารางกิโลเมตร
- ง) แขวง 4 บริเวณตำบลสุเทพ ตำบลช้างเผือก (บางส่วน) พื้นที่ประมาณ 9.2 ตารางกิโลเมตร (พระสิงห์ ศรีภูมิบางส่วน)

3.9.3.1 ที่ตั้งของสถานที่รองรับกิจกรรมในเมืองเชียงใหม่ (บริการสังคม)

1) รองรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

1) โรงแรม ในบริเวณเมืองเชียงใหม่จนถึงปี พ.ศ. 2536 มีโรงแรมประมาณ 65 แห่ง จำนวนห้องพัก 8,278 ห้อง ซึ่งในปี 2531 มีโรงแรม 106 แห่ง และในปี 2524 มีโรงแรมเพียง 62 แห่ง การกระจายตัวโรงแรมอยู่ในย่านสำคัญของเมืองคือ ย่านห้วยแก้ว ย่านช้างคลาน ย่านช้างเผือก บริเวณริมแม่น้ำปิง และนอกจากนี้ยังมีที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวอีกหลายรูปแบบ เช่น โฮเต็ล เกสต์เฮ้าส์ บ้านพักของหน่วยงานต่าง ๆ สมาคม และวัดสำคัญ ๆ

2) สถานศึกษา จากบทบาทของเมืองเชียงใหม่ที่เป็นศูนย์กลางการศึกษาในภาคเหนือ มีสถานศึกษาที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของหลายสังกัดถึง 10 สังกัด สถานศึกษาส่วนใหญ่กระจายในตัวเขตเทศบาลนครเชียงใหม่เป็นส่วนใหญ่ ทั้งในระดับอุดมศึกษา มัธยมศึกษา ประถมศึกษา และอนุบาล รวมถึงเด็กก่อนวัยเรียน โดยส่วนใหญ่ระดับมัธยมศึกษาจะกระจุกตัวในเขตเมือง เนื่องจากการเดินทางที่สำคัญและรองรับชุมชนบริเวณนั้นและใกล้เคียงโดยรอบ

3) การสาธารณสุข การให้บริการด้านสาธารณสุขนับได้ว่ามีความสำคัญที่สุดในภาคเหนือ เป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และโรงพยาบาลเอกชนอีกหลายแห่งรองรับการรักษาและให้บริการ ครอบคลุมถึงจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ การกระจายตัวของที่ตั้งโรงพยาบาลและคลินิกมีอยู่ทั่วไปในทุกพื้นที่ เนื่องจากเมืองเชียงใหม่มีประชากรสูง และยังมีร้านค้าสามัญตั้งอยู่ในศูนย์กลางเมืองและย่านการค้าย่อยโดยทั่วไป

4) ตลาด การจำหน่ายตลาดในคอนเซ็ปต์เป็นลักษณะการค้าเน้นชีวิตของประชากรในเมืองเชียงใหม่ โดยในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่มีตลาดลักษณะต่าง ๆ ถึง 21 แห่ง ตลาดขนาดใหญ่จะอยู่บริเวณกลางเมือง และชุมชนในย่านใหญ่ ๆ รอบเมือง ในปัจจุบันวิถีชีวิตที่คั่งร่ำรวยส่งผลให้เกิดตลาดเช้าและตลาดโต้รุ่งในเขตเมือง

5) พื้นที่นันทนาการ ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่มีแหล่งนันทนาการของเมืองที่สำคัญโดยประมาณ 12 แห่งกระจายตัวทุกย่านของเมือง และภายในสถานศึกษาใหญ่ ๆ ของเมือง หน่วยงานของรัฐ เช่น อ่างเกษตร อ่างแก้ว ภายในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ สวนสุขภาพ และสวนรุกขชาติ เป็นต้น

6) แหล่งสาขารูปโภคและสาธารณูปการ เป็นปัจจัยสำคัญในการรองรับการเจริญเติบโตของเมือง ในปัจจุบันการกระจายตัวของแหล่งสาขารูปโภคและสาธารณูปการเป็นไปอย่างทั่วถึงในเขตเมือง

7) บริการด้านวัฒนธรรม ในปี พ.ศ. 2536 มีโครงการด้านการอนุรักษ์เมืองเชียงใหม่ โดยกองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจพื้นทะเลแห่งญี่ปุ่น (OECF) โดยเน้นการอนุรักษ์ในเขตเมืองเก่า และจัดทำศาลากลางหลังเก่าปรับปรุงให้เป็นศูนย์วัฒนธรรมล้านนาจังหวัดเชียงใหม่ เป็นศูนย์กลางในการจัดการ เผยแพร่ด้านศิลปวัฒนธรรม

ห้องสมุด ในปัจจุบันมีห้องสมุดขนาดใหญ่ให้บริการด้านวิชาการ และศิลปวัฒนธรรมถึง 5 แห่ง ได้แก่ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ห้องสมุดวิทยาลัยครูเชียงใหม่ หอสมุดรัชมงคณาภิเชก หอสมุดประชาชน (หัวขี้แก้ว) และบริเวณถนนศรีคอนฮัสนิพิสัย มี 1 แห่ง เป็นนิพิสัยที่จังหวัดเชียงใหม่ แสดงโบราณวัตถุและศิลปวัฒนธรรมของเชียงใหม่

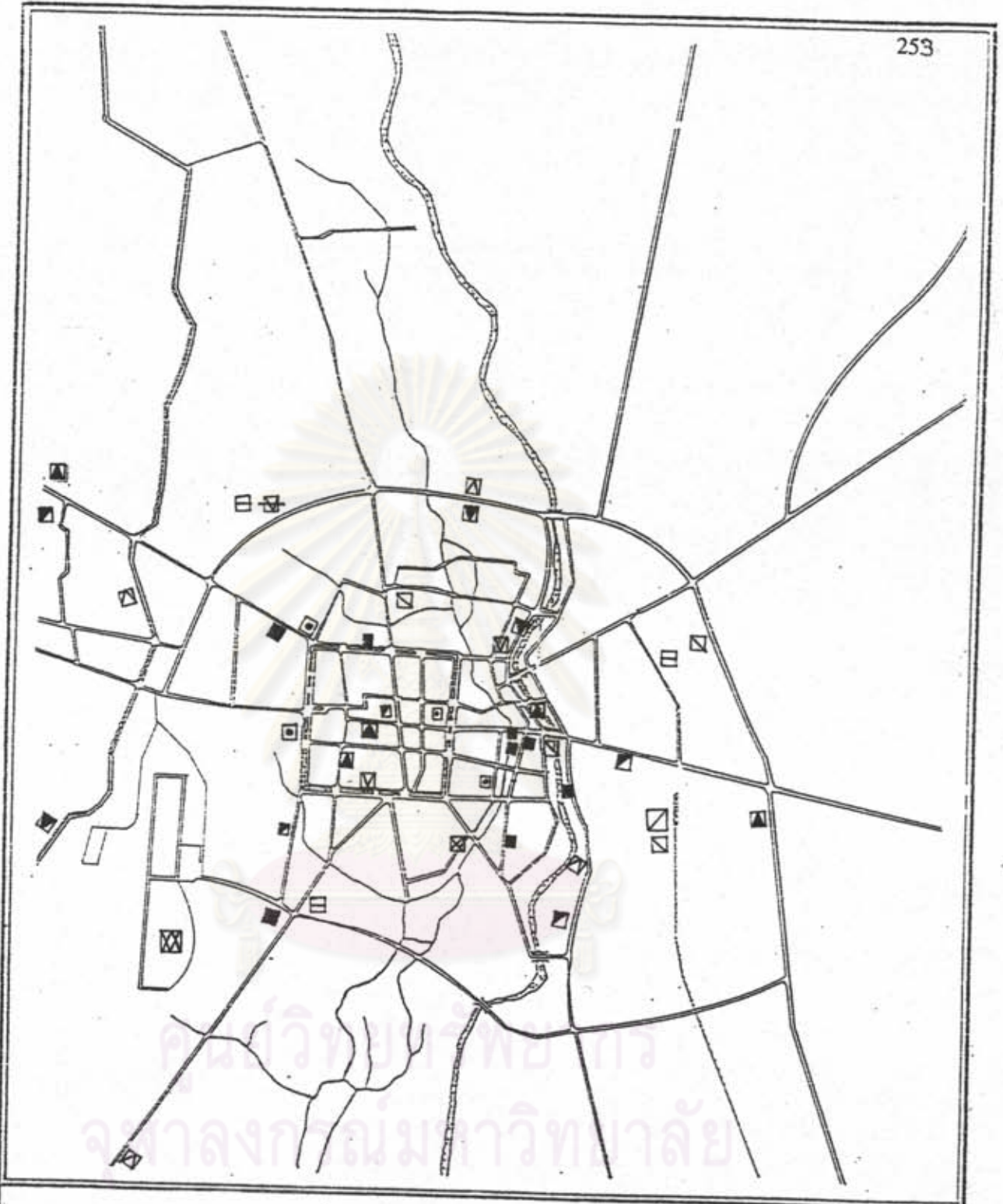
8) ห้างสรรพสินค้า ในปัจจุบันห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่รวมถึง 7 แห่ง มีห้างสรรพสินค้าและโรงภาพยนตร์อยู่ในบริเวณเดียวกัน รวมถึงแหล่งนันทนาการ เช่น โรงละคร ลานการแสดงกลางแจ้ง ส่งเสริมกิจกรรมด้านศิลปะ เช่น ภาคสวนแก้ว (เขื่อนทิว) ดันตราภรณ์ (ช้างเผือกเก่าแพ แอร์พาร์คพลาซ่า) สีสวนพาลซ่า

9) สถานีตำรวจ มีอยู่ 4 แห่งในเขตเทศบาล ได้แก่ สถานีตำรวจภูมิจังหวัดเชียงใหม่ (กองเมือง) สถานีตำรวจวิมบิง สถานีตำรวจคอนจัน

10) ไปรษณีย์ มีกระจายตามแหล่งชุมชนที่อยู่ในแต่ละย่านสำคัญของเมือง เช่น ไปรษณีย์แม่บึง ไปรษณีย์ช้างเผือก ไปรษณีย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น

แนวโน้มการขยายตัวของชุมชน

จากการศึกษาพัฒนาการของเมืองตั้งแต่อดีต เมืองเชียงใหม่มีพื้นที่ปลูกสร้างเพียง 3.2 ตารางกิโลเมตร เมื่อ 698 ปีที่แล้วจนมาถึงในปัจจุบันพื้นที่ปลูกสร้างในความเป็นจริงประมาณ 100 ตารางกิโลเมตร (เทศบาลนครเชียงใหม่ : 2534) แต่ขอบเขตการปกครองของเทศบาลนครเชียงใหม่ในปัจจุบันมีเพียง 40.5 ตารางกิโลเมตรเท่านั้น ในความเป็นจริงเนื้อเมืองได้ขยายไปสู่ชานเมืองโดยรอบค่อนข้างไกลแล้ว แนวโน้มในการขยายตัวของชุมชนเมืองในปัจจุบันมีอยู่สูงมาก จากปัจจัยนำที่ส่งเสริมการขยายตัวเช่น

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

แนวคิด: ที่ตั้งสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

แผนที่ 3.52

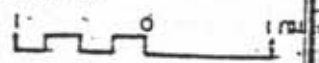
สัญลักษณ์

☒ โรงฆ่าสัตว์	☐ โทรศัทพ์	☒ ไฟฟ้า	■ ห้างสรรพสินค้า
☒ สถานีตำรวจ	☒ สถานีดับเพลิง	☒ ประปา	☐
☒ สถานีรถไฟ	☒ สถานีขนส่ง	☒ นิคมอุตสาหกรรม	☐
☒ สนามบิน	☒ ไปรษณีย์	☒ ห้องสมุด	☐

ทิศเหนือ

มาตราส่วน

1. ระบบการคมนาคมขนส่ง ภายนอกชุมชนในเวลานี้ได้มีการขยายถนนเป็น 4 ช่องทางจราจร (สายรูปเปอร์โรว์เวสต์ล้อมเมือง) และถนนสายหลักที่พุ่งตรงออกจากแกนกลางเมืองไปในทิศทางต่าง ๆ

2. ราคาที่ดิน บริเวณรอบนอกราคายังไม่สูงมาก จากการศึกษาวิจัย เช่น 9,800 ดอลลาร์ตารางวา ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการพร้อม (ห่างจากตัวเมืองประมาณ 5-11 กิโลเมตร)

3. กิจกรรมทางเศรษฐกิจ การขยายตัวของชุมชนออกไปบริเวณโดยรอบส่งผลให้เกิดย่านและชุมชนทางใหม่หลายแห่ง เช่น สี่แยกสนามบิน สี่แยกช่วงสิงห์ สี่แยกสันกำแพง เป็นต้น

4. ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการของเมืองที่ขยายและมีแผนพัฒนาออกไปพื้นที่ชานเมือง

5. การขยายตัวของประชากรจะเห็นได้จาก การเพิ่มขึ้นของประชากรในปี พ.ศ. 2535 มีการเพิ่มขึ้นในพื้นที่โดยรอบของเมือง (ชานเมือง) สูงขึ้นโดยภายในเมืองเก่าและย่านการค้ามีการเพิ่มขึ้นของประชากรในอัตราที่ลดลง (ความหนาแน่นสูงอยู่แล้ว)

6. ระบบการขนส่งสาธารณะในปัจจุบันมีความคล่องตัวสูง รวมทั้งมีความถี่ในการวิ่งสูงด้วย มีการปรับปรุงและพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะในปี 2536 นำรถปรับอากาศวิ่งในเขตเมือง มีความอเนกประสงค์รับส่งในพื้นที่ต่าง ๆ

7. ความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต ในปัจจุบันภาพที่เห็นโดยทั่วไปของประชากรในวัดหมื่นสาว (ธัญบุรี) มักจะออกหาซื้อบ้านหรือที่พักในรูปแบบต่าง ๆ บริเวณรอบนอกของเขตเทศบาล เนื่องจากกลุ่มหมื่นสาวเหล่านี้มักจะมีรถยนต์ และรถจักรยานยนต์ เป็นพาหนะในการเดินทางเข้า-ออกเมือง อีกทั้งโครงการหมู่บ้านจัดสรรและโครงการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพัฒนาเมืองกระจายออกมาชานเมืองมากขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งเป็นผลจากแผนการกระจายความแออัดในเขตเมืองออกไปบริเวณโดยรอบเมือง ซึ่งเป็นลักษณะธรรมชาติ การเติบโตของเมืองในปัจจุบัน

3.9.4 โครงการที่มีผลเกี่ยวข้องกับพัฒนาและอนุรักษ์เมือง

โครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

1) โครงการพัฒนาและปรับปรุงระบบคมนาคม ทางกรมทางหลวงมีโครงการที่จะปรับ-ขยายถนนออกจากเมืองเชียงใหม่ทั้งหมด 20 สาย รวมเงินงบประมาณที่จะต้องใช้ทั้งสิ้น 3,973 ล้านบาท เพื่อรองรับการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ และแก้ปัญหาการจราจรของจังหวัดเชียงใหม่ที่มีความแออัดมากขึ้นทุกขณะ

สำหรับโครงการปรับ-ขยายถนนทั้งหมดนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นโครงการที่กำลังอยู่ระหว่างรอการอนุมัติ และเริ่มดำเนินการแล้วบางส่วน มีทั้งสิ้น 10 โครงการคือ

ส่วนที่ 1

ระยะที่ 1 ขยายถนนเลียบเมือง (ถนนวงแหวนรอบใน) จากเดิม 2 ช่องจราจรเป็น 4 ช่องจราจร

สายที่ 1 จากสี่แยกรินคำ ถึงทางแยกคอนจั่นต่อไป ถึงทางแยกคอสติ ระยะทาง 36 กิโลเมตร มูลค่าก่อสร้าง 741 ล้านบาท ผู้รับเหมาคือบริษัท เชียงใหม่คอนสตรัคชั่น จำกัด ช่วงดำเนินการตั้งแต่ 5 พฤศจิกายน 2535 ถึง 22 มิถุนายน 2538

สายที่ 2 คือ ทางเลียบเมืองด้านใต้ เริ่มจากทางแยกคอนจั่น ผ่านมาถึงทางแยกไปสนามบิน รวมทั้งสะพานลอยข้ามแยกหมู่บ้านศิริวัฒนาและทางแยกสนามบิน รวมระยะทาง 8 กิโลเมตร มูลค่า 460 ล้านบาท ได้มีการเสนอของบประมาณในปี 2536 เพื่อดำเนินการแล้วแต่ยังไม่ได้รับงบประมาณ

ระยะที่ 2 ขยายถนนแนวรัศมีจากถนนสายที่ยังคงเป็น 2 ช่องจราจรอยู่ให้เป็น 4 ช่องจราจร คือ

สายที่ 1 ถนนเชียงใหม่-แม่โจ้ ระยะทาง 13 กิโลเมตร มูลค่า 210 ล้านบาท จะเริ่มดำเนินการในปี 2536-2538

สายที่ 2 ถนนเชียงใหม่-คอสสะเก็ด ระยะทาง 18 กิโลเมตร มูลค่า 270 ล้านบาท จะเริ่มดำเนินการในปี 2537-2538

สายที่ 3 ถนนเชียงใหม่-สันกำแพง เดิมระยะทาง 13 กิโลเมตร ไม่สามารถขยายได้ เนื่องจากคิดค้นไม้ใหญ่ตลอดสองข้าง จึงก่อสร้างแนวใหม่อีก 2 ช่องจราจร ห่างจากถนนเดิม 2-3 กิโลเมตร จากแยกคอนจันผ่านอำเภอสันกำแพง ไปถึงออนหลวย ระยะทาง 28 กิโลเมตร มูลค่า 382 ล้านบาท จะเริ่มดำเนินการภายในปี 2535-2538

สายที่ 4 ถนนเชียงใหม่-ลำพูนสายเก่า ก็คิดค้นไม้ใหญ่เช่นกัน จึงไปขยายถนนรูปเปอร์โรว์แอสแยกคอนจันไปแยกคอสติ รวมกับทางเลี้ยวเมืองสายที่ 1

ระยะที่ 3 การแก้ปัญหาบริเวณจุดตัดทางแยก ได้กำหนดแผนก่อสร้างสะพานลอยไว้ 6 จุดคือ

ทางแยก 4 จุดแรก คือ ทางแยกคอนจันทางแยกสันกำแพง ทางแยกคอสติสะเกิด ทางแยกช่วงสิงห์ มูลค่า 830 ล้านบาท จะเริ่มดำเนินการในปี 2537-2539

ส่วนทางแยกอีก 2 จุด คือ ทางแยกหมู่บ้านศิริวัฒนา กับทางแยกสนามบินไปรวมกับการสร้างสายอ้อมเมืองด้านใต้

ระยะที่ 4 การก่อสร้างถนนวงแหวนรอบนอก ถนนนี้จะห่างจากถนนเลี้ยวเมืองด้านในเดิมประมาณ 3.5 กิโลเมตร เริ่มจากสายเชียงใหม่-แม่ริม ทางด้านเหนือวนมาทางด้านตะวันออก และมาด้านใต้ไปสิ้นสุดที่ถนนเชียงใหม่-หางดง

ส่วนที่ 2 แก้ไขถนนเชื่อมระหว่างตัวเมืองเชียงใหม่-เชียงใหม่ ระยะทาง 180 กิโลเมตร ถนนเดิมผิวลาดยาง 5 เมตร ก็จะขยายปรับปรุงให้มีมาตรฐานเพิ่มขึ้น เป็นการก่อสร้างปรับปรุงถนนตามอำเภอโดยรอบที่ได้รับอนุมัติโครงการแล้วคือ

สายลำพูน-สันป่าดง ระยะทาง 13 กิโลเมตร มูลค่า 90 ล้านบาท เริ่มดำเนินการปี 2535-2537

สายเชียงใหม่-คอสสุเทพ ระยะทาง 16 กิโลเมตร มูลค่า 60 ล้านบาท เริ่มดำเนินการปี 2536-2537

2) โครงการพัฒนาริมฝั่งแม่น้ำปิง จัดทำสวนสาธารณะที่จจรก และถนนสายใหม่เป็นการพัฒนาแบบผสมผสานในเหมาะสมกับพื้นที่ใจกลางเมือง โดยเป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาเมืองหลัก

3) โครงการศูนย์ส่งออก เป็นของเอกชนในพื้นที่ 40 ไร่ ตั้งอยู่ตอนเหนือของเมืองตรงข้ามบริเวณโรงพยาบาลล้านนา

4) โครงการสนามกีฬาจังหวัดเชียงใหม่ และอาคารบ้านพักของนักกีฬา วัตถุประสงค์ เพื่อเตรียมการรองรับกีฬาซีเกมส์ที่จังหวัดเชียงใหม่จะเป็นเจ้าภาพในปี พ.ศ. 2539 เป็นโครงการขนาดใหญ่อยู่ทางตอนเหนือของเมือง (ที่ราบเชิงคอสสุเทพ) มีผลต่อการขยายตัวของชุมชนเนื่องจากการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เพื่อรองรับชุมชนขนาดใหญ่ในบริเวณนี้ (ปรับปรุงและพัฒนาระบบถนน หมู่บ้านขนาดใหญ่ กลุ่มอาคารสูง)

5) แผนพัฒนาเมืองด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง โดยทางสภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กำหนดแผนพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น โดยเน้นการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง

6) โครงการย้ายสถาบันราชการออกจากเขตเมืองเก่า โดยสร้างศูนย์กลางราชการเฉลิมฉลอง 700 ปี เชียงใหม่

7) การออกกฎหมายควบคุมการใช้พื้นที่ริมสองฝั่งลำน้ำของลำน้ำปิงและลำน้ำสายอื่น ๆ สภาพปัจจุบันการพัฒนาของเมืองก่อให้เกิดปัญหาค่าลำน้ำสายสำคัญของเมือง การออกกฎหมายควบคุมและการปรับปรุงในบริเวณดังกล่าวจะช่วยในการควบคุม และรักษาสภาพนิเวศน์และสภาพแวดล้อมทางกายภาพริมน้ำของเมือง

8) การปรับปรุงผังเมืองรวมเชียงใหม่ พระราชบัญญัติการผังเมืองได้กำหนดว่า ผังเมืองรวมเชียงใหม่ต้องได้รับการปรับปรุงในปี 2537 ซึ่งเป็นชั้นตอนตามกฎหมายที่มีอยู่แล้ว โดยเริ่มศึกษาเพื่อปรับปรุงแผนพัฒนาการใช้ที่ดินเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพเป็นจริงและรองรับอนาคตในอีก 10 ปีข้างหน้า เช่น การวางแผนถนนสายใหม่ สายสั้นกำแพงระบบก่าจัดน้ำเสีย เป็นต้น

โครงการหลักที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์

1) พัฒนาและปรับปรุงในเชิงอนุรักษ์ ศาลากลางเก่าให้เป็นศูนย์วัฒนธรรมล้านนาจังหวัดเชียงใหม่ มีบทบาทในการเป็นศูนย์กลางในการให้คำแนะนำ บริการด้านวัฒนธรรมและ INFORMATION CENTER ด้านการท่องเที่ยวและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมโดยมีคณะกรรมการสภาปณิกล้านนาเป็นผู้ออกแบบและปรับปรุง

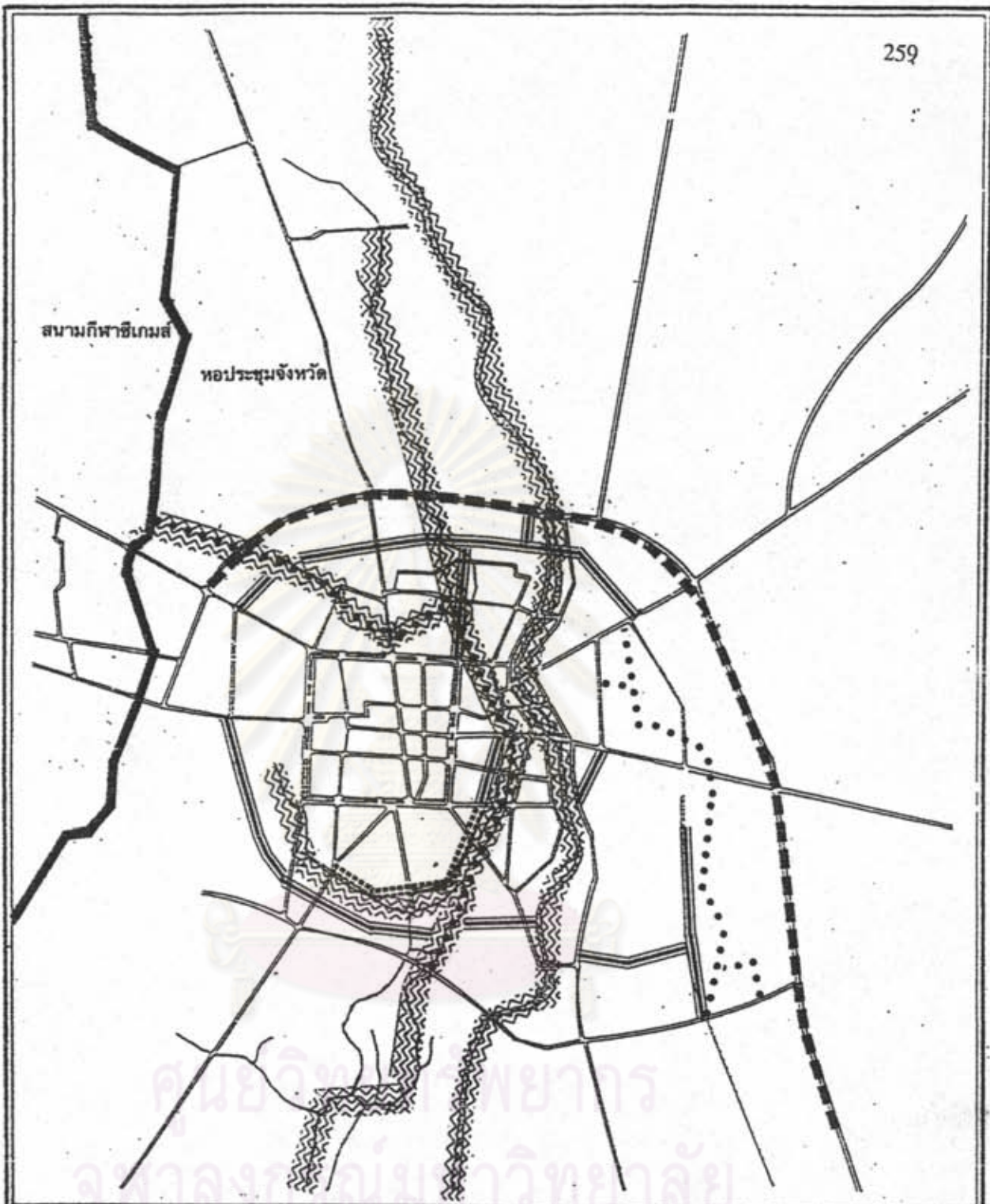

2) ปรับปรุงพื้นที่วัด 36 วัด ในเขตคูเมืองเก่าส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยมีการเสนอให้ปรับปรุงเส้นทางชมวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวและ OECF ให้ทุนด้านการจัดทำ FURNITURE STREET ในส่วนการส่งเสริมการท่องเที่ยว

3) โครงการอนุรักษ์สะพานนาครีเดิม (โครงการเหล็ก) นำมาสร้างด้านข้างของสะพานนาครีในปัจจุบัน (เฉลิมฉลอง 700 ปี เชียงใหม่)

4) กำหนดพื้นที่เมืองเก่าในเขตคูเมืองโบราณ (ในเขตเมืองเก่า นอกคูเมืองและในเขตโบราณสถานทางตอนใต้ของเมือง) เป็นเขตประวัติศาสตร์ และในส่วนอื่น ๆ ของเชียงใหม่มีพื้นที่อาคารสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าอีกมากมาย ซึ่งควรได้รับการอนุรักษ์ เช่น พื้นที่ระหว่างกำแพงดินกับคูเมืองโบราณ ซึ่งในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชียงใหม่ได้ระบุว่า เป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ พื้นที่ริมสองฝั่งแม่น้ำปิง พื้นที่ที่มีคุณค่าทางโบราณคดีด้านใต้ของเมือง ซึ่งแสดงไว้ในผังเมืองรวมกำลังจะเกิดปัญหาเนื่องจากมีแนวดนเนินให้ตัดผ่านเข้าไป ซึ่งควรจะได้มีการพิจารณาทบทวนแนวดนเนินให้เหมาะสมในแง่ของการอนุรักษ์ไว้ด้วย กลุ่มอาคารที่พิกาศีสถานตะวันออกของแม่น้ำปิง ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของกลุ่มอาคารที่เกี่ยวข้องกับบริษัทอมเบร์-เบอร์มาก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ได้รับการพิจารณา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

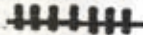
การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

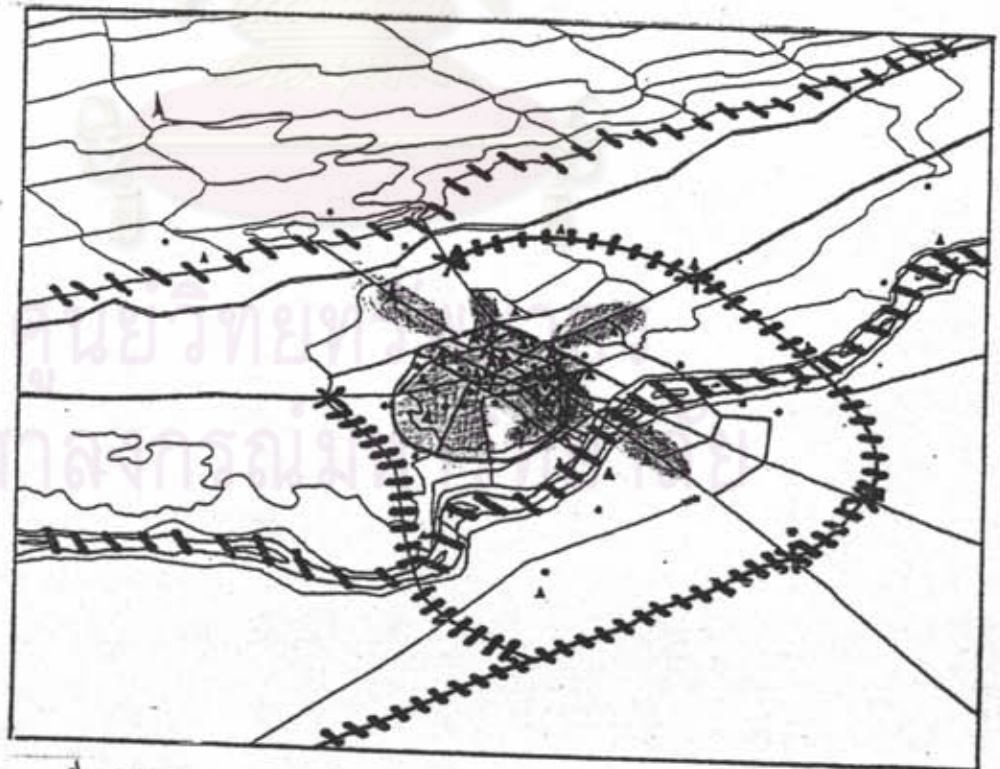
<p>แสดง : โครงการสำคัญที่มีผลต่อเมือง</p>		<p>แผนที่ 3.53</p>	
<p>สัญลักษณ์</p>		ขยายถนนเลียชคลองชลประทาน	<p>ทิศเหนือ</p>
		ปรับปรุงและรักษาสภาพลำน้ำ	
		ปรับปรุงท่อระบายน้ำ	<p>มาตราส่วน</p>
		ปรับปรุงถนนวงแหวนชั้นในและตัดถนน	
		ขยายถนนซูเปอร์ไฮเวย์	
		ปรับปรุงสภาพแวดล้อมบริเวณกำแพงดิน	
<p>ที่มา :</p>			

3.9.5 การรับรู้ภาพลักษณ์เมืองเชียงใหม่เชิงจินตภาพ (ปัจจุบัน)

เกิดจากการได้สัมผัสและรับรู้ถึงองค์ประกอบของเมืองในบริเวณต่าง ๆ โดยมีเวลา (TIME) เป็นตัวสอดประสานก่อให้เกิดการรับรู้ในจิตใจของผู้พบเห็นและมีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตเมืองของผู้ที่อยู่อาศัยในบริเวณนั้น ๆ ในการศึกษาครั้งนี้ใช้ทฤษฎีด้านจินตภาพเมืองของ KAVIN LYNCE เป็นตัวจับในการถ่ายทอดสภาพแวดล้อมด้านจิตใจที่รับรู้จินตภาพของเมือง องค์ประกอบของจินตภาพเมืองจัดแบ่งโดย KAVIN LYNCE มีดังนี้

	1) PATHS
	2) LANDMARKS
	3) NODES
	4) DISTRICTS
	5) EDGES & SEAMS

แผนที่ 3.54

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา บริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่

ก. การรับรู้ความเป็นเส้นทางในเมือง (PATHS)

ความเป็นเส้นทางในเมืองมีการรับรู้ได้หลายระดับ ความเข้าใจและความประทับใจเกิดจากการเข้าสัมผัสในแต่ละเส้นทาง ดี-ห่าง, เข้ม-เบาบาง บ่อ-ไม่บ่อ และ (INDIVIDUAL) ของแต่ละบุคคล

ความต่อเนื่องของแนวถนนที่มีความเป็นเส้นทางที่ดีคือ ถนนเจริญเมือง : ส่งผ่านต่อมาถึงสะพานนารัฐ ถนนท่าแพ ประตูท่าแพ ถนนราชดำเนิน วัดพระสิงห์ ส่งต่อไปยังคอสสุเทพเป็นแนวเส้นขอบฟ้า มีผลในด้านการรับรู้ทัศนียภาพทั้งงดงามในช่วงสะพานนารัฐมีต้นไม้ใหญ่คร่อมข้ามสะพานไปจะเห็นลำน้ำปิงผ่านโค้งถนนท่าแพปะทะกับกำแพงเมือง ข้ามไปสู่ถนนราชดำเนินมีแนวต้นไม้สองข้างทางเป็นสื่อนำสายตาไปพบกับวัดพระสิงห์และแนวขอบฟ้าข้างหลังคือคอสสุเทพ ถนนรอบคูเมือง : มีความเป็นเส้นทางที่ดีและทัศนียภาพที่ค่อนข้างดี (แต่เดิมรอบคูเมืองจะเป็นแนวหญ้าเขียว สลับกับไม้ใหญ่เกาะเลียบผิวน้ำ) ในปัจจุบันทางเทศบาลพยายามเอาเชือกคอนกรีตใส่รอบแนวคูเมือง ซึ่งทำให้คูเมืองดูแห้ง ร้อน โดยอ้างถึงการควบคุมระบบน้ำภายในคูเมือง ซึ่งไม่ใช่เหตุผลที่น่ากระทำ

ถนนสุเทพ : เป็นถนนขนาดกลาง มีต้นไม้ใหญ่หน้าร่องตลอดทางไปจนถึงวัดสวนดอก ต้นพยอมหน้าตลาดพยอม เป้าสายตารายขนาดใหญ่คือ คอสสุเทพและพระธาตุคอสสุเทพ ซึ่งบริเวณนี้เขียวคร่อม ร่มรื่น และเงียบสงบบ้าง

ถนนห้วยแก้ว : ช่วงต้นคึกคัก จอแจ ช่วงต้นเริ่มมีกลุ่มก้อนสีน้ำตาล และสีชาขนาดมหึมาเป็นตัวบังสายตา (กลุ่มอาคารสูง) ส่งผ่านมาช่วงหน้าโรงแรมวินทร์คำและมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีมุมมองทั้งงดงาม ใกล้เคียงของคอสช่วงปลายคูบ่ออันและชุ่มเนื่องจากมีกลุ่มของป่าเชิงเขา ซึ่งเป็นป่าผืนเดียวกับคอสสุเทพ มีแหล่งต้นน้ำและทางขึ้นคอสสุเทพที่เลาะคลไ้เข้าไปตลอดแนวเขา

ถนนเลียบลำน้ำปิงทั้ง 2 ฝั่ง : เขียว ชุ่ม มีอารมณ์และบรรยากาศของอดีตในละแวกนี้เข้าเสริมเนื่องจากมีบ้านร้านรวงรุ่นเก่าเกาะตัวอยู่ทั้งกลุ่มวังสิงห์คำและกลุ่มวัดเกตุการาม แนวถนนเจริญประเทศและเชียงใหม่-ลำพูน : มีกลุ่มของต้นไม้ขนาดใหญ่ให้ความรู้สึกในบรรยากาศของเมืองเชียงใหม่ได้เป็นอย่างดี

ถนนห้วยแก้ว-เวสต์ฮิลล์เมืองค่านเหนือและใต้ : ร้อน แห้ง รุนวาสจอแจ เช่นเดียวกับถนนข้างเผือกส่งผ่านฮังถนนโรดนา-แม่ริม : รุนวาสจอแจตลอดวัน

ถนนเชียงใหม่-หางดง โลงโปรงสบายดา สัมผัสแนวเขา
คอสสเทพตลอดเส้นทาง เริ่มมีสิ่งปลูกปลูกเป็นกลุ่มขนาดใหญ่กระจายตัวตามที่ว่าง และพื้นที่
เกษตรกรรมมากขึ้น (บ้านจัดสรร หลังคาสี่เสาคัดกับสี่เหลี่ยมของคอสเป็นภาพที่อัปลักษณ์มาก)

ถนนริมคลองชลประทานตอนเหนือ : รถวิ่งด้วยถังคอน
กรีตขนาดใหญ่เกาะตัวเป็นกลุ่มตั้งแต่ช่วงถนนนิมนามเหมินทร์ไปจนถึงถนนข้างเคียนและถนนเจ็ดยอด
คอนไต้ : เลาะเลี้ยวตามคันคลองมีที่ว่างพอคุ้ได้บรรยากาศ
เห็นแนวเทือกเขาตลอด สลับกับหมู่บ้านจัดสรรเริ่มรุกเข้ามาในชุมชนเกษตรกรรมของเมือง

ข. การรับรู้ความเป็นที่หมายตาของเมือง (LAND MARKS)

ในระดับเมือง : คอสสเทพ เป็นแผงหลังกันสาธาและ
เป็นแนวเส้นขอบฟ้าบรรยากาศของสี่ไสอากาศกลางวัน-กลางคืนต่างกัน เป็นเนื้อหาที่สำคัญของ
เมืองเชียงใหม่ตลอดเวลา ทั้งเป็นแหล่งอากาศบริสุทธิ์ แหล่งอาหารหากิน-เลี้ยงชีพ แหล่ง
ศรัทธา ชัยภูมิที่ดี ตระหง่านมองเห็นได้ทุกจุดของเมือง

พระธาตุคอสสเทพ : เป็นยอดมงกุฎอยู่บนสันหลังคอสสเทพ
เป็นหลักของเมือง เป็นที่หมายตามในระดับเมืองใน "วงนอก" ได้เป็นอย่างดี ส่องแสงประกาย
สีทองเป็นสง่าหรือบางครั้งมีกลุ่มเมฆลอยเสียดอยู่ใต้พระธาตุดูเหมือนวิมาน เป็นเอกลักษณ์ของ
เมืองเชียงใหม่และที่หมายตาในระดับเมือง แม้ในเวลากลางคืนก็สามารถอ้างอิงตำแหน่งได้
จากกลุ่มของแสงไฟนีออน

เจดีย์หลวง : เป็นศาสนสถานขนาดมหึมาตั้งอยู่ใจกลาง
เมือง ตามคติความเชื่อในการสร้างเมืองเป็นที่หมายตาในระดับเมืองใน "วงใน" ได้เป็นอย่างดี

ในระดับย่าน : แนวคูเมือง เป็นสี่เหลี่ยมจตุรัสสี่ฝั่งเกิดทิศ
ได้จากนำเอาองค์ประกอบด้านกายภาพ เช่น คอสสเทพ กลุ่มอาคารสูงมากกำหนดทิศทาง

ศาสนสถาน ที่สำคัญในระดับย่านอาศัยจากความสำคัญของ
วัดที่มีความสูง เช่น วัดเชียงใหม่ วัดพระสิงห์ วัดเจดีย์หลวง วัดนันทาราม วัดศรีสุพรรณ
เป็นวัดที่หมายตาในระดับย่านเมืองเก่า บริเวณย่านการค้า เช่น วัดอุปคุต วัดเซตวัน มหาวิน
วัดแสนฝาง เป็นที่หมายตาในย่านการค้า บริเวณทิศใต้ของเมือง วัดสวนดอก วัดอุโมงค์
บริเวณทิศตะวันออก วัดเกตการาม วัดฟ้าฮ่าม วัดสันป่าข่อย

อาคารสูง เป็นกลุ่มหรือก้อนแห่งคอนกรีตขนาดใหญ่เป็นที่
หมายตาในระยะไกลได้บ้างในบางพื้นที่ เช่น โรงแรมพรพิงค์ กลางวันแห่งคอนกรีตสีขาว
กลางคืนมีแสงไฟสปอตไลท์ส่องตัวอาคาร ซึ่งสามารถเป็นจุดอ้างอิงในระดับย่านได้ เป็นต้น
แม่น้ำปิง และแนวลำน้ำต่าง ๆ ในพื้นที่เมือง อาศัยความ
คุ้นเคย จดจำสภาพของลำน้ำอ้างอิงตำแหน่งได้ เช่น เขิงสะพานตองน้ำ เหนือน้ำ ใต้หน้า

ในระดับชุมชน : เป็นกลุ่มย่อยมีที่หมายตาหลากหลาย เช่น
ประตูเมือง แจ่งเมือง วัดในกลุ่มของตนเอง ต้นไม้ขนาดใหญ่ อนุสาวรีย์ เจดีย์ ลานโล่ง
ตลาด ส่วนสาธารณะ ที่ว่าง อาคาร สิ่งก่อสร้างอื่น ๆ

ค. การรับรู้ความเป็นขอบเขตของเมือง (EDGE)

ระดับเมือง : เทือกเขาคอซสุเทพ เป็นขอบของเมืองฝั่ง
ตะวันตก เป็นสันเขาวิ่งจากเหนือลงใต้

แนวลำน้ำปิง เลาะคดเคี้ยวหากเรียกว่ากลางเมืองก็คงได้
แบ่งเมืองเป็น 2 ฝั่ง ฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออกเป็นขอบของเมืองสองฟากฝั่งได้ดี

แนวเส้นทางชุปเปอร์ไฮเวย์อ้อมเมืองด้านเหนือและด้านใต้
ของเมือง เป็นตัวบอกถึงขอบเขตเมืองโดยรอบ หากเกินนี้ไปส่งผ่านไปยังต่างอำเภอ และ
ความรู้สึกว่าออกนอกเมือง

ระดับย่าน : แนวคันคลองชลประทาน เป็นเส้นทางของ
เมืองด้านทิศตะวันตกย่อยลงมาคอซสุเทพ

แนวคูเมือง เป็นเส้นขอบของเมืองในย่านใจกลางเมือง
และย่านการค้า

คลองและลำน้ำ เป็นเส้นขอบของย่านต่าง ๆ สลับกับความ
เขียวของกลุ่มต้นไม้

แนวกำแพงดิน เป็นขอบด้านใต้ของเมืองแลเห็นค่อนข้าง
ชัดเจนเป็นพัฒนาการที่ค้ายแล้วจากอดีตสู่ปัจจุบัน มีเรื่องราวของชุมชนเป็นจินตภาพส่วนหนึ่งที่ชาว
เมืองรับรู้

ง. การรับรู้ความเป็นย่านต่าง ๆ ของเมือง (DISTRICT)

ในเมืองเชียงใหม่มีพื้นที่หลายลักษณะ มีความเป็นย่านค่อนข้าง
ข้ามแจ่มชัดและเด่นชัดในบางย่าน สามารถแบ่งย่านหลัก ๆ ของเมืองได้สี่เขต ดังนี้

ย่านประวัติศาสตร์ : ได้แก่ เนื้อเมืองบริเวณเมืองเก่ามีองค์ประกอบทางกายภาพกำหนดขอบเขตและเป็นเอกลักษณ์แน่นอน เป็นชุมชนดั้งเดิม มีรูปแบบวัฒนธรรมมาก่อน ในปัจจุบันก็ยังหลงเหลือไว้คือ มีวัดเป็นจำนวนมากสลับกับที่พักอาศัยหนาแน่น และกลุ่มการค้าบริการส่วนบริเวณตอนใต้ของเมือง เป็นชุมชนดั้งเดิมอยู่อาศัยแออัดเป็นช่างฝีมือและแรงงาน (ทั้งในระบบและนอกระบบ) ของเมืองอยู่เป็นกลุ่มก้อน พวกห้อง โดยวัดเป็นศูนย์กลางในปัจจุบันลักษณะเหล่านี้เริ่มจางลง

ย่านการค้า : ได้แก่ เนื้อเมืองบริเวณหน้าเมืองทิศตะวันออก ประกอบด้วย กลุ่มช่างม่อฮัก วิชาชนนท์ ช้างคลาน ท่าแพ ลอสมเคราะห์ เจริญประเทศ ช่วงต้นศรีดอนชัย มีเอกลักษณ์เฉพาะย่าน มีรูปแบบของความเป็นย่านการค้ารุ่นเก่าหลงเหลือให้เห็นในปัจจุบัน อาคารพาณิชย์ สถาบันการเงิน ร้านค้า บริการนักท่องเที่ยว โรงแรม เกสต์เฮ้าส์ บาร์เบียร์ อาคารสูง ถูกก่อสร้างขึ้นเป็นจำนวนมากเพื่อรองรับกิจกรรมท่องเที่ยว และความเป็นย่านการค้าในบริเวณนี้

ย่านสถาบันราชการและสถาบันการศึกษา : มีเป็นกลุ่มกระจายตามบริเวณต่าง ๆ ของเมืองมีความชัดเจนใน 3 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มใจกลางเมืองเก่า-กลุ่มโรงพยาบาลสวนดอก กลุ่มศาลากลางใหม่ (ถนนโชตนา) และค่ายกาวิละ เป็นแหล่งงานและที่อยู่อาศัยพร้อม ๆ กัน

ย่านพักอาศัย กระจายตัวไปทั่วเมือง มีความหนาแน่นหลายระดับ เริ่มตั้งแต่หนาแน่นมาก-ปานกลาง-เบาบาง โดยภาพรวมหนาแน่นในย่านใจกลางเมืองและเบาบางเมื่อห่างจากใจกลางเมืองออกไป ลักษณะเฉพาะของย่านพักอาศัยมีให้เห็นตั้งแต่

1) ชุมชนล้านนาดั้งเดิม รวมกลุ่มรอบ ๆ วัดของชุมชนชีวิตเรียบง่าย กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม อยู่ในพื้นที่เกษตรกรรมของเมือง ภายหลังเมื่อเมืองขยายตัวออกมาเปลี่ยนเป็นชุมชนพักอาศัยของคนทำงานในเมืองด้วย บรรยากาศของพื้นที่ยังแสดงถึงวัฒนธรรมการใช้ชีวิตแบบพื้นถิ่นหลงเหลืออยู่บ้างบางกลุ่มแจ่มชัด บางกลุ่มเริ่มจางลงบ้างตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อมต่างถิ่นที่รุกเข้าเข้ามา

2) ชุมชนเก่าในเขตเมือง รวมกลุ่มกันทั่วไป เช่น ชุมชนอุโมงค์ ชุมชนสุเทพ ชุมชนวัวลาย ชุมชนเจ็ดยอด ชุมชนช้างเผือก ชุมชนสันติธรรม ชุมชนหนองหอย ความเป็นสังคมยังมีให้เห็น

3) ชุมชนใหม่ เป็นรูปแบบหมู่บ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม อาร์ทพาร์กเมนต์ มีความเป็นกลุ่มน้อย บ้านใครบ้านมัน กระจายตัวตามแนวถนนและคอนกรีตของถนนสายหลักกรอบ ๆ เมือง

ย่านนันทนาการและธรรมชาติ มีกลุ่มหลัก 2 กลุ่ม คือ บริเวณทิศตะวันตกของเมืองได้แก่ สวนสุขภาพ สวนรุกขชาติ สวนสัตว์ อ่างเก็บน้ำ ภายในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ บริเวณตอนเหนือของเมือง ได้แก่ สวนล้านนา สวน ร. 9 และ สนามกอล์ฟ

จ. การรับรู้ความเป็นจุดศูนย์กลางของเมือง (NODE)

ศูนย์กลางทางกายภาพของเมืองเชียงใหม่มีปรากฏให้เห็นมาก โดยกลุ่มหลัก ๆ จะเป็นบริเวณสี่แยกที่สำคัญ ๆ ก่อให้เกิดกิจกรรม มีการเข้าถึงสะดวกบ้าง ไม่สะดวกบ้าง ดึงดูดและมีชีวิตชีวาตลอดวัน เช่น บริเวณประตูเมือง : ทั้ง 4 ด้าน สกวันประตูสวนดอก (ไม่ติดคักหลังจากจัดระบบจราจรใหม่) บริเวณสี่แยก : สี่แยกช่วงสิงห์ สี่แยกสันกำแพง สี่แยกสนามบิน บริเวณกลุ่มตลาดการค้ากลางคืน : ไนท์บาร์ซาร์ ตลาดโต้รุ่งอนุสาร ตลาดโต้รุ่งช้างเผือก

ความสัมพันธ์กันในเชิงจินตภาพของเมืองเชียงใหม่ ก่อให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ความประทับใจของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่ใดเวลาใด มากน้อยขนาดไหน ในด้านภูมิทัศน์ (URBAN LANDSCAPE) ของเมืองหากมองย้อนไปในอดีต (มองภาพแบบวานานคร) จนมาถึงปัจจุบัน (เมืองท่ามวัดและวานานคร) ที่สุดขอบฟ้าด้านใต้ของเมืองมีเทือกเขาคอสุเทพเป็นฉากของความโอบอ้อมเมืองไว้ คอสุเทพเป็นหัวใจซีกหนึ่งของเมืองคู่กับลำน้ำปิง พระธาตุคอสุเทพเปล่งแสงสีทอง เป็นสง่าดั่งกับฉากสีเขี้ยวและเส้นขอบฟ้าป่าไม้ที่เขี้ยวซุ่มเสียดแทงลิ้นขึ้นไปบนท้องฟ้า ดึงดูดเอาความชื่นของบุษเมฆมาเก็บไว้ในพื้นที่ดินแล้วค่อย ๆ รินไหลไปเป็นกระแส น้ำ อาบเลียทั่วที่ราบลุ่มเบื้องล่างไหลหล่อเลี้ยงเมืองถึง 7 สายอย่างที่ชื่อเวียงเจ็ดวินริมคอบงบอกไว้ สภาพบ้านเรือนที่มีแม่หญิงนำผ้ามาซักริมธารน้ำที่รุกไว้หน้าบ้านของคนทุกเข้า บ้านเรือนของผู้คนในเชียงใหม่สะอาดกว่าบ้านเรือนและผู้คน "สาวสาขาม" มากนัก ความสุขสบายและความสมบูรณ์ของเวียงเชียงใหม่อยู่ได้เพราะความเขี้ยวซุ่มของคอสุเทพ ไหลเลาะลงมาเป็นแอ่งบ้าน แอ่งเมือง มีถนนหนทางคุ่มร้อน ขนาดพอเหมาะในสัดส่วนมนุษย์ไม่ใช่เครื่องจักร ลำน้ำปิง คลอคัง เขี้ยวซุ่มในฟากตะวันออกของเมือง ถนนรอบนอกพาตัวไปสู่ชานเมือง เรือสวน ไร่ นา อังพอมีบ้าง

3.9.6 การรับรู้ความรู้สึกในพื้นที่เมืองเชียงใหม่ทางประสาทสัมผัส (VISUAL PERCEPTION)

มิติทางการรับรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น ทางสายตา การเห็น มุมมอง ผสมผสาน กับหูการได้ยิน เสียงระลือ-ระอ-ระงิง การพูดคุย จุก กลิ้นอาหารเหนือ กลิ้นอาชของบรรยากาศ ฤดูกาลนั้น ๆ ปาก การพูดคุย หบปะ รัชชาติอาหาร สัมผัสทางร่างกาย สื่อทางประสาท เหล่านี้เป็นสิ่งบอกเล่าการรับ ความรู้สึกในพื้นที่เมืองเชียงใหม่ได้เป็นอย่างดี

ภาพของเมืองที่ปรากฏเบื้องหน้า คือ ฉากหลังที่เขียวครึ้มเป็นเส้นขอบฟ้าไล่ เป็นแนวขาวจากเหนือลงมาใต้มีมิติของจังหวัด สีสิ้น ความสูงต่ำที่แตกต่างกันอันเป็นลักษณะเฉพาะ ของ "ภูเขา" สภาพการณ์ของฉากหลังเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และฤดู เช่น

หน้าร้อน "ฉาก" ของเมือง เป็นสีน้ำคาลแห้งมีกลุ่มควันเป็นระระ กลางคืน จะเห็นจุดสีแดงของไฟเป็นหย่อม ๆ

หน้าฝน "ฉาก" ของเมือง เป็นสีเขียว ฟ้า ครึ้มมีทั้งเขียวแก่และเขียวอ่อนดู ชุ่มฉ่ำเขียวครึ้ม บางจังหวัดมีหมอก ละเลียดชอคคอสเป็นแนวขาว บางจังหวัดลอสต่ำกว่าพระบรมธาตุคอกสุเทพ มองแล้วประหลู "วิมานของบรรดาทวยเทพบนสวรรค์" กลิ้นไอของฝน และบรรยากาศของเมืองพอเหมาะพอดีที่จะสร้างความรู้สึกให้กับ "มนุษย์" ที่มาสัมผัสเมืองใน ระยะเวลาสั้น

หน้าหนาว "ฉาก" ของเมืองคุดสะอาดตา เขียว โด่งสว่าง เด่นชัด โปรง และสบายตัว เป็นฤดูและเวลาที่เมืองเชียงใหม่มีมิติมากที่สุด กิจกรรมเทศกาลประจำปี งาน ประเพณีบรรยากาศของผู้คนและนักท่องเที่ยวที่มึ้นมาอย่างมากมายในระะเวลานี้ ทำให้เมือง คึกคักมีเรื่องราวตลอดเวลา

จากฉากของเมืองที่โล่งตามแนวเขาเข้ามาในเมืองกำแพงเมือง คูเมือง แนวกำแพงดิน ฮ่านการค้าและท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตัวเมือง ดันไม้ใหญ่ครึ้มตาม แนวลำน้ำปิงถนนหนทาง ผู้คน บรรยากาศของการปะทะสังสรรค์ในสังคม และเรื่องราวงาน ประเพณีและเทศกาลต่าง ๆ ที่มีตลอดทั้งปี ทำให้มิติและเรื่องราวของเมืองมีชีวิตตลอด

การเรียนรู้ความรู้สึกในเมืองเชียงใหม่ในแต่ละพื้นที่นั้น มีเรื่องราวและผลลัพธ์ที่แตกต่างกันไป โดยภาพรวมแล้วเกิดจากลักษณะเฉพาะของพื้นที่ บรรยากาศของชุมชน ซึ่งสะท้อนจากลักษณะทางกายภาพของวัดวาอารามและกลุ่มสถาปัตยกรรมในพื้นที่นั้น ๆ ความหลากหลายของกิจกรรม ลีลาของชีวิตสังคม การรู้จักหรือคุ้นเคยกับพื้นที่และอารมณ์ความรู้สึกเมื่อเข้าไปอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ

3.9.7 มโนทัศน์ของเมืองเชียงใหม่ (URBAN IMAGE)

คำถาม หากถามว่าคุณรู้จักเชียงใหม่ หากรู้จักแล้วท่านจะนึกถึงอะไรที่เมืองเชียงใหม่

มโนทัศน์ของเมืองเชียงใหม่	
พระบรมธาตุคอขสุเทพ	พระบรมธาตุคอขสุเทพ
กุ๋พิงค์	น้ำปิง
เทศกาลงานประเพณีต่าง ๆ	คูเมือง
ธรรมชาติ	กาแล
วัฒนธรรม	สะพานนวรัฐ
ไนท์ บาร์ชาร์	ภาคส่วนแก้ว
กาแล	ท่าแพ
น้ำจิต น้ำใจ ความเป็นคนเมืองเชียงใหม่	ภาคหลวง
สถาปัตยกรรมหน้าบ้าน วัดวาอารามเมืองดี ๆ ที่กำลังจะเล็ไป	<u>คำตอบ</u> ที่มา จากการสอบถามในปี พ.ศ. 2534

มโนทัศน์ของเมืองเชียงใหม่เป็นภาพที่ได้จากรูปร่าง และนามธรรมของคนแต่ละคนที่รับรู้แตกต่างกัน ผู้ตอบแต่ละคนย่อมมีความรู้สึก ประสบการณ์สัมผัส และความประทับใจเฉพาะตัวที่แตกต่างกัน จากการสอบถามถึงเมืองเชียงใหม่ "มโนทัศน์" ของเมืองจัดแบ่งเป็นกลุ่มต่าง ๆ ได้ดังนี้ (จากการสอบถามที่กรุงเทพฯ และเชียงใหม่)

3.9.8 ภูมิทัศน์เมืองเชียงใหม่ (URBAN LANDSCAPE)

ภาพรวมของภูมิทัศน์ของเมืองเชียงใหม่ เป็นเมืองที่แวดล้อมด้วยธรรมชาติ มีเรื่องราวและร่องรอยของชุมชนประวัติศาสตร์เป็นฉากหลังกว่า 700 ปี การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตลอดเวลาโดยเฉพาะในบริเวณเนื้อเมืองถึงแม้ในปัจจุบันจะมีการบังคับใช้ เสนอแนะ กฎหมาย มาตรการต่าง ๆ ในการอนุรักษ์บริเวณเมืองเก่าและพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์แล้วก็ตาม แต่บริเวณโดยรอบยังคงมีการทำลายภูมิทัศน์เมืองในทางอ้อม

ภาพของการกระจุกตัวบริเวณโดยรอบเมืองของกลุ่มอาคารสูงและอาคารพาณิชย์ หรือสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ บ้างโหมเหวี่ยงความไม่สอดคล้องของการออกแบบ การใช้สีสรร หรือการเลือกใช้วัสดุที่ไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของเมืองเชียงใหม่ ทำให้ภูมิทัศน์ของเมืองลดคุณค่าลงทุกขณะ จากมุมมองโดยรอบของเมืองมองผ่านเรือนแถว หลังคาบ้าน กลุ่มของวัดวาอาราม ฮอดเจดีย์โผล่พ้นพุ่มไม้ใหญ่ เป้าสุดท้ายคือ ฉากของเมืองที่เป็นกลุ่มก้อนสีเขียวโดยมีพระบรมธาตุคอสุเทพเป็นจุดเด่นประกอภกับลีลา ชีวิตผู้คนเชียงใหม่ทั้งดงามด้วยน้ำใจ น้ำใจ หากปัจจุบันมุมมองทั้งดงามของเมืองกำลังถูกทำลายลงจนเป็นหม้อบ โดยกระแสการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการรับวัฒนธรรมจากต่างถิ่นที่มีเข้ามาจนเกินความพอดี ทั้งทางด้านกายภาพเมืองซึ่งเป็นผลโดยตรงรวมถึงลีลาและชีวิตของชาวเมืองที่เป็นผลกระทบทางอ้อมต่อภาพรวมของภูมิทัศน์เมือง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หากมองในเมือง ภาพในปัจจุบันยังคงต้องการรักษาล้าน
 มาตรการที่เกี่ยวข้องกับการรักษาภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของเมือง คอสมโพลิสในปัจจุบัน
 กลายเป็นคอสท์ "คาส" แล้ว ห้วยน้ำลำธารจำนวนมากแห้งขอด ไม้ใหญ่ถูกทำลายเหลือแต่ไม้เล็ก
 และวัชพืชที่ไม่มีค่าทั้งในทางเศรษฐกิจและนิเวศน์วิทยา คนที่มีความต้องการคาอากาศสร้าง
 คฤหาสน์ไว้ชมทิวทัศน์จากกลางคอสถึงฮอคคอส หน่วยราชการหลายกรมกองชั้นมาใช้ป่าสงวน
 สร้างสำนักงานแบบไทยปนสวิสส์ขึ้นตามลาดเขา บทบาทของคอสมโพลิสในอดีตหมดสิ้นแล้ว (นิธิ
 เอียวศรีวงศ์) 2529 : 44) ภาพในเมืองมีแต่แท่งคอนกรีตสีขาวขนาดใหญ่ขึ้นระเกะระกะกระจาย
 ตัวรอบนอกที่มีภูมิคุ้มกันจากมาตรการทางกฎหมายต่ำ คู่เขื่อนั้นเท่ากับเข้าไปอัดล้อมรอบย่าน
 ประวัติศาสตร์ (เขตอนุรักษ์) ขึ้นบดบังมุมมองที่เคยสวยงามในอดีต บังฉากหลังด้วยกลุ่มอาคาร
 สูง คุรุภ แห่งแจ้ง กิมทะมิน อัดอัด ลำน้ำปิงก็ถูกบุกรุกจากนายทุนทำทำน้ำ ทำเรือมเข้า
 มาในลำน้ำ คู่แข็ง แห่งไม้เป็นธรรมชาติ คู่เมืองก็เช่นกัน บริเวณวัดที่เคยคูดงบนเขตเมือง
 กลับพลุกพล่านจอยจัดด้วยกิจกรรมการใช้ที่ดินที่ไม่สอดคล้องกับการเป็นวัด บาร์ไนท์คลับ ที่จอรด
 อาคารสูง โดมเข้ามาทั้งในวัดและรอบวัด นานครหมดสิ้นไป ภาพของเมืองท่ามวัดและเมือง
 ที่ยังไม่เสรีจ หรือไม่รู้จะไปทางใดเข้ามาแทนที่

ในบทต่อไปจะเป็นการทำความรู้จักวัดและศึกษาถึงปัญหาโดย
 รวมของวัดที่เกิดขึ้นในสภาพปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางในการหาวิธีและมาตรการในการวางแผน
 อนุรักษ์ และพัฒนาต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย